

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI

EMİR SULTAN ve VAKIFLARI

Doktora Tezi

Aysemin ÇANAK

Danışman
Prof.Dr. İlyas GÖKHAN

Nevşehir
Aralık 2018

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Aysemin ÇANAK

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Emir Sultan ve Vakıfları” adlı Doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Aysemin ÇANAK

Danışman
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı
Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

KABUL VE ONAY SAYFASI

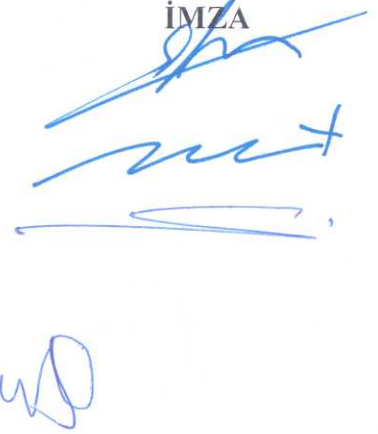
Prof.Dr. İlyas GÖKHAN danışmanlığında Aysemin ÇANAK tarafından hazırlanan “Emir Sultan ve Vakıfları” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

27 / 12 / 2018

JÜRİ

Danışman : Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
Üye : Doç. Dr. Nevzat TOPAL
Üye : Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN
Üye : Doç. Dr. Kürşat KOÇAK
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nilay AĞIRNASLI

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 03 / 01 / 2019 tarih ve 2019.01.09 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

03 / 01 / 2019

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

EMİR SULTAN ve VAKIFLARI
Aysemir ÇANAK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih, Doktora, Aralık 2018
Danışman: Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklar üzerinde farklı dinlere mensup ve aynı zamanda da değişik kùltürlere sahip topluluklar yaşamaktaydı. Bu devletin siyasi ve idari yönden birçok başarıya ulaşmasında büyük etken olmuştur. Osmanlı Devleti'nde kurulan vakıfların medeniyet tarihinin gelişmesinde büyük katkıları olmuştur. Osmanlı Devleti'nin her türlü desteğini alan bu vakıflar şehir ve köylerin kurulmasında önemli olmuşturlardır. Bu tezin konusunu Emir Sultan ve Vakıfları oluşturmaktadır. Emir Sultan gibi dervişler, Bursa'da ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ilim ve tasavvuf hayatında da etkili olmuşturlardır. Emir Sultan Buhara'dan Bursa'ya göç etmiştir. Bursa'nın ilim ve kùltür hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Emir Sultan Bursa şehrinde yaptırdığı vakıflarla adından söz ettirmiştir. Emir Sultan Vakfı XV. yüzyılda Bursa'da kurulmuş olup uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir. Emir sultan vakıfları zenginlikleri ile dikkat çekmektedir. Bu vakıf zaman içerisinde büyümüş ve Bursa'da önemli bir vakıf haline gelmiştir. Bu çalışmada Emir Sultan'ın biyografisi ile Bursa'da banisi olduğu vakıf eserlerin üzerinde durulacaktır. Ayrıca Emir Sultan Vakıflarının gelirleri, giderleri, vakıf görevlileri ve vakıfların zaman içerisinde geçirdikleri değişiklikler incelenecektir. Bu vakıfların kurulma şartları, işletim sistemi ve vakıf devamlılığı için konulan şartlara da değinilecektir. Sahip olduğu vakıf eserler arasında külliye başta olmak üzere, tekke, cami, medrese, mektep, çeşme ve hamam yer almaktadır. Bu araştırma da, Emir Sultan'a ait vakfiye başta olmak üzere Osmanlı arşiv kayıtları kullanılmıştır. Bunların yanı sıra Osmanlı devri kronikleri ve Emir Sultan'a ait menâkıbnamelerden de yararlanılmıştır. Bilindiği üzere Emir Sultan adına en çok menâkıbname yazılan sùfiler arasındadır. Araştırma konumuz vakıflar olduğu için vakıflar üzerine yapılan çalışmalar dan da faydalanılmıştır. Bu şekilde Osmanlı Devleti'nde var olan bu vakfın birçok yönden ele alınması amaçlanmıştır. Emir Sultan'ın hayatı ve vakıflarının konu edildiği bir çalışma yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Emir Sultan, Vakıf, Bursa

EMİR SULTAN and FOUNDATIONS
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
History, Ph.D., December 2018
Supervisor: Professor İlyas GÖKHAN

ABSTRACT

On the lands owned by the Ottoman Empire, communities belonging to different religions and also belonging to different cultures lived. It has been a major factor in the success of this state in terms of political and administrative aspects. Foundations established in the Ottoman Empire contributed greatly to the development of civilization history. These foundations, which received all kinds of support from the Ottoman Empire, were important in the establishment of cities and villages. The subject of this thesis is Emir Sultan and his Foundations. Dervishes such as Emir Sultan have been influential in the life of Science and Sufism in Bursa and various parts of Anatolia. Emir Sultan has migrated from Buhara to Bursa. Bursa has an important place in the life of science and culture. Emir Sultan mentioned his name with the foundations he built in Bursa. Emir Sultan Foundation was founded in Bursa in XVth century and has continued its existence for many years. Emir Sultan foundations attract attention with their wealth. This foundation has grown in time and has become an important foundation in Bursa. In this study, the biography of Emir Sultan and his foundations in Bursa will be focused on the works of the foundation. In addition, the revenues and expenses of the Emir Sultan foundations, the foundation officers and the foundations will be examined over time. The conditions for foundation of these foundations, operating system and the conditions for continuity of the foundation will also be mentioned. Among the works he has, there are dervish lodge, mosque, Madrasah, mektepe, fountain and Hamam. This research was used in the Ottoman archive records, mainly to the foundation belonging to Emir Sultan. Besides these, the chronicles of the Ottoman period and the menakibnames belonging to Emir Sultan were also used. As it is known, the names of the Sufis written in the name of Emir Sultan are among the most menakibname. Since our research topic is foundations, the studies on foundations have also been beneficial. In this way, this foundation, which existed in the Ottoman Empire, was intended to be discussed in many ways. A study was conducted on the life and foundations of Emir Sultan.

Keywords: Ottoman Empire, Emir Sultan, Foundation, Bursa

TEŞEKKÜR

Tezimin oluŐmasına her açıdan emeği geçen danıŐmanım Prof. Dr. İlyas Gökhan'a minnettarım. ÇalıŐmam sırasında değerli bilgi, yorum ve tecrübelerini esirgemeyerek yakından ilgilenmiŐtir. Ayrıca, doktora eğitimim sırasında gerek ders gerek çalıŐmalarım esnasında yaptığı destek ve özveriden dolayı teŐekkürü bir borç bilirim.

Tez izleme komitesinde ve aynı zamanda doktora jürisinde bulunan, çalıŐmalarımda fikirlerini paylaşan ders ve doktora süresince her türlü konuda hoŐgörölü yaklaŐımları ve tavsiyeleri ile önemli açılımlarda ve eleŐtirilerde bulunarak değerli düşüncelerini paylaşma nezaketi gösteren yardım ve destekleri için Doç. Dr. Nevzat Topal ve Doç. Dr. Seyhun Şahin hocalarıma müteŐekkirim. Ayrıca Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü hocalarıma da teşekkür ederim.

Her çalışmada olduğu gibi, bu çalıŐmamda eŐim ve oğluma bu süreçte beni desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	xiii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xv

GİRİŞ

0.1. Konunun Tanımı ve Kapsamı.....	1
0.2. Araştırmanın Amacı.....	5
0.3. Araştırmanın Yöntemi.....	6
0.4. Araştırmanın Kaynakları.....	7
0.5. Vakıf Araştırmaları Hakkında Literatür Değerlendirmesi.....	9
0.6. Emir Sultan'ın Hayatı, Kişiliği ve Vakıfları Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	13
0.7. Bursa ve Vakıfları Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	16

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE VAKIF KURUMU

1.1. Vakıf Kurumu.....	19
1.2. Vakıfların Kuruluşu ve Yönetim.....	21
1.3. Osmanlı Devlet Geleneği Çerçevesinde Vakıf Kurumları.....	23
1.4. Osmanlı Devleti'nde Vakıfların Denetimi.....	26
1.5. Osmanlı Kuruluş Dönemi Bursa ve Bursa'da Kurulan Vakıflar.....	28
1.6. Osmanlı Devleti'nde Kuruluş Dönemi Dervişleri ve İktidarla İlişkileri.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

EMİR SULTAN: HAYATI ve VAKIFLARI

2.1 Emir Sultan'ın Hayatı.....	35
2.2 Emir Sultan Dönemi Önemli Şahsiyetler ve Onlarla İlişkileri.....	43
2.3 Emir Sultan Döneminin Dinî ve Sosyal Olayları.....	46
2.4. Menâkıb-1 Emir Sultan.....	47
2.4.1. Yahya Bin Bahşî, Menâkıb-1 Emir Sultan (Menâkıbü'l-Cevâhir).....	49
2.4.2. Müdamî, Menâkıb-1 Emir Sultan.....	50

2.4.3. Zeynelâbidin Bin Hacı Kasım, Vesîletü'l-Metâlib	50
2.4.4. Senâyî, Menâkıb-ı Emir Sultan (Keşifnâme).....	50
2.4.5. Şevkî, Menâkıb-ı Emir Sultan.....	51
2.4.6. Nimetullah Efendi Cenâhu's-sâlikîn.....	51
2.4.7. Hüsameddin Bursevî, Menâkıb-ı Emir Sultan.....	51
2.4.8. Baldırzâde, Tercüme-i Hâl-i Emir Sultan.....	52
2.5. Emir Sultan ve Erguvan.....	53
2.6. Emir Sultan Vakıfları Teşkilatı.....	55
2.7. Emir Sultan Vakfı'nın Yönetim Yapısı.....	58
2.8. Emir Sultan Vakfı'nın Vakıf Görevlileri.....	61
2.9. Emir Sultan Vakıflarında Ortaya Çıkan Problemler.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMİR SULTAN VAKIFLARININ GELİR KAYNAKLARI ve EKONOMİK YAPISI :

3.1. Vakıflara Ait Gelir Kaynakları.....	70
3.1.1. Gayrimenkuller.....	71
3.1.1.1. Meskenler (Evler, Odalar).....	72
3.1.1.2. Zirai Alan ve İşletmeler.....	73
3.1.1.2.1. Araziler.....	74
3.1.1.2.2. Bağ ve Bahçeler.....	76
3.1.1.3. Ticari Yapı ve İşletmeler.....	78
3.1.1.3.1. Dükkânlar.....	78
3.1.1.3.2. Fırın.....	81
3.1.1.3.3. Hamam.....	81
3.1.1.3.4. Han.....	81
3.1.1.3.5. Tuz Ocağı.....	82
3.1.1.3.6. Değirmenler.....	82
3.1.2. Menkuller.....	83
3.2. Vakıflara Ait Giderler.....	90
3.3. Vakıf Gelirlerinin Sarfı.....	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EMİR SULTAN VAKIF ESERLERİ

4.1. Emir Sultan Külliyesi.....	99
4.2. Emir Sultan Tekkesi ve Zaviyesi.....	102
4.3. Emir Sultan Cami.....	108
4.4. Emir Sultan Türbesi.....	118
4.5. Emir Sultan Medresesi.....	123
4.6. Emir Sultan Çeşmeleri.....	126

4.6.1. Beşir Ağa Çeşmesi.....	: 127
4.6.1.1. Kitabesi.....	: 128
4.6.1.2. Mimari Özellikleri.....	: 129
4.6.2. Darü's-Saade Ağası Çeşmesi.....	: 129
4.6.2.1. Kitabesi.....	: 130
4.6.2.2. Mimari Özellikleri.....	: 132
4.6.3. Fatma Hanım Çeşmesi.....	: 132
4.6.3.1. Kitabesi.....	: 133
4.6.3.2. Mimari Özellikleri.....	: 134
4.6.4. Kurtbasan Çeşmesi.....	: 135
4.6.4.1. Kitabesi.....	: 135
4.6.4.2. Mimari Özellikleri.....	: 136
4.7. Emir Sultan Adına Kurulan Mahalle: Emir Sultan Mahallesi.....	: 139
4.8. Emir Sultan Hamamı.....	: 142
SONUÇ.....	: 144
KAYNAKÇA.....	: 148
EKLER.....	: 171
ÖZGEÇMİŞ.....	: 192

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bty.	Basım tarihi yok
byy.	Basım yeri yok
C.	Cilt
C.AS.	Cevdet Askeriye
çev.	Çeviren
drl.	Derleyen
DTCFD	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
ed.	Editör
B.Ş.S	Bursa Şeriye Sicilleri
C.DHL.	Cevdet Dâhiliye
haz.	Hazırlayan
İA.	İslâm Ansiklopedisi
İÜ.	İstanbul Üniversitesi
İÜİFM.	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
kg.	Kilogram
Ktp.	Kitaplığı
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler
MD	Mühimme Defterleri
Mh.	Mahallesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MM	Maliyeden Müdevver
neşr.	Neşreden
no	Numara
nr.	Numara
Nu.	Numara
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OTAM	Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi

OA	Osmanlı Araştırmaları
s.	Sahife
S.	Sayı
sad.	Sadeleştiren
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi
terc.	Tercüme eden
TTK	Türk Tarih Kurumu
UÜ.	Uludağ Üniversitesi
UÜİFD	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	Ve buna benzer
vd.	Ve diğerleri
VD	Vakıflar Dergisi
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
vr.	Varak
vs.	Vesaire
Yay.	Yayını
yy.	Yüzyıl

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 4.1.	Emir Sultan Tekkesi İlkokul Olarak Kullanılırken.....	: 106
Fotoğraf 4.2.	Emir Sultan Tekkesi Hareminin Yıkılmadan Önceki Harabe Hali	: 106
Fotoğraf 4.3.	Beşir Ağa Çeşmesi Genel Görünümü	: 127
Fotoğraf 4.4.	Beşir Ağa Çeşme Kitabesi.....	: 129
Fotoğraf 4.5.	Darü's-Saade Ağası Çeşmesi Genel Görünümü.....	: 130
Fotoğraf 4.6.	Darü's-Saade Ağası Çeşme Kitabesi.....	: 131
Fotoğraf 4.7.	Darü's-Saade Ağası Çeşmesi Arka Cephesinde Bulunan Kitabe.....	: 132
Fotoğraf 4.8.	Fatma Hanım Çeşmesi Genel Görünümü.....	: 133
Fotoğraf 4.9.	Fatma Hanım Çeşmesi Kitabesi.....	: 134
Fotoğraf 4.10.	Kurtbasan Çeşmesi Kitabesi.....	: 136

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 4.1. Emir Sultan Cami ve Türbesi'nin Planı	: 102
Çizim 4.2. Emir Buhari Tekkesi Vaziyet Planı Şeması.....	: 104
Çizim 4.3. Emir Buhari Tekkesi Haremi Zemin Kat Planı.....	: 105
Çizim 4.4. Emir Sultan Cami ve Türbesi.....	: 122
Çizim 4.5. Emir Sultan Cami ve Türbesi Kesit.....	: 123
Çizim 4.6. Bursa'nın Mahalleleri.....	: 141
Çizim 4.7. XIX. Yüzyıl Bursa ve Çevresi Haritası.....	: 142

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.	Emir Sultan Halifeleri.....	42
Tablo 2.2.	Emir Sultan Vakfı'nda Maaş Alan Personel ve Aldıkları Ücretler (874H/1470).....	62
Tablo 2.3.	1608 Senesine Ait Örnek Çalışan Listesi.....	65
Tablo 2.4.	Emir Sultan Vakfı Cabilerinin Bursa'da Bahçe, Dükkan, Ev, Hamam Vesaireden Aldıkları Ücretler (874H/1470).....	66
Tablo 3.1.	Emir Sultan Vakıf Evleri.....	73
Tablo 3.2.	Emir Sultan Vakfı'nın Akarları ve Sahip Olma Usulleri.....	74
Tablo 3.3.	Emir Sultan Vakıf Arazileri ve Yerleri.....	76
Tablo 3.4.	Emir Sultan Vakfı'nın Bahçeleri ve Yerleri.....	78
Tablo 3.5.	Emir Sultan Vakfı'nın Dükkânları ve Yerleri.....	80
Tablo 3.6.	Emir Sultan Vakfı'nın Değirmenleri ve Yerleri.....	83
Tablo 3.7.	Emir Sultan Vakfı'na Ait Defter Kayıt Örneği (939H/1881M).....	85
Tablo 3.8.	Vakfın Ana Gelir ve Gider Rakamları.....	95
Tablo 4.1.	Bursa'da Kütüphanesi Olan Dergâhlar.....	104
Tablo 4.2.	Farklı Tarihlerde Emir Sultan Cami'nin Tamirat Giderleri.....	118
Tablo 4.3.	Kasım Paşa Medresesinde XVI. Yüzyılda Görev Yapan Müderrisler.....	124

GİRİŞ

0.1. Konunun Tanımı ve Kapsamı

Tezimizin konusunu Emir Sultan'ın hayatı ve vakıfları oluşturmaktadır. Osmanlı tarihi araştırmalarında Anadolu'da kurulan bu vakıfların önemi büyüktür. Vakıflar sosyal hayatın içinde yer alan önemli kuruluşlardır. Bu kurumların bir bölümü devamlılıklarını sağlamışlardır. Buldukları zamanın toplumsal, dinî, kültürel yapısı hakkında birçok bilgiye vakıflara ait belgeler sayesinde ulaşabilmekteyiz.

Türkler, Anadolu'ya büyük kitleler halinde göç etmeye başladılar. Bu durum Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde ilerleyerek devam etti. Önce Selçuklu Devleti sonra Osmanlı Devleti Anadolu'ya yeni gelen bu toplulukları yeni fethedilen bölgelere yerleştirerek Anadolu'da yeni yerleşim yerleri oluşmasında büyük etken oldular. Böylelikle Anadolu kısa zamanda hem Türkleşiyor hem de İslamlaşıyordu.¹

Türkiye Selçuklu Devleti dönemi ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Horasan ve Buhara'dan bir çok derviş Anadolu'ya gelmeye başlamışlardı. Buralardan göç eden derviş zümreleri gaza ve cihat konusunda Türklere yardımcı oldular. Kısaca Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında etkileri oldu. Aynı zamanda bu göçler sonunda Anadolu'nun dini ve kültürel hayatını da etkilediler. Bu yüzyılla birlikte Anadolu'da sayıları fazla olan tarikat yapıları oluştu. Yeni oluşan bu tarikatlar artık Anadolu'da yeni bir dönemin başlamasına sebep oldular. Bahsedilen bu şeyhlerin

---

¹ İlyas Gökhan, Kürşat Koçak, Hüseyin Saraç, Anadolu Selçukluları Döneminde Nevşehir, Niğde, Kayseri ve Aksaray Çevresinin Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Tarihi, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Sayı 7, Ahlen, Germany, 2016, 83.

yerleştiği yerlerden biri de Bursa ve çevresidir. Konumuz olan Emir Sultan Vakfı da Bursa'da kurulmuştur. Bursa'da XIV. yüzyılda kurulan bu vakıf Osmanlı'nın son dönemine kadar varlığını sürdürmüştür.

Emir Sultan Zaviyesi'nin sahip olduğu vakıfların zenginliği dikkat çekicidir. Bu vakfa çeşitli zamanlarda padişah ve vâkıflar tarafından zaviyeye mal ve mülk verilmiştir. Bazı vergilerden de muaf olan Emir Sultan Vakıfları muaf olmuşlardır. Zaviye ve vakfin gelir kaynakları olan köylerin gelirleri, tarla ve bağlarını kendi bünyesinde barındırmıştır. Bu sayede varlığını devam ettirmiştir. Çalışmamızda, arşiv belgeleri sayesinde, vakıfların, dinî, yönüyle birlikte sosyal yönü de incelenmiştir. Arşiv belgelerinin yardımıyla vakfin kurulduğu zamandan bugüne kadar geçen süredeki faaliyetleri incelenmeye çalışılacaktır. Bu sürede özellikle Fatih Sultan Mehmet tarafından vakfedilen yerler büyük önem arz etmektedir. Emir Sultan'a ait olan vakfiye, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmakta olup, elimize de ulaşmıştır.

Bu çalışmada, Osmanlı kuruluş dönemi sufilerin den Emir Sultan'ın vakıf eserleri de ele alınmaktadır. Bilindiği üzere köylerde, vakıflar tarafından finanse edilen tesislerin sosyal hizmetleri sonucunda Anadolu'da çeşitli köy ve şehirler kurulmuştur. Vakıflar kuruldukları yerlerde şehre her yönden zenginlikler katarlardı. Aynı zamanda da bu yerlerin imar ve iskânlarının gelişmesinde çok etkili oldukları söylenebilir. Konumuz çerçevesinde bu vakıfların, şehirlerin toplumsal ve kültürel hayatını etkilemişlerdir. Ayrıca bu vakıfların köy ve mezralarda yeni yerleşim yerleri oluşmasında büyük katkıları olmuştur. İşte bu çerçevede yeni yerleşim birimlerinin ortaya çıkmasında bu kurumların ne derecede etkili olduğu Emir Sultan Vakıfları çerçevesinde incelenecektir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi ünlü sufisi Emir Sultan ve Vakıflarının konu edildiği çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde vakıf müessesesi başta olmak üzere vakıf kurucularıyla dönem padişahları ele alınacak olup, bu dönemde kurulan vakıfların kuruluş amaçları irdelenmeye çalışılacaktır.

Tezimizin ikinci bölümünde ise Emir Sultan'ın biyografisi yer alacaktır. Emir Sultan'ı ve zaviyesini anlayabilmek için onun hayatını, vakfın kurulduğu tarihi, o dönem coğrafyasını ve siyasi olayları iyi anlamak gerekir. Kuruluşu çok eski zamanlara dayanan bu vakfın kurucusu Emir Sultan'ın yaşadığı dönemde hangi tarikata mensup olduğu da ayrı bir önem arz etmektedir. Zaviyenin ve kurucusunun sosyal ve dinî hayattaki yeri etkileri ve önemi topluma nasıl yansımıştı gibi sorularla Emir Sultan Vakfı'nı ve kurucusunu tahlil etmeye çalışacağız.

Emir Sultan döneminde yaşamış, onunla ilişki kurmuş tarihi şahsiyetler hakkında da bu bölümde bilgi verilecektir. Emir Sultan'ın yaşadığı dönemde birçok önemli şahsiyetle ilişkisi olduğunu görmekteyiz. Bu şahsiyetler arasında “Molla Yegân, Molla Fenârî, Ali Rumi, Hacı Bayram Veli, Somuncu Baba” gibi ünlü ulemalar yer almaktadır. Ayrıca bunlar arasında “Molla Hüsrev, Ahmet Paşa, Şeyhoğlu Mustafa, Molla Gürani, Hasan Hoca b. Yusuf ve Eşrefoğlu Rumi'yi” de sayabiliriz. Bu önemli şahsiyetlerden hareketle dönemin ilim ve kültür açısından ne kadar ileri derecede olduğunu anlamaktayız. Ayrıca Emir Sultan'ın hayatında büyük bir öneme sahip olan Yıldırım Bayezid ile olan ilişkisi de üzerinde durulacak konular arasındadır. Aynı zamanda bu bölümde Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi Bursa'sında yaşamış olan derviş ve hükümdar ilişkilerine de yer verilecektir.

Emir Sultan adına yazılan menâkıbnâmeler de ayrı bir öneme sahiptir. Bu yüzden bu bölümde Emir Sultan menâkıbnâmeleri hakkında da bilgi verilecektir. Anadolu'da yazılmış olan evliya menâkıbnâme örnekleri çok fazladır. Menâkıbnâmeler Anadolu'da değişik bölgelerinde tekke ve zaviye şeyhlerin hayatlarını menkıbevi bir dille anlatan tarihi eserlerdir. Bu eserler, yaşanan zamanın dinî ve içtimaî yapısını ortaya koyarlar. Bu eserler aynı zamanda Emir Sultan'ın hayatı ve tarihî kimliği hakkında da bizleri aydınlatmaktadır. Bu yüzden Emir Sultan ve adına yazılmış menâkıbnâmelerin tez konusu olarak işlendiğini görmekteyiz. Biz de tezimizde Emir Sultan menâkıbnâmelerine yer vererek, onun menkıbevi hayatından hareketle tarihsel kimliğiyle ilgili daha fazla bilgi toplamaya çalışacağız.

Vakıfların yönetim yapısı ile iç düzeni ve vakıf eserlerin imar faaliyetlerine katkıları ise bu bölümdeki diğer konuları oluşturacaktır. Ayrıca bu bölümde vakıf çalışanları

ve vakıflarda karşılaşılan problemler üzerinde de durulacaktır. Emir Sultan Vakıfları ile ilgili incelediğimiz belgelerde çeşitli davaların yaşandığını görmekteyiz. Tezimizin bu kısmında bu konuya da yer vermeye çalışacağız. Özellikle zaviye şeyhlerinin böyle olaylarla karşı karşıya geldikleri malumdur. Genellikle belgelerden anladığımız kadarıyla bu davalar zaviyenin lehine sonuçlanmıştır. Ayrıca genel olarak Emir Sultan'ın sahip olduğu vakıfların sahip olduğu gayrimenkulün üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde, Emir Sultan Vakfının gayrimenkuller ile bu gelirlerin nerelere harcandığı üzerinde durulacaktır. Emir Sultan Zaviyesi, zengin vakıflarıyla dikkat çekmektedir. Emir Sultan vakfının gelir kaynağının çoğunluğunu etrafında bulunan köyler ve mezralar oluşturmaktaydı. Yani zaviyeye gelir getiren kaynakların başında kırsal kesimden gelen gelirleri gösterebilmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nde bütün vakıflar bazı yönlerden bağımsızlardı. Vakıflar kurulurken vakfiyelerine de bazı şartlar konulurdu. Vakfiyeler kadının yanında yazılıp, sultanlar tarafından da onaylanırdı. Vakfiyeler, vakıf kaynaklarını ve kullanım koşullarını belirten bir nevi tescilli tapulardı.. Bu şekilde hem vakıfların sürekliliği sağlanıyordu. Vakıflar böylece kendilerini güvence altına almış oluyorlardı. Vakıf kaynaklarından gelen gelirlerin kullanılması da vakıf şartlarına göre belirlenmiş oluyordu. Vakıf kurucusu, mütevelliyi atardı. Osmanlı Devleti'nde devletin bütün vakıfları denetlediği bilinmektedir. Denetleme dışında yolsuzluklar, suistimaller gibi olaylar karşısında da denetleme yoluna gidilmekteydi. Vakıfların denetleme işi sadece zaviye yönetimine yönelik değildir. Bazen zaviye ve vakıflar üzerinde hak iddia edenler olmuştur. Bu iddiaları için davalar açılmıştır. Açılan bu davaların kazanılmasında vakfiyeler büyük etken olmuştur. Bu tip durumların Emir Sultan vakıflarında da yaşandığını ve sonuçlarının neler olduğunu belgeler vasıtasıyla irdelemeye çalışacağız.

Dördüncü bölümde Emir Sultan vakıf eserleri ele alınacaktır. Emir Sultan'ın vakıf eserlerinin ve bu müesseselerin Osmanlı Devleti zamanındaki durumu bu bölümün bir kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde bu eserlerin Osmanlı Devleti'ndeki önemi

üzerinde durularak, bu vakıf eserlerinin tarihi süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişiklikler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Son olarak, Emir Sultan ve vakıflarının genel bir değerlendirmesi yapılırken ölümünden sonra toplum üzerinde bıraktığı etkiden de söz edilmesi düşünülmektedir.

0.2. Araştırmanın Amacı

İnsanlar toplu yaşamışlardır. Bazı ihtiyaçlar nedeniyle vakıf gibi kurumların zaman içerisinde oluşmasını sağladılar. Vakıfların kurulma sebepleri arasında insanların ihtiyaç duyduğu ihtiyaçlara cevap verme arzusu da etkili olmuştur diyebiliriz. Bu düşüncelere sahip olan insanlar vakıfların kurulmasında ve yaygınlaşmasında etkili oldular. Vâkıfı vakıf kurmaya iten sebepler kurulan bu vakıfları toplum hayatına nasıl yansıdığı gibi konular Emir Sultan vakıfları ve vakfiyeleri çerçevesinde cevap aranacaktır.

Bu çalışmada Emir Sultan temel alınarak vakıfların işleyişinin ele alınması amaçlanmaktadır. Ayrıca vakıfların ve kurucularının toplumdaki yeri ve sosyal hayata dair çalışmaları Emir Sultan çerçevesinde aydınlatılmaya çalışılacaktır. Zaman içerisinde vakfın çok yönlü faaliyetleri nasıl olmuştur sorusuna cevap aranacaktır. Ayrıca Emir Sultan'ın hayatı, sosyal faaliyetleri ile vâkıfın sosyal yaşamdaki yeri ve düşünce hayatına katkıları incelenecektir.

Emir Sultan Vakfı da halka direkt olarak ulaşıp onların ihtiyaçlarına cevap veren kurumdu. Bu kurumların sürekli işleyebilmelerini sağlamak için Emir Sultan Vakıfları vakfedilen menkul ve gayrimenkullere sahiptir. Vâkıfın hâkimiyeti içerisinde bulunan bu malların nasıl elde edildiği araştırılacaktır. Emir Sultan'a ait vakfın Osmanlı döneminde hangi tür vakıf kategorisinde ele alınabileceği, sebepleriyle birlikte ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Emir Sultan Vakfı'na ait vakfın gelir kaynaklarını araştırılacaktır. Elde edilen gelirlerle vakfın ekonomik yönü incelenecektir. Emir Sultan Vakıflarının var olduğu sürede gelirlerinin giderlerini ne oranda karşılayabildiği de tespit edilmeye çalışılacaktır.

Tez konumuz olan “Emir Sultan ve Vakıfları”, Osmanlı döneminden itibaren ele alınacaktır. Ekonomik yapısı, sosyal hayattaki yeri tahlil edilmeye çalışılacaktır. Osmanlı kuruluş döneminin önemli bir şeyhi olan Emir Sultan’ın ve vakıflarının tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkışı, diğer vakıf kurumlarıyla karşılaştırılarak ortak ve farklı yönleri bulunmaya çalışılacaktır.

0.3. Araştırmanın Yöntemi

Osmanlı Devleti’nin sosyal hayatında vakıflar tartışmasız bir yere sahiptir. Vakıflar toplumu çok yönlü etkilemişlerdir. Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu vakıflarla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Araştırma konumuz olan Emir Sultan Vakıfları da bunlar arasındadır.

Vakıflar daha çok Bursa’nın şehir merkezinde yer almaktadır. Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında Osmanlı şehirlerinde tekke-zaviye vakıflarının zenginliği dikkat çekmektedir. Yıldırım Bayezid zamanında yaşayan Emir Sultan ve adıyla anılan vakıf da bu türden bir kurumudur. Fakat onu ve vakıflarını konu alan geniş bir araştırma henüz yapılmamıştır. Genelde yapılan araştırmalar onun biyografisi ve menkıbeleri hakkındadır.

Emir Sultan ve vakfına ait elde edilebilen arşiv belgeleri ile birlikte vakfın tarihini anlamamızı sağlayacak bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, bir yandan vakfın Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yer alan arşiv belgelerine dayanarak değerlendirme yapılacaktır. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü’ndeki bu vakfa ait vakıfnameler kullanılarak araştırmanın konusu genişletilecektir. Bu vakfa ait muhasebe defterleri de konuya dâhil edilecektir. Daha sonra arşiv malzemeleri eklenecektir. Böylece birtakım sonuçlar elde edilecektir. Sonuç olarak ortaya vakfın her yönü ortaya çıkarılmış olacaktır. Osmanlı vakıfları çalışmalarına yönelik çalışmalara katkı yapmayı da amaçlamaktadır.

0.4. Araştırmanın Kaynakları

Vakıflar ve Emir Sultan ile ilgili birçok kaynak bulabilmekteyiz. Osmanlı kaynak eserleri, menâkıbnâmeler ve seyyahların verdiği bilgiler ve arşiv belgelerini sayabiliriz. Yararlanabileceğimiz kaynakları sırasıyla verecek olursak:

Arşiv Kaynakları; arşiv kaynakları vakıflar hakkında bilgiler elde etmemizi sağlarlar. Bu kurum arşiv belgeleri sayesinde vakıflar hakkında geniş bir şekilde faydalanmamızı sağlamaktadır. Bu kurumların daha önceki faaliyetleri hakkındaki en ayrıntılı bilgileri yine bu kayıtlar sayesinde elde edebiliyoruz. Osmanlı arşiv belgelerine geçen kurumlardan olan Emir Sultan Vakfı'na ait bolca belgeye rastlamaktayız. “Emir Sultan ve Vakıfları” adlı bu çalışmada yararlanılan en önemli kaynakların başında Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri gelmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınan zaviyeye ve vakfına ait belgelerin günümüz yazısına çevirisi yapılarak, gereken önemli bilgilerden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Evkaf Tahrir Defterleri; Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan, Emir Sultan vakıflarının bulunduğu Tahrir Defterleri sayesinde vakıflar hakkında bilgilere ulaşmaktayız.

Vakıf defterlerinde kurucusu, gelir ve giderleri, görevlileri hakkında bilgiler bulunur. Bunlar ayrıca birincil kaynaklar arasındadır.

Vakfiye Defterleri; Vakıf çalışmalarının temel kaynağını Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiyelerin bulunduğu defterler oluşturmaktadır. Vakfiyeler bu müesseselerin nasıl ortaya çıktığını ortaya çıkarmada başlıca eserlerdir. Vakfiyeler sayesinde, vakıf kurumları hakkında geniş bilgilere ulaşmaktayız. Arşivde Emir Sultan hakkında bulunan belgelerin tespiti yapılmıştır. Ayrıca burada vakıf eserlerine ait olan yenileme ve tamir resimleri de yer almıştır.

Vakfiye ve vakıflarla ilgili belge sayıları binlerle ifade edilebilecek kadar çoktur. Vakfiyelerle ilgili çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Tapu Tahrir Defterleri; Vakıfların geçmiş süreç içerisindeki durumunu gösterirler. Bu kurumların faaliyetlerini ortaya çıkarmak açısından önemli bir arşivdir. Bunlar Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'dir. Tapu Tahrir Defterleri bu iki arşivde bulunmaktadır².

Şer'iyye Sicilleri; Bu belgeler sosyal tarih araştırmaları bakımından önemlidir. Şehirlerin tarihi hakkında çok fazla bilgiler barındırırlar.

Hurûfat Defterleri; Vakıf kurumlarında çalışan personeller hakkındaki bilgilere bu defterler sayesinde ulaşabilmekteyiz.

Temettuat Defterleri; Osmanlı sosyal ve iktisadî tarihi bakımından önemli bilgiler içermektedir. Bu defterlerde yer alan Emir Sultan ile ilgili belgelerden de yararlanılmıştır.

Menâkıbnâmeler; Tarihte sufilerin menkıbelerini ihtiva eden kaynaklara menâkıbnâme denir. Emir Sultan'ın hayatının anlatıldığı sufiliğin tanımı yapan tarihi eserlerdir. Onun adına yazılan menâkıbnâmelerin sayısı oldukça fazladır. Ona ait bu menakıbnamelerin konumuzla ilgili kısımları kullanılmıştır. Emir Sultan adına yazılan menâkıbnâme sayısının çok olduğunu görmekteyiz.

Seyahatnameler; Birçok seyyah Emir Sultan ve vakıflarından bahsetmektedir. Tezin hazırlanmasında bu seyahatnamelerden yararlanılmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde de sufi tekke ve türbelerin bulunduğu çevre hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Özellikle Evliya Çelebi Seyahatname'sinde onun menkıbevi kişiliğinden ve vakıf eserlerinden bahsetmektedir.

---

² Arşiv kaynakları ile yapılan çalışmalar bkz. "Yılmaz Kurt, Ramazanoğulları'nın Vakıfları, **X. Türk Tarih Kongresi 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler III**, Ankara 1993, 1041-1047. Vakfiyeler ile birlikte tahrir defterlerinden bazı kaynaklar için bkz. Bahaeddin Yediyıldız, Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa Vakfının Mahiyeti, **X. Türk Tarih Kongresi 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler IV**, Ankara 1993, 1625-1633. Şer'iyye Sicilleri kullanılarak vakıfların incelendiği bazı çalışmalar için bkz. C. Jennings, **Pious Foundations in the Society and Economy of Otoman Trabzon, 1565-1640. A Study Based on the Juridical Registers, "Şer'i Mahkeme Sicilleri" of Trabzon, Studies on Otoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Woman, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon**, İstanbul: 1999, 613-665.

Bahaeddin Yediyıldız'ın vakıflar konusundaki eserleri en önemli kaynaklarımızdandır. Araştırmamızın konusu vakıf olduğu için vakıf ve vakıflar hakkında da araştırmalar yapılmıştır. Zaviyelerle ilgili Ahmet Yaşar Ocak'ın Vakıflar Dergisinde bulunan “Zaviyeler” adlı makalesi de incelenmiştir. Ayrıca diğer eserlerinden de faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra vakıflar konusu ile ilgili yapılmış olan müstakil çalışmalar ve tezlerden de yararlanılmıştır.

0.5. Vakıf Araştırmaları Hakkında Literatür Değerlendirmesi

Vakıflar, toplumun yararı için kurulmuş hayır kurumlarıdır. Vâkıfın idareci olarak yer aldığı bu kurumda vakfiyenin şartları yer almaktadır. Emir Sultan'a ait vakfin hangi tür vakıf kategorisinde olduğu da önem arz eder.³

Vakıflar konusunda Mehmet Fuad Köprülü'nün Vakıflar ve Türk İslâm Medeniyetinde vakıfların yeri ile ilgili çalışmaları çok önemlidir. Mehmet Fuad Köprülü vakıfların tarihi ile ilgili şu açıklamaları yapar; “vakfiyeler, vakıf vesikaları, epigrafik vesikalar, kitabeler, vakayinameler, münşeat mecmuaları, mali idareye ait coğrafi eserler, seyahatnameler, menâkıbnâmeler, Vakıf kitabeleri ve vakfiyeleri bunlar içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Fakat orijinal vakfiyeler sınırlıdır. Orta zamanlara ait vakfiyelerin yok denecek kadar az olduğundan dert yanar”.⁴

Selçuklu Devleti'nde vakıf müessesesi çok hizmet vermiştir. Selçuklu devri vakıflarını Osman Turan “Kervansaraylar” adlı makalesinde incelemiştir. Bu dönemde kervansaraylarda halka üç gün karşılıksız olarak hizmet verildiği bilinmektedir.⁵

---

³ Zehra Odabaşı, **Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya: 2012, 3.

⁴ M. Fuad Köprülü, **Vakıfların Hukukî Mahiyeti**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013, 166.

⁵ Osman Turan, **Selçuk Kervansarayları**, **Belleten**, Cilt 10, Sayı 39, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1946, 471-496. Ömer Lütfi Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, **İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli**, İstanbul: 1970, V-XVI.

Vakıf araştırmaları konusunda mekân ve vakıfların temel alındığı çalışma Ahmet Köç tarafından hazırlanmış “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Ümerâ Vakıfları ve Kentsel Gelişim: Mahmud Paşa Vakıfları ve Ankara Örneği*” isimli doktora tezidir.⁶

Fuad Köprülü’nün “İslam Toplumunda Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti, Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü, İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi” isimli eserleri büyük önem arz etmektedir.

Vakıflarla ilgili çalışma yaparken şu iki esere bakmak gerekir. “Bahaeddin Yediyıldız, “*Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları*” ve Yunus Koç, “*Osmanlı’da Kent İşkânı ve Demografisi*” adlı çalışmaları.⁷

Osmanlı şehirlerinde kurulan vakıfların çeşitli yönleri üzerine yapılan çalışmalar arasında yer alan Yunus Koç’un “*Osmanlı’da Kent İşkânı ve Demografisi*”, Halil İnalçık - Bülent Arı, “*Türk-İslâm Osmanlı şhirciliği ve Halil İnalçık’ın Çalışmaları*” ve Yunus Uğur’un, “*şehir Tarihi ve Türkiye’de şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar*” adlı çalışmalar gösterilebilir.⁸

Vakıflarının incelenmesi ile ilgili çok sayıda çalışmalar yapılmıştır.⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü’nde bulunan Vakıf Arşivi, içerisinde barındırmış olduğu vakfiyeler

⁶ Ahmet Köç, **Osmanlı İmparatorluğunda Ümerâ Vakıfları ve Kentsel Gelişim: Mahmud Paşa Vakıfları ve Ankara Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2009.

⁷ Vakıf müesseseleri hakkında çalışma yapılırken neler yapılabilir sorusu için bkz. Bahaeddin Yediyıldız, Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları, **2. Vakıf Haftası, (3-9 Aralık 1984)**, Ankara 1985, 16-19; Yunus Koç, Osmanlı’da Kent İşkânı ve Demografisi, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, 2005, 161-210.

⁸ şehirler ve vakıf ilişkisi ile ilgili çalışmalar için bkz. “Yunus Koç, Osmanlı’da Kent İşkânı ve Demografisi, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, 2005, 161- 210.; Halil İnalçık-Bülent Arı, Türk-İslâm Osmanlı şhirciliği ve Halil İnalçık’ın Çalışmaları, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, 2005, 27-56 ve Yunus Uğur, şehir Tarihi ve Türkiye’de şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, 2005, 9-26.”

⁹ Hamza Keleş, H. 1334/M. 1915 Tarihli şer’iyye Siciline Göre Yozgat Vakıfları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990.; Hamza Keleş, **Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400-1920)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1996.; Fatma Üstek, **984 (1576) Tarihli Derfter-i Evkâf-ı Rum’a Göre Tokat Merkez Kazası Vakıf Kayıtları**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985.; Yasemin Demircan, **Tahrir ve Evkâf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları**, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 1992; Refet Yinanç, Sivas Abideleri ve Vakıfları, **Vakıflar Dergisi**, Cilt

sayesinde vakıf araştırmalarına önemli bilgiler sağlamışlardır. Vakıf müessesesi için Mehmet Fuad Köprülü şu belirlemelerde bulunmuştur; “*Vakıf müessesesi, orta ve yeniçağlar Türk ve İslâm dünyasını tetkik için birinci derecede mühim bir kaynaktır. İlim dünyasının kolayca erişebileceği vakıf vesikaları, yalnız vakıf müessesesini hukukî ve tarihî bakımlardan aydınlatmakla kalmayacak; tarihimizin her şubesine aydınlatabilecek yeni vesikalar elde edilmiş olacaktır. İktisadi Tarih, İçtimaî Tarih, Şehir Tarihî, İskân Tarihi, Tarihî Topografya, İdarî ve Mali Tarih, Dinî Tarih hülâsa eski Türk cemiyetinin dâhilî bünyesini, muhtelif içtimaî tabakaların hayat şartlarına, hukukî, içtimaî münasebetlerini bize gösterecek bütün tarih şubeleri bundan en büyük istifadeyi temin edecektir. Şehirlere nasıl iskân edildiğini, yeni mahallelerin nasıl teşekkül ettiğini, muhtelif sanat mensuplarının nerelerde temerküz ettiğini, muhtelif ticarî faaliyetlerinin inkişaf derecesini, muhtelif halk tabakalarının hayat seviyelerini, eşya ve para kıymetlerini, muhtelif vergilerin mahiyetini, ilmî ve dinî müesseselerle içtimaî yardım müesseselerin inkişafını bize vesikalar anlatacaktır. Daha ziyade askerî ve siyasî vakaları, hükümdarların ve büyük ricalin hayat ve sergüzeştlerini anlatmakla iktifa eden kroniklerin arada bir tesadüf kabilinden bahsettikleri umumî hayatı yani cemiyetin hakiki bünyesini asıl bu vesikalar sayesinde öğrenebileceğiz. O halde millî tarihimizin birçok meçhul cephelerini bize gösterecek olan bu vakıf vesikaları üzerinde sağlam bir planla çalışmaya başlayalım. Bu vesikalar birinci derecede mühim tarihî kaynaklar olarak yalnız millî tarihimize değil, bütün dünya tarihine büyük bir hizmette bulunmuş olacaktır*”.¹⁰

Bahaeddin Yediyıldız’ın vakıf çalışmalarında ayrı bir yeri vardır. Bahaeddin Yediyıldız’ın “*Vakıf Teşkilatlar Bütünlüğü Olarak Osmanlı Vakıf Külliyesi, Vakıf Müessesesinin XVIII. Yüzyıl Türk Toplumundaki Rolü, Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri (1700- 1800), XVIII. Yüzyıl Türk Vakıflarının İktisadi*

23, Ankara 1994, 5-19.; Nazif Öztürk, Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 22, Ankara 1994, 45-69.; Fahrettin Tızlak, 19. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Vakıfları, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 12, Ankara 1994, 69-77.; Ahmet Cebeci, Silistre Sancağı Vakıfları ve H.1006 (1597- 1598) Tarihli Silistre Livası Vakıfları ve Vakıf Abideleri, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 20, Ankara 1988, 465-467.; M. Tayyib Gökbilgin, **XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar**, İstanbul: Üçler Basımevi, 1952.; Cevat Bakkal, Tapu Tahrir Defterlerinde Menemen ile İlgili Vakıf Kayıtları, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 26, Ankara 1997, 76-86.; Ömer Demirel, **Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.; Alpay Bizbirlik, **16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliği’nde Vakıflar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002.

¹⁰ Mehmet Fuad Köprülü’nün vakıflarla ilgili makaleleri için bkz. M. Fuad Köprülü, **İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1983.

Boyutu, Türk Hayrat Sistemi ve Vakıf Balkan Şehirleri Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi Vakfiyeler Çerçevesinde Türkiye'nin Kültür Hayatı (1300- 1453)" isimli eserlerini sayabiliriz. Bahaeddin Yediyıldız, XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi adlı çalışmasında, vakfiyeleri kullanmıştır.¹¹

Ömer Lütfi Barkan'ın, "*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*" ve "*Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller*" adlı eserine de bakılabilir.¹²

Ömer Lütfi Barkan'ın vakıflarla ilgili Ekrem Hakkı Ayverdi ile yaptığı çalışma önemlidir. Yapılan bu çalışma ile vakıf gelenekleri incelenmiştir. Ayrıca 2.517 tane vakfin varlığı gün yüzüne çıkarılmıştır.¹³

Hasan Yüksel, XVII. yüzyılda vakıfların sosyal hayattaki rollerini incelerken 313 vakfiyeyi ve vakıflarını incelemiştir.¹⁴

Ömer Demirel'in "*Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü adlı çalışması,*" şehir hakkında yapılan çalışmadır.¹⁵ Osmanlı yönetim ile vakıf kurumları arasındaki ilişkileri bu çalışmasında inceleyen Saim Savaş'ın eserinin adı "*Bir Tekkenin Dinî ve Sosyal Tarihi: Sivas Ali Baba Zaviyesi*"dir. Bu eserde Saim Savaş Osmanlı Devleti'nde zaviye ile oluşmuş bir mahallenin tarihini de anlatmaktadır.¹⁶

---

¹¹ Köç, 24.

¹² Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 2, İstanbul 1942, 279-386. Bir diğer çalışması Ömer Lütfi Barkan, Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 1, 1942, 354-365. Ayrıca Hilmi Ziya Ülken, Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 9, 1971, 13-37.

¹³ Ömer Lütfi Barkan, **Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmareti Muhasebesi (1586-1586)**, Coşkun Çakır (haz.), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013, 31.

¹⁴ Hasan Yüksel, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)**, Sivas: Dilek Matbaası, 1998.

¹⁵ Ömer Demirel, **Osmanlı Vakıf-Şehir İlişisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

¹⁶ Saim Savaş, **Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi**, İstanbul: Dergâh yayınları, 1992.

Ahmet Yaşar Ocak. “XIII-XVI. Yüzyıllarda Anadolu Şehirlerinde Dinî-Sosyal Hayat” çalışmasında vakıfları ele almıştır.¹⁷

Cafer Çiftçi ise, “Bursa Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri” adlı bir çalışması mevcuttur. Bu çalışmasında vakıf kurumlarının sosyo-ekonomik yönünü incelemiştir.¹⁸

0.6. Emir Sultan’ın Hayatı, Kişiliği ve Vakıfları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde Bursa’da yaşayan Emir Sultan’ın kişiliği ve tasavvufi yönü hakkında şimdiye kadar çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Emir Sultan’ın Yıldırım Bayezid’in damadı olması, halkın ona olan sevgisi önem gibi konular bu çalışmada yön gösterici olmuştur.

Emir Sultan’ın tasavvufi yönünden bahseden çeşitli eserler de vardır. Onun padişahın damadı olması, kaynaklarında sıkça dile getirilmektedir. Bu nedenle Emir Sultan, hem sultan Yıldırım Bayezid’in hem de Bursa’da yaşayan insanların yaşantısında önemli bir yere sahip olmuştur.

Emir Sultan hakkında “Taşköprülüzâde’nin Şakâik-i Numaniyye ve Zeylleri; Baldırzade’nin Ravza-i Evliyâ’sı; İsmail Belîğ’in Güldeste-i Riyaz-ı İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan; Mehmed Şemseddin’in Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî” adlı eserleri önemlidir. Vakıfları vakfiyelerinden araştırabiliyoruz.¹⁹ Vakfiyeler, vakıflar hakkında önemli bilgiler sunan belgelerdir. Vakfın kuruluş belgesi olan vakfiyeden Emir Sultan vakfına ait belgeleri tahlil ettik. Emir Sultan vakıfları ile ilgili ilk çalışmayı Halim Baki Kunter yapmıştır. Emir Sultan’a ait olan Fatih Sultan Mehmet’in vakfiyesi ile ilgili bir çalışmadır. Bu belgenin aslına Başbakanlık

¹⁷ Köç, 29. Ayrıca, bu konuda çalışan yazarlardan bkz.; İbrahim Solak, XVI. Yüzyılda Zamantu Kazasını’nın Sosyal ve İktisadî Yapısı, Konya: Tablet Yayınları, 2007.

¹⁸ Cafer Çiftçi, Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arası Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2001.

¹⁹ Araştırmamızın konusu Emir Sultan ve onunla ilgili olduğu için zaviye ve zaviyelerle bir bütün olan vakıf ve vakıflar hakkında da araştırmalar yapılmıştır. Zaviyelerle ilgili Ahmet Yaşar Ocak’ın Vakıflar Dergisinde bulunan “Zaviyeler” adlı makalesi de okunmalıdır. Vakıflar konusunda ise başta Bahaeddin Yediyıldız’ın “XVII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi (Bir Sosyal Tarih İncelemesi)” eseri en önemli kaynaklarımızdandır.

Osmanlı Arşivi'nde rastlamaktayız.²⁰ Osmanlı arşiv belgeleri, zaviyeler hakkında bilgi edinebileceğimiz önemli kaynakların başında gelmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınan belgeler günümüz Türkçesine çevirisi yapılarak, gereken önemli bilgilerden yararlanılmıştır.

Vakıf defterleri başta olmak üzere, mühimme defterleri, mufassal tahrir defterleri ve kitabeleri de kaynaklar arasında saymaktayız. Ayrıca zaviye hakkında yayınlanmış olan hüccetler, fermanlar ve beratlar da önemli yere sahiptir. Beratlar, zaviyedarların tayini ile ilgili olan belgelerdir. Zaviyeler ve vakıflara ait bilgilere ulaşmada hazırlanan vakıf defterleri de vardır.²¹ Vakıf defterlerinde zaviyelerin tarihçeleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Emir Sultan Zaviyesi'nin vakıf eserleri hakkında da çalışma yapılmıştır. Günümüze ulaşan vakıf eserleri başta olmak üzere daha önceden var olup, sonradan çeşitli sebeplerle yok olan eserler hakkında da bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Vakıf eserleri incelenirken XII.-XV. yüzyıl Anadolu'da kurulan vakıfların hem mimari yapıları hem de diğer fonksiyonları göz önünde bulundurularak, incelediğimiz zaviyenin mimari yapısı hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Emir Sultan ile ilgili günümüze ulaşan vakıf eserleri tespit edilmiştir. Başta külliyesi olmak üzere, tekke, medrese, çeşme, hamam, cami ve türbe, hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca kendi adını taşıyan mahalle hakkında da bilgi verilmeye çalışılmıştır.²²

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **Evkaf Vakfiyeler Evrakı (EV. VKF)**, 19/1, 15 R. 874/ 18 Ocak 1470. Emir Sultan (Fatih Vakfiyesi, Bursa- Asıl) (Belge Tarihi: 874).

²¹ Bu konu ile ilgili bkz. Ahmet Yaşar Ocak-Suraiya Faroqhi, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 13, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1986, 471.

²² Emir Sultan ile ilgili çalışmalar için bkz: “Şinasi Çoruh, **Emir Sultan**, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1972.; Gazâli Saltık, **Bursa'da Emir Sultan ve Kerametleri Bursa**, Bursa: Taşman Matbaası, 1959.; Hüseyin Algül, **Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan** İstanbul: Marifet Yayınları, 1982.; Hüseyin Algül, **Emir Sultan**, İzmir: Nil Yayınları, 1991.; Hüseyin Algül, **Gönül Sultanlarımız (Eyyüb Sultan, Hala Sultan, Emir Sultan)**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.; Hasan Turyan, **Hazreti Emir Sultan ve Zeyniler Haziresi**, Bursa: Prestij Matbaası, 1995. Ayrıca Hasan Turyan'ın müstakil olarak Hazreti Emir Sultan isimli çalışması da vardır. Hüseyin Algül, **Emir Sultan ve Erguvan**, Bursa: Bursa Büyük Şehir Belediyesi, 2007.; Mustafa Özdamar, **Emir Sultan**, İstanbul: Kırk Kandil Yayınevi, 2008. Bu müstakil eserlerden başka ansiklopedi maddesi olarak da Emir Sultan hakkında makaleler vardır: Hüseyin Algül, Nihat Azamat, Emir Sultan, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 11, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.; M. Cavid, Baysun, Emir Sultan, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 4, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964:261-264.; M. Cavid Baysun, Emir Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti, **Tarih Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1950:77-94.”

Emir Sultan'a duyulan sevgi ve saygı onun vefatından sonrada devam eder. Ölümünden kısa bir süre sonra onun hakkında eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Bunlar arasında özellikle menâkıbnâme türü eserler önemlidir. Bu menâkıbnâmeler şunlardır:²³

“*Menâkıb-ı Cevâhir*: Yahyâ b. Bahsî (ö. 840H/1436M) tarafından yazılan menâkıbnâmesidir.”

“*Müzilü's-Sükûk*: Emir Sultan'ın halifesi tarafından yazılır. Kendisinden sonra yerine geçen halifesi Hasan Efendi (ö. 845H/1441-42M) tarafından yazılmış bir menâkıbnâmedir.”

“*Cenâhu's-Sâlikîn*: Yine Emir Sultan'ın halifelerinden ve Emir Sultan halifesi olup üçüncü halifesi olan Lütfullah Efendi (ö. 891H/1486M)'nin yazmış olduğu bir menâkıbnâmedir.”

“*Divân-ı Müdâmî der Vasf-ı Emir Sultan*: Müdâmî (ö. 947H/1540M)'nin yazdığı bir menâkıbnâmedir.”

“*Menâkıb-ı Emir Sultan (Vesiletü'l-Metâlib)*: Zeynelâbidîn b. Hacı Kasım'ın eseridir.”

“*Menâkıb-ı Emir Sultan*: Nimetullah Efendi'nin yazmış olduğu menâkıbnâmedir.”

“*Menâkıb-ı Emir Sultan*: Bursalı Mehmet Şevki Efendi'nin 962H/1555M'te telif ettiği menâkıbnâmedir. Bu menâkıbnâme ile ilgili Mustafa Okan Baba, “Menâkıb-ı Emir Sultan” isimli bir doktora çalışması yapmıştır.

“*Menâkıb-ı Emir Sultan*: Senâyî Çelebi yazmıştır.” Bu eser matbudur. 1289H/1872M'da İstanbul'da neşrolunmuştur.

Menâkıb-ı Emir Sultan: Hüsameddin Bursevî (ö. 1042H/1632M)'nin eseridir. *Menâkıb-ı Emir Sultan*: İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137H/1724M)'nin yazmış olduğu menâkıbnâmedir.”²⁴

²³ Liman, **Yahyâ Bin Bahşî'nin...**, 3.

²⁴ Emir Sultan'a dair menâkıbnâmelerin listesi için bkz. Hatice Liman, Emir Sultan Menâkıbnâmeleri ve Yahyâ bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Cevâhir Adlı Eseri, Liman, **Yahyâ Bin Bahşî'nin...**, 3.

Emir Sultan ve Erguvan, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007, 47-48.

0.7. Bursa ve Vakıfları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bursa ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bursa ile ilgili başlıca çalışmaları olan yazarlar arasında; Hüseyin Özdeğer²⁵, Kamil Kepecioğlu²⁶, Halil İncalcık²⁷ sayabiliriz.²⁸

Bursa vakıfları ile ilgili yapılan çalışmalar azımsanmayacak kadar çoktur. Genellikle yapılan çalışmaların yüksek lisans tezi ya da doktora çalışmaları olduğu görülmektedir²⁹. XVI. yüzyıl Bursa'sına ait vakfiyelerinin sayısını hale Demirel araştırmıştır. Bu konuda Samettin Başol'un yaptığı "Kentleşme, Ekonomi Ve Sosyal Hayat Yönleriyle XVII. Yüzyıl Bursa Vakıfları" isimli doktora çalışmasının konusu önemlidir. Samettin Başol bu çalışmasında; XVII. yüzyılda Bursa'da kurulmuş olan vakıfların tespitini yapılmıştır. Bu tez de Bursa'da kurulan vakıfların tespiti vardır.³⁰ Yine Samettin Başol'un "XV. Yüzyılda Vakfiyelerine Göre Bursa Vakıfları" adlı yüksek lisans tezi bu konu ile ilgili ilgilidir. Bu tezde, XV. yüzyılda Bursa'da kurulan vakıflar ve hizmetleri araştırılmıştır.³¹

Kamil Kepeci'nin Bursa Kütüğü eseri, Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan vakıfların adları tespit eder. Mefail Hızlı bu vakıflar hakkında çalışmıştır.³²

Cafer Çiftçi'nin Doktora tezi³³ ise "Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arası Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)" başlığı

²⁵ Hüseyin Özdeğer, **1464-1640 Bursa Şehri Tereke Defterleri**, İstanbul: İÜ. Yayınları, 1988.

²⁶ Kamil Kepecioğlu, **Bursa Kütüğü**, Cilt 2, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010.

²⁷ Halil İncalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Ruşen Sezer (çev.), İstanbul 2004.

²⁸ Bursa hakkında kaynaklar için bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, Bursa Bibliyografyası, **Türk Kültürü**, Cilt 14, Sayı 162, Nisan 1976.

²⁹ Özer Ergenç, **XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.; Cafer Çiftçi, **Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arası Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 2001.

³⁰ Samettin Başol, **Kentleşme, Ekonomi Ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17. Yüzyıl Bursa Vakıfları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

³¹ Samettin Başol, **Vakfiyelerine Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2001.

³² Hacı İvaz Paşa Külliyesi hakkında incelemede bulunan S. Payın eseri, Bursa'daki İvaz Paşa'ya ait vakıflar hakkında bilgi vermektedir. Salih Pay, **Bursa İvaz Paşa Külliyesi**, Bursa 1996.

³³ Cafer Çiftçi, **Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arası Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 2001.

ile hazırlanmıştır. Cafer Çiftçi'nin "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri" ve "Osmanlı'da Mahalle Avâız Vakıfları: Bursa Örneği (1749-1784)" makaleleridir.³⁴ Bursa ile ilgili olarak; "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri" adlı makalede önemlidir. Bu çalışmada para vakıfları ile ilgilidir. Kredi nasıl verilir sorusuna yanıt verir. Diğer makalede Osmanlı'da Avarız Vakıfları Bursa Örneği³⁵ adlı çalışmadır.

Bursa kenti ile ilgili XV. ve XVI. yüzyılları kapsayan akademik çalışmaların varlığı bilinmektedir. Bu çalışmalardan bir bölümü dipnotta verilmiştir.³⁶ Mefail Hızlı'nın XVIII. yüzyıl Başlarında Bursa Vakıfları adlı makalesinde Bursa'da yer alan vakıflardan bahsetmektedir. Bu makalede, Bursa'nın XVIII. yüzyıldaki vakıfları bir yerel tarihçinin arşiv çalışmasından yararlanılarak değerlendirilmeye alınmasıdır.³⁷ Fatma Kırçıl Akkoç'un "Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Bursa Vakıfları" adlı yüksek lisans tezi bu yüzyıllarda Bursa vakfiyelerini incelemiştir. Bu çalışma vakıfları ayrıntılarıyla incelemiştir.³⁸

XV. ve XVI. yüzyıllarda Bursa'da kurulan vakıflarla ilgili araştırmalar da bulunmaktadır. Bunlardan ikisi XV. yüzyıl Bursa'da kurulmuş vakıfları ele almıştır. Diğeri ise XVI. yüzyılın ilk yarısını incelemiştir.³⁹ Ömer Lütfi Barkan ve Halil

---

³⁴ Cafer Çiftçi, Osmanlı'da Mahalle Avâız Vakıfları: Bursa Örneği (1749-1784), **Akademik Araştırmalar Dergisi (Journal Of Academic Studies)**, Yıl 8, Sayı 29, 2006, 51-68.; Cafer Çiftçi, 18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 23, Sayı 36, 2004, 79-102.

³⁵ Avarız Vakıfları için Osmanlı Devleti'nde dayanışmaya dayalı olarak halkın ortaya çıkardığı kurumlardır diyebiliriz.

³⁶ Bursa şehri ile ilgili bkz: "Kazım Baykal, **Bursa ve Anıtları**, 3. Baskı, Bursa: Taç Vakfı Yayınları, 1993; A. Memduh Turgut Koyunluoğlu, **İznik ve Bursa Tarihi**, Bursa: Vilâyet Matbaası, 1935; Neşet Köseoğlu, **Tarihte Bursa Mahalleleri XV. ve XVI. Yüzyıllarda**, Bursa: Bursa Halkevi Yayınları, 1946.; Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle, **Belleten**, Cilt XV/60, Ankara 1951, 629-690; Halil İnalçık, 15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 15 Sayı1-4, İstanbul 1953-1954, 51-67;," Örnek çalışmaları çoğaltmak mümkündür.

³⁷ Mefail Hızlı, XVIII. Yüzyıl Bursa Vakıfları, **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi**, Sayı 9, Cilt 9, 2000.

³⁸ Fatma Kırçıl Akkoç, **Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında (1550-1565) Bursa Vakıfları**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

³⁹ Yakup Tuncer, **Mahkeme Sicillerine Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları**, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1992; Samettin Başol, **Vakfiyelerine Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2001, IX. diğeri de XVI. yüzyılın ilk yarısında Bursa

İnalcık eserlerinde Bursa Şer'iyeye Sicilleri hakkında önemli bilgiler vermiş Bursa vakıfları ile ilgili yapılacak araştırmalara ön ayak olmaya çalışmışlardır.⁴⁰

---

vakıflarını incelemiştir. Hale Demirel, **Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006.

⁴⁰ Ömer Lütfi Barkan, Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tespit ve Teftişı Hususlarını Tanzim Eden Konular, **Tarih Vesikaları**, Cilt II, Sayı 7, Ankara 1942, 15-40; Halil İnalcık, Bursa Şer'iyeye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları, **Belleten**, Cilt 11, Sayı 44, Ankara 1947, 693-708; Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle, **Belleten**, Cilt 15/60, Ankara 1951, 629-690; Halil İnalcık, 15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 15, Sayı 1-4, İstanbul 1953-1954, 51-67; Halil İnalcık, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul 1996, 203-258.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE VAKIF KURUMU

1.1. Vakıf Kurumu

Vakıf sözcüğü Arapçada “durdurmak”, “alıkoymak” anlamlarını taşır. Terim olarak ise VII. yüzyıl ile XX. yüzyılda Müslüman memleketlerde sosyal hayatı derinden etkileyen müessesenin adıdır.¹ Vakıf müesseseleri ilk defa fıkıh kitaplarında geçer. Anadolu’da Selçuklular, Danişmentliler, Selçuklu ve beylikler döneminde birçok vakfın kurulduğu bilinmektedir. Bu vakıflar mütevellilerle idare edilmişlerdir. Selçuklu Sultanları Anadolu’daki vakıflarını kontrol etmişlerdir.²

Vakfın menşei ile ilgili değişik görüşlerin varlığı bilinmektedir.³ Vakfedilen mallar özel mal kavramından çıkar. Vakıf malı bağımsız bir mal varlığı haline getirilir.⁴ Daha öncede ifade ettiğimiz gibi vakfı kuran şahsa “vâkıf” denir. Vakfı meydana getiren binalara “hayrat”, bu kurumların kaynaklarına da “akar” denir. Vakfın kurulmasını sağlayan belgeye de “vakfiye” denir.⁵ Vakfiyeler, vâkıf tarafından vakıf şartları vakfiyede yer alırdı. Ayrıca vakıfların idare edileceği vakfiyede belirtilmekte

---

¹ Günay, **Vakıf**, 475..

² Yediyıldız, 479. Mehmet Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara: 1966.; Yediyıldız, 153.

³ Vakıfların kaynağı tarih boyunca yabancı ve İslam etkileri ile birlikte farklı boyutlara ulaşmıştır. İslam toplumunda meydana gelen değişiklikler vakıf kurumunu da etkilemektedir. Bu değişimler toplumu etkilerken vakıfları ve kurucularını da etkilemiştir. Bu değişimlerle birlikte vakıflar hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur. Bkz. Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi**, 30.; Vakıfların temeli konusu her zaman bir tartışma konusu olmuştur. Kimi yazarlar İslami temellere dayandırırken kimisi de Arap ve Bizans hukuku ile temellendirmeye çalışırlar. Köprülüye göre vakıflar “İslam dininin ahlaki esaslarından ortaya çıkmış sadece İslam’a ait bir müessese değildir”. Köprülü, **Vakıfların...**, 165.;

⁴ Erol Cansel, Vakıf: Kuruluşu İşleyişi ve Amacı, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 20, Ankara 1988, 332.

⁵ Bahaeddin Yediyıldız, Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 20, Ankara 1988, 404.

idi.⁶ Vâkîf, kendi malını vakfeden kimsedir. Mallarını vakıf haline getiren kimseler, mallarını vakfetmiş sayılırlar. Vakfetme işi malını vakıf haline getirmek demektir.⁷ Vakfiye vakıf sisteminin düzenli olarak işleyebilmesi için belli kurallar koymuştur. Yani vakfin şartlarını belirleyen ve kadı tarafından onaylanan belgelere vakfiye denmekteydi.⁸ Vakıf araştırmaları ile ilgili en önemli verileri vakfiyelerden elde edebilmekteyiz. Vakfiyeler sayesinde vakıflar belli kurallar çerçevesinde çalışmışlardır. Vakfiye de vakıf kuran kişilerin adları yer alır. Vakfiyede hayır kumlarının isimleri yazılıdır. Vakfa ait olan mallar sırasıyla verilir. Vakfin yönetim yapısı ve nasıl yönetileceği hakkında bilgiler yer alır. Ayrıca vakfa konulan şartların nasıl uygulanacağı konusu yer alır. Bu vakıftan kimlere maaş verileceği ve bu vakıfta çalışanların sahip olduğu imkânlar yer alır. En sonda vakfin tescil tarihi ve onay bölümü yer alır.⁹

Vakfin yönetim yapısı vakfiyede belirtilirdi. Vakfiye vakıfların nasıl yönetileceği konusunda hükümlere sahip idi. Vakıf kurumundan elde edilen gelirler vakfiyesine uygun bir şekilde sahiplerine dağıtılırdı. Vakfin zarar görmemesi adına vakfa şartlar konulmuştu. Vakıf hizmetleri vakıf görevlileri tarafından yerine getirilmekte idi. Vakfiyede vakıf kurumlarının nasıl denetleneceği hakkında bilgiler yer almakta idi.¹⁰ Mütevellî ve nazırlar tarafından vakfiye şartlarına uyulması zorunlu idi.

Müslüman memleketlerde vakıf hukukuna verilen önemden dolayı oldukça sistemli bir vakıf kurumu meydana geliştirilmiştir.¹¹ Kısaca özetlemek gerekirse vakıf kurumu Osman Devleti döneminde Osmanlı-Türk kültür sistemi içerisinde yeri doldurulamaz bir yere sahip olmuştu diyebiliriz.¹²

---

⁶ Şemseddin Sami, **Kâmûs-i Türkî**, 13. Baskı, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 2004,1496.

⁷ İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 4. Baskı, Cilt I-II-III, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2011, 3332.

⁸ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara: 1993, 1135.

⁹ Başol, Vakfiyelerine göre..., 6.

¹⁰ Hacı Mehmet Günay, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 42, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, 478.

¹¹ Odabaşı, 24.

¹² Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye’de...**, 3.

1.2. Vakıfların Kuruluşu ve Yönetim

Vakıfların kuruluş tarihini Müslüman devletlerin tarihine bakarak öğrenebiliriz. Tarihte devletlerin kendi fetihlerini kolaylaştırmak halka iyi hizmet sunmak için değişik amaçları yerine getiren vakıf kurumlarını kurduklarını görmekteyiz. İslamiyet’le birlikte bu kurumların sayıları çoğaldı. İlerleyen zamanlarda vakıf kurumları özelleştiler. Bağımsız hale geldiler.¹³

Vakıf kurumların nasıl işletileceği vakfiyelerde belirtilirlerdi. Vakfın yönetimi ile ilgili kararlar da alınırdı. Vakfiyedeki şartlara aykırı düzenlemeler yapmak şartların dışına çıkmak başına yasaktı. Böyle durumlarda vakıf kurumu gereğini yerine getirir. Kadıya dava açılırdı. Bu gibi durumlar da bazı kişiler cezalandırılırlardı.¹⁴

Vakıf kurumlarının yönetiminden mütevelliler sorumlu idi. Vakıf kuranlar önce kendisi müteveli olur, ölümünden sonra da vakfiyesinde kimin müteveli olacağı belirtilirdi. Bazen de vakıf kurucusu vakfiyesini kadıya onaylatırken mahkeme huzurunda kimin müteveli olacağını belirtirdi. Belirlenen müteveli de mahkemede bu görevi üstlenmeyi onaylardı. Bu olay şahitler huzurunda gerçekleşirdi. Osmanlı döneminde vakıfların idaresini daha düzenli yürütmek için bir teşkilat kurulmuştur.¹⁵

Vakfın vakfiyelerinde vakıflardan elde edilen gelirlerin ailelerine ve yakınlarına ne kalacağı belirtilirdi.¹⁶

Vakıf kuracak kimseler amaçları doğrultusunda bir hazırlık yaparlardı. Bu hazırlık sultana sunulurdu. Sultan tarafında onay verilirdi. Böyle durumlarda bazen

¹³ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 147.

¹⁴ Orbay, Orhan Gazi Vakfi’nin..., 32.

¹⁵ Evkaf Nezareti II. Mahmut tarafından kurulmuştur. Vakıfların tek elden idare edilmesi amacıyla 1826’da kurulmuştur. Vakıflar, vakfiyelerindeki şartlara göre idare edilirdi. Vakıfların yönetimini tek elde toplamak ve yolsuzlukları önlemek amacıyla kurulmuştur. Nazif Öztürk, Evkaf-ı Hümayun Nezareti, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 11, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 521-522.

¹⁶ Günay, 478. Kısaca, Günay’a göre: “Vakıflar kurdukları vakıflara kendileri müteveli tayin ederek vakıfta tek yetkili olmakta idiler. Zaviye vakfi kurucuları da kendilerini, bu vazifenin babadan oğla geçmesi için vakfiyelerine hüküm koyuyorlardı. Vakıf müessesesinin nasıl yönetilip işletileceği, vakfedenin iradesiyle belirlenirdi. Vakfiyede yer alıp vakfın kuruluş ve şartlarına aykırı bulunmadıkça uyulması gerekmekte idi.”

sultanlarda bu kurumlara bağış ve ihşanlarda bulunurlardı. Bazen bunların içerisinde köyler ve mezarlar da bulunmakta idi.¹⁷

Vakıf şeyhleri vakfı kendileri yönetirdi. Bu şeyler lider durumunda idiler. Dervişler aileleri ile birlikte yaşarlardı. Zaviyelerde vakıf gelirlerinin idaresi kendilerinden sonra çocuklarına devrediyorlardı. Bu durum zaviye şeyhliğinin babadan oğula geçmesine sebep oluyordu. Bu şekilde aile içinde kalmasına sebep oluyordu.¹⁸ Emir Sultan zaviyesinin zengin vakıflara sahip olduğunu belgelerden öğrenmekteyiz. Kuruluş olarak çok eskilere dayanan bu zaviye devlet desteğini de alarak bulunduğu bölgede zamanla önemli zaviyeler arasında yerini almıştır.

Vakıflarda mütevellilerin geniş yetkileri vardı. Görevi kötüye kullandığında görevden alınırlardı. “Kaim-i makam-ı” müteveli yerine atanan kimsedir.¹⁹

Osmanlı Devleti’nde vakıflar, mütevelliler vakfın yönetimini ilk olarak kendi soyundan gelen evlatlarına bırakıyorlardı. Vakıf kuranlar, kurdukları vakıfların nasıl ve ne şartlarla idare edileceğini vakfiyelere kaydediyorlardı. Vakfiyelerde gelirlerin harcanması başta olmak üzere çalışanların ne kadar maaş alacaklarına dair hükümler yer almakta idi. Vakıf işlerinde görevlerini hakkıyla yerine getirmeyenler görevlerinden uzaklaştırılır, yerine bir başkası tayin edilirdi.

Mesela, 29 Zilhicce 1165/7 Kasım 1752 tarihli bir ilamda; Bursa Yenişehir kazasında Emir Sultan Hatibi es Seyyid Ali hakkında bir şikâyet yapıldığını görmekteyiz. Bunun üzerine Bursa Naibi Ahmet Efendi getirilmiştir.²⁰ Emir Sultan vakıflarında bu gibi olaylar yaşanmakla birlikte şikâyetler üzerine vakıf görevlilerinin görevden alınma işlemlerinin yapıldığı göze çarpmaktadır.

Vakıflar vakfiyeye konan şartlarla yönetilmişlerdir. Vakfiyeler, vakfın kuruluş amacını ve nasıl işlenmesi gerektiği belirlemektedirler.

¹⁷ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 154.

¹⁸ Ocak, Zaviyeler; **Dini, Sosyal...**, 262.

¹⁹ Cafer, 61.

²⁰ BOA, **Ali Emiri Mahmud I (AE. SMHD. I)**, 16/918, 29 Zilhicce 1165/7 Kasım 1752.

1.3. Osmanlı Devlet Geleneği Çerçevesinde Vakıf Kurumları

Osmanlı Devleti'nde vakıfların sosyal yardımlaşmanın direği idiler. Bunun dışında vakıf kurumları sayesinde insanlar iş sahibi olmaya başlamışlardır. Vakıfların bu tip görevleri yerine getirerek sosyal bir kurum niteliğine büründükleri görülmektedir.²¹

Osmanlı Devleti'nde vakıflarla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar vakıfları her yönüyle inceleyerek vakıflar hakkında geniş bir bilgi havuzu oluşturmuşlardır. Tezimizi yapılandırırken Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden bahsederken çok önemli kaynaklar karşımıza çıkmaktadır. Bu kaynaklar bize Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi ve Emir Sultan vakıfları hakkında bilgiler vermişlerdir.

Bu dönemde yaşayan sufiler hakkında en önemli kaynaklar Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan Tapu Tahrir defterleridir.²² Kuruluş dönemi Osmanlı padişahları ve sufilerle ilişkilerinin ayrı bir öneme haiz olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Haşim Şahin'in "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler" adını taşıyan doktora tezi Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemindeki dinî zümreler hakkında bilgiler vermektedir.²³

Bu şeyhler Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda büyük etken olmuşlardır. Şeyh Edebalı'nın adı adeta devletle anılır. Emir Sultan gibi sufilerde bu dönemin önemli isimleridir.

Osmanlı beyleri kuruluşlarında dervişlere, gazilere ve diğer guruplara pek çok vakıflar kurdurmuşlardır. Onlara tekke ve zaviyeler inşa ettirdiler. Osmanlı sultanları vakıf kurma ile ilgili önemlidirler diyebiliriz.²⁴

---

²¹ Köç, 49.

²² Tapu Tahrirlerinde velilerin sahip oldukları vakıflar, hakkında bilgiler vermektedir. Osmanlı Devleti Ömer Lütfi Barkan ve Enver Meriçli tarafından hazırlanan Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri en önemli kaynaklar arasındadır. Cevdet Evkaf tasnifinde yer alan belgelerde bazı vakıflar hakkında bilgiler elde edilebilmektedir.

²³ Haşim Şahin, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402)**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

²⁴ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 206.

Buraya kadar verilen bilgiler göz önüne alındığında, bu dervişler ile ilk Osmanlı beylerinin ilişkileri önemlidir. Osmanlı beyleri, bu kişilere vakıflar tahsis ederek onların nüfuzundan yararlanmayı hedeflemişlerdir. Onlar bu sayede, iskân ve İslamlaşmayı sağlamışlardır. Bu kurulan tekkeleri sayesinde yol güvenliğini sağlamayı hedeflemişlerdir. Zaviyeler sayesinde konaklama ve güvenilirlik sağlayarak, daha birçok yer fethetmişlerdir.²⁵

Osmanlı beylerinin dervişlerle olan ilişkilerinin temeli Şeyh Edebalı ile başlatılmıştır. Şeyh Edebalı'nın Osmanlı ailesi ile olan bağlantısı Süleyman Şah'ın yaşadığı dönemle başlamaktadır. Haşim Şahin'in Hadîdî'den naklettiğine göre, “zamanın kutbu olarak kabul edilen Şeyh Edebalı'nın Süleyman Şah ile birlikte gaza akınlarına iştirakinden bahseder. Ancak, şeyhin Osmanlı tarihi ile anılması olayı, Ertuğrul Gazi veya Osman Gazi tarafından görüldüğü ve şeyh tarafından yorumlandığı öne sürülen rüya hadisesidir. Bazı farklı yorumlar olmakla birlikte kronik yazarlarının, pek çok devletin kuruluşunda dinî meşruiyeti işlemek için çok sık kullandıkları ifadeler yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu manevî temele dayandırma isteği taşıdıkları görülmektedir. Rüya ile başlayan olaylar, evlilik yoluyla kurulan akrabalık ile devam eder” şeklinde yorumlar.²⁶

Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında bu dervişlere pek çok vakıf yapılmıştır. Beylik müjdesini veren Kumral Abdaldır. Osman Gazi ilk fethettiği araziye ona vermiştir. Buraya bir zaviye yaptırmıştır. Ayrıca kılıcını da Kumral Abdal'a vermiştir.²⁷

Osmanlı Devleti'nin kuruluş zamanında vermiş olduğu bazı imkânlar ve vakıflara baktığımız zaman bu dervişlerin kuruluş dönemindeki etkilerini daha iyi anlarız.²⁸ Osmanlı padişahları vakfiye kayıtları, sufilere çok sayıda vakıflar vermişlerdir.²⁹

---

²⁵ Sezai Sevim, Bursa ve Yakın Çevresinde Kuruluş Devri Sultanlarınca Desteklenen Dervişler II (Orhan Gazi ve I. Murad Devirleri), **Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü**, Bursa 2002, 156.

²⁶ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 210.

²⁷ Orhan F. Köprülü, Abdal, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 1, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, 63.

²⁸ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, VII.

²⁹ S. Sevim'in tespitlerine göre “I. Murat'ın vakıf tahsis ettiği fakihler arasında Ahmed Fakih, Hızır Fakih, Hızır İlyas Fakih, Hasan Fakih, Ömer Fakih, ve Hacı Danişmend Fakih gibi ünlü dervişler yer almaktadır.” Sevim, 155.

Yıldırım Bayezid döneminde ise fakihlerin varlığı bilinmektedir.³⁰ Bu dönemde Emir Sultan'ın da iktidar ile yakın ilişkileri olduğunu görmekteyiz.

Bursa, vakıfların araştırılması için önem arz etmektedir. Her vakfın tescili mecburiyeti vardır. XV-XVI. Yüzyılları ile ilgili defterler Bursa'da bulunmaktadır. Vakıf araştırmamız da ve tezimizde Bursa oldukça önemlidir.³¹

Osmanlı Devleti kuruluşundan beri yıllarından beri vakıf müessesesini faydalı bir şekilde kullanmıştır.³² Yeni fethedilen yerlere bu dervişleri aileleri ile birlikte yerleştirmiştir. Özellikle bu derviş zümrelerine padişahlar farklı büyüklüklerde vakıflar inşa etmişlerdir. Türk nüfus bu yeni yerlere getirilerek buraların gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Vakıf kurumları Osmanlı'nın en önemli kurumlarıdır. Osmanlı bu kurumları destekleyerek yeni bir kültür oluşmasını sağlamışlardır.³³

Osmanlı padişahları bu sufilere tekke, zaviye ve cami inşa ettirdiler. Padişahlar ile sufiler arasındaki bu yakınlığın önemi büyüktür. Türkleşme ve İslamlaşmasına önem verilen topraklar zamanla bu kurumlar sayesinde çoğalmıştır.³⁴

Osmanlı Devleti zamanla büyük bir imparatorluk olmuştur. Çok sayıda vakıf müessesesine sahip olmuştur. Osmanlı Devleti hakim olduğu diğer ülkelerin vakıflarını da korumuştur. Bu müesseselerinde varlığı korunmuştur.³⁵

Emir Sultan'ın vakıf eserleri inşa edildiği tarihlerde onun adı ile anılmaya başlamıştır. İlk yapılan kurumlar cami ve zaviyesidir. Bursa'da var olan vakıflar

³⁰ Bunların en ünlülerinden biri Mevlid-i Şerif yazarı Süleyman Çelebi'dir. Âşık Çelebi'nin eserine göre, "Süleyman Fakih, Yıldırım Bayezid'in imamı idi. Yıldırım Bayezid'in Nasrüddinler isimli bölgeyi bunlara bağışlamıştır. Arazi ve bağdan oluşan arazi bu araziyi Yıldırım Bayezid'in Ümmid Fakih'e vermişler. Daha sonra bu vakfı sırasıyla oğlu İsmail Fakih, torunu Yusuf Fakih ve onun oğlu Mehmed ve Veli devam ettirmiştir".H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 141

³¹ Hale Demirel, **Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006

³² Mustafa Cezar, **Osmanlı Klasik Dönem İmar Sistemi, IX. Türk Tarih Kongresi: Ankara 21-25 Eylül 1981 Kongreye Sunulan Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı 3, Ankara 1989, 1391-1414.

³³ Nazif Öztürk, İslâm ve Türk Kültüründe Vakıflar, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 29, 2005, 19.

³⁴ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 249.

³⁵ Yediyıldız, **Vakıf**, 485.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine aittir. XVI. yüzyılda Bursa da kurulan vakıflar kuruluş döneminde var olmuşlardır.

1.4. Osmanlı Devleti'nde Vakıfların Denetimi

Vakıf müesseseleri Müslüman ülkelerinde yaygındır. Bu müessese halk tarafından kullanılmaktaydı. Topluma faydalı bu kurumların devam süreleri de uzun olmuştur. Bunun yanı sıra tarih boyunca her dönemde denetlenmişlerdir. Bu müesseseler insanlığın yararı için çalışmışlardır. Vakıf müesseselerinin uzun soluklu olmaları sağlamıştır. Vakıflar farklı toplumlar içerisinde de varlıklarını sürdürmüşlerdir.³⁶

Vakıf idarecisi mütevellilerdir. Vakıfların denetimleri sürekli yapıldı. Vakıf eğer suiistimallere uğrarsa dava açılırdı.

Vakfın kurumlarında çeşitli toplantılar yapıldı. Bunlar vakıfları koruma amaçlı idi. Vakfın şartlarının yerine getirilip getirilmediği sorgulanırdı. Bu konu ile ilgili önemli kararlar alınırdı. Mütevellinin bu konu ile ilgili olarak görevden uzaklaştırılabilirdi.³⁷ Vakıfların denetimini nazırlar yapardı. Kadılar bu konuda yetkili olup denetlemeye izin verirlerdi.³⁸

Vakıflar değerli ve önemli kurumlardı. Faydaları ile toplumun bütün kesimlerini kucaklamakta idiler. Vakıf kurumları devletin denetimi altında uzun yıllar faydalı işler yapmayı başardılar.³⁹ Şer'iyye sicillerindeki kayıtlar bunun en büyük delilleridir.⁴⁰

Vakıflar nazır tarafından da denetlenmekte idi. Seçilen nazırlar bazen meslek gurubundan da olmaktadır. Kadıların sahip yetkilerin bazılarına nazırlarda sahiptiler. Kadı vakıfta denetim için nazırdan onay alırdı.⁴¹

³⁶ Yediyıldız, **Vakıf**, 481.

³⁷ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 148.

³⁸ Yediyıldız, **Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri, Vakıflar Dergisi**, 403-408.

³⁹ Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye'de ...**, 187.

⁴⁰ Osmanlı Padişahları vakıfların denetimi konusunda çok titiz davranmakta idiler. Örneğin XIV. yüzyılda Padişah vakıflarının denetimi vezir Sinan Paşa yapmıştır. Daha sonra illere atanan müfettişler denetim işlerini yapmaya başlamışlardır. Daha sonra ise, vakıflarla ilgili kayıtlar İstanbul'a gönderilmiştir. Köç, 87.

⁴¹ Yediyıldız, **XVIII. Asırda Türk...**,188

Vakıflar her yönden denetime tabi tutulmaktaydılar. Zaman zaman zaviye ve vakıflarda hak iddia edenler olmuştur. Bu durumu aydınlatmak için davalar açılmakta idi. Davaların kazanılmasında vakfiyelerin büyük faydası vardı. Vakıfların düzgün işlemesi için denetimleri şarttı. Vakfa ait malların nasıl kullanıldığı, çalışanlar, gelir giderler denetlenirdi. Tekke ve zaviyelerde zaman hizmet dışı vakalar olurdu. Vakıflarda bu yüzden uyarı alırlardı.¹³ Recep 1259/13 Temmuz 1843 tarihli Şer’iyye Sicilinde belirtildiğine göre “vakıf mallarının vakıflarda çalışanlara ücretleri karşılığı verildiği, onların da bu mallar üzerinde mülk muamelesi yaptıkları bu sebeple kaza müdürlerinin bölgelerindeki vakıfların kayıtlarını düzenli bir şekilde tutarak, Evkaf Nezareti’ne gönderilmeleri emredilmiştir”. Evkaf Nezareti’nin kuruluşundan sonra yani 1826’dan itibaren vakıflar üzerindeki denetimini artırdığını söyleyebiliriz. Evkaf Nezareti bu kurumların düzgün işlemlerini sağlar.⁴²

Vakıflarda idarecilik çok önemli idi. Vakıf kurumları ilerleyen zamanlarda Şeyhülislâmlık, Sadrazamlık, Haremeyn vakıfları müfettişliğine devredilmişti. XV. yüzyılda merkezi denetim yapıldı.⁴³ Yıldırım Bayezid devrinde, merkeziyetçi yönetim olsa da kul sistemine geçildi.⁴⁴

Ahmet Köç’ün Cemal Kafadar’dan naklettiğine göre, “II. Mehmet’in uygulamalarından sonra ikilik baş göstermiştir.”⁴⁵

Evkaf-ı Hümayun vakıfların daha zengin ve faydalı kurumlar olmalarını sağlamıştır. Vakıflar maddi kaygılar yüzünden zaman zaman istismar edilmişlerdir.⁴⁶ 1921’de

---

⁴² Çanak, 85.

⁴³ Osmanlı Devleti XV. yüzyılda merkeziyetçi yönetim sistemine geçememişti. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 31.

⁴⁴ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 52.

⁴⁵ Köç, 53.; Cemal Kafadar, **When Coins turned into Drops of Dew and Bankers became Robbers of Shadows: the Boundaries of Ottoman Economic Imagination at the end of the Sixteenth Century**, 1986, 148.

⁴⁶ Elif Genca, Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkaf-ı Humayun Nezareti), **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Prof.Dr. Vecdi Aral’a Armağan**, Cilt 1, Sayı 72, 2014, 533.

kurulan Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti 3 Mart 1924'te kaldırılmıştır. Bu kurum Vakıflar Kurumu ile birleştirilmiştir.⁴⁷

1.5. Osmanlı Kuruluş Dönemi Bursa ve Bursa'da Kurulan Vakıflar

Bursa çok önemli ve büyük bir şehirdir. Bursa'da çok sayıda vakıf kurulmuştur. Bursa şehri Orhan Gazi tarafından 1326 yılında fethedilmiştir.⁴⁸ Orhan Bey döneminde Bursa'da çok sayıda vakıf eseri yapılmıştır.⁴⁹ Osmanlı Devleti'nin başkenti Bursa, her açıdan gelişmiştir. Bursa'da vakıflar önemli yer edinmişlerdir. Bursa'daki vakıflar şehri çok geliştirmişlerdir.

Osmanlı padişahları şehirlerin tarihi, kültürel yapısını yeniden yaratmışlardır. Kale camilerin etrafında mahalleler oluşmuştur. Şehirlerde Velilerin yer alması da bu şehre ayrı bir önem katmıştır. Emir Sultan, Bursa'da buna verilebilecek örneklerden birisidir. Bunun yanında Süleyman Çelebi, Somuncu Baba, Geyikli Baba, Molla Fenârî, Abdal Murad, Hacı İvaz gibi isimleri sayabiliriz. Bu sufilerin dinî yönlerinin yanı sıra vakıfları, cami, imaret ve diğer vakıf eserlerin büyük katkıları olmuştur.⁵⁰ Osmanlı Bursa'da, çok fazla hayıt kurumu yapar. Bursa'da yer alan vakıf sayısı da buna işarettir.

Bursa Şer'iyye Sicilleri'nde bu konu ile ilgili yeteri kadar bilgi vardır. Sayıları yüzleri bulan bu vakıflar Bursa halkının her türlü ihtiyacını karşılamışlardır. 1326'da Bursa artık Osmanlı'nın en önemli şehri olmuştur.⁵¹ Bursa Sancağı'nın otuz kadar kazası vardır.⁵²

Osmanlı sultanları imara çok önem vermişlerdir. Özellikle ilk dönemlerde fethedilen şehirler de bu durum daha fazla göze çarpar.⁵³ Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda sufi

⁴⁷ Yediyıldız, **Vakıf**, 485.

⁴⁸ Filiz Yenişehirlioğlu, XIV-XV. Yüzyıl Mimari Örneklerine Göre Bursa Kentinin Sosyal, Ekonomik, Kültürel Gelişimi, **IX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri III**, Ankara 1989, 13-46.

⁴⁹ Baykal, **Bursa ve Anıtları**, 13-14.

⁵⁰ Atilla Çetin, Payitaht Bursa'daki Ünlü Şahsiyetler, **Payitaht Bursa'da Kültür ve Sanat Sempozyumu**, Bursa 2006,109-112.

⁵¹ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 53.

⁵² Mefail Hızlı, Hüdâvendigâr Vilâyeti İmar Defteri, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 5, Bursa, 1993, 234.

⁵³ Tanpınar, 107.

ve dervişlere büyük görevler düşmüştür. Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri'nde bu derviş zümrelerine verilen imkânlar yer alır. Kuruluş yıllarında padişahlar dervişlere vakıflar bahşederler. İlk dönemlerde verilen araziler daha fazladır. Fakat devlet büyüdükçe bu durum kontrol altına alınmıştır. Kuruluş yıllarında yapılan bu ihسانlarla devlet topraklarını güvence altına almış diyebiliriz.⁵⁴

Osmanlı padişahlarının fethettikleri yerlerin İslamlaşması ve Türkleşmesi hedefine Yıldırım Bayezid döneminde de rastlanmaktadır.⁵⁵

Kamil Kepecioğlu'nun Bursa şehri ile ilgili yaptığı önemli bir çalışması olan , “Bursa Kütüğü” adlı eseri çok önemlidir. Bursa'daki vakıf sayısını 351 olarak geçmektedir.⁵⁶

Bursa Şer'iyye sicillerinde yer alan XV. yüzyıla ait vakfiyeler üzerinden, bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁵⁷

Cafer Çiftçi'nin tespitlerine göre Bursa'da kurulan 322 vakfın padişahlardan “Sultan Ertuğrul, Sultan Beyazıd Han, Sultan Cem, Fatih Sultan Mehmet, Sultan Mahmut, Şehzade Mustafa, Şehzade Abdullah” olmak üzere pek çok kişinin vakfı tespit edilmiştir.”⁵⁸ Neşet Çağatay ise “*Osmanlı padişahlarının ilk dönemlerden itibaren hepsinin ahi örgütün ilgi duydukları ve ülkenin bazı yerlerinde sufi ve ahi gurupları oluşturduklarını söylemektedir.*” Orhan Bey büyük bir toprak parçasını Malkara'da bulunan ahilere vermiştir. Sultan Murat ise vakfiyesinde belirlenen Telkat köyünü İmam Eminüddin Fakih'e ve onun evlatlarına vakfettiğini yazar. Ayrıca Yıldırım

⁵⁴ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 249-250.

⁵⁵ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 254.

⁵⁶ Kamil Kepecioğlu, **Bursa Kütüğü**, Cilt 2, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010.

⁵⁷ Yakup Tuncer, **Mahkeme Sicillerine Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları**, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1992.

⁵⁸ Bursa'da vakfi olan ilmiye sınıfını şöyle sayabiliriz. Emir Seyyid Buhârî, BOA, **Evkaf Vakfiyeler Evrakı**, 19/1; Molla Fenârî, BOA, **Evkaf Vakfiyeler Evrakı**, 162/6; Molla Fenârî Kardeşi İsa Bey, **Evkaf Vakfiyeler Evrakı** 162/6; Mevlana Mehmed Bin Armağan (Molla Yegân), Bursa Şer'iyye Sicilleri: a 156/208; Molla Fenârîzade Ahmet Paşanın biraderi Mevlana Ali Çelebi, VGMA: 592/112/99.

Bayezid Dimetoka da başka bir ahiye zaviye yaptırıp şehir içindeki baş hanenin gelirini bu zaviyeye vakfettiğini belirtmiştir.”⁵⁹

Emir Sultan Bursa’da vakfını inşa etmiş ve vakıf için gelir ayırmıştır. Emir Sultan Vakfiyesinde devirhanlık ve cüzhanlık için de gelir ayırmıştır. Molla Fenâri’de Pınarbaşı’da bir medrese ve üç cami yaptırmıştır. Vakıflar için tahsisat ayırmıştır. Molla İsa Bey’in Bursa’da Kaplıca Kapısı yakınlarında olan camiye vakıf yaptırdığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra Molla Yegân’ın Bursa’da bir mescit ve cami yaptırmıştır. Mevlana Ali Çelebi de ailesi için bir vakıf ve vakfın yanında birde hamam yaptırmıştır. Yaptırdığı hamamı da cüz okunması için vakfetmiştir. Ayrıca ilmiye sınıfının kurdukları vakıfların eğitim ve sosyal yönden kente katkı sağladığı bilinmektedir. Cami, mektep ve zaviye inşa ederek, bunlara gelir sağlamak öncelikli amaçlardan bir tanesiydi.

1.6. Osmanlı Devleti’nde Kuruluş Dönemi Dervişleri ve İktidarla İlişkileri

Tarih araştırmalarında zaviye ve tekkelerin önemi büyüktür. Vakıflar Osmanlı Devleti’nin sosyal, hayatını derinden etkilemişlerdir. Bu vakıflardan bazıları günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Vakıflar kuruldukları dönemde toplumsal ve kültürel hayatı hakkındaki bilgilere kurumlara ait vakfiyeler sayesinde ulaşmaktayız.

Emir Sultan, Bursa’ya gelip yerleşmiş ve burada zaviyesini kurmuştur. Osmanlı Devleti’nin vermiş olduğu imkânları da kullanarak, vakfını önemli bir vakıf haline getirmiştir. Emir Sultan Vakfının sahip olduğu vakıfların zenginliği önemlidir. Devlet büyükleri tarafından bu vakfa mal ve mülk vakfedilmiştir. Bu vakıf bazı vergilerden de muaf tutulmuştur. Vakfın gelir kaynaklarını köylerin gelirleri, tarla ve bağları oluşturmaktadır. Bu gelirler sayesinde vakıflar varlığını devam ettirmiştir. Bu çalışmada, elde edilen belgeler sayesinde zaviyenin dinî yönüyle birlikte mimari yönü de incelenmiştir. Arşiv kaynakları sayesinde Emir Sultan Vakıfları geçmişten günümüze kadar incelenmeye çalışılmıştır.

---

⁵⁹ Neşet Çağatay, Sultan Murad Hüdavendigâr Adına Düzenlenmiş Bir Vakfiye, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 12, Ankara 1978, 8-10

Emir Sultan vakıflarını anlatırken ilk Osmanlı padişahlarının dervişlerle ilişkilerini konu alan kaynaklar faydalı olacaktır. Bu kaynakların bazılarında farklılaşmalar olmaktadır. Bu dönem için Osmanlı kronikleri en önemli kaynaklardır.

Aşıkpaşazâde, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında dört zümrenin varlığından bahsetmiştir. Bunlar sırasıyla “Gâziyân-ı Rum”, “Ahiyân-ı Rum”, “Abdalân-ı Rum”⁶⁰ ve “Bâciyân-ı Rum”dur.⁶¹

Bu önemli sufiler Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemlerde Kumral Abdal, Abdal Musa, Emir Sultan gibi sufiler bu dönemde yaşamışlardır. Bu dervişlerden Şeyh Edebalı ve Emir Sultan örneklerinde görüldüğü üzere iktidar zümreleri ile sufiler yakın ilişki içerisinde olmuşlardır.⁶²

Sûfîler padişahlarla çok yakın olmuşlardır. Mesela, Haşim Şahin'in Ruhî Tarihi'nden aktardığına göre; “Osman Gazi devrinde yaşayan ve onun “sadakalarını yiyen, tahminen kırk bine karîb” ulema, fukara ve hatiplerin varlığından söz edilmektedir.”⁶³

Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin dervişlerle arkadaşlıkları önemlidir. Şahin'in Hadidi'den aktardığına göre “Osmanlı Devleti bu derviş zümrelerinin gücünün farkında olmuş ve onlarla ilişkilerini yakın tutmuşlardır. Osman Gazi döneminde ise Şeyh Edebalı ve Kumral Abdal, Orhan Gazi'de ise Geyikli Baba'nın sultanlar üzerindeki etkilerinden söz edilebilir. Derviş zümreleri ise bu yakınlaşmada devletin kendilerine sağlayacağı çeşitli faydalardan yararlanarak devlete her türlü konuda yardımcı olmuşlardır. Dervişler bu imkânların yanı sıra gaza ve cihat anlayışına

⁶⁰ Abdal, kelimesini baktığımızda bu kelimenin XII. ve XIV. yüzyıllardan beri İran'da yazılmış metinlerde “derviş” anlamında kullanıldığını öğreniyoruz. Abdal, tabiri ise kalendere benzeyen sufiler için kullanılmaktaydı. XVI. ve XVII. yüzyıllarda dilenci derviş anlamlarında kullanılmıştır. Daha sonra bu tabirin İran'dan çok Anadolu'da yayılmaya başladığı görülmektedir. XVII. yüzyıldan itibaren Abdal diye anılan dervişlerin çoğaldığı görülmektedir. O. Köprülü, 61-62.

⁶¹ Aşıkpaşazâde, 205. Sözü edilen bu zümreler hakkında biraz inceleme yapıldığı zaman hemen hepsinin dinî-tasavvufî bir özellik arz ettikleri görülür. Aşıkpaşazâde de bu dört zümrenin dinî-tasavvufî yönlerini eserinde anlatmıştır.

⁶² Şeyh ve dervişler için kullanılan Abdal, Baba, Ata gibi kelimeler XIII. yüzyıl Anadolu'sunda çok yayındı. “Ata” kelimesi ile “baba” kelimesi aynı anlamda kullanılabilirdi. “Baba” kelimesi aynı zamanda Türkçe bir kelimedir. Genellikle Babai ve Bektaşîler tarafından kullanıldığını görmekteyiz. Adım önüne gelebildikleri gibi sonuna da gelmektedir. Örneğin, Baba İlyas, Baba İshak, Baba Saltuk ya da Saltuk Baba, İlyas Baba şeklinde kullanılmışlardır. Çanak, 21.

⁶³ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 207.

destek çıkararak Osmanlı Devletinin sınırlarının genişlemesine ve hâkimiyetin sağlanmasına yardımcı olmuşlardır. Kaynaklara baktığımız zaman Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında bu dervişlerin desteklerinden söz etmeden geçilemez.”⁶⁴

Şeyh Edebali Osman Bey'in ile kayınpederi olur.⁶⁵ Osman Gazi'nin gördüğü rüya farklı farklı yorumlara kaynaklık eder.⁶⁶ Köprülü, bu tür rüya motiflerinin ilk çağlardan itibaren başlayarak çeşitli tarihçilerin eserlerinde yer aldığını ifade etmektedir.⁶⁷ Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili olan bu rüyanın esasen Bu rüyayı Ertuğrul Gazi tarafından görüldüğünü ileri sürenlerde vardır.⁶⁸ Kaynak eserlerden anladığımız kadarıyla bu rüya motifi “Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili olarak ayrı bir yere sahiptir. Bu rüya kuruluşta yer alan derviş zümrelerin yerinin yadsınamayacak kadar önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Şeyh Edebali'nin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda bu rüya motifiyle yer alması kuruluşdaki derviş zümrelerinin son derece önemli yer işgal ettiğini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda hem Ertuğrul gazi hem de Osman Gazi derviş zümreleri ile aralarında güçlü bağlar kurmuşlardır.”⁶⁹

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde fetihlerin yanı sıra çeşitli vakıf kurumlarının yapıldığını bilmekteyiz. Osmanlı sultanları devletin topraklarına toprak katarken bir taraftan da imar faaliyetlerini yürütmüşlerdir.⁷⁰

⁶⁴ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 210.

⁶⁵ Neşri, 75-85.

⁶⁶ Neşri, 73-75.

⁶⁷ Mehmet F. Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, 7-9.

⁶⁸ Kühnü'l-Ahbâr'da rüya motifi şöyle yer verir, “Rüya motifini Ertuğrul Gazi'ye isnat eden kaynaklarda, Konya'da yaşayan ve devrinin Aristo'su olarak nitelendirilen Şeyh Abdülaziz isimli bir şahsiyetten de söz edilir. Rivayete göre, Ertuğrul Gazi, rüyasını yorumlatmak için bu şahsa müracaat etmiş, bu şahıs da ona, soyundan gelecek bir şahsın büyük bir devlet kuracağı müjdesini vermiştir.” Âli, Kühnü'l-Ahbâr, 24-25. Ancak, bu şahsın daha sonraki dönemlerde Şayh Edebali ile karıştırılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Giese tarafından neşredilen Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'da da aynı olay Şeyh Abdülaziz'e atfen nakledildikten sonra, “Amma bazılar didiler kim bu düsi ta'bir iden bir aziz şeyh idi, adına Edebali dirlerdi kerâmeti zâhir olmsı idi” denilmek suretiyle bu konudaki karışıklık o zamandan dile getirilmiştir. A nonim, **Tevârih-i Âl-i Osman**, 10.

⁶⁹ Aşıkpaşazâde, 29-30.

⁷⁰ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 86.

Osmanlı Devleti 'nde ünlü derviş Kumral Abdal'a ait vakıfların kurulmasına sebep olur. Derviş Abdal'ın akrabası olduğunu ileri sürüp ona verilen imkânlardan yararlanmak isteyen bir gurubun varlığından söz edilmektedir. Bu kişiler 1476 ve 1481 yıllarında Kumral Abdal sülalesinden geldiklerini ispatlayarak vergiden muaf tutulmuşlardır. Bu konu ile ilgili örnekler çoğaltılabilir.⁷¹

Osmanlı Devleti'nin padişahları dervişlerin fikirlerini önemseyip dua almışlardır.⁷² Orhan Gazi, Şeyh Edebalı'nın müridi olan Hacı Hasan'a İznik'i ele geçirdikten sonra burada bulunan bir kiliseyi camiye çevirip, yaptırdığı bir imareti bu şahsa vakfetmiştir.⁷³

Yıldırım Bayezid dönemi Osmanlı topraklarına çok fazla derviş zümrelerinin geldiği görülmektedir.⁷⁴ Haşim Şahin'in Şükrullah'dan naklettiğine göre, "*Yıldırım Bayezid'in son derece dindar karaktere sahip ve sûfilerle yakın ilişki içinde olan bir şahsiyet olduğunu beyan etmektedir.*" O bu fikrini şu şekilde ifade etmiştir: "*Gazi Sultan, kötü ve şüpheli işlerden çekinmeği ve Tanrıdan korkmağı kamudan ileri tuttu. Beğlerle sultanların göreneği olan şeriate aykırı eğlence, çalgı ve bunun gibi aldattıcı ne varsa hepsini bıraktı. O zamanın bilginleri ve şeyleri onun arkadaşlığı ile yücelirdi*".⁷⁵

⁷¹ H. Doğru, 15.

⁷² Bu konuda gerek tapu tahrir defterlerinde, gerek evkaf defterlerinde ve gerekse vakfiyelerde bilgiler bulunmaktadır. H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 231; Sema Şahin, **Sakarya'da Bir Türk Vakfı Şeyh İzzeddin İsmail Vakfı**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, 95.

⁷³ Aşıkpaşazâde, 42.

⁷⁴ Yıldırım Bayezid İbn Hacer de, şu ifadelerle yer vermiştir: "onun, dünyanın seçkin meliklerinden birisi, ilmi ve âlimleri seven, Kur'an ehline teveccüh gösteren bir hükümdar olduğunu" ifade etmektedir. İbn Hacer, **Enbâü'l-Gomr fi Ebnâi'l-Omr**, Şevkiye İncelik (terc.), "İbn Hacer'de Osmanlı'lara Dair Haberler", **DTCFD**, Cilt 6, Sayı 3 Mayıs-Haziran 1948, 192. Benzer ifadelerle Ruhî'nin eserinde de rastlamak mümkündür. O, Yıldırım Bayezid'in saltanat dönemini şu şekilde değerlendiriyordu: "ulemâ-i kirâm ve fuzalâ-yı fihâma ihtirâm-ı fevka'l-hadd idüb mesâyih e i'zâz ve ikrâm idüb her birine hallü hâlince tesrifler ve ihsânlar erzânî buyurub 'ulemâ meclisinde hâli olmayub ser'i kavîm üzre müstakîm olub ser'i nebevî tamâm icrâ idüb kudâtın ve ümerânun mahâiflerün ve mezâlîmlerin ser' ile teftîs itdürüb zulmi ve hayfî olan kimesnelere mezâlîmi yerine koyub müstahak-ı 'azl olanları 'azl itdi. Bir vech ile 'adl itdi ki vilâyeti Osmân tamâm abâdân olub re'âyâdan serîf ve denî, ganî ve zaîf aralarında küdüret ve adâvet olmayub mecmu'ı âlem ibâdete mesgûl olmışlardı". Ruhî Tarihi, Halil Erdoğan Cengiz ve Yaşar Yücel (haz.), **Belgeler**, Cilt 14, Sayı 18, 1992, 359-472.

⁷⁵ Şükrullah, Behcetü't-Tevârih, H. Nihal Atsız (haz.), **Osmanlı Tarihleri I**, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949, 57.

Yıldırım Beyazıd dönemi, değişik kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Kimileri onun döneminin parlaklığından bahsederken kimileri de yaşanan bazı olumsuzlukları aktarmaktadır. Ankara Savaşı'nda yaşanan üzücü olayı buna örnek gösterenler de bulunmaktadır. Yıldırım Bayezid'in Bu savaşta esir düşmesi ve ihanete uğraması bu konuları gündeme getirmektedir. Ona bu savaşta ihanet edildiğinden bahsedilmektedir. Bu karışık ortamda ona yardım edenler Molla Fenârî ve Emir Sultan yer almaktadır. Emir Sultan, Yıldırım'ın bazı davranışlarını eleştirerek onun kendisini toparlamasını sağlamıştır denilebilir.⁷⁶ Sonuç olarak vakıflara padişahların yanı sıra dervişlerinde faydaları olmuştur.⁷⁷

Denilebilir ki Anadolu'ya gelen Emir Sultan kısa sürede Bursa'da vakıflarını kurmuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre, "Yıldırım Bayezid'in Emir Sultan'ı damat olarak kabul etmesi Yıldırım'ın dervişlere göstermiş olduğu önemin göstergesidir."⁷⁸ Hoca Sadeddin'e göre, "Osmanlı padişahları Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra Emir Sultan'a karşı saygı ve sevgi göstermeye devam etmişlerdir."⁷⁹

---

⁷⁶ Erginli, 107.

⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevî, **Silsilenâme-i Tarîk-i Celvetî**, İstanbul 1291, 71-72; Lâ'lizâde Abdülbâki, *Sergüzeşt*, 130-131; Harîrîa, 172 "Bilindiği gibi, Osman Gazi'nin ilk bağımsızlık hutbesi Dursun Fakih tarafından okunmuştur. Yine, Yıldırım Bayezid, Ulu Cami'yi inşa ettirdiğinde ilk hutbeyi vermesini damadı Emir Sultan'dan rica etmiş, o ise Şeyh Hamidüddin Aksarâyî'yi işaret etmiştir. Neticede bu teklif kabul edilmiş ve hutbe Şeyh Hamidüddin Aksarâyî tarafından verilmiştir."

⁷⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 532.

⁷⁹ Hoca Sadeddin, II, 427.

İKİNCİ BÖLÜM

EMİR SULTAN: HAYATI VE VAKIFLARI

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yıllarda Emir Sultan, Buhara'dan Bursa'ya gelmiştir. XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde önemlidir. Emir Sultan XV. yüzyılda Bursa'da etkileri yadsınamaz. Emir Sultan Bursa ile özdeşleşmiştir. Bugün mezarı Bursa'dadır. Kendi adına kurulan mahallede yer alan Emir Sultan Tekkesinde yatmaktadır. Emir Sultan'ın kimliği, şahsiyeti ve yaşadığı dönem, vakıflarının ne zaman kurulduğu, menkıbevi hayatı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Başta kaynaklar ve şimdiye kadar onunla ilgili yapılan çalışmaların yanı sıra Osmanlı arşiv belgelerinden konuyla alakalı olanları çalışmamızda bize yol gösteren başlıca kaynaklar olmuştur. Çalışmamızın bu bölümünde Emir Sultan'a ait olan menâkıbnâmelerden, Emir Sultan ile isimleri anılan dönem şahsiyetlerinden, Yıldırım Bayezid'den, onun adına yapılan erguvan bayramından ve adına kurulan mahalleden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde Emir Sultan vakıflarının teşkilatı, yönetim yapısı, vakıf görevlileri ve vakıflarında çıkan problemler üzerinde durulacaktır.

2.1. Emir Sultan'ın Hayatı

Emir Sultan'ın hayatı hakkında çeşitli kaynaklardan bilgiler edinebilmekteyiz. Adına yazılan menâkıbnâmeler, dönem kaynakları ve arşiv kaynakları bunların başında gelmektedir. Buhara doğumlu¹ olan Emir Sultan'ın asıl adı Şemseddin Muhammed'dir.² Halk ona Emir Seyyid³ ya da Emir Sultan da demektedir. Aslen

---

¹ Şemseddin Muhammed, Buhara mutasavvıflarından ve çömlekçi olması dolayısıyla kendisine Emir Külal denilen Seyyid Ali'nin oğludur. Emir Sultan Buhara doğumludur. Fakat doğum tarihi hakkında farklı bilgiler mevcuttur. 833H/1429M'da vefatında 63 yaşında ise kendisinin 770H/1369M dünyaya geldiği söylenmektedir. Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 78.

² Hoca Sadeddin, II, 425-426; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 532-533,

Buharalı olan Emir Sultan'ın soyu Hazreti Hüseyin'e kadar ulaşmaktadır. Emir Sultan'ın tam adı "Seyyid Şemseddin Mehmet b. Ali el-Hüseyinî el-Buhârî'dir."⁴ 1368'de Buhara'da⁵ doğan Emir Sultan'ın babası, peygamber soyundan Ali bin el-Hüseyinî el-Buhârî'dir.⁶ Seyyid Buhârî olarak da tanınır.⁷ Babası çömlekçi esnafından olduğu için Emir Külal adıyla da tanınmaktadır. Aynı zamanda babasının Buhara'nın önde gelen sûfileri arasında olduğu bilinmektedir.⁸ Yaşadığı dönem itibarıyla tasavvuf akımlarının çok yoğun olduğu bir dönemdir. Bu yüzden Emir Sultan daha küçük yaşlarda bu akımlardan etkilenmiştir. Çocukluğu hakkında fazla bilgi yoktur. Ancak iyi bir eğitim aldığı ve daha küçük yaşlarda keramete erdiği söylenmektedir.⁹

Bursalı Belîğ Emir Sultan'ın siması ve kıyafeti hakkındaki bilgileri Şeyh Hasan Hâce'nin Muzılal-Şukuk nakletmektedir. Ayrıca Güldeste'de ve Nimetullah'ın, Menakıb-ı Emir Sultan adlı eserlerinde Emir Sultan'ın siması ve kıyafetleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu eserler Emir Sultan'ın "uzun boylu, mütenasip vücutlu, esmer ve güzel yüzlü, seyrek sakallı bir zat olduğu yazar. Genellikle "nohudi came üzerine yeşil softan dürrae giydiğini başında on iki terkli tac üstüne yeşil imame sardığını" öğreniyoruz. Emir Sultan "*Basira-i basireti mükaşefat-ı celile ile mukahhal garaib-i ragaab-i Lâhut'a vakıf bir arif*" olarak anılır. Kaynak eserlerde onun zamanının bir kısmını evinde bulunan "*tenha bir savma'da*" geçirdiği yazılıdır bu eserlerde.¹⁰

³ İsminin başında bulunan "Seyyid" unvanı onun peygamber soyundan geldiğini göstermektedir. "Kendi ifadesine göre yazılan menâkıbnâmesinde yedinci batında on ikinci imam Muhammed al-Mahdi'ye dayandırılır". Baysun, Emir Sultan, , 261.

⁴ Hoca Sadeddin, II, 425-426; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 532-533.

⁵ Buhara, "Makarr-ı Evliya", ya da "Veliler Yurdu" diye anılır. Horasan dervişlerinin çoğu bu memleketten gelerek Bursa'ya yerleşmişlerdir. Erginli, 176

⁶ Menâkıbnâmelerde ve diğer tarihi kaynaklarda kendisinin Hz. Muhammed'in soyundan geldiği söylenir. Emir Sultan'ın Hz. Peygamber'e ulaşan soyu Yâdigâr-ı Şemsî'de şu şekilde kayıtlıdır: "Müşârunileyhin lisan-ı mübareklerinden ecdad-ı 'aliyyelerinin esami-i mübarekeleri bu veçhile sadır olmuşdur. Rivâyetinde bulunanlar es -seyyid Şemseddin ibni es -seyyid 'Ali ibni Seyyid Muhammed ibni Seyyid Hüseyin bin Seyyid 'Ali bin Seyyid Muhammed bin Seyyid Muhammed el-Mehdi ibni Hasan el- Askeri ibni 'Ali el -Taki ibni Muhammed el -Taki ibni 'Ali Rıza ibni Musa el -Kazım ibni Ca'fer es -Sadık ibni Muhammed el -Bakır ibni 'Ali Zeynelabidin ibni İmam Hüseyin ibni İmam 'Ali el-Murtazza rıdvanallhu te'ala 'aleyhim ecma'in diye ta'dad etmişler . Hâlbuki Seyyid Muhammed el -Mehdi'nin pederleri İmam 'Ali Rıza hazzretleri olursa itiraza mahal kalmaz." Mehmet Şemseddin, 4.

⁷ Algül, 90.

⁸ Beşir Ayvazoğlu, Emir Sultan, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt I, İstanbul: İz Yayınları, 1996, 136.

⁹ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 79.

¹⁰ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 86.

Emir Sultan'ın çocukluk yılları hakkında fazla bir bilgiye ulaşamıyoruz.¹¹ 17-18 yaşlarına kadar babasının yanında çömlekçilik yapmıştır. Diğer yandan ilim ve tasavvuf erbabını dinleyerek, kendisini bu alanda yetiştirmeye başlamıştır.¹² Erken yaşlarında babası ölmüştür. Şemseddin Muhammed, “Seyyid Usul, Seyyid Nasır, Seyyid Nimetullah, Ali Dede, Baba Zakir” gibi sufilerle hacca gitmiştir.¹³ Hacdan sonra Medine'ye döner. Burada bir süre daha çömlekçilik yapar. Daha sonra buradan ayrılarak Bağdat'a gelir. Burada Âşık Çelebi'nin atası olan Seyyid Muhammed en-Natta'nın konuğu olur. Daha sonra onunla birlikte Anadolu'ya geçmiştir.¹⁴ Bu seyahat sırasında ona kandiller eşlik edecektir. Bu kandillerin söndüğü yerde de konaklayacak ve oraya yerleşecektir. Bu seyahatle birlikte Anadolu'ya gelen Emir Sultan Bursa'ya yerleşecektir.¹⁵ Anadolu'ya gelirken Karaman üzerinden Bursa'ya ulaşmıştır.¹⁶

Emir Sultan'ın Bursa'ya ne zaman geldiği tam olarak bilinmemektedir. Gelibolulu Ali (ö. 1008H/1600M), Yıldırım Bayezid'in Eflak seferi sırasında geldiğini yazar. Bu tarih 793H/1391M senesine denk gelir.. Bursa'ya geldiğinde ulema tarafından ilk başlarda iyi karşılanmaz Fakat halk onu çoktan bağrına basmıştır. Zamanla ulema onunla iyi ilişkiler kuracaktır. Onunla tanışan ulemanın birdenbire lal olması ve onun büyüklüğünü zamanla kabul ettiği menakıplarda yer almaktadır. Daha sonraları Emir Sultan'ın Molla Fenâri (ö. 834H/1431M)'nin *Miftâhü'l-gayb*' adlı eserini okur. Emir Sultan'ın Bursa'da ilk olarak yerleştiği yer hakkında da değişik görüşler vardır.¹⁷ Yahyâ bin Bahşî, Pınarbaşı'nda, Hüsâmeddin Bursevî, Gökdere yakınlarında kaldığını, Nimetullah ise Gökdere'de Gârı Âşıkân denilen mağarada yaşadığını aktarmaktadır. İsmail Belîğ' ise Lal Paşa Merkadi denilen yere yakın bir yere yerleştiğini bildirmektedir.¹⁸

¹¹ Rivayetler onun tasavvuf etkisi altında kaldığını göstermektedir. Baysun, Hayatı, Şahsiyet., 78.

¹² Ayvazoğlu, 136.

¹³ Emir Sultan Hacca gitmek üzere yola çıktığı zamanlarda önemli bir derviş göçünün Anadolu'da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Erginli, 195.

¹⁴ Beşir Ayvazoğlu Emir Sultan adlı makalesinde “*Emir Sultan'ın Seyyid olduğu anlaşılınca şöhretinin arttığı ve Emir Sultan'ın bu yüzden rahatsızlık duyduğu ve rüyasında Resulullah tarafından Diyar-ı Rum'a gitmek için görevlendirildiğini*” yazar. Ayvazoğlu, 137.

¹⁵ Algül ve Azamat, 146; Vassaf, 345.

¹⁶ Ayvazoğlu, 137; Azamat, 404.

¹⁷ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Es-Şekâik-i Numâniyye fî Ulemâ-i Devlet-i Âl-i Osmâniyye*, Ahmed Subhi Furat (neşr.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985; 54-55.

¹⁸ İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-i 'İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Bursa 1302, 72.

Emir Sultan ilk geldiği dönemlerde Bursa'ya sık gider. Emir sultan uzun boylu esmer hafif sakallı olarak tarif edilir. Emir Sultan ilk olarak Somuncu Baba ile arkadaş olur. Somuncu Baba Emir Sultan'la yakın arkadaşlığı sırasında bilgi alışverişinde bulunurlar. Emir Sultan sırasıyla Molla Fenâri ve Hacı Bayram'la ilişki kuracaktır. Molla Fenâri'nin isteği üzerine Emir Sultan Bursa'da çocuklara dersler vermeye başlar.¹⁹

Emir Sultan burada zaviyesini kurar. Onunla birlikte Bursa'ya gelen şeyhler de zaviye kurarlar. Seyyid Nasır Pınarbaşı'nda, Ali Dede İncirli Hamamı yanında Seyyid Usul Kuruçeşme Mahallesi, Seyyid Nimetullah Şibli Mahallesi zaviyelerini kurarlar.²⁰

Emir Sultan hakkında yazılmış olan hiçbir menâkıbnâmede tarikatı hakkında bilgi verilmemiştir. Emir Sultan'ın hangi tarikata bağlı olduğu konusunda kaynaklar da farklı görüşler nakletmektedir. Bu görüşler: “Bir kısmı Halveti olduğunu söyler²¹, bir kısmı Nurbahşi olduğunu söyler²², bir kısmı da Kübrevi olduğunu söyler. Ayrıca Cavit Baysun makalesinde²³ onun Kübrevi olması ihtimalinin yüksek olduğundan bahseder. Halifelerinden Hasan Efendi Müzilü'ş-şükuk, Lütfullah Efendi de Cenahu's-Saliki'nde Emir Sultan'ın tarikatını on iki imam yoluyla Hz. Ali'ye ulaştırırlar.”²⁴

Osmânzâde Hüseyin Vassâf Efendi, Nurbahşi olduğunu söylemektedir. Bunun yanı sıra Hz. Ali'ye kadar ulaşan bir durum olduğunu da ayrıca nakleder. Bu guruplar

¹⁹ Ayvazoğlu, 17.

²⁰ Baysun, Hayatı, Şahsiyet., 86.

²¹ Emir Sultan'ın Halvetî olduğunu öne süren Yâdigâr-ı Şemsî müellifi Mehmet Şemseddin Efendi Şemseddin Sami (Fraşeri), *Kâmûsü'l-'alâm*, Cilt 2, İstanbul 1306, 1041.

²² Osmanlı Müellifleri'nde menâkıbnâme yazarı Şevki'den bahsedilirken “Emîr Sultan'ın mensub olduğu Nurbahşi tarikatından bir zat olub ibaresi bulunmaktadır. Fakat Emir Sultan'ın Nurbahşi'den yaklaşık otuz beş sene evvel vefat ettiği göz önüne alınırsa bu ihtimalin gerçek olamayacağı aşîkârdır”. Abdullah Uğur, *Emir Sultan Menâkıbnâmeleri ve Nimetullah'ın Menâkıb-ı Emir Sultan adlı eseri: İnceleme-metin*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013, 26.

²³ Emir Sultan'ın halifeleri tarafından yazılan menâkıbnâmelerde onun tarikatını Seyyid Ali'den aldığı söylemektedirler. Ayrıca bir başka görüş ise Emir Sultan'ın Seyyid Ali'nin halifelerinden Seyyid İsa'dan aldığına dair rivayetler vardır. Baysun Hayatı, Şahsiyet..., 80.

²⁴ Baysun, Emir Sultan, 261. ; Algül ve Azamat, 148.

dışında başka bir görüşler de vardır.²⁵ Hüseyin Algül ve Nihat Azamat da Emir Sultan'ın Kübrevi tarikatından olduğunu yazarlar.²⁶

Emir Sultan Bursa'da büyük ulemalardan dersler almıştır. Diyebiliriz ki Emir Sultan, ileriki yıllarda Nurbahşiye adını alacak olan Kübreviye tarikatına mensuptur denilebilir. Nurbahşiye tarikatı yoluyla Emir Sultan Şeyh Necmeddin Kübrâ'ya ulaşmaktadır.²⁷ Rivâyetlerde anlatıldığına göre Emir Sultan Medine'ye Hz. Peygamberin mezarına gittiğinde, Hz. Peygamberi rüyasında görmüştür. Rüyaya göre Anadolu'ya gelerek Bursa'ya yerleşmiştir.²⁸ Bu sırada Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid'tir. Hoca Sadeddin, Emir Sultan'ın Bursa'ya yerleştikten sonra Molla Fenârî'den dinî ilimleri tahsil ettiğini yazar.²⁹

Emir Sultan 21 yaşında Bursa'ya gelmiştir.³⁰ Emir Sultan'ın birçok müridi olmuştur.³¹

Emir Sultan'ın menkıbevi hali zamanla Bursa'da yayılmıştır. Bursalı kerametlerini anlatmaya başlamıştır.³² Emir Sultan'ın Bursa'yı Timur işgali sırasında Bursayı

²⁵ Bu tarikat silsilesi şu şekilde nakledilmektedir; “Bursa'da defin-ı hâk-ı gufrân olan Emîr Muhammed Şemseddîn-i Buhârî hazretleri bu tarihin pîr-i sânisidir. Nûr-bahş hazretlerine de nisbetleri olduğu gibi, ber-vech-i âtî silsile-i tarikatları da başkadır: Emîr Sultan Muhammed Şemseddîn-i Buhârî, Şeyh Seyyid İsa, Şeyh Seyyid Ali, Şeyh Seyyid Muhammed, Şeyh Hüsnî Hüseyin, Şeyh Hasan, Şeyh Muhammed Kâzım el-Muntazır, Şeyh Hasan el-Askerî, Şeyh Ali Hâdî-i Takî, Şeyh Muhammed Cevâd-ı Nakî, Şeyh İmam Cafer es-Sâdık, İmâm Muhammed Bâkır, İmâm Zeynelâbidin, İmam Hasan”, Osmânzâde Hüseyin Vassâf Efendi, 297.

²⁶ Baysun, Hayatı, Şahsiyet ...,79-80. ; Algül ve Azamat,146-148.

²⁷ Emir Sultan'ın Nurbahsiyye silsilesi şu şekildedir: “Seyyid Muhammed Semseddin el-Buhârî b. es-Seyyid Ali b. es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Hüseyin b. es-Seyyid Ali b. es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Muhammed el-Mehdî b. Hasan el-Askerî b. Ali et-Tâkî b. Muhammed en-Nâkî b. Ali Rızâ b. Mûsâ el-Kâzım b. Câ'fer es-Sâdık b. Muhammed Bakır b. Ali b. Zeynelâbidin b. Hz. Hüseyin.” Osmanzâde Hüseyin Vassâf, Cilt I, 344.

²⁸ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, Cilt I, 345; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 532-533.

²⁹ Hoca Sadeddin, II, 426; Taşköprülüzâde, 67.

³⁰ Çoruh, 939.

³¹ Mehmet Veysi Dörtbudak, Manisalı Mehmet Senayi Çelebi ve Risale-i Menakıb-ı Emir Sultan (Keşifname) Adlı Eseri, **Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3**, Bursa 2004, 208.

³² Emir Sultan adıyla anılan Bursalı Emir Sultan'dan farklı olarak ismi aynı olan kişilerin varlığı bilinmektedir. Mehmet Fuad Köprülü bu durumu Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı kitabında dile getirir. İzmir'de Emir Sultan adlı bir dervişin varlığından bahseder. Bu şahsın bir dergâhının olduğunu söyler. Aynı ada sahip başka bir sufiden de bahseder. Üsküp'te bir Emir Sultan dergâhından bahseder. Emir Sultan Türbesi'nin bir taneside de Kayseri'de der. Evliya Çelebi Dağıstan 'da bir Emir Sultan'ın varlığını anlatır. Necmi Ülker, Vehbi Günay, Cahit Telci, Turan Gökçe, **İzmir'de Türk Mührü: Emir Sultan Dergâhı Haziresi Mezar Kitabeleri**, İzmir 2008, 11.

kurtardığını söyler. Ayrıca onun İstanbul kuşatmasına katıldığı söylenir. Bu kuşatmaya Emir Sultan büyük bir hazla katılmıştır.³³

Emir Sultan, Molla Fenârî ve Muhammed el-Cezerî ile birlikte Ankara Savaşı'nda esir edilir. Kaynaklarda yazdığına göre Timur kendilerini serbest bırakmıştır. Böylece Emir Sultan Bursa'ya dönmüştür.³⁴

Emir Sultan, Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Hatun ile evlenmiştir.³⁵ Bu evlenme olayı farklı kaynaklarda değişik olarak anlatılır.³⁶ Emir Sultan'ın Hundi Hatun ile evliliğinden bir oğlan iki kız olmak üzere üç çocuğu olmuştur. Kızları hakkında hiçbir bilgi yoktur. Oğlu Emir Ali hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Nimetullah Efendi, "Emir Sultan'ın oğlu Emir Ali'nin Emir Sultan'ın duasıyla vefat etti" der. Nedenini ise şöyle ifade eder: ben padişah torunuyum demesine engel olarak böyle bir yola başvurulduğundan bahseder.³⁷

³³ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 78.

³⁴ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 80.

³⁵ Evliliğin oluş biçimi ile ilgili bir rivayet için bkz. Mehmet Şemseddin, 37. "Emir Sultan, bir gece, âlem-i mâ'nâda, Fahr-i âlem (s.a.v.) efendimiz hazretlerini görmüşlerdir. Risâlet-penâh efendimiz, saâdetle, Câmî-i Kebir'in yerini teşrif buyurup, mübârek asâyı şerifleriyle câmî-i şerîfin hududunu çizip, işâretle, 'şu mahalle ümmetim için bir ulu câmî binâ edin' diye emr ü ferman buyurmuşlar. Hazreti Emîr vak'â-ı mezkûreyi kayınpederi Yıldırım Bayezid'e ifâde eylemesiyle, her ikisi de erkân-ı devlet, derhal câmî-i şerîfin olduğu mahalle gelip, Sultânü'l-Enbiyâ'nın işâret buyurdıkları mahalde nûrânî bir hudud görüp derhal câmî-i şerîf inşasına muvaffak olmuşlardır." Osmanzâde Hüseyin Vassâf, Cilt I, 346.

³⁶ Âşık Çelebi Emir Sultan'ın evliliği hakkında şunları söylemektedir; "Vilâyet-i Rum'da Sultan Yıldırım zamanına dek ta'ife -i sadata nakib ü nazır olmaz imiş . Emir Efendi-i merhum ile fakirün ceddî Seyyid Natta' Rum'a geldüklerinde Emir Efendi -i merhum iltiması ile Sultan Yıldırım Seyyid Natta'ı nazır eylemiş . Kendü kızın Emir Efendi'ye ve veziri Halil Paşa kızın Seyyid Natta'a virüb Emir Seyyid camî'ü imaretin Emir Efendi için bina vü şart idüb Ebu İshakiyye mescid ü zaviyesin Seyyid Natta' için bina vü şart idüb..." Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Su'arâ**, Filiz Kılıç (haz.), Cilt I, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010, 379-380. Yahyâ bin Bahşî, "Hundi Hatun'un gördüğü bir rüya üzerine Emir Sultan'la nikahlarının Allah katında kıyıldığını söyleyerek onunla evlenmek üzere saraydan çıkıp, Emir Sultan'ın yanına gittiğini yazmaktadır. Durumu haber alan Süleyman Bey adamları ile Emir Sultan'ın üzerine yürürken Emir Sultan hanımına; "gezle yüben atın der ve atılan bir ok kırk ok olub Emir Süleyman ve adamlarının kimisini öldürür kimisini kaçmaya mecbur bırakır. Hundi Hatun Sultanum bunda hikmet ne ola kim bize buyurdunuz siz atmadunuz der ve Emir Sultan "biz atmış olsak hem kullar helâk olub hem nesl-i Osman münkat' olsa gerekdi" diye cevap vermiştir. Hatice Liman, **Yahyâ Bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Menâkıb-ı Cevâhir) Adlı Eseri: İnceleme-Metin**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, 45. Nimetullah Efendi de Emir Sultan'ın Hundi Hatun ile Yıldırım Bayezid'in izni ve haberi olmaksızın evlendiğini belirtir. Fakat bu sefer Emir Sultan'ın üzerine Yıldırım Bayezid'in yolladığı adamlar "kadid" olurlar."

³⁷ Uğur, 10.

Emir Sultan'ın ölüm tarihi hakkında değişik bilgiler mevcuttur. Öldüğü yıl hicri olarak 830H/1426M, 832H/1428M, 833H/1429M ve 837H/1433M gösterilir.³⁸ Ama 833H/1429M yılı akla daha yatkındır. Türbe kapısının üstünde ebced hesabıyla 833 yazılı olup, şu beyit yazılıdır:

“ *İntikal-i Emir Sultan 'a Oldu tarih intikal-i Emir* ”.³⁹

Bursalı Ahmet Paşa bu tarihi kabul etmez.⁴⁰ 1429'da çıkan veba salgınında ölen Emir Sultanın cenaze namazını Hacı Bayram Veli kıldırmıştır. Hoca Sadeddin, “Emir Sultan'ın mezarını bizzat ziyaret ettiğini ve vefat tarihini gördüğünü ifade etmektedir.”⁴¹ İlk türbenin eşi Hundi Hatun yaptırır. Bugünkü türbesi Sultan Abdülmecit tarafından yaptırılmıştır.⁴² Emir Sultan'ın halifeleri birçok bölgeye dağılmışlardır. Balıkesir, Edincik, Gelibolu, Edremit, Tuzla, Aydın, Saruhan, Karaman . Emir Sultan'ın ölümüyle birlikte onun yerini sırasıyla halifeleri alır. İlk halifesi Hasan Hoca şeyh olmuştur. Bu halifesi on üçüncü halifen olan İbrahim Efendi'ye kadar (ö. 1178H/1764M) onun dergâhında devam etmiştir.⁴³ Emir Sultan Dergâhına hilafet edenler 1914'e kadar 25 kişiyi bulmuştur.⁴⁴

Emir Sultan'ın Hasan b. Yusuf Hasan Hâce adlı halifesi vardır. Emir Sultan'dan sonra şeyh olmuştur. Onunla ilgili bilgiler Emir Sultan'a ait menakıpnamelerde dir. O Emir Sultan tarafından Balıkesir'e gönderilerek şeyh olmuştur. Balıkesir'de de vefat etmiştir. 12sene şeyh olur. 1441'de ölür..⁴⁵ Şeyh Sinan Efendi (ö. 887H/1482M) ise Manisa Alaşehir'dedir.⁴⁶

³⁸ Halim Baki Kunter, Emir Sultan Vakıfları ve Fatih'in Emir Sultan Vakfiyesi, **Vakıflar Dergisi**, Cilt 4, Sayı 4, İstanbul 1958, 39-64. “Emir Sultan'ın bir veba salgınında öldüğü rivayet edilmekle birlikte ölüm tarihi kesin olarak ilinmemektedir. 63 yaşında 833H/1429M tarihinde vefat ettiği genel olarak kabul edilmektedir..

³⁹ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 85.

⁴⁰ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 85.

⁴¹ Hoca Sadeddin, II, 427.

⁴² Ayvazoğlu, 137.

⁴³ Algül, 148.

⁴⁴ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 88.

⁴⁵ Sinan Uygur, Hasan Hâce b. Yûsuf (Rumeli-Yenişehir, 138?-Kudüs, 1441) ve Eserleri, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl 17, Sayı 57, Güz 2013, 283-284.

⁴⁶ Evliya Çelebi de şu bilgileri vermektedir: “... ve şeyh Sinân hazretleri câmi'i şehrin bir mürtefi' bayır üzere altı aded kârgir kubbeli ve kurşum örtülü câmi'-i rûşendir. Ve bizzât Şeyh Sinân hazretleri evlâd-ı zevî'l-ihtirâmları ile câmi'nin haremindedir bir kubbe-i âli içinde medfûnlardır. Cümle sâdât-ı kirâmdan ulu sultânlar ve ziyâret-gâh-ı hâs u âmdır kim Bursa'da medfûn Emir Sultan halîfelerindedir.” Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi, Seyâhatnâme, Topkapı Sarayı Bağdat 304**

Emir Sultan halifelerinden olan Ragıb Efendi dergâha 24 yıl şeyhlik yapmıştır. *Yâdigâr-ı Şemsî*'de ismi yazılmıştır. Kitabın basıldığı 1332H/1913-1914M tarihinde hâlen bu görevi ifa ettiği bilinmektedir.⁴⁷

Emir Sultan Dergâhı'na şeyh olan halifelerin isimleri, halifelik süreleri ve vefat tarihleri⁴⁸ şu şekildedir:

Tablo 2.1. Emir Sultan Halifeleri⁴⁹

Halife	Halifelik süresi	Vefatı	Not
Hasan Hoca	12 yıl	845H/1441-42M	
Bedreddin Halife	19 yıl	863H/1458-59M	
Lütfullah Efendi	30 yıl	893H/1487-88M	
Davud Efendi	6 yıl	900H/1494-95M	
Abdurrahman Efendi	30 yıl	930H/1523-24M	
Ahmed Efendi	5 yıl	935H/1528-29M	
İbrahim Efendi	9 yıl	944H/1537-38M	
Lütfullah Sani	27 yıl	971H/1563-64M	
Mustafa Efendi	15 yıl	986H/1578-79M	
Ali Efendi	34 yıl	1020H/1611-12M	
Muhammed Efendi	39 yıl	1059H/1649-50M	
Mustafa Efendi	2,5 ay	1059H/1649-50M	
İbrahim Efendi	19 yıl	1078H/1667-68M	
Mehmet Salih Efendi		1104H/1692-93M	
Selami Ali Efendi		1104H/1692-93M	Celveti
İshak Efendi	46 yıl	1150H/1737-38M	Celveti
Lütfullah Sâlis	10 yıl	1160H/1747-48M	
Reşid Efendi	56 yıl	1217H/1802-03M	
Tayyib Efendi	6 yıl	1223H/1808-09M	
Sagır Tayyib Efendi		1125H/1810-11M	
Ahmed Efendi	37 yıl	1262H/1845-46M	Nakşibendi
Tahir Efendi	35 yıl	1297H/1879-80M	
Emin Efendi	54 yıl	1316H/1898-99M	
Said Efendi	12 yıl	1325H/1907-08M	
Ragıb Efendi	24 yıl		

Emir Sultan menâkıbnâmelerde Emir Sultan'ın sonra onun kız kardeşinin oğlu olduğunu söyleyen şahıs vardır. Bu kişi Pir Emir adında birisidir. Bu zat Abdurrahman Halife'nin şeyhliği zamanında Bursa'dadır. Türkçe bilmediği ve acemce vaaz verir. Verdiği vaazları bir tercümanın çevirdiği bildirilmektedir. Pir Emir Emir Sultan halifeleri ile ters düşer. Daha sonra kavgalar olur. Padişahın Pir

Yazmasının Transkripsiyonu Dizini, Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı (haz.), Cilt 9, İstanbul 1999, 31.

⁴⁷ Günaltay, 25-27.

⁴⁸ Uğur, 31-32.

⁴⁹ Uğur, 30.

Emir ve Abdurrahman Halifeyi İstanbul'a çağırır. Fakat çözüm bulunamaz ama şeyhliğe Bursa'da devam eder.⁵⁰

Emir Sultan'ın Hacı Bayram Veli ile dosttur. Emir Sultan'ın vasiyeti üzerine Hacı Bayram Veli onun cenaze namazını kıldırmıştır.⁵¹

Emir Sultan Bursa için önemli bir sufi idi. Emir Sultan sık sık ziyaret edilirdi. Bursa'dan uzakta oturan müritleri senede bir defa Bursa'da toplanırlardı. Cavit Baysun'un deyimiyle müşitlerinin “*cemal-i münevverini*” görmeye duasını almaya gelirlerdi. Emir Sultan'ın sağlığında yapılan bu ziyaretler o öldükten sonra da devam etmiştir. Orhaneli, Atranos, Tavşancıl gibi yerlerden gelenler Bursa'ya geldikleri bilinmektedir. Bursa'da Emir Sultan Cami'de sabaha kadar zikir ettikleri ve diğer bilinmektedir. Bu anane zamanla terk edilmişse de Ramazan ve Kurban bayramlarında Şeyh Eşrefzade ve dervişlerinin Emir Sultan'ı ziyaret edip, orada zikir etmeleri bir süre daha devam etmiştir. Emir Sultan makamı yüzyıllarca padişahlar ve halk tarafından ziyaretler devam etmiştir. Halk, Emir Sultan'da Ku'ran ve mevlit okutmuş; kurban kesip, adaklar dileyerek, dileklerde bulunmuşlardır.⁵²

2.2. Emir Sultan Dönemi Önemli Şahsiyetler ve Onlarla İlişkileri

Emir Sultan'ın yaşadığı dönemde birçok önemli şahsiyetle ilişkisi olduğunu görmekteyiz. Bu şahsiyetler arasında “Molla Fenârî⁵³ (ö. 834H/1431M), Molla Yegân⁵⁴ (ö. 857H/1453M), Hacı Bayram Veli⁵⁵ (ö. 1430M), Somuncu Baba⁵⁶ (Hamîdüddin Aksarâyî) (ö. 1412M) gibi ünlü mutasavvıf ve ulemaları sayabiliriz.

⁵⁰ Uğur, 12.

⁵¹ Fuat Bayramoğlu, **Hacı Bayram-ı Veli**, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, 25-8; Zülfikar, 170.

⁵² Baysun ,Hayatı, Şahsiyet..., 88.

⁵³ Geniş bilgi için bkz. İbrahim Hakkı Aydın, Molla Fenârî, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 30, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, 245-246. Molla Fenârî Yıldırım Bayezid'in kazaskeriydi. Molla Fenârî özellikle Mekke-Medrese sentezinin verebileceğimiz en önemli örneğini oluşturmaktadır. Erginli, 200.

⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, Molla Yegân, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 30, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, 265-266.

⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Nihat Azamat, Hacı Bayram Veli, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 14, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, 442-447. Ayrıca bkz. Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram Veli, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

⁵⁶ Somuncu Baba hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, **Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî ve Neseb-i Âlîsi**, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yay., İstanbul, 1992.

Ayrıca Emir Sultan'ın Ahmed-i Dai, Molla Hüsrev, Ahmet Paşa, Şeyhoğlu Mustafa, Molla Gürani, Hasan Hoca b. Yusuf ve Eşrefoğlu Rumi" ile de ilişkisi olmuştur. Bunlar yalnızca muasırı olan âlim ve şairlerden birkaçıdır.⁵⁷ Bu âlimler bu dönemde Bursa'da ilim ve kültürün ilerlemede çok önemli bir rol oynamışlardır.

Emir Sultan Süleyman Çelebi'nin Mevlidi'ni telif etmiştir. Hacı Bayram Veli'yi Bursa'ya çağırıştır. Hacı Bayram Veli, Çelebi Mehmet Medresesi'nde ders verir. Ayrıca Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî ile dostluğu vardır.⁵⁸ Somuncu Baba ile ilgili çok ünlü bir rivayetten bahsetmek gerekir;" Somuncu Baba'nın, Bursa'da iken, eşeğiyle ormandan odun getirip, bu odunlarla ekme pişirdiği ve pişirdiği bu ekmekleri sırtına yüklenip, "somunlar, müminler" diyerek sokaklarda dolaşıp, halka dağıttığına dair meşhur rivayet değişik kaynaklarda nakledilmektedir. Nitekim kendisine bu yüzden Ekmekçi Koca (Somuncu Baba) denildiği bilinmektedir. Rivayete göre, "Şeyh Hamîdüddin'in pişirmiş olduğu somunlar halk tarafından kapışılmış, ancak, hiç kimse bu somunları pişirenin kim olduğu konusunda bir fikir sahibi değilmiş. Ancak, Yıldırım Bayezid caminin inşasından sonra hutbesini Emir Sultan'dan okumasını ister. Zira Emir Sultan, Yıldırım Bayezid'in teklifini, "gavs-ı âzâm şu anda bu şehirdedir, onların mübarek varlığı varken, halka nasihat ve hitab etmeyi bize teklif etmek münasib değildir" diyerek, geri çevirirken aynı zamanda Şeyh Hamîdeddin'in kimliğini de ortaya çıkarmış. Cami ile ilgili bir rivayet de "Emir Sultan, bir gece, âlem-i mânâda, Fahr-i âlem (sav) efendimiz hazretlerini görmüşlerdir. Risâlet-penâh efendimiz, saâdetle, Câmi-i Kebir'in yerini teşrif buyurup, mübârek asâ-yı şerifleriyle câmi-i şerîfin hududunu çizip, işâretle, şu mahalle ümmetim için bir ulu câmi binâ edin diye emr-ü ferman buyurmuşlar. Hazreti Emîr vak'â-ı mezkûreyi kayınpederi Yıldırım Bayezid'e ifâde eylemesiyle, her ikisi de erkân-ı devlet, derhal câmi-i şerîfin olduğu mahalle gelip, Sultânü'l-Enbiyâ'nın işâret buyurdıkları mahalde nûrâni bir hudud görüp derhal câmi-i şerîf insasına muvaffak olmuşlardır".⁵⁹

⁵⁷ Kadir Atlansoy, Emir Sultan Dönemi İlim, Kültür ve Sanat Hayatı Üzerine Bazı Değerlendirmeler, **Emir Sultan ve Erguvan**, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007, 27; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 526.

⁵⁸ Oğuzoğlu, 24. Daha geniş bilgi için bkz. Lamiî, Nefahat Tercümesi, 833

⁵⁹ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, Cilt I, 346.

Emir Sultan'ın, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu zamanında; Yıldırım Bayezid⁶⁰ (1389-1403), Fetret Dönemi (1402-1413), Çelebi Mehmet⁶¹ (1413-1421) ve II. Murat⁶² (1421-1451) gibi padişahlarla aynı devirlerinde yaşadığını bilmekteyiz.

Evliya Çelebi, "...793 tarihinde dest-i Eflak'dan kuvvet-i bâzû ile bu kal'ayı Sultân Yıldırım Bayezid Han feth idüb kal'asın cümle münhedim edüp bir dahi kâbil-i süknân olmadı, zîrâ âsâr-ı binâdan bir kal'a alâmeti yokdur, zîrâ Yıldırım Han asrında bu Eflak küffârı onbir kere isyân etdi, ammâ bir sene içre yedi kere isyân edüp Yıldırım Han bir senede kal'a-i Sinop'dan Eflak'a geçüp yedisinde dahi küffârı kırup bir yilda yıldırım gibi yedi kerre yetişdiğiçün Emîr Sultân Bursa'da 'Bâyezid'im sen 'yıldırım oldun' deyü nutk etdiklerinde Yıldırım Bayezid Han dediler".⁶³

Emir Sultan zamanında yaşanan siyasi gelişmeler içinde bazen Emir Sultanı da görmekteyiz. Mesala Yıldırım'a Niğbolu zaferi sonrasında Mısır halifesi I. Mütevekkil tarafından "*Sultân-ı İklîm-i Rûm*" ünvanını vermiş idi. Emir Sultan da sultana kılıç kuşatmıştır. Çelebi Mehmet'in vefatından sonra yaşanan taht mücadelesinde Emir Sultan'ın desteğini alan Sultan Murat, Çelebi Mustafa'yı yenmiştir. Bu olaydan sonra Sultan Murat Emir Sultan'a saygı ve hürmet göstermiştir. Germiyanoglu Yakup Bey Edirne'ye giderken ilk olarak Bursa'ya uğramıştır. Emir Sultan'ı ziyaret etmiştir.⁶⁴ Bizans'lı yazar İoannes Kananos 1422'de II. Murat'ın gerçekleştirdiği İstanbul kuşatmasına Emir Sultan'ın bulunduğunu yazar. Emir Sultan beş yüz dervişle birlikte bu savaşta ön saflarda yer almıştır.⁶⁵

II. Murat zamanında Emir Sultan Mustafa Çelebi'ye karşı onun yanında olmuştur. II. Murat'a bu çatışmada galip geleceğini söylemiştir.⁶⁶ Demek ki Osmanlı sultanları

⁶⁰ Geniş bilgi için bkz. Halil İnalçık, Bayezid I, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 5, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, 231-234.

⁶¹ Geniş bilgi için bkz. Halil İnalçık, Mehmet I, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 28, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, 391-394.

⁶² Geniş bilgi için bkz. Halil İnalçık, Murat II, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 31, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, 164-172.

⁶³ Evliya Çelebi, Cilt 7, 180.

⁶⁴ Dörtbidak, 208.

⁶⁵ Baysun Hayatı, Şahsiyet..., 85. Emir Sultan bu savaşta en ön saflarda atıyla ve müritleriyle birlikte hücum geçmiştir. Daha sonra taarruz başlar.

⁶⁶ Algül ve Azamat, 147.

Emir Sultan sevip sayıyorlardı. Emir Sultan onlara kılıç kuşatıyor ve dua ve desteklerde bulunuyordu.⁶⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere Emir Sultan hem yaşarken hem de öldükten sonra Osmanlı sultanları tarafından büyük saygı ve sevgi görüyordu. Osmanlı sultanlarına kılıç kuşatma olayı “*taklîdü’s-seyf*” Emir Sultan’ın Yıldırım Bayezid’e kılıç kuşatması ile başladığı söylenmektedir.⁶⁸

Emir Sultan’ın Emir Sultan Dergâhı çevresinde olan, dervişlerle olan arkadaşlıkları Emir Sultan’ın çağının önemli mutasavvıflarından biri olduğunu gösterir.

2.3. Emir Sultan Döneminin Dinî ve Sosyal Olayları

Orhan Bey ve Osman Bey dönemi bu konuda yeterli kaynağa ulaşılamamaktadır. Yapılan fetihlerle ilgili bir örnek dikkat çekmektedir. Uludağ’ın bazı kaynaklarda Keşiş Dağı olarak anılır. Bunun nedenini de bu dağda bir keşişin yaşadığı için böyle olduğu söylenmektedir. Bu dağda bu keşiş Hristiyan ananelerini yaşatmaktadır. Hristiyan kültürünü bu dağda yaşatmaktadır.⁶⁹ Emir Sultan menâkıbnâmelerin Abdullah Uğur’un Nimetullah’dan naklettiğine göre bu durumu şöyle kaydetmiştir: “...*Derviş magrib ile maşrik arasını hep gezdim. Uyanık hiç bir kimesne bulamadum halk hep uykuda illa Edirne’de bir sohtacık kitabına bakar ve Keşiş Dağı’nda bir rahib putına tapar. Bu iki kişiden gayri yir yüzünde uyanık bir kimesne yokdur.*” diyü buyurur. *Bir haftadan sonra ol sohtacık gelüb derviş olub tarike süluk ider ve ol rahib dahi gelüb İslama gelüb tarike süluk idüb derviş olurlar. Lutfullah Halife hazretleri bunları irşad ve ıslah idüb kemale yetişdirüb ikisine de şeyhlik virür.*”⁷⁰

Emir Sultan Bursa’da halkın içinde yer almış sosyal yönleri başta olmak üzere her bakımdan sevgisiyle, bilgeliğiyle toplumun her kesiminin sevgisini kazanmıştır.

Emir Sultan ile Başçı İbrahim Osmanlı toplumunda faaliyet gösteren dervişlerin bu ilişkileri Ertuğrul Gazi’ye kadar uzandığı bilinmektedir. Dönem eserlerinde Osmanlı Devleti kurulurken Ertuğrul Gazi’nin faaliyet gösterdiği zamanlarda başka

⁶⁷ Emir Sultan II Murat’a kılıç kuşatmıştır. Erginli, 198..

⁶⁸ Uğur, 14.

⁶⁹ Uğur, 29.

⁷⁰ Uğur, 29; Nimetullah Efendi, 76.

dervişlerin varlığından da söz edilir.Fakat onlar hakkında henüz net bilgiler elde edilememiştir.⁷¹

Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı toprakları arasında Aydın, Saruhan, Menteşe, Karamanoğulları, Germiyanogulları, Menteşeoğulları, İsfendiyaroğulları ve Hamitoğulları beylikleri vardı. İstanbul yedi ay kuşatılmış fakat başarılı olunamamıştı. Anadolu Hisarı yapılmış ve Niğbolu zaferi kazanılmıştı.⁷² Bu olaydan sonra Bayezid'a Mısır Halifesi tarafından "Sultân-ı İklîm-i Rûm" unvanı verilmişti.⁷³ Daha sonra Yıldırım Bayezid'in 1402'de Ankara Savaşı'nda esir alınmıştı.⁷⁴ Yıldırım'dan sonra tahta Çelebi Mehmet geçer. İlk iş olarak, Osmanlı'dan ayrılan beylikleri tekrar hâkimiyetine alır. Şeyh Bedreddin olayını bastırmıştır. Haçlı Seferi geri püskürtülür ve ilk defa Saraybosna'ya girilir. Padişahlığı zamanında taht kavgalarıyla mücadele eder. Anadolu-Türk birliğini yeniden kurar. Çelebi Mehmet'in vefatından sonra tahta geçen II. Murat devrinde tahtta hak iddia eden Düzmece Mustafa daha sonra da Şehzade Mustafa etkisiz hale getirilmiştir. Eflâk Beyi vergiye bağlanır, Selanik ve Bosna-Hersek hâkimiyete alınır, Varna ve II. Kosova savaşlarında başarılı olunarak Osmanlı'nın hâkimiyeti perçinlenir. Böylece Osmanlı Devleti kuruluş devrini tamamlar.Bundan sonra yükseliş dönemi yaşanacaktır.⁷⁵

2.4. Menâkıb-ı Emir Sultan

Arapça bir kelime olan menakıb "nekabe" isabet etmek, haber vermek anlamlarına gelmektedir. Arapçada 'nekabe'den türeyen "menkabe" ise övünülecek güzel işler ve hareketler manasında kullanılmaktadır. İlk olarak IX. yüzyılda hadis külliyyatında Peygamberimizin ashabının faziletleri için kullanılmıştır.⁷⁶ Başka kullanımı da tarihi

⁷¹ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 88.

⁷² Mustafa Nuri Paşa, **Netâyicu'l-Vukûât Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi**, Cilt I-II, Neşet Çağatay (sad.), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992, 11.; **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Cilt I, Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.), İstanbul: İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1994, 17.

⁷³ Mülazım Abdülkadir, **Bursa Tarihi Kılavuzu**, M. Fatih Birgül ve L. Ali Çanaklı (haz.), Bursa: İl Özel İdaresi, 2008, 76- 79.

⁷⁴ Hoca Sadeddin Efendi, 295; G İrfan Gündüz, **Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri**, İstanbul: Seha Neşriyat, 1989, 23.

⁷⁵ Mustafa Nuri Paşa, 31.

⁷⁶ Menâkıbnâme tabiri, "ilk olarak Hz. Peygamberin ashabının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin adı olarak "Kitâbü'l-Menâkıb" ismiyle kullanılmaya başlanmış, daha sonraki dönemde ise

kişilerin övgüye değer işleri için kullanılmıştır.⁷⁷ XI. yüzyıldan itibaren menâkıb kelimesinin sûfilerin kerametlerini anlatan küçük hikâyeler için kullanıldığını söyleyebiliriz.⁷⁸

Emir Sultan hakkında en çok menâkıbnâme yazılan sûfiler arasında yer almaktadır. Özellikle hayatı ve menkıbevi kişiliği hakkında bilgi veren kaynakların başında ise onun adına yazılan menâkıbnâmeler önemli yer tutmaktadırlar. Emir Sultan hakkında yazılmış menâkıbnâmeler edebî bir değeri olmakla birlikte onun yaşadığı dönemde Anadolu'da halkın Veli anlayışı, günlük yaşamı ve Emir Sultan'ın İslam dinindeki yeri gibi konularda da bilgiler vermektedir. Emir Sultan hakkında bugün elimizde sekiz adet menâkıbnâme bulunmaktadır. Bu menâkıbnâmeler Emir Sultan'ın Buhara'da gösterdiği keramet ile başlayıp, sırasıyla hacca gidişini, oradan Anadolu'ya yaptığı yolculuğu ve Bursa'da geçen hayatını anlatmaktadırlar. Emir Sultan menâkıbnâmelerine baktığımız zaman Emir Sultan'ın kerametlerinden sonra halife olanlar hakkında da bilgiler içermektedir. Halifelerden çoğu aynı zamanda yazar olup, bazı eserler de yazmışlardır. Menâkıbnâmelerin edebiyat tarihleri için önemi büyüktür.

Emir Sultan adına yazılan menâkıbnâmeler de bolca onun kerametleri⁷⁹ anlatılmaktadır. Halk arasında da dilden dile onun menâkıbnâmeleri günümüze kadar anlatıla gelmiştir. Bu da onun halkın gözünde ne kadar derin bir sevgiye sahip olduğunu göstermektedir. Bilindiği üzere menâkıbnâmeler de tarihî gerçeklere

---

sûfilerin hikmetli sözlerini ve örnek alınacak faziletli davranışlarını kaleme alan hâl tercümeleri için kullanılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren Kâdiriyye ve Rifâiyye gibi ilk büyük tarikatların ortaya çıkmasıyla birlikte, Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî gibi tarikat pirleri için vefatlarının ardından yazılan eserlerde kerametlerin anlatılmaya başlanmasıyla menkıbe kelimesi giderek kerametle aynı anlamda kullanılmıştır. Bu durum, tasavvufî bir tür olarak menâkıb metinleri (menâkıbnâme) ve menâkıb yazma geleneğini ortaya çıkarmıştır.” Ahmed Ateş, Menâkıp, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 7, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, 701-702.

Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1983. Haşim Şahin, Menâkıbnâme, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 29, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, 112-114.

⁷⁷ Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997, 27.

⁷⁸ Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı...**, 27. Menâkıb kelimesi büyük sûfilerin hayatlarını, sözlerini ve kerametlerini anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır.

⁷⁹ Yazar bu eserinde motiflere de değinmiştir. “Bir şeyi yoktan var etme, çok kısa zamanda uzun mesafeler aşma, ırmak veya deniz üstünde yürüme ve ölü diriltme” gibi birtakım unsurlar evliya menkabelerinin motiflerini teşkil etmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

dayandırılarak yazılmaktadırlar. Ama gerçeklerle olan ilişkileri sıkı bir şekilde incelendikten sonra kaynak olarak kullanılabilirler. Emir Sultan adına çeşitli menâkıbnâmeler yazılmıştır. Hepsi de aynı ismi Menâkıb-ı Emir Sultan ismini taşırlar. İçerik bakımından da hemen hemen aynıdırlar. Menâkıbnâmelerin hemen hemen hepsinde Emir Sultan ve çevresin de yer alanların menkibeleri anlatılır. Hatice Liman'ın tezinde Emir Sultan ile ilgili yer alan başlıca keramet motifleri şunlardır: “*Emir Sultan'ın kaldığı yerin üstünde gece nurdan bir sütunun görülmesi, Emir Sultan'ın verdiği paranın bitmemesi, Emir Sultan'ın Hatun Ana'ya attırdığı bir okun içinden kırk ok çıkması, Emir Sultan'ın mana âleminde Rûm erenleriyle görüşmesi, Emir Sultan'ın, meclisine gelenlerin akıllarından geçen soruları onlar söylemeden bilmesi Emir Sultan'ın kendi gömleğini Sultan Murat'a giydirmesi sonucu kardeşi Sultan Mustafa'yı mağlup etmesi, Emir Sultan'ın başkalarına çok zarar veren Sultan Murat'ın atını terbiye etmesi, Bursa'ya geldiğinde Emir Sultan'ı imtihan etmek isteyen devrin âlimlerinin onun karşısına geldiklerinde dillerinin tutulması, Emir Sultan'ın çatıdan düşmek üzere olan direğin havada asılı kalmasını sağlaması*” ve daha birçok kerametlerinden bahsedilmektedir.⁸⁰

Emir Sultan hakkında mühim bilgiler veren menâkıbnâmeler Emir Sultan'ın o zamanın toplumunda önemli bir şahsiyet olduğundan bahsedilmektedir. Onun yaşadığı zamanda ve vefat ettikten sonra da menkabeleri anlatılmıştır. Hatta vefatından kısa bir zaman sonra menkabeleri yazıya geçirilmeye başlanmıştır. Bugün Emir Sultan hakkında yazılmış sekiz menâkıbnâme bulunmaktadır:

2.4.1. Yahya Bin Bahşî, Menâkıb-ı Emir Sultan (Menâkıbü'l-Cevâhir)

Bunlardan ilki Yahyâ bin Bahşî tarafından yazılmıştır. Menâkıb-ı Cevâhir Yahyâ b. Bahşî (ö. 840/1436)'nin menâkıbnâmesidir.⁸¹ Menâkıb-ı Cevâhir Hatice Liman tarafından yazarı Yahyâ bin Bahşî'yi de konu alarak, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada Hatice Liman Emir Sultan ve Bursa hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra Menâkıb-ı Cevâhir'in müellifi Yahyâ bin Bahşî tanıtılmıştır. Menâkıb-ı Cevâhir'in konusu hakkında bilgi verildikten sonra eser, dil ve imla

⁸⁰ Liman, *Yahyâ Bin Bahşî'nin...*, 30.

⁸¹ Hatice Liman, *Yahyâ Bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Menâkıb-ı Cevâhir) Adlı Eseri: İnceleme-Metin*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, 45.

özellikleri ve üslup açısından incelenmiştir. Bu eserde, tespit edilen keramet motifleri hakkında bilgiler sunulmuştur. Eserin tarihî önemi açıklandıktan sonra bir nüshası transkribe edilmiştir. Yahyâ bin Bahşi Emir Sultan zamanında Bursa’da ilim, siyaset, tasavvuf ve sanat erbabının sevgisini kazanmıştır. Emir Sultan hakkında kaleme alınan menâkıbnâmelerin çoğunun kaynağını oluşturan Yahşi bin Bahşi’nin Menakıb-ı Cevahir isimli eseri başlıca menkıbevi eserler arasındadır.

2.4.2. Müdamî, Menâkıb-ı Emir Sultan

İkincisi Emir Süleyman’ın müridlerinden olan Kefeli Müdamî tarafından kaleme alınmış olan eserdir. Asıl adı Mustafa’dır. Sermet Çifter Kütüphanesi’nde bulunan *Divânçe* nüshasında künyesi “Mustafa bin Ahmed el-Kırımî şümme el -Kefevî” olarak kayıtlıdır. Müstakimzâde 947H/1540-1541M senesinde *Menâkıb-ı Emir Buhârî* adlı eseri yazdığını söylemektedir. Müdamî, menâkıbnâme yazarları arasında ilk manzum eseri yazmış olmakla ayrı biryer işgal eder. Bugün Müdamî’nin eserinin dört adet nüshası vardır.⁸²

2.4.3. Zeynelâbidin Bin Hacı Kasım, Vesiletü’l-Metâlib

Üçüncüsü İbrahim Çelebi tarafından *Vesiletü’l-Metâlib* adı ile yazılmıştır. Bu eser Arapça olarak yazılmıştır. Türkçeye de tercüme edilmiştir. Emir Sultan hakkında yazılmış tek Arapça menâkıbnâmedir. Çoğu yazar Arapça menâkıb yazmaya pek rağbet etmemişlerdir. İbrahim Çelebi’nin bu eseri Arapça yazarak daha üst düzey bir okuyucuya ulaşmak istemiş olabilir. Çoğu yazar eserlerini sade bir dil ile yazarak daha fazla okunmasını istemişlerdir.⁸³

2.4.4. Senâyî, Menâkıb-ı Emir Sultan (Keşifnâme)

Dördüncüsü eser Senâyî tarafından kaleme alınmıştır. Senayi aslen Manisalı olup şehzade Mustafa’nın Manisa’da iken onun hocalığını yapmıştır. 970H/1562M yılında vefat etmiştir. Bu eserin Matbu nüshaları da vardır. Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi 1164 numarada olan bir yazma nüshası da vardır.⁸⁴ Mehmet Veysi Dörtbudak tarafından Senâyî Çelebi ve Risale-i Menakıb-ı Emir Sultan Keşifname

⁸² Uğur, 38.

⁸³ Uğur, 40.

⁸⁴ Uğur, 43.

adlı makalesinde tanıtılır. Burada da Senâyî ve eseri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca burada menâkıbnâmeden alıntılar yapmıştır. “*Bursa Keşiş dağında bir keşişin gizli Müslüman olması, Bursalı âlimlerle sohbetleri, Emir Sultan’ın Hundi Hatun’la evlenmesi, Sultan Murat’ın Emir Sultan’a atını vermesi, Edremitli Sarı Yusuf adlı kişinin Emir Sultan’la sohbeti sırasında başına gelenler, halifeleri Yahya bin Mesih’in esir olması, Ulu Cami ile ilgili anlaşmazlık, naaşının yıkanması*” için yaptığı vasiyet ve daha birçok menkıbe anlatılarak eser sonlandırılır.⁸⁵

2.4.5. Şevkî, Menâkıb-ı Emir Sultan

Beşincisi eser ise Bursalı sahaf Şevkî tarafından yazılan menâkıbnâmedir.⁸⁶ Şevki aslen Bursalıdır. Asıl adı Ahmet’tir. Zamanında Yavuz Sultan Selim’in Trabzon’da vali iken onun yanında olduğunu Âşık Çelebi yazmıştır.⁸⁷

2.4.6. Nimetullah Efendi Cenâhu’s-sâlikîn

Altıncısı olan eser Nimetullah Efendi tarafından yazılmıştır. Cenâhu’s-Sâlikîn, üçüncü halife olan Lütfullah Efendi (ö. 891H/1486M)’nin yazmış olduğu bir menâkıbnâmedir . Abdullah Uğur tezinde bu eser hakkında şu bilgileri verir; bu eser tam olarak menakıbnâme sayılamaz. Fakat içerisinde çok önemli bilgiler barındırmaktadır der.⁸⁸

2.4.7. Hüsameddin Bursevî, Menâkıb-ı Emir Sultan

Menakıbnâmelerden yedincisi olan Menâkıb-ı Emir Sultan Hüsâmeddin Bursevî tarafından kaleme alınmıştır. Menâkıb-ı Emir Sultan, Bursalı Mehmet Şevki Efendi’nin 962H/1555M’te telif ettiği eserdir. Hüsâmeddin Bursevî’nin eseri olan *Menâkıb-ı Emir Sultan*, Emir Sultan hakkında yazılan son eserlerden biri olarak önemini korur. Zira bu durumu Hüsâmeddin Bursevî’nin kendisi de şu sözlerle dile getirir; “*herkes bilsin ki Emir Sultan’ın menâkıbını yazan ilk kişi Şeyh Yahyâ’dır, sonraları da Müdâmî, İbrahim Çelebi, Senâyî, Sevkî ve Nimetullah Efendi telif*

⁸⁵ Bkz. Dörtbudak, 205-218.

⁸⁶ Bu menâkıbnâme ile ilgili Mustafa Okan Baba’nın doktora çalışması vardır. Mustafa Okan Baba, **Menâkıb-ı Emir Sultan (Metin-İnceleme-Gramer-İndeks)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.

⁸⁷ Uğur, 45.

⁸⁸ Uğur, 34.

etmiştir ve Emir Sultan'la ilgili ne kadar menâkıbnâme yazılmışsa hepsi bunlardan sonra yazılmıştır". Bu eserlerin çoğu da Alaşehir'de yatan Şeyh Sinan ve oğullarından bazılarının isteği üzerine yazılmıştır. Hüsâmeddin Bursevî bir eser yazmamış, Emir Sultan menkabelerini bir araya getirmiştir. Bursevî de daha önce yazılan menâkıbnâmelerden yeni bir eser ortaya koymuştur. Şimdiye kadar olan menâkıbnâmelerin en geniş olanıdır. Çünkü bu eserde Emir Sultan'ın halifelerinin menkibeleri de anlatılmaktadır.⁸⁹

Nurettin Kahraman, Menâkıb-ı Emir Sultan (Hüsâmeddin Bursevî) İnceleme ve Metin, adlı yüksek lisans tezinde Emir Sultan'ın tarihî ve menkabevi kişiliğine, hakkında çeşitli bilgilere rastlanmaktadır.⁹⁰

2.4.8. Baldırzâde, Tercüme-i Hâl-i Emir Sultan

Sekizinci eser Baldırzâde tarafından yazılmıştır. *Tercüme-i Hazret-i Emîr Sultân* adı ile Hayrullah Nedim Efendi tarafından matbu hale getirilen eser de Baldırzâde'nin *Ravza-i Evliyâ*'sının Emir Sultan'la ilgili kısmı vardır. Bursa'da Abdullah Efendi tarafından 1037H/1627-1628M'de basılmıştır. Eserin ilk kısmında Hayrullah Nedim Efendi, Emir Sultan'ın hayatı hakkında bilgiler yer alır. Baldırzâde bu eserini kaleme alırken önceden adları geçen Cenahü'ssâlikîn ve *Müzillü's-Şukuk*'tan yararlandığını söyler. Bu eser ile ilgili tek elden bir çalışma olmadığından için eserin içeriğini anlamak biraz zordur.⁹¹

Abdullah Uğur, tezinde, başka menâkıbnâmelerin de olduğunu yazmaktadır. Vat.Turco302 numarası ile Vatikan Kitaplığı'nda bulunan Hüsâmeddin Bursevî'ye ait Menâkıbnâme "*Emir Sultan hazretleri menakıb-ı şeriflerin yazan kibar-ı müellifin ve muzannifin hazeratının beyan-ı alileridir*" başlığı altında sırasıyla Yahyâ bin Bahşi, Müdâmî, İbrahim Çelebi, Senâî, Şevkî, Nimetullah Efendi'nin isimleri anıldıktan sonra "...dahi ne kadar yazılmış var ise bu cümle bunlardan sonralar olub dahi bu cümlenin ekseri Alaşehir'de medfun olan şeyhü'l-evliya Şeyh Sinan

⁸⁹ Kahraman, 15.

⁹⁰ Nurettin Kahraman, **Menâkıb-ı Emir Sultan İnceleme ve Metin (Hüsâmettin Bursevî)** Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

⁹¹ Uğur, 44.

hazretlerinin ve ba'zı evlad-ı kiramlarının işaret-i 'aliyyeleri ile cem olunma olub....”sözlerinin bulunması Emir Sultan hakkında yazılmış daha çok menâkıbnâme olduğunu söylemektedir. Ayrıca *Yâdigâr-ı Şemsî*'de menâkıbnâme müelliflerinden bahsedilirken sırasıyla “*Müdâmî, Yahyâ, Nimetullah, Sinânî, Şevkî, Zeynelâbidin Çelebi, Hüsâmeddin hazerâtı gibi hulefâsı taraflarından da yedi sekiz kadar menâkıb-ı âlileri yazılmış...*” denmektedir. Şemseddin Efendi'nin bahsettiği Sinânî'nin menâkıbnâmesi halen bulunamamıştır.”⁹²

Emir Sultan bazen Nakşibendi şeyhi olan Emir Buhari ile karıştırılmaktadır. Abdürrezzak Efendinin *Menâkıb-Emir Buhari* veya *Hediyetül-Asdika* adlı eserleri Nakşibendî şeyhi Emir Buhari için yazılmıştır. Asıl adı Ahmet olan bu şeyh Buharalı olduğu için böyle anılmıştır. Simav'da yaşayan bu zat, daha sonraları İstanbul'da yaşamıştır.⁹³

2.5. Emir Sultan ve Erguvan

Kültürel açıdan baktığımızda dervişlerin kırsal ve kentsel bölgelerde oynadıkları rol çok önemlidir. Hemen hemen bütün alanlarda etkili olduklarını görmekteyiz. Emir Sultan deyince aklımıza Bursa şehri geliyor olması normaldir. Erguvan çiçeği ile de aklımıza Emir Sultan gelmektedir.⁹⁴ Bursa'da eğlence kültüründe erguvan bayramının ve çiçeğinin ayrı bir yeri vardır. Erguvan Bayramı Bursa'da Emir Sultan ve şeyhleri tarafından başlatılmıştır.⁹⁵ Emir Sultan'ın halifeleri Anadolu'nun her yerine gitmişlerdi. Halifeleri Emir Sultan'ı ziyaret için her yıl Emir Sultan tekkesinde toplanıyorlardı. Emir Sultan'da toplanan müritlerin zikirleri zamanla “*Erguvan Cemiyeti, Erguvan Faslı, Erguvan Bayramı*” gibi adlarla tarih de yerlerini bulmuşlardı. Bir gelenek halini alan bu bayram onun ölümünden sonra da devam etmiştir. Çok yakın bir zamana kadar da devam etmiştir.⁹⁶

---

⁹² Uğur, 34.

⁹³ Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı...*, 49.

⁹⁴ Tarihte bu tip geleneklere vereceğimiz birkaç örnek daha verebiliriz. Örneğin Abdal Murad da türbesinin etrafını mesire alanına çevirmiştir. Günümüze kadar varlığını sürdüren başka bir örnek daha verecek olursak oda Geyikli Baba olacaktır. Geyikli Baba çevresinde her yıl yapılan kiraz mevsimindeki uygulamadır. Erginli, 202.

⁹⁵ Erginli, 202.

⁹⁶ Algül, 191.

Osmanlı Devleti'nin dervişleri halk üzerinde görülür. Emir Sultan'ın bu gibi manevi duygularla milyonlarca insan tarafından ziyaret edildiği bilinmektedir. Her sene Orhaneli, Atronas, Tavşancıl, gibi yerlerden gelen sûfilerin Emir Sultan Cami'de sabaha kadar zikir ettikleri bilinir. Bursa halkı halen bu ananeleri Ramazan ve Kurban Bayramlarının ikinci günü devam ettirirler. Eşrefzade Şeyh ve dervişlerinin Emir Sultan makamını ziyaret ettikleri bir süre daha devam etmiştir. Emir Sultan'da Kuran ve Mevlit okutmak kurban kesmek vb. adaklarla dileklerin yerine getirileceğine inanılmıştır.⁹⁷

Erguvan Faslı, Erguvan Zikri olarak anılan bu bayram her yıl bahar ayının başında birçok dervişin Emir Sultan'ı ziyarete gelmesi ile gerçekleşmektedir. Erguvan Faslı, Emir Sultan'ın Anadolu'da İslâmiyeti korumak ve derinleştirmek için önemli adımlardan biridir diyebiliriz. Halkın bugün bile yaşatmakta olduğu kültürel ananeleri büyük bir öneme haizdir diyebiliriz.⁹⁸

Ünlü seyyah Evliya Çelebi Erguvan Bayramına seyahatnamesinde yer verir. Seyahatnamesinde "*Erguvan Cemiyeti*" şenliği olarak Bursa'daki bu bayramdan bahseder. Bursa'da ağaçların bolluğundan ve erguvan çiçeklerini anlatır. Senede bir kez Emir Sultan adına Erguvan Şenliği olduğundan bahseder. Bu şenliğe "denizler kadar insanların" katıldığından çok büyük bir kitlenin bu bayramı kutladığını anlatır. Bu bayramla Emir Sultan'ın anıldığını ve ona olan sevginin devam ettiğini anlatır.⁹⁹

Evliya Çelebi'den başka Ahmet Hamdi Tanpınar da Erguvan bayramından bahseder. Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir adlı kitabında Emir Sultan'ın türbesinin tasvirini yapar.¹⁰⁰

Görüldüğü üzere dervişler, erguvan bayramı ve daha başka etkinlikler yoluyla halkın sosyal hayatını zenginleştirmişlerdir. Emir Sultan'ın Bursa kültüründe bu bayramı başlatmakla kültür alışverişine katkıda bulunmuştur denilebilir. Ahmet Hamdi Tanpınar, her bahar erguvanlar çiçek açtığında Bursa içinden ve dışından farklı

⁹⁷ Baysun, Hayatı, Şahsiyet ...,88.

⁹⁸ Uğur, 28-29.

⁹⁹ Evliya Çelebi, I, 12-13.

¹⁰⁰ Tanpınar, 126-128.

meşrep ve tarikatlardaki pek çok Şeyh ve dervişin Emir Sultan Dergâhı rehberliğinde düzenlenen pikniklere katılmasını ve burada her tarikatın usullerinin uygulanmasını nefis üslubuyla anlatır. Bu kültür çeşitliliğinin diğer dervişler içinde yapıldığı bilinir. Örneğin Abdal Murat gibi tekkelerin çevresinde piknikler yapılarak buralar mesire yeri haline getirilmiştir. Günümüzde de bu geleneğin devamlılık arz ettiği görülmektedir. Örneğin Geyikli Baba çevresinde yapılan ve günümüzde kiraz mevsiminde gerçekleştirilen kiraz festivali buna güzel bir örnektir.¹⁰¹

2.6. Emir Sultan Vakıfları Teşkilatı

Vakıflar genellikle vâkıfın adı ile anılırdı. Emir Sultan Vakıflarında olduğu gibi. Tahrir defterlerinde bu bilgilere rastlanmaktadır.¹⁰²

Emir Sultan Vakıflarının zengin olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Buna örnek olan Emir Sultan tekkelerin yapımı kadar tamiriyle ilgili bilgiler de veren belgeler, de bunu gözler önüne sermektedir.

İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler arasındaki 162/1 numaralı belgede muhtelif kimseler tarafından bu vakfiyenin tanzim edildiği tarihe kadar Emir Sultan adına vücuda getirilen vakıflar ve bu arada Fatih Sultan Mehmet'in Emir Sultan vakfiyesi kayıtlı bulunmaktadır.¹⁰³

Emir Sultan'ın Bursa'da yaptırmış olduğu vakıfların giderlerini karşılamak için birçok özel mülkünden ayırıp, vakıfların giderleri için kullanmaktaydı. Emir Sultan vakfiyesinde işletme hüviyetinde olan vakıfların nasıl işleyeceğini belirlemiştir. Böylece kendisinden sonraki mütevelliler aracılığı ile bu işler yürütülmüştür. Onun kurduğu vakıfların birçoğu günümüze kadar ulaşmıştır. Emir Sultan'ın kendi vakıfları dışında başkaları da bu vakıflara ilave ilhaklar yapmışlardır. Bu ilave ilhakları yapanların başında Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Hatun ve Fatih Sultan Mehmet gelmektedir.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Erginli, 202.

¹⁰² Yediyıldız, *Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları...*, 17-33.

¹⁰³ BOA, *Evkaf Vakfiyeler Evrakı*, (EV. VKF), 19/1, 15 R. 874/18 Ocak 1470.

¹⁰⁴ Kunter, 36.

Emir Sultan hayatta iken, şimdiki Cami'nin bulunduğu mahallede bir zaviye tesis etmiştir. Bazı köylerle bahçe ve mezarları bu zaviyenin masraflarını karşılamak üzere vakıf ve tahsis etmiştir.

Emir Sultan'ın vakfelediği köyleri, bahçeleri ve mezarları sırasıyla şöyledir:

*“İnegöl’de Hüseyin Hisarı Köyü
İnegöl’de Zindancık Köyü
Yarhisar Nahiyesi’nde Vermede Köyü
Bursa’da Gencelü Köyü (tuzlasıyla birlikte)
Kocaeli Nahiyesi’nde Nevrin Köyü
Bursa sahillerinde Eşkel Köyü (çayır yeri) denilen mezra ile birlikte
Mihalıç’a bağlı olan Karapürçek Köyü
Bursa’da Sürme Köyü
Tonuzlu Nahiyesi’nde Bozburun Köyü
Bursa civarında Haydar Bahçesi yanında bulunan arazi
Bursa’da Kalealtı Pazarı civarında bulunan kanara
Bursa’da Kanara civarında dükkânlardır.”¹⁰⁵*

Emir Sultan Vakfiyesinde adları geçen vâkıflar ise şunlardır:

*“Emir Mehmed el-Buhârî
Mevlâna Süleyman b. Mehmed (mütevelli sıfatıyla)¹⁰⁶
Murad Hanoğlu Sultan Bayezid Hanım kızı Hundi Hatun
Ebü'l- Fetih Sultan Mehmed b. Murad Han
Hacı İsa b. Oruz
Mürsel oğlu Yusuf
Sultan Mehmed b. Bayezid Han'ın ümm-i veledi Abdullah kızı Dilfûruz Hatun
Mutasavvıf Hacı Bayezid
Keremüddin kızı Gül Hatun'un azadlısı Abdullah oğlu Şahin.
Nasuh
Abdullah oğlu Hacı Musa*

¹⁰⁵ Kunter, 44.

¹⁰⁶ Vakfiyede Mevlânâ Süleyman b. Mehmed Beyden “*en aziz ve kerim, şerefli ve muhterem Emir Sultan Vakfi'na mütevelli idi*” diye bahseder. Emir Sultan Vakfi'na bahçeler, değirmenler, hamam, dükkânlar vakfetmiştir. Bu vakıflardan bazılarını kendi yaptırmış olup bazılarını da, satın almıştır.

*Oruz oğlu Hacı İsarî*¹⁰⁷

Emir Sultan'a ait olan vakfiye İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndedir. Bu belgeye¹⁰⁸ daha sonra bazı kimseler tarafından ekler yapılmıştır. Bu eklerin başında Fatih Sultan Mehmet'in Emir Sultan vakfiyesi bulunmaktadır.¹⁰⁹ Fatih Sultan Mehmet'in vakıfları ise daha önce kurulmuş olan Emir Sultan Vakfı'na ek vakıf ve görevlilerin vazifelerini artırma şeklinde olmuştur. Vakfiye'de Emir Sultan'ın sağlığında vakfelediği köyleri, bahçeleri ve mezarları yayınlamıştır. Emir Sultan hayatta iken ortaya koyduğu şartları, masrafları ve vakıfları yer almaktadır. Emir Sultan Vakfı'na daha sonra mütevellî olan Mevlana Süleyman b. Mehmet'in bu vakfa bahçe, hamam, dükkân, değirmen verdiği vakfiyenin bir kısmında yazılıdır.¹¹⁰ Emir Sultan'ın hayatta iken belirlediği başlıca hizmet ve şartlar da şu şekilde sıralanmaktadır: *"Cami, mektep, imaret, zaviye, devirhanlık, cüzhanlık ve ilah hizmetleridir."*¹¹¹

Emir Sultan gibi büyük ölçekli bir vakfın gelir ve giderleri de büyüktür. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 619 numaralı yeni vakfiye defterinin 140. sahifesinde Tapu Kuyud-i Kademesi'nden gelen Kayd-ı Hakanî suretinde vakfın gelirleri yer almaktadır. Bu belgede Emir Sultan Vakfı'na ait kayıt örneklerini görmekteyiz. Belgede yer alan vakıfların gelirleri belirtilmiştir. Vakfa ait karyelerden gelen gelirleri tek tek görebilmekteyiz.¹¹² Şimdiye kadar Emir Sultan Vakfı'nın gelir ve giderleri ile ilgili bir çalışma yapan Kayhan Orbay, Emir Sultan Vakfı'nın XVII. yüzyıl başındaki mali tarihini incelemektedir. Kayhan Orbay'ın bu çalışmasında Emir Sultan Vakfının Celali isyanları nedeniyle 1608 ve 1609 yıllarında vakıf da önemli derecede mali sıkıntılar yaşamıştır. Kayhan Orbay'a göre bu vakıflar bu sıkıntıları ancak 1610 ve sonrasında aşabilmiştir. 1616 ve 1617 yılları ile 1620'lerin

¹⁰⁷ Kunter, 44.

¹⁰⁸ BOA, **Evkaf Vakfiyeler Evrakı**, (EV. VKF), 19/1, 15 R. 874/18 Ocak 1470.

¹⁰⁹ Bu vakfiyede Fatih Sultan Mehmet'in Emir Sultan Vakfı ile ilgili vakıfnamesidir. Vakfiye Ali b. Yusuf Fenârî tarafından onaylanmıştır. Arapça bir vakfiyedir. 874 senesi Recep ayının on beşinci günü yazılmıştır. Kunter, 43.

¹¹⁰ Kunter, 44. Emir Sultan'a ait vakıflarla ilgili bilgi veren ilk araştırmacı Halim Baki Kunter'dir. Onun "Emir Sultan Vakıfları ve Fatih'in Emir Sultan Vakfiyesi" adlı çalışmasıdır. Emir Sultan Külliyesi'nin temeli sayılan Emir Sultan vakıfları ve bu vakıflara ilave ve ilhak yaptıkları bilinen birçok kişi ile beraber Emir Sultan'ın zevcesi olan Hundi Hatun'la Fatih Sultan Mehmet'in vakfiyelerini neşretmiştir.

¹¹¹ Kunter, 44.

¹¹² BOA, **Evkaf Vakfiyeler Evrakı**, (EV. VKF), 19/1, 15 R. 874/18 Ocak 1470.

başlarında Emir Sultan Vakıflarının mali problemlerle karşı karşıya kaldığını görmekteyiz. Makaleye göre mali sıkıntılarının çoğu, vakfın artan giderlerinden kaynaklandığını bildirmektedir. Vakıfta yaşanan bu sıkıntılarının çoğunu gecikmiş maaş ödemeleri, borçlanmalar ve birtakım alacaklar olarak görülmektedir.¹¹³ Kısaca Emir Sultan Vakfı'nın bu yıllarında Celali isyanları sonucu ekonomik durumunun kötüye gittiğini söyleyebiliriz.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 781 numaralı Haremeyn-i Şerifeyn muhasebe hüccet Defteri'nin 22. sahifesinde Bursa'da Emir Sultan Vakfı'nın 1141H/1729M tarihli hudutnamesi, yer almaktadır.¹¹⁴

Bursa'da vakıf kuran padişahlar; Orhan Gazi, I. Murat, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet, II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet'ti. Fatih Sultan Mehmet'in vakıfları ise daha önce kurulmuş olan Emir Sultan Vakfı'na yapılan ilave vakıflardan oluşarak bazı görevlilerin maaşlarını artırma şeklinde olmuştu.¹¹⁵

XVII. yüzyılda Bursa'da en çok vakıf kurulan mahalledir Emir Sultan Mahallesi. Bursa'da yer alan bu mahalle çok eskidir. Bu yüzyılda da Emir Sultan mahallesinde yirmi bir vakıf kurulmuş olduğunu görüyoruz. Bu sayı ile bu mahalle en ön sıralarda yer almaktadır.¹¹⁶

Bursa'da yer alan önemli vakıf eserleri mescit ve camiler başta olmak üzere mektep ve medreseler, imaretler, tekke, hankah ve zaviyeler ve daha nice eserler hayır kurumlarının en önemli kurumlarıdır. Bu eserlerin sayesinde İslâm şehirleri her yönden bu yüzyıla damgalarını vurmuşlardır diyebiliriz.¹¹⁷

2.7. Emir Sultan Vakfı'nın Yönetim Yapısı

Emir Sultan Vakfı üzerinde idare hakkına sahip kişiler kimlerden oluştuğu bunların sahip olduğu haklar, yetkiler, sorumluluklar vakfiyesinde ve diğer arşiv belgelerinde

¹¹³ Orbay, **Emir Sultan...**, 35.

¹¹⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü,(VGMA), **Haremeyn-i Şerifeyn Muhasebe Defteri**, 781/22, 1141/1729.

¹¹⁵ Kunter, 39-79.

¹¹⁶ Başol, **Kentleşme, Ekonomi Ve...**, 51.

¹¹⁷ Yediyıldız, **Vakıf**, 479.

yer almaktadır. Dönemler arasında bazı farklar olsa da bu konuda vakfiye şartları esas alınmıştır.¹¹⁸ Emir Sultan vakfiyesinde de bu hususların yer aldığını görmekteyiz.

Zaviyelerin şeyhi öldüğü zaman yerine en büyük oğlu geçer ya da erkek evladı yoksa ailenin en yaşlı üyesi şeyh oluyordu.¹¹⁹ Vakıf kurumlarında vâkıfın vakfiyede belirttiği şartlara ve devletin koyduğu kanunlara göre hareket etmek zorunda kalmıştır. Emir Sultan vakıflarında Emir Sultan'ın çocukları olmadığı için vakfiyede şart konulan şartların farklı şekilde konulduğuna şahit oluyoruz.

Emir Sultan vakıflarının, denetiminin düzenli olarak yapılması gerekmekte idi. Vakıflarda idareci sıfatıyla “*mütevelli*” ve denetçi sıfatıyla “*nazır*” yer almaktadır. Vakıflar idari açıdan bağımsızdılar. Vakfın kurucusu oluşturduğu vakfın ilk yöneticisi olabilirdi. Ya da yerine başkasını vakfa yönetici yapabilirdi. Vakfiyelerdeki şartlar bu durumun belirlenmesinde etken rol oynuyorlardı. Bu vakıfların başına geçecek kişilerin güvenilir kimse mütevelli olarak atanırdı.¹²⁰ Emir Sultan Vakıflarında vakfın kendi neslinde yönetime bırakılması söz konusu olmamıştı. Çünkü Emir Sultan'ın kendi neslinin devamlılığı söz konusu değildi. Üç çocuk sahibi olan Emir Sultan vakıflarında böyle bir şartın yaşanmadığına şahit olmaktadır. Emir Sultan bir erkek ve iki kız çocuğuna sahipti. Emir Sultan'ın çocuklarının daha kendisi hayatta iken vefat ettiğini biliyoruz. Emir Sultan Vakfı mütevellileri dışarıdan atanmış olup, evlatlarının bu görevlerde bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca vakfiye şartlarında da böyle hükümlere rastlanmamaktadır. Sadece dışarıdan Emir Sultan Vakıflarına vakfedilen vakıflarda vakfeden şahısların böyle hükümler koyduklarına şahit olmaktadır.

Emir Sultan Vakfı menkullerinin veya gayrimenkullerinin gelirleri mütevelliler tarafından yönlendirilir, vakfiyedeki şartlar uygulanırdı. Vakıfların üzerine yeni gayrimenkuller eklenirdi. Vakıf çalışanlarının maaşlarının ödenmesi akarların kiraya verilmesi vakıf eserlerin tamiri vakıfların borç verme işlerini mütevelliler yapardı.

---

¹¹⁸ Mehmet Günay, 478.

¹¹⁹ Ahmet Yaşar Ocak, **Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Alt yapısı Yahut Anadolu'da İslâm Türk Heterodoksisinin Teşekkülü**, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000, 262.

¹²⁰ Öztürk, **Türk Yenileşme...**, 139.

Ayrıca vakıf çalışanlarını mütevelliler görevlendirirlerdi. Vakıfla ilgili borç alıp verme işlerini de mütevelliler gerçekleştirirlerdi.¹²¹

Emir Sultan Vakıflarında da zaman içinde bazı vakıf yöneticilerinin suiistimalleri vakıf sisteminin gelişmesine zarar vermiştir. Suiistimalleri tespit edilenler cezalara çarptırılıp görevden uzaklaştırılırlardı.¹²²

Emir Sultan'a ait vakfiyede¹²³, vakıf kaynaklarının nasıl kullanılmalrı gerektiğini gösteren hükümler yer almaktadır. Vakıflar bu hükümler sayesinde güvence altına alınmış olurlardı.¹²⁴

. Cami, türbe, medrese, tekke, imaret vesaire den oluşan Emir Sultan 'ın ilk vakfiyesi Emir Sultan tarafından yapılmıştır. Bu vakfa daha sonra çeşitli tarihlerde birçok kimse tarafından vakıflar tesis edilmiştir. Emir Sultan vakfiyesinde herhangi bir hizmet veya şartın yerine getirilmesi için yazılan şartlarda ola bilmekte idi. Vakıflarının vakfiyelerinde hizmetler ile ilgili şartların yerine getirilemediğinde bu kurumların devrini Emir Sultan Vakfı'na verilmesi ile ilgilide hükümler vardı.¹²⁵

Emir Sultan'ın sağlığında vakfeylediği köyleri, bahçeleri ve birçok vakıf arazileri bütün akarlarıyla birlikte vakfiyede görmekteyiz. Emir Sultan hayatta tayin eylediği şartlara ve masraflara vakıfnamede rastlamaktayız. Vakıfnameye göre Mevlâna Süleyman b. Mehmed'in Emir Sultan Vakfı'na müteveli olduğu görülmektedir. Vakfiyede müteveli tayini ile ilgili bölümde "*En azîz ve kerim, şerefli ve muhterem Mevlânâ Süleyman b. Mehmed Bey zikrolunacağı söylenen bu evkafa müteveli idi ve bunlara bahçeler, değirmenler, hamam, dükkânlar vesaire ilhak etmiştir ki, bunların bazısını, gailenin fazlasıyla kendi bina ve inşa ettirmiş, bir kısmını da mahsulâtan*

¹²¹ Öztürk, **Türk Yenileşme...**, 139.

¹²² Bahaddin Turgut, **Urfa Vakıfları (1850-1900)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2013, 11; Ziya Kazıcı, **Osmanlı'da Vakıf Medeniyeti**, Kayihan Yayınları, İstanbul 2003, 69.

¹²³ Vakıf tarafından vakıf şartlarının ve idare şeklinin belirlendiği ve bu resmî nitelikli belgelerin kadı tarafından tescil edilerek hukukî özellik kazandırılan belgelere vakfiye denir. Şemseddin Sami, **Kâmûs-i Türkî...**, 1496. Vakıfların büyük çoğunluğunun vakfiyeleri Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilmektedir.

¹²⁴ Vakıflar kaynaklardan gelen kazançlarını dinî ve siyasi güvence altında tutarak toplum için hayırlı bir amaca hizmet etmek için kullanıyorlardı. Kamu hizmetinin sürekliliği sağlanırken devlet ve hükümetlerin değişmesi onları etkilemiyordu İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 148.

¹²⁵ Kunter, 43.

artan ile satın almıştır” kısmı yer almaktadır.¹²⁶ Bunlara bahçeler, değirmenler, hamam, dükkânlar vesaire ilhak eylediği bunların bazısını gailenin fazlasıyla bina ve inşa ettirdiği, bir kısmını da mahsulâtтан artan ile satın aldığı vakfiyenin bu kısmında yazılıdır.¹²⁷

2.8. Emir Sultan Vakfı'nın Vakıf Görevlileri

Emir Sultan vakıfları çalışanları hakkında bilgiye en geniş olarak vakıflara ait olan vakfiyede rastlıyoruz. Bu çalışanlar sırasıyla Mütevelli, Şeyh, Müezzîn, Kayyım, Bevvab, Hafız, Hatip, Aşçı, Ferraş, Bevvab, Kilerci, Katib, Muallim, Câbî, Kâse Yıkayanlar, Halı Temizleyen, Tamirci, Ekmekçi, Et Taşıyan, Hediye Toplayan gibi çalışanların adına rastlamaktayız.¹²⁸ Ayrıca vakfiyeden anlaşılıyor ki Emir Sultan Vakıfları büyük ölçekli bir vakıftı. Çalışanların sayısı ve yaptıkları işler diğer küçük ölçekli vakıflardan çok büyüktü. Vakfiye Emir Sultan Vakfı çalışanların ücretlerini de göstermektedir. Fatih Sultan Mehmet'in Emir Sultan Vakfı'na yaptığı vakıflardan sonra vakfın gelir ve giderleri de artmış idi. Bu yüzden çalışanların ücretleri de artırılmıştır. Gördüğümüz kadarıyla vakfiyede yer alan ücretlendirmeler şöyle idi: “daha önceden müezzinlere iki dirhem¹²⁹ verilirken artık üç dirhem vermeye başlanmıştır. Kayyımlara her gün iki dirhem, aşçılara her gün dört dirhem ve senede iki müdd¹³⁰ buğday verilirdi. Türbenin bevvabına her gün iki dirhem, dört müdd on altı kile¹³¹ de buğday verilir. Diğer görevlilerinde aldıkları ücretler hemen hemen iki

¹²⁶ Vakfiyede mütevelli tayini ile ilgili bölümde “*En aziz ve kerim, şerefli ve muhterem Mevlânâ Süleyman b. Mehmed Bey zikrolunacağı söylenen bu evkafa mütevelli idi ve bunlara bahçeler, değirmenler, hamam, dükkânlar vesaire ilhak etmiştir ki, bunların bazısını, gailenin fazlasıyla kendi bina ve inşa ettirmiş, bir kısmını da mahsulâtтан artan ile satın almıştır*” kısmı yer almaktadır. Kunter, 46.

¹²⁷ Kunter, 44.

¹²⁸ Kunter, 51.

¹²⁹ Dirhem eski bir kelime olmakla beraber hem bir ağırlık ölçüsü hem de gümüş para birimidir. Yunan devletiyle ticari ilişkiler sırasında drahmi kelimesinden Farsça'ya, sonra da Arapçaya geçmiştir. Hem ağırlık hem de para birimi olarak dirhem kullanılmıştır. Osmanlıda ağırlık ölçüsü kabul edilmeden önce kullanılan ağırlık ölçüsü dirhem idi. “1 dirhem 3,2 kg.dır. Eski ölçülere göre yaklaşık 70 adet arpa ağırlığına denk gelir. Diğer bir deyişle eskiden kullanılan bir okkanın dört yüzde biri oranında ağırlık ölçüsüdür. Osmanlıda İstanbul için bir dirhem 3,207 gram olarak belirlenmişti.” Halil Sahillioğlu, Dirhem, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 9, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, 369. Walther Hinz, **İslâm'da Ölçü Sistemleri**, Acar Sevim (çev.), İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 30.

¹³⁰ Osmanlı'da müdd 20 kileye denk gelir. Bazı kaynaklarda 1 müdd 2,5 kile olarak belirlenmiştir. Standart müdd ise buğdayda 513,12 kg, arpada ise yaklaşık 445 kg civarındadır. 1 kile 25 okka yaklaşık 25 kg.dır. Hinz, 58.

¹³¹ Kile hububat ölçü birimlerinden birisidir. Osmanlı Devleti'nde en çok kullanılan ölçü birimidir. Kile bölgelere, mahallelere göre farklı değerler almaktadır. Kile Osmanlı Devleti'nin resmî ölçüğüdür.

katına çıkarılmıştı.” Aşağıdaki tabloda Emir Sultan Vakfı’nda maaş alan personel ve aldıkları ücretler yer almaktadır.¹³²

Tablo 2.2. Emir Sultan Vakfı’nda Maaş Alan Personel ve Aldıkları Ücretler (874H/1470M)¹³³

Görevi	Nakdi/Günlük/ dirhem sultani	Aynî/Yıllık/ müdd buğday
Mütevelli ¹³⁴		Gelirlerin Öşrün yarısı
Müderris ¹³⁵	2 dirhem	1 müdd ¹³⁶ buğday
Muid ¹³⁷		
Zaviyedar		
Nazır ¹³⁸	6 dirhem	6 müdd buğday/6 müdd arpa
Cüzhan ¹³⁹		
Bevvab ¹⁴⁰	2 dirhem	4 müdd ve 16 kile buğday
Ferrâş ¹⁴¹	1,5 dirhem	1 müdd buğday
Müezzin	3 dirhem	
Kayyim ¹⁴²	2 dirhem	2 müdd buğday
Aşçı	4 dirhem	2 müdd buğday
Hafız	1 dirhem	
Hatib	4 dirhem	2 müdd buğday
Ekmekçi	5 dirhem	2 müdd buğday
İmaret Bevvabı	1 dirhem	4 müdd ve 16 kile buğday
Kilerci	2 dirhem	4 müdd ve 16 kile buğday
Katib	3 dirhem	3 müdd arpa, 3 müdd buğday
Kase yıkayan	1,5 dirhem	yarım müdd buğday
Halı temizleyen	Yarım dirhem	yarım müdd buğday
Tamirci	1 dirhem	4 müdd ve 18 kile buğday

İstanbul kilesi XVI. yüzyılda 20 okka yaklaşık 25,6589 kg buğday ve un 23,093 kg da arpa alırdı. Walter Hinz buğday için 25,656 kg ve arpa için 22,25 kg olarak vermiştir. Cengiz Kallek, Kile, Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 25, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, 568-569.

¹³² Kunter, 51

¹³³ Kunter, 51.

¹³⁴ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 148. Akgündüz, 451.

¹³⁵ Bu vakıfta bir de müderrisin bulunması zaviye eğitim hizmetlerinin gerçekleştiği hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Osmanlı Devleti’nde vakıflar eğitim hizmetlerinin büyük bir bölümünü yerine getirmekte idiler. Medrese ve büyük camilerde yüksek seviyede ders okutan âlimlere müderris denir. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 2212.

¹³⁶ Müdd, ”Hububat ölçülerinden biridir. Her biri 4’er şinikten meydana gelen 20 kileye denk gelirdi. Bu resmi müddü. Miktarı bölgeye göre değişiklik gösterirdi. Osmanlı Devleti’nde 20 kileye denk gelen müdd kimi kaynaklarda 1 müdd 2,5 kile olarak gösterilmiştir. Standart müdd buğdayda 513,12 kg, arpada ise 445 kg civarındadır. 1 kile 25 okka yaklaşık 25 kg dır.” Hinz, 58.

¹³⁷ Eskiden medreselerde okutulan dersleri ders saatlerinin başında talebeye tekrarlatmakla görevli olan müderris denirdi. Yardımcılarına muid denmekteydi. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 2158.

¹³⁸ Nazır kelimesi, özellikle Osmanlı uygulamasında mütevellinin vakıfla ilgili tasarruflarını kontrol etme ve gerektiğinde ona vakıfla ilgili meselelerde danışmanlık yapma görevini üstlenen kişi veya organlar için de kullanılmıştır. Mehmet Günay, 478.

¹³⁹ Bir vakfiyedeki şartlara göre belli yerlerdeki ve belli zamanlarda cüz okuyan kişilere cüzhan denmekteydi. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 518.

¹⁴⁰ Bevvab, diğer adı kapıcıdır. Çocukları evlerine getirip götürün okul hademelerine ayrıca bevvab denilmekteydi. Devellioğlu, 93.

¹⁴¹ Ferrâşların zaviyelerin çoğunda bir görevin olduğu bilinmektedir. Ferrâşlar, vakıf müesseselerinde misafirlerin yataklarını serip kaldıran kişilerdir. Sözlük manasına baktığımızda da “döşeyen, seren, yatak, kilim vb. eşyaları yayan kimselere verilen ad” olarak görmekteyiz. Ferrâşların yerleri süpürüp, temizleyen hizmetçi manasında da anlamları bulunmaktadır. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 957.

¹⁴² Camilerde” temizlik yapan eşyayı koruyan, kandilleri yakmak gibi işler yapan kişilere kayyim” denmekteydi. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 1643.

Et taşıyan	1 dirhem	
Fukara (Emir Hüsameddin Seyyid Hasan)	1 dirhem	yarım müdd buğday
İmaret Hadimi		1 müdd buğday
Muallim	2 dirhem	
Nakib ¹⁴³	2 dirhem	1 müdd buğday
Câbi ¹⁴⁴	1 dirhem	
Sâdât ¹⁴⁵		yarımşar müdd buğday
İmam	3 dirhem Bayram hediyesi 150 dirhem	4 müdd buğday
Nazır		4 müdd ve 16 kile buğday

Zaviyelerde vakıf görevlilerinin berat ile görevlendirilmelerin yapıldığını biliyoruz. Zaman zaman bu beratların yenilenmesi gerekmektedir. Emir Sultan Vakfi görevlilerinin görevlendirme işlemlerine dair örnekler vardır. Bu berat yenileme ya da görevlendirmelerin 01 Rebiülevvel 1276H/28 Eylül 1859M tarihli bir emirle nasıl şekillendirildiği görülmektedir. Bursa’da Emir Sultan Hazretleri Dergâhı vazifesinin verilmesi ile ilgili bir emirdir.¹⁴⁶

Zaman zaman bu beratların yenilenmesi gerekmektedir. Bu berat yenileme ya da görevlendirmelerin 14 Rebiülevvel 1296H/14 Mart 1880M tarihli bir emirle nasıl şekillendirildiği görülmektedir. Bu emirde “*Cami, mescid, tekke, zaviye ve sair hayratda görevli olanların elinde bulunan beratların yenilenmesi ve yeni görevlendirme işlemlerini görev sahiplerini mağdur etmeyecek şekilde usulüne uygun olarak yapılması*” emredilmektedir. Buradan bir başka konuya değinecek olursak, önceden idari açıdan bağımsız olan vakıflar artık devlet yönetimi altındadır diyebiliriz. Tarih itibariyle de bu emir 1826’da Evkaf Nezaretinin kuruluşundan sonradır.¹⁴⁷

Vakfiye şartları arasında vakıf görevlilerin görev süreleri belirtilmekteydi. Bunu, incelediğimiz belgelerde de açıkça görmekteyiz. Mütevelliler ve zaviyedarlar başta

¹⁴³ Nakib, “tekkelerde mukabelede, semada şeyhe vekâlet eden kıdemli derviş ya da dede, esnaf teşkilatında şeyh yardımcısıdır.” İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 2321.

¹⁴⁴ Câbiler vergileri tahsil eden kimselerdi. Vakıfların akar kiralarnı toplamakla görevli olan kimselerdi. Devellioğlu, 121.

¹⁴⁵ Büyük ve yüce kimseler, ileri gelenler. Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin’in soyundan gelen kimselere seyitler denir. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 2657.

¹⁴⁶ BOA, **İrade Dâhiliye (İ.DH)**, 443/29303, 01 Ra. 1276/28 Eylül 1859.

¹⁴⁷ Zamanla özellikle XVII. yüzyıldan başlayarak vakıfların güzel günlerini kaybetmeye başladıkları görülür. Artık başka konuların vakıflar konusunda ön plana çıktığı görülmektedir. Ocak, **Zaviyeler; Dini, Sosyal...**, 259.

olmak üzere kayd-ı hayat şartının çok rastlanan bir durum olduğunu görmekteyiz. Konumuz olan Emir Sultan Vakfı'na ait bir vâkıfın vakfiyede de böyle bir şart konulduğunu görmekteyiz. İncelediğimiz 15 Recep 874H/18 Ocak 1470M tarihli vakfiyede Oruz oğlu Hacı İsa kayd-ı hayat şartı şu şekilde yazılmıştır. “*Sulahanın medar-ı iftiharı mezkûr Oruz oğlu Hacı İsa elinde mülkü olanı vakfetmiştir ki, o da Bursa Şehri dâhilinde zikri geçen İmaret Mahallesi'nde kâin bir mamur hanenin tamamı olup iki odayı, bir sofayı, bir avluyu müstemildir ve mahallinde bu vâkıfa nisbetle şöhretinden dolayı tahditten müstağnidir. İşbu hane vâkıfın evlâdına, evlâdı evlâdına batından batna vakfolup evlâdın inkırazından sonra zikri geçen İmaretin mesalihine anlatıldığı vech üzere sahih ve şer'i surette vakıf olur*”.¹⁴⁸ Burada vakfın tevliyet ve nezaretini “*nefsine sonra oğullarına ve neslen bade neslin oğulları oğullarına eğer bu oğullardan kimse bulunmaz ise mezbur zaviyenin şeyhine şart kılıp vakfi sahihi şer'i ve hapsi sarihi mar'i ile vakfetti*”.¹⁴⁹ Böylece zaviye vakfi kurucuları da nesillerine ve yakınlarına hem iş hem de düzenli bir gelir sağlamış oluyorlardı. Buradan da anlaşılacağı üzere Emir Sultan Zaviyesinde zaviyedarlık görevinin babadan oğla geçtiğini ve evlada şart koşulduğunu öğrenmiş oluyoruz. Özellikle zaviyenin en önemli görevlisi aynı zamanda yöneticisi konumunda olan zaviyedarlardır. Fakat böylesine büyük ve çalışanlarının fazla olduğu zaviyede, zaviyedar isimlerine çok fazla rastlayamıyoruz. Sadece elimizdeki arşiv belgelerinden zaviyedar ve mütevellî isimlerini tespit edebiliyoruz.

Emir Sultan Vakfı'na ait vakfiye şartları arasında vakıf görevlilerin görev süreleri belirtilmekteydi. Bunu, incelediğimiz belgelerde de açıkça görmekteyiz. Vakıf kurucusu mütevelliyi atar ve kadının defterine kaydedilen vakfiyeye yazılırdı.¹⁵⁰ 1608 yılında vakfın istihdam ettiği vazîfehârân¹⁵¹ sayısı 122 kişidir.¹⁵² Bu ölçekte bir vakıf için çalışanların sayısı azdır. Çalışan sayısının azlığı bu vakıfta medresenin olmaması ve imaretinin çalışmıyor olması bu durumu açıklayabilir. 1609 yılına baktığımız zaman bu vakıf da çalışanların sayısı 163 görülmektedir. İmaret yeniden açıldığında çalışan sayısının arttığı dikkat çeker. İmaretin çalışması ile birlikte çalışanlarının sayısı sekizden yirmi dörde kadar çıkmıştır. 1611 yılına gelindiğinde

¹⁴⁸ Kunter, 52.

¹⁴⁹ Kunter, 52.

¹⁵⁰ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...**, 148.

¹⁵¹ Vazîfehârân, tahsisatı olan, ücret alan anlamlarında kullanılır. Devellioğlu, 1141.

¹⁵² Vazîfehârân'ların aylık maaşı 101.505 akçedir. Orbay, **Emir Sultan...**, 30.

personel sayısının da 174'e çıktığı tespit edilmiştir.1612 yılına gelindiğinde bu artış devam etmiştir. Bu yılda da çalışanların sayısı 181 kişiye kadar yükselmiştir.¹⁵³

Tablo 2.3. 1608 Senesine Ait Örnek Çalışan Listesi (1016H/1608M)¹⁵⁴

Vakıf Çalışanı	Sene	Kişi Sayısı
Kâtip ve Câbî	1608	18
Mütevelli	1608	60
Nazır	1608	6
Cami Çalışanı	1608	30
Türbe çalışanı	1608	10
İmaret çalışanı	1608	8
Eczahanan	1608	53
Zabitan-ı evkaf	1608	3

1619'da maaş ve aylık ödemeleri 252.000 akçeye¹⁵⁵ yükselmiştir.¹⁵⁶

Vakıfta çalışan diğer bir görevli olan cibayetçi ya da câbî¹⁵⁷ olarak geçen görevli idi. Câbîlerin görevi vakıf gelirlerini toplamaktır.¹⁵⁸ Emir Sultan Vakfı'nda da birden çok câbînin olduğunu görüyoruz.

¹⁵³ Orbay, **Emir Sultan...**, 30. Kayhan Orbay'ın tespitlerine göre; "1608 yılı kayıtlarına göre çalışanların otuzu cami çalışanları, onu ise türbe çalışanı olarak listelenmiştir. Elli üç kişi eczahanan kadrosundadır. İmaret çalışanları sekiz kişidir. On sekiz kişi kâtip ve câbî olarak istihdam edilmektedir. Zabitan-ı evkaf kadrosu içinde üç kişi yer almaktadır. Mütevelli yevmi 60 akçe, kâtip 15 akçe ve nazır 6 akçe ile bu kadroda kayıtlıdır. Vakıf ayrıca yirmi iki kişilik bir zevâidhâr kesimine aylık bağlamıştır. Vakıf ayrıca aynı maaş ödemektedir. 1611 senesinde 2.208 kile buğday, 1612'de 1.956 kile buğday cerrehârâna ödenmiştir." Kunter, 30.

¹⁵⁴ Orbay, **Emir Sultan...**, 30.

¹⁵⁵ Osmanlı Devleti'nin ilk gümüş parası sikkesi olan akçedir. "Osmanlı Devleti başlangıçta "gümüş sikke", XV. yüzyıldan itibaren de "para" karşılığı olarak kullanılan akçe "beyaz, parlak, temiz" manalarına gelen "ak" kökünden türemiştir". Halil Sahillioğlu, Akçe, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 2, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, 227.; 1326 yılında Orhan Bey adına bastırılan akçe ilk Osmanlı parası olarak kabul edilir. Bunun 1, 5 ve 10 akçelik birimleri vardır. 1 ve 5'lik akçeler Orhan Bey, 10'luklar ise Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid devirlerinde çıkarıldı. Gümüş akçe XVII. yüzyılın sonuna kadar temel Osmanlı para birimi olma özelliğini korudu. Ali Akyıldız, Para, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 34, 2007, 167.

¹⁵⁶ Orbay, **Emir Sultan...**, 30-31.

¹⁵⁷ Câbînin sözlük anlamı eskiden vakıf gelirlerini, toplama işidir. Cibayete baktığımız zaman ise vakıfa ya da hazineye ait paraların toplanma işini yapan kişidir. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 497; "Evkafa ait bazı vazifeler kâtiplik ve cibayet kefilsiz olarak altı ay müddetçe verilmiş bu da devletin varidat miktarını bilinmez hale getirmiştir. Hazine hesapları alt üst olmuştur". İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 497.

¹⁵⁸ Savaş, 141.

Tablo 2.4. Emir Sultan Vakfı Câbîlerinin Bursa’da Bahçe, Dükkan, Ev, Hamam Vesairenden Aldıkları Ücretler (874H/1470M)¹⁵⁹

Ödeyen Yer	Nakdî/Günlük/dirhem	Aynî/Yıllık/müdd buğday
Bursa	1 dirhem	
Kelifli	2 dirhem	4 müdd ve 16 kile buğday Her sene 4 müdd arpa
Karabürçek	2 dirhem	Her sene 4 müdd ve 16 kile buğday Senede 4 müdd arpa
Bozburun	4 dirhem	Senede 6 müdd buğday 6 müdd arpa 1 müdd pirinç
Tekir Köyü	2 dirhem	Senede 4 müdd arpa
Kumala Köyü	2 dirhem	Senede 4 müdd ve 12 kile buğday 4 müdd arpa
Genceli	2 dirhem	Senede 4 müdd ve 16 kile buğday 4 müdd arpa
Eşkel	2 dirhem	Senede 4 müdd ve 16 kile buğday 4 müdd arpa
Sürme	2 dirhem	Senede 4 müdd ve 16 kile buğday 4 müdd arpa
Zindancık	2 dirhem	4 müdd ve 16 kile buğday 4 müdd arpa
Gönan Kasabası	1 dirhem	

2.9. Emir Sultan Vakıflarında Ortaya Çıkan Problemler

Emir Sultan Vakıfları zenginliği ile bilinmekte olan bir vakıftır. Böyle zengin bir vakıf da elbette ki kendi içinde çeşitli sorunlar yaşar. Gerek zaviye yönetimi ile ilgili gerekse vakıfları ve vakıf gelirleri ile ilgili çeşitli sorunlar yaşadığını görmekteyiz. Büyük ölçekli bir vakıf olarak nitelendirebileceğimiz bu vakıf diğer vakıflara oranla hem çalışanları açısından hem de yönetim açısından büyüklüğü dolayısıyla zaman zaman çeşitli problemler yaşanmasına rağmen varlığını uzun süre koruduğuna şahit olmaktadır.. Böyle bir olayın Emir Sultan Vakfı’nda da yaşandığını görmekteyiz. 900H/1494M tarihli belgeye göre, Emir Sultan’ın kız kardeşin oğlu olduğunu ileri süren bir kişi ortaya çıkar. Emir Sultan Dergâhı üzerinde hak iddia eden Seyyid Mehmet’tir. Bu sırada dergâhın beşinci halifesi Abdurrahman Efendi (ö. 930H/1524M) dergâhta şeyhlik yapmaktadır. Bugün halk arasında Pir Emir diye tanınan dervişin iddiası dergâh mensuplarını ikiye böler. Kasım Paşa Cezerî Medresesi’ndeki uzun görüşmelerden sonra bir karara varılır. Pir Mehmet’e Musa Baba yakınlarında bir zaviye yapılarak verilir.¹⁶⁰Bu tür davalarda kadı ve şahitlerin zaviye ile ilgili doğru kararın alınmasını sağlamış olurlar. Bu gibi birçok davada,

¹⁵⁹ BOA, **Evkaf Vakfiyeler Evrakı**, (EV. VKF), 19/1, 15 R. 874/18 Ocak 1470.

¹⁶⁰ Erginli, 181.

yönetimle ilgili şikâyetlerde kadıya başvurulduğunu görmekteyiz. Demek ki kadılar, bu sayede hem zaviye hem de vakfın işleyişini hem de haksızlıklara karşı da önlem alınmasında büyük etkendirler.

Tekke ve zaviye çalışanlarının bazen yolsuzluk yaptıkları durumlar azımsanamayacak kadar çoktur. Bu gibi durumlar arşiv belgelerine de yansımaktadır. Bu durumların tekke ve zaviyelerin toprakları devlet tarafından arazileri ellerinden alınmaktaydı. Fakat belgelerden anladığımız kadarıyla tekkeleri böyle duruma düşen bazı şeyh ve dervişlerin vakıfları kurtarmak için çalıştıkları da olmaktadır.¹⁶¹ Emir Sultan türbedarı Eşref Haki Dede (ö. 1835) bu duruma örnek teşkil edeceklerden bir tanesidir.¹⁶²

Emir Sultan Vakıfları ile ilgili ortaya çıkan olayları, iddiaları, yolsuzlukları ve problemleri zaviye ve vakfa ait belgelerden öğreniyoruz. Vakıf görevlilerinin üzerlerine düşen görevleri yerine getirememeleri gibi durumlardan dolayı devletin zaman zaman bu konularla ilgili olarak emirler yayınladığı görülmektedir. Emir Sultan Vakıfları ile ilgili belgelerden bir tanesi de 1238H/1823M tarihli bir belgedir. Bu belge Bursa'da bulunan Emir Sultan Cami'nin hatipleri Hasan ve Tahir'in hizmette eksik kalmaları nedeniyle görevden alınıp, bu görevin Mehmet Said Halife'ye verilmesi ile ilgilidir.¹⁶³

Emir Sultan Vakıfları ile ilgili yukarıda verdiğimiz örnekleri çoğaltabiliriz. Çünkü vakfın çalışanları her dönemde görevleri kötüye kullanma, vakfın çıkarlarının koruyamama gibi görevleriyle ilgili olarak çelişkiye düştüklerini incelediğimiz belgelerde görmekteyiz. Şahısların tutumları işleyişlerdeki aksaklıkların göze çarptığı belgelerde bulunmaktadır. Emir Sultan Vakfında böyle aksaklıkların yaşandığını belgelerden öğreniyoruz. 1309H/1892M tarihli bir belgede vakfa

---

¹⁶¹ 1840'lı yıllarda Postinpüş Baba Zaviyesi'nin durumunu iyileştiren ve zaviyeyi gaibelerden kurtarmaya çalışan Bektaşî şeyhi Elbistanlı Hacı Ahmed bunlardan biridir. Bundan başka Abdal Murad Tekkesi Şeyhi Kasım Efendi (ö. 1854), Ebu İshak Zaviyesi Şeyh vekili Raşit Dede, Seyyid Usûl Dergahı Şeyhi Mehmed Emin Zuhurî (ö. 1844), Seyyid Nasır Zaviyesi Şeyhleri Hacıbeyzade Mustafa Dede ve Abdüssamed Efendi (ö. 1913), Kozlar Dergahı Şeyhleri Safiyüddin Mehmed (ö. 1822), Ref'î Mehmed (ö. 1870) ve Abdî Efendi (ö. 1750)'de bu örneklerden sadece birkaç tanesidir. Erginli, 199.

¹⁶² Erginli, 199.

¹⁶³ BOA, **Hatt-ı Hümayun (HAT.)**, 1561/48, 14 Rebiülahir 1238/29 Aralık 1822.

bağışlanan akçelerin suistimala uğratıldığından ve mahkemelik olduğundan bahsetmektedir. Anlaşıldığı üzere Hacı Mustafa Ağa tarafından Emir Sultan Vakfı'na vakfedilen paraların onun isteği olan hayır kurumlarına sarf olunmadığının bu yüzden mahkeme azası Mahmud Mazhar Beyefendi tarafından bu konuyla ilgili olarak dilekçe yazıldığı görülmektedir. Bu dilekçede konu ayrıntıları ile anlatılmıştır; “*Bursa'da Emir Sultan Camii'nde mevlid kiraetiyle hayrat-ı saireye sarfolunmak üzere Hüdavendigâr Mütessellim-i esbakı ceddi Hacı Mustafa Ağa tarafından vakfedilmiş olan ve tevliyeti uhdesinde bulunan akçenin bir müddettir mevkufunlehine sarfedilmeyerek su-i istimalata uğradığından meblağ-ı mezburun istihsalı ve umur-ı vakfiyeyi hüsn-i temşiyet ve idare için Bursalı Hacı Ahmed Efendi'yi usulü vechile vekil tayin eylediğinden mumaileyhin mazhar-ı teshilat edilmesi Mahkeme-i Temyiz azasından Mahmud Mazhar Beyefendi hazretleri tarafından istida olduğundan usul ve nizami dairesinde vuku bulacak müracaat ve müstediyyatının tastir ve tesrii.*”¹⁶⁴

Emir Sultan Vakıflarına ait arşiv belgelerinde sadece yolsuzluk ve kötüye kullanma ile ilgili belge yoktur. Bunun yanı sıra vakıfla ilgili önem arz eden özel konularda yer almaktadır. Biz bu belgelerden Emir Sultan tekkesinde hatiplik yapan ve önemli bir eserin sahibi olan Feraizîzâde Mehmed Said ile ilgili bir belgeye de rastlamaktayız. Feraizîzâde Mehmed Said Bursa'nın ünlü ulemalarındandır. Gülşen-i Maârif¹⁶⁵ isminde iki büyük cilt eseri vardır. Birinci cildinin bir kısmı umumi tarihi, diğer kısmı olan 2. cildi Sultan I. Abdülhamid'e kadar Osmanlı Tarihinden bahsetmektedir.¹⁶⁶ 1251H/1835M tarihinde kitabının basım işleri henüz tamamlanmadan öldüğü bilinmektedir.¹⁶⁷ Mezarı Emir Sultan mezarlığındadır. Arşiv kayıtlarına baktığımızda 1250H/1835M tarihli bir belgede “*Emir Sultan Hatibi Mehmed Said Efendi'nin telif ettiği iki cilt Gülşen-i Maârif nam tarihinin tabına*

¹⁶⁴ BOA, **Babiâli Evrak Odası Evrakı, (BEO)** 8/579, 27 Ş. 1309/25 Mayıs 1892.

¹⁶⁵ Gülşen-i Maârif adlı kitap içeriği bakımından orijinal bir eser değildir. Bu esere bu yüzden fazla ilgi olmamıştır. Gülşen-i Maârif adlı bu eser zamanın aydın kemsine hitap eden bir eser olarak kalmıştır. Ayrıca sade bir dille yazılan bu eser umumi bir tarih kitabı özelliği taşımaktadır. Abdülkadir Özcan, Feraizîzâde Mehmed Said, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 12, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 367; Daha fazla bilgi için bkz. Feraizîzâde Mehmed Said, **Târîh-i Gülşen-i Maârif**, Cilt I-II, İstanbul 1252.

¹⁶⁶ Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Cilt 3, İstanbul: Meral Yayınları, 1975, 73.

¹⁶⁷ On yıllık bir çalışma sonucunda 1249 Zilhiccesinde (Nisan 1834) tamamlanan ve II. Mahmut'a tarafından Gülşen-i Maârif çok beğenilmiş, bastırılması için çıkan ferman üzerine Sahaflar Şeyhizade Esad Efendi'nin de desteğiyle 1252H (1836M) yılında iki büyük cilt halinde yayımlanmıştır. Özcan, Feraizîzâde..., 365.

müsaade olunması ve Said Efendi'nin şayan-ı hürmet bir zat olduğu" ile ilgili bir emrin yayımlandığını görmekteyiz.¹⁶⁸ Biz buradan da, Emir Sultan Tekkesinde önemli bir tarihinin yetiştiğinin ve tekkenin eğitim işlerinde önemli bir yere sahip olduğunu anlamaktayız. Ayrıca devletinde bu tip şeylere duyarlı olup, yazılan eserleri bastırılması konusunda duyarlılığa sahip olduğunu söyleyebiliriz. On yıllık bir çalışma sonucunda 1249 Zilhiccesinde (Nisan 1834) tamamlanan bu eser II. Mahmut çok beğenmiş ve basılması için Sahaf Şeyhzade Esad Efendi'nin de yardımıyla 1252H/1836M yılında iki büyük cilt halinde yayımlanmıştır¹⁶⁹

Hiç evlenmeyen ve çocuğu da olmayan Mehmed Said Efendi'nin maaşının dağıtımı ile ilgili de bir belgeye rastlamaktayız. 1254H/1838M tarihli belgede Bursa'da Emir Sultan Cami Hatibi Mehmed Said Efendi'den kalan beş yüz kuruş maaşın yarısının Emir Sultan Dergâhı şeyhine ve diğer yarısının da Emir Sultan Dergâhı'na taamiye yani tekkeye yemeklik olarak verilmesi için yayınlanmıştır.¹⁷⁰ Burada da görüldüğü üzere devletin vakıf adına her türlü konuda vakfın kârına hareket ettiğini görmekteyiz.

Emir Sultan'a ait arşiv belgelerine yansıdığı kadarıyla, yönettiği tekkenin ihyası için kendi canından ve malından fedakârlık yapan şeyhlerin sayısı da azımsanacak miktarda değildir. 1840'lı yıllarda Postinpûş Baba Zaviyesi'nin Böyle bir duruma düştüğüne şahit olmaktayız. Bu durumdan zaviyesini kurtarmak isteyen Bektaşî Şeyhi Elbistanlı Hacı Ahmet'tir. Örnekleri çoğaltacak olursak "Abdal Murad Tekkesi Şeyhi Kasım Efendi (ö. 1854), Emir Sultan türbedarı Eşrefî Haki Dede (ö. 1835), Ebu İshak Zaviyesi Şeyh vekili Raşit Dede, Seyyid Usûl Dergâhı Şeyhi Mehmed Emin Zuhurî (ö. 1844), Seyyid Nasır Zaviyesi Şeyhleri Hacıbeyzade Mustafa Dede ve Abdüssamed Efendi (ö. 1913), Kozlar Dergâhı Şeyhleri Safiyüddin Mehmed (ö. 1822), Ref'î Mehmed (ö. 1870) ve Abdî Efendi (ö. 1750)" de bu örneklerden sadece birkaç tanesidir. Sonuç olarak tekkeler bu tip fedakârlıklarla 1925'e kadar faaliyet gösterebilmiştir.¹⁷¹ Ayrıca böyle durumların vakıfların bütçelerine de zarar verdikleri görülmektedir.

¹⁶⁸ BOA, **Hatt-ı Hümayun (HAT.)**, 553/27365, 07 N. 1250/07 Ocak 1752.

¹⁶⁹ Özcan, Feraizizâde..., 367.

¹⁷⁰ BOA, **Hatt-ı Hümayun (HAT.)**, 555/27456, 29 Z. 1254/15 Mart 1839.

¹⁷¹ Erginli, 199.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMİR SULTAN VAKIFLARININ GELİR KAYNAKLARI ve EKONOMİK YAPISI

3.1. Vakıflara Ait Gelir Kaynakları

Emir Sultan Vakıflarında yer alan, vakıf kurumlarının çoğu vâkıflar tarafından yaptırılmıştı. Emir Sultan vakfına ait bu müesseselerin giderleri ve masrafları vâkıflar tarafından vakfedilmiş mallardan sağlanan gelirlerle masraflarını gideriyordu.¹ Emir Sultan Vakfı'nın en büyük gelirlerini kırsal gelirler oluşturmaktaydı. Bursa'daki vakıfların en büyüklerinden bir tanesiydi.

Emir Sultan Vakfı'na ait vakfiyede, vakfın sahip olduğu yapılar hakkında da bilgiler mevcuttur. Bu vakfın gelir kaynakları da bu vakfiye de yazılıdır. Emir Sultan vakıf çalışmaların gelir kaynaklarını tespit edilerek ekonomik yapısını anlayabiliyoruz. Emir Sultan Vakıfların gelir kaynaklarına baktığımız zaman vakıflarının elde ettiği getiri miktarını hesaplayabiliyoruz. Tezin bu bölümde XV. yüzyılda Bursa'da kurulan Emir Sultan Vakfı'nın gelir kaynaklarının neler olduğu en önemli sorudur. Ayrıca getiri miktarları da önemlidir. Çalışmamızda yer alan bu kurumların gelir kaynakları olan akarların bir kısmı şehrin merkezinde yer alır. Bir kısmı da köylerde yer alır. Bağ, bahçe ve tarla gibi gelir kaynakları genellikle şehrin dışında yer almaktaydı.

Emir Sultan Vakıf kurumlarına ait gelir ve giderleri çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadırlar. İlk olarak vakfın kurulduğu yıllarda vakfiyesinde belirtilen gelir ve giderler tespit edildi.

---

¹ Yedi yıldız, **Vakıf**, 15; Yedi yıldız, Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri, **Vakıflar Dergisi**, 404.

Emir Sultan Vakıflarında çeşitli vakıflar tesis edilmişti. Gelir ve hayır amaçlı bu tesisler vakıflarına gelir kaynağı oluyordu. Şehirde ev, oda, dükkân, han, hamam, vb. alanlarda yatırım yaptıklarını görüyoruz. Vakıf kurumlarının şehrin imarında büyük yere sahiptiler. Diğer taraftan Emir Sultan Vakfı'na ait şehirde kurulan birçok vakıf ise gelirlerini tarım arazi ve işletmelerinden, değirmenlerden, bağ ve bahçelerden sağlamıştır. Belgelerin yansıttığına göre hem vâkıflar, hem şehir hem de vakıf kurumları şehir çevresiyle yakından ilgilidirler.

Emir Sultan vakfında zaman zaman mali yönden zayıflamalar tespit edilmiştir. Bunun sebepleri arasında vakıfların büyümesi ve istihdamın artması gibi konular en önemli etmenler olarak göze çarpmaktadırlar. Bu çalışma gelir ve gider tabloları ve fiyat verilerini de içermektedir. Böylece Emir Sultan vakfına yönelik bazı bilgiler elde edilmiştir.

3.1.1. Gayrimenkuller

Gayrimenkul deyince bunlar arasında da ev, arsa, tarla gibi mal ve mülkler akla gelir. Bu malların yer değiştirmesi mümkün değildir.²

Emir Sultan Vakıflarının gelir getiren gayrimenkullerinin başında, haneler, odalar, değirmenler, bahçeler, bağlar, değirmenler, hanlar, hamamlar ve benzeri menkuller yer almaktadır. Vakfın kurucuları bu malları kendi mallarından ayırarak vakfa bağışlamışlardır. Emir Sultan Vakıflarının ilk kurucusu Emir Sultan'dır. Emir Sultan Vakıfları ilerleyen yıllarda çok genişlemiştir. Özellikle eşi Hundi Hatun ve Fatih Sultan Mehmet'in ilave ettiği vakıflarla iyice büyümüştür. Büyüyen vakıfların masrafları da arttığından ilave olarak çalışan maaşları ve sayıları artmıştır.

Emir Sultan Vakıf yapıların önemli bir kısmının vakıflar tarafından inşa edilerek kiraya verildiği, özel şahıslar tarafından yaptırılan bazı yapıların da sonradan satın alınmak veya sahipleri tarafından vakfedilmek suretiyle vakfa dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.

---

² Berki, **Vakfa Dair Yazılan...**, 40.

Halka hizmet için yapılmış hayır kurumlarının yararlılığını devam ettirmesi için kullanılan kaynaklar “*mevkûf*” dur.³ Emir Sultan vakıflarında medrese ve zaviyeler “*müessesât-ı hayriye*” ya da “*aynıyla intifâ olunan vakıflar*” dır. Bu vakıflardan gelir getiren “*geliri ile intifâ olunan vakıflar*” adını almaktadır.⁴ Emir Sultan Vakıflarına ait gelirlerin çoğu çalışan personelin maaşları için ayrılmıştır.

Emir Sultan Zaviyesi'nin sahip olduğu vakıfların zenginliği dikkat çekicidir. Padişah ve vâkıflar tarafından zaviyeye mal ve mülk vakfedilmiştir. Bu vakıf bazı vergilerden de muaf tutulmuştur. Zaviye ve vakfın gelir kaynakları olan çeşitli gelirleri, tarla ve bağları ile gelirlerini devam ettirme çabası göstermiştir. Belgelerin yardımıyla tarihi süreci incelenmiştir. Korhan Orbay 1608 yılı ile ilgili yaptığı çalışmada vakfın gelirini 222.114 akçe olarak tespit eder. Bu gelirlerin büyük kısmı arasında 61.859 akçe ile “*harâc-ı türbe-i şerîf*,” ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise 5.800 akçe ile tapu resimleri yer alır. Bu sırayı 10.000 akçe gelir ile “*cibâyet-i Lâzkiye ‘an kurâ-yi Çeltükçi ma’a tevâbihâ*”dan gelen gelirler oluşturmaktadır. Bunlar dışında vakfa büyük bir gelir kaynağı olarak vakıf ambarından satılan buğdaydan gelmektedir.⁵

3.1.1.1. Meskenler (Evler, Odalar)

Emir Sultan Vakfiyesinde adı geçen başka menkullerde arsalardır. Bunlar üzerinde; ev, dükkân, değirmen, hamam gibi vakıf binalar kurulmuştur. Vakıflar bu arsaları kiraya verilmiştir. Kiracılar bu arsalara çeşitli amaçlar için kullanabilirlerdi.

Emir Sultan mahallesinde vakfın sahip olduğu evler vardır. Emir Sultan vâkıfları da, vakfettikleri evlerini, düzenledikleri vakfiyelerinde bütün bölümleri, konumları, yönleri ve tüm ilaveleriyle belirtmişlerdir. Emir Sultan Vakfi müderrislerinden olan Mevlânâ Husameddin'in vakfa bağışladığı bir ev, vakıfnâme de şu şekilde tarif edilmiştir; “*Türbe Mahallesi'nde bundan evvel zikrolunan hamam yakınında kâin bir hanenin tamamı ki, iki göz evi, bir sofayı, bir helâyı, bir su kuyusunu ve bir avluyu*

³ Yedi yıldız, **Vakıf**, 153-172.

⁴ Ahmet Akgündüz, **İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, (Kısaltma: **Vakıf Müessesesi**), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, 209.

⁵ Kayhan Orbay, **Emir Sultan (Mehmed El-Buhârî) Vakfının Mali Tarihi (1608-1634)**, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 13, Sayı 22, 2012, 30.

*müştemil olup hududu kiblede Müderris Mevlâna Husameddin mülküyle, şarktan umumî yolla, şimalden ve garptan zikri geçen hamam ile çevrilmiştir”.*⁶

Emir Sultan vâkıflarından biri olan Kapanı Musis lakaplı Abdullah oğlu Hacı Musa adındaki şahıs bir ev vakfetmiştir. O da arşiv belgelerinde “*Bursa Şehri’nde merhum Umur Bey İmareti Mahallesi’nde kâin müteaddit evlerin tamamı olup mezkûr vâkıfa nispetleriyle mahallinde şöhretlerinden dolayı hududunu beyan ve tavsife hacet yoktur*”⁷ diye tarif edilmiştir. Emir Sultan’ın eşi Hundi Hatun’un evleri ise “*Bursa Şehri içinde zikri geçen Türbe Mahallesi’nde kâin bir hane olup, Mevlâna Süleyman sağlığında onda sakin olmuştu; bu hane sekiz odayı, bir sofayı, bir fırını, bir helâyı ve bir avluyu müştemil bulunup dört tarafından zikri geçen evkafla mahduttur.*”⁸

Tablo 3.1. Emir Sultan Vakıf Evleri

Adet	Vakıf Ev-Oda
1	Türbe Mahallesinde
1	Umur Bey İmareti Mahallesi
1	Türbe Mahallesi

3.1.1.2. Zirai Alan ve İşletmeler

Emir Sultan Vakfı’nın en büyük gelirlerini.-işletmeler oluşturur. En büyük gelir 1608 yılında 245.444 akçedir. Burada Bursa’ya ait kile miktarı kullanılmıştır.⁹ Bunun esasını üç ana ürün teşkil etmektedir. Kayhan Orbay bu miktarı şu şekilde anlatmaktadır; “8.364 kile ile buğday, 2.227,5 kile ile arpa, 2.539 kile ile yulaf olup bu tahsilâtın 5.274 kilesi anlaşıldığı kadarıyla vakıf ambarına girmeden 66.938 akçeye satılmıştır. 1609 yılında kırsal nakdî gelirler 233.500 akçe civarındadır. Aynı

⁶ Kunter, 49.

⁷ Kunter, 50.

⁸ Kunter, 50.

⁹ Dursun Ayan tahıl ölçüleri tespitleri şu şekildedir: “XV. ve XVI. yüzyıllarda 1 İstanbul kilesi = 25,656 kg, 1 müdd = 20 İstanbul kilesi eşitliklerinden yola çıkarak müdd’ün değerini 513,2 kg” olarak belirtmiştir. Dursun Ayan, İki Tahıl Ölçüsü Üzerine Sosyomatematik Notlar: Şebinkarahisar Kilesi ve Göçük, Osmanlı Bilimi Araştırmaları II, Feza Günergun (ed.), İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayını, 2004, 77. Walter Hinz ise tespitleri şu şekildedir: “Osmanlılar devrinde resmî olarak, yani İstanbul’da, buğdayda kile, 20 okka, yani 25,656 kg olarak hesaplanırdı. Kile, arpa ticaretinde de muhtemelen yaklaşık 22,25 kg üzerinden işlem görürdü. Un ticaretinde de İstanbul kilesi 20 okka=25,656 kg. olarak geçerliydi”. Hinz, 51.

gelirler ise 17.711 kileye yükselmiştir. Bunun 7.443 kilesi 84.411 akçeye satılmıştır.”¹⁰

Emir Sultan Vakfı’nda tarım gelirleri büyük yer tutmakta idi. Emir Sultan vakıfları gelir getiren tarım işletmeleri arsa, bağ, bahçe, tarla, köy ve mezralardı. Bunların ekilip biçilmesi, her ayrıntısı vakfiyede anlatılmıştır.

Tablo 3.2. Emir Sultan Vakfı’nın Akarları ve Sahip Olma Usulleri (874H/1470M)¹¹

S. No.	Vakıf Malının Cinsi	Yeri	Adedi	Arazi Sahibine Ödenen	Sahip Olma Usulü
1	Dükkân	Bursa’da Kösler Mahallesi	1	4.800 dirhem	Satın Alma
2	Bahçe	Edremit ‘e bağlı Şehir köyü	1	350 dirhem	Satın Alma
3	Bahçe	Edremit’e bağlı Şehir köyü	1	350 dirhem	Satın Alma
4	Bahçe	Şehir köyü	1	1.050 dirhem	Satın Alma
5	Bahçe	Eski Viran Köyü	1	5.000 dirhem	Satın Alma
6	Bahçe	Şehir köyü	1	1.200 dirhem	Satın Alma
7	Bahçe	Şehir köyü	1	800 dirhem	Satın Alma
8	Bahçe	Şehir köyü	1	1.500 dirhem	Satın Alma
9	Bahçe	Havran köyü	1	700 dirhem	Satın Alma

Emir Sultan Vakfı’na ait zirai gelir kaynakları köy ve mezralardan sağlanıyordu. Bu köyler “İnegöl Nahiyesi’nde bulunan Hüseyin Hisarı köyü, Zindancık köyü, pirinç ve benzeri ürünler ziraat için hazırlanmış sularıyla vakıftır. Yarhisar Nahiyesi’nde bulunan sınırları çok geniş olan Vermede denilen yer de buraya dâhildir. Bursa Nahiyesi’nde Gencelü köyü, Kocaeli Nahiyesi’nde Nevrin köyü ve Bursa sahillerinde bulunan Eşkel köyü, Mihaliç yakınlarındaki Karabürçek köyü, Bursa Nahiyesi’nden Sürme köyü, Tonguzlu Nahiyesi’nde Bozburun köyü, Kite Nahiyesi’nde Çavuş köyünü” sayabiliriz.¹²

Vakıflara ait olan bu arazilerin ve bahçelerin çoğu kiraya verilir ve bu gayrimenkullerden alınan kira gelirleri, vakfın değişik harcamalarına aktarılırdı.

3.1.1.2.1. Araziler

Emir Sultan’a ait vakfiyede yer alan arazi adıyla geçen yerler mevcuttur. Bu arazilerin büyüklükleri birbirinden farklı olabilmektedir. Araziler büyüklük ve

¹⁰ Kunter, 28.

¹¹ Kunter, 47-48.

¹² Kunter, 47.

kullanım amacı açık bir şekilde tarif edilmişlerdir. Bazılarında ise yazılmamıştır. Bu ifade “kıt’a arazi” yazılmıştır.

İncelediğimiz belgelere göre Bursa’da var olan Emir Sultan Vakfı’nın arazilerin sınırları ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Bunlar arasında yer alan “*Ahmed Dâî Mescidi Mahallesi’nde kâin mezbur yeni hamamın tamamı ile onun ve zikri geçen başçı dükkânının ittisalindeki üç dükkân ve onlara muttasıl bir kıta arazidir ki, Bursa Şehri eteğinde merhum Sultan Mehmed’in kızı Selçuk Hatun kuyusu (eşmesi) civarında kâin bir kıta arazinin tamamı ki, hududu kible tarafından bir kısmı müşarünileyha Selçuk Hatun mülküyle, bir kısmı, diğer bir kıta arazinin tamamı ki, hududu kableden müşarünileyha vâkıfanın vakfıyla, şarktan Süleyman Bey mülküyle, şimalden mumaileyha vâkıfanın mülküyle, garpten mezkûr Hoca Ali Paşa evlâdı mülküyle çevrilmiştir. Zira bu zikrolunan araziye muttasıl diğer bir kıta arazinin tamamı ki, hududu kableden mezkûr Süleyman Bey mülküyle, şarktan bir kısmı Umur Bey mülküyle, diğer bir kısmı Hızır b. Urunkuş mülküyle, şimalden kısmen Umur Bey Yalı mülküyle, kısmen merhum Elvan Bey evlâdı mülküyle*”¹³ şeklinde ifade edilmiştir. Bunlardan bir kısmı, şehir içinde, bir kısmı şehir, dışında diğerleri ise köylerde yer almaktadır.

Emir Sultan Vakfına ait başka bir arazi ki oda bir kıta arazi olarak belgelere yansımıştır. Onlarda şu ifadelerle yer bulur; “*Hacı Bayezid’in vakfetmiş olduğu şeylerdir ki, onlar da şunlardır: Adı geçen DiI-firuz Hatun vakfının civarında kâin bir kıta arazi ki, hududu şarktan Piruz Ağa mülküne, şimalden ve garpten merhum Şeyh Akbiyığ’a mensup olan araziye, kableden umumî yola varır.*”¹⁴

Vakfiyede yer alan kıta arazilerden biriside; “*Yine bu evkaftan bir kısmı hayrat ve hasenat sahibesi merhum Sultan Mehmed b. Bayezid Hân’ın ümm-i veledi (oğlunun anası) Abdullah kızı DiIfiruz Hatun ’un vakfetmiş olduklarıdır ki, onlar da şunlardır: Bursa Şehri eteğinde merhum Sultan Mehmed’in kızı Selçuk Hatun kuyusu (eşmesi) civarında kâin bir kıta arazinin tamamı ki, hududu kible tarafından bir kısmı müşarünileyha Selçuk Hatun mülküyle, bir kısmı Hacı Bayezid vakfıyla; şarktan*

¹³ Kunter, 50.

¹⁴ Kunter, 50.

merhum Hacı Şeyh Paşa vakfiyle,şimalden Yiğitoğlu veresesi mülküyle, garpten mezkûr Hacı Bayezid vayfiyle çevrilmiştir. Keza şu zikri geçen ve hudutları belli edilen arazinin yanında kâin diğer bir kıta arazi ki, hududu kıbleden kazzaz (ipekçi) Hacı Tanrıvermiş ile Hacı Mehmed b. Ahmed arasında müşterek olan araziyle, şarktan Hoca Ali Paşa evlâdı mülküyle, şimalden yukarıda zikri geçen vâkıfanın mülküyle, garpten mezkûr Hacı Şeyh Paşa vakfiyle çevrilmiştir.”¹⁵

Tablo 3.3. Emir Sultan Vakıf Arazileri ve Yerleri (874H/1470M)¹⁶

Kıta	Yeri
1	Bursa civarında Haydar Bahçesi yanında
3	Hatun gölü köyü civarı
1	Bursa şehri dâhilinde Ahmed Dai Mescidi Mahallesinde
1	Selçuk Hatun Kuyusu civarı
1	Bursa şehri eteğinde
1	Umur Bey mülki yanında
1	Dilfiruz Hatun Vakfı civarı

3.1.1.2.2. Bağ ve Bahçeler

Emir Sultan Vakıflarına ait belgelerde “kerm-i ineb”, “hakûre”, “bağ-ı kürüm” ifadelerine çok rastlamaktayız. Bağ ve bahçeler bu kurumların vazgeçilmez gelir kaynakları idi. Bağ ve bahçelerin sınırları bellidir. Emir Sultan’a ait vakıflarda bir vakfin gelir kaynakları arasında incir bahçelerinin büyük yer tuttuğunu görüyoruz.

Bahsedilen bağ ve bahçeler özellikle incir bahçeleri belgelerde şu şekilde tarif edilmiştir; “*Edremit tevabiinden Şehir karyesinde incir bahçesinin tamamı ki, mahallinde başkalarından temayüz ettiği için tahdide ihtiyaç yoktur. Bu da gelirin fazlasından üçyüz elli dirheme Hızıroğlu Süleyman Fakih’tan satın alınmıştır*”.¹⁷

Diğer bir bahçe ise, “*Şehir köyde kâin bir incir bahçesi olup bu da tahditten müstağnidir ve gelirin fazlasından üç yüz elli dirheme Abdil oğlu Osman namındaki adamdan satın alınmıştır.*”¹⁸ Diğer bir bahçe, “*yine bu evkaftan biri adı geçen köyde kâin bir incir bahçesi ki, gelir fazlasından bin elli dirheme Sunguroğlu Satı’dan satın alınmıştır. Ve sözü geçen köy ehalisince malûm olduğu için tavsiftten müstağnidir.*”¹⁹

Bu vakıf da yer alan bir bahçe ise “*Eski Viran köyü’nde kâin diğer bir incir*

¹⁵ Kunter, 50.

¹⁶ BOA, **Evkaf Vakfiyeler Evrakı**, (EV. VKF), 19/1

¹⁷ Kunter, 48.

¹⁸ Kunter, 48.

¹⁹ Kunter, 48.

*bahçesinin tamamıdır ki, mahallinde ehali arasında şöhretinden dolayı tahditten müstağnidir ve gelir fazlasından beşbin dirheme Bayramoğlu İskender'den satın alınmıştır.*²⁰ belgelerde bu şekilde açıklanmıştır. Bu vakıfdan biri de “*mezbur Edremit tevabiinden zikri geçen Şehir köyü'nde bulunan bir incir bahçesidir ki, gelirin fazlasından geçer akçe ile bin iki yüz dirheme Hasan oğlu Durali'den satın alınmıştır.*”²¹ Yine bu vakıflarda yer alan incir bahçesi şu şekilde tarif edilmiştir. “*şehir köyde bulunan diğer bir incir bahçesidir ki, gelirin fazlasından yukarıda vasfi geçen dirhemle sekiz yüz dirheme Halil oğlu Mustafa'dan satın alınmıştır ve mahallinde ehali arasında şöhretinden dolayı tehditten müstağnidir.*” Yine bu vakıflardan biri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. “*Edremit tevabiinden Havranlı köyünde kâin diğer bir incir bahçesidir ki, gelir fazlasıyla Hacı Mehmed b. Oğul Paşa'dan bin beş yüz dirheme satın alınmıştır. Bu cümleden biri de zikri geçen Havran köyünde kâin bir incir bahçesi olup gelir fazlasından yedi yüz dirheme uzun Mustafa oğlu Ali'den satın alınmıştır.*”²²

Emir Sultan vakıfları içerisinde köleleri ile vakıf olanlar ise; “*bunlar bir arada olup, etrafi avlu ile ihata edilmiş ve hududu çevrilmiştir. Orada sakin olup bahçelerde çalışan kölelerle birlikte vakıftır. Kible tarafından hududu Şeyh Cezri bahçesine, bir kısmı da umumî yola varır, şark hududu merhum Musa Baba Zaviyesi vakfına çıkan vadiye varır, şimal hududu müşarünileyh vâkıfın zaviyesi vakfına varır, garp hududunun bir kısmı harap bahçeye, bir kısmı merhum Dede Bâli'nin harap arazisine varır. Bunlardan biri Beyceğiz Hafız Bahçesi diye meşhur olup Bursa'nın ortasında bulunan ve dört taraftan hududu açık olarak bilinen bahçedir. Yine bu vakıflardan biri Türbe Bahçesi denilen bahçedir ki, yine çevrede çok meşhurdur.*”²³

Bir tanesi de “*Yahşi Bey Karyesi civarında kâin iki adet bağın tamamı ki, mahallinde müşarünileyh vâkıfa nispetle şöhretinden dolayı tahditten müstağnidir.*”²⁴ Bu vakıflardan biri de kayıtlarda şu şekilde geçmektedir: “*daha önce adı geçen karye civarında kâin Mevlânâ Süleyman bağı denilen bir bağın tamamı ki, mukataa yoluyla cemaate taksim edilmiş olup şimdi cümlesi kırk sekiz ev olmuştur. Sınırları kible*

²⁰ Kunter, 48

²¹ Kunter, 48.

²² Kunter, 48.

²³ Kunter, 47.

²⁴ Kunter, 49.

umumî yol ile şarktan vakıfla, şimalden umumî yol ile garptan mezarlıkla çevrilmiştir.”²⁵

Tablo 3.4. Emir Sultan Vakfı'nın Bahçeleri ve Yerleri (874H/1470)²⁶

Adet	Türü	Yeri
1	İncir	Edremit 'e bağlı Şahin köyü
1	İncir	Edremit'e bağlı Şehir köyü
1	İncir	Edremit'e bağlı Şehir köyü
1	İncir	Eski Viran köyü
1	İncir	Edremit'e bağlı Şehir köyü
1	İncir	Edremit'e bağlı Şehir köyü
1	İncir	Havraneli köyü
1	İncir	Havran köyü

3.1.1.3. Ticari Yapı ve İşletmeler

Emir Sultan Vakıflarının mülklerinden elde ettiği gelirlerde önemlidir. . Vakıf dükkânlarının getirileri fazla idi. Bu gelir 50.000 idi. Dükkân, oda, hane ve hamam kiralari vakfin ana kaynakları idi. Vakfin kırsal gelirleri her zaman kentsel gelirlerden fazla olmuştur. Bunlar arasında Emir Sultan Hamamı, “*hammâm-ı kebîr*” ve Kütahya Han'ı önemli miktarda kira geliri vardır.²⁷

Emir Sultan Vakfı'nın köy gelirleri önemli idi. Emir Sultan Vakfına padişahlar bazı haklar vermişti. Bu yüzden vergiden de muaf olmuşlardı.²⁸ Aşağıda Emir Sultan Vakfı'na ait ticari dükkân ve işletmeler sırasıyla verilecektir.

3.1.1.3.1. Dükkânlar

Emir Sultan Vakfı'na ait dükkânlar önemli miktarda gelir getirmekte idiler. Emir Sultan Vakfı'na ait dükkânlar, kiraya veriliyordu. Elde edilen gelirler ile vakfin giderleri karşılanıyordu. Bu dükkânlar değerlerine göre kıymetlendiriliyor ve ona göre gelir elde ediliyordu. 15 Recep 874H/18 Ocak 1470M tarihli kayıtta Fatih Sultan Mehmet vakfiyesine kaydedilen dükkânlarla ilgili şu ifadeler Emir Sultan Vakfına ait dükkânlar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Emir Sultan Vakfına ait bu dükkânlar belgelerde şu şekilde tarif edilmiştir. “*Bu evkaftan biri dahi Kal'a altı Pazarı civarında bulunan ve Kanare denilen dükkânın tamamıdır ki, kible ve şarktan*

²⁵ Kunter, 47.

²⁶ BOA, *Evkaf Vakfiyeler Evrakı*, (EV. VKF), 19/1.

²⁷ Orbay, 27.

²⁸ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...*, 154.

hududu merhum Hoca Mehmed Karamanî vakfına, şimalden umumî yola, garptan Geyikli Baba Zaviyesine kadardır".²⁹

Emir Sultan Vakfı'na ait bir başka dükkânın belgelerdeki tarifi ise şöyle yapılmıştır.:
"Bu cümleden biri de Hoca Sadeddin kızı Sultanbaht Hatun nam kadından satın alınan ve adı geçen kanaraya muttasıl bulunan dükkânların tamamı ki, sahibine nispetle mahallerinde şöhretlerinden dolayı hudutlarını beyana hacet yoktur".³⁰ Bu dükkânlar Geyikli Baba Zaviyesi içerisinde bulunan arazilere yapılmışlardır. Emir Sultan Vakfiyesinde adı geçen Mevlânâ Süleyman'ın vakıf eylediği dükkânlar hakkında bilgiler vardır. Bursa'da Köşler Mahallesi'nde bulunan bu üç dükkân şu şekilde tarif edilir: "bunlar garptan Selçuk Hatun Vakfı ile, şimalden umumî yol ile, şarktan Hacı Seyfeddin mülkü ile, kıbleden Husam b. Erder mülkü ile mahdut olup bunlar gailenin fazlasıyla Mustafa b. Sungur'dan dört bin sekiz yüz dirheme satın alınmıştır"³¹ ifadeleriyle açıklanmıştır. Emir Sultan Vakfı olan dükkânlardan iki tanesi Beyhamam civarındadırlar. Bu dükkânların yerleri şöyle tarif edilmiştir: "Bursa'da Beyhamam diye maruf olan hamamın civarında kâin bir başçı dükkânı ve bir çörekçi dükkânı ki, mahallinde şöhretinden dolayı hudutlarını beyana hacet yoktur".³² Bu vakıflara ait bir başçı dükkânı Bursa'da Emir Sultan'a mensup olan yeni hamam civarındadır. Şu şekilde tarif edilmiştir: "kâin bir başçı dükkânıdır ki, bunların cümlesi mezbur evkafın malıyla bina olunmuştur. Bu cümleden biri adı geçen mahallede kâin iki adet dükkânın tamamı olup bunlar da gelir fazlasından bina olunmuşlardır ve mahallinde kendi yüksek şahsiyetlerine nispetle şöhretlerinden dolayı tehditten müstağnidirler."³³

Emir Sultan vakıflarında yer alan şehirde var olan menkuller önemli idi. 1608 yılında elde edilen gelirler hakkında bilgiler mevcuttur. Bu çalışmaya göre vakfa ait 49.267 akçelik gelir vardır. Bu gelirin 10.800 akçesi Emir Sultan'a hamamından gelir. Emir Sultan Vakfının Bursa dışında da sahip olduğu dükkân ve arazilerden de gelirleri azımsanmayacak kadar çoktur. Örneğin Kütahya'da bir hanı vardır. Bu han ve içinde bulunan dükkânlardan 6.500 akçe gelir elde edilmektedir. Ayrıca sahip olduğu

²⁹ BOA, *Evkaf Vakfiyeler Evrakı*, (EV. VKF), 19/1

³⁰ Kunter, 47.

³¹ Kunter, 48.

³² Kunter, 48.

³³ Kunter, 47-49.

dükkânlar içerisinde yer alan İncirli mahallesindeki yer alan dükkânlardır. Bu dükkânlardan yılda 600 akçe gibi bir kira geliri geldiğini görüyoruz. Bunun haricinde 1609 yılı belgeleri bize bu vakıfların gelirleri hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlıyor. Emir Sultan Cami yanında yer alan dükkânların yıllık gelirinin 1.440 akçe olduğu tespit edilmiştir. Bu gelirleri sekiz oda olan dükkân getiriyordu. Bu dükkânlar arasında bulunan attar dükkânı yıllık 900 akçe gibi bir gelir getiriyordu. Ayrıca Emir Sultan çarşısında yer alan dükkânların getirisi de yüksek meblağlardı. Bu çarşıda dükkânlardan bir tanesi 480 akçe kira getiriyordu. Bunlar birer örnek teşkil etmekle birlikte Emir Sultan Vakfına ait buna benzer çok sayıda gelirlerin olduğu bilinmektedir.³⁴

Tablo 3.5. Emir Sultan Vakfı'nın Dükkânları ve Yerleri (874H/1470M)³⁵

Adet	Türü	Yeri
1	Karare	Kal'a altı pazarı civarı
-	-	Geyikli Baba Zaviyesi arazisindedir.
3	-	Bursa'da Kösler Mahallesi
2	Çörekçi, Başçı ³⁶	Beyhamam Hamamı Civarında
1	Başçı	Yeni Hamam civarı
2		Türbe-i Münevvere Mahallesi
3	Başçı	Ahmed Dâi Mescidi Mahallesi

Sonuç olarak Emir Sultan Vakfının sahip olduğu vakıfların çoğu önemli miktarlarda gelir getiren kurumlardı.

Bazı vakıflar gelirlerini çeşitli tekkelere vermiştir. Örneğin; Müftü Abdülaziz Efendi'nin kardeşi olan Karaçelebizâde Mehmet b. Hüsameddin Efendi böyle bir işlem içerisinde olmuştur. Farklı mahallelerdeki toplam on iki tekkeye kendi vakfından gelir ayırmıştır. Vâkif, bu tekkeler için kendi vakfından kalanları yemek için her sene gelir seviyesine göre buğday verilmesini vakfiyesinde şart koşmuştur.

³⁴ Korhan Orbay, Emir Sultan Vakfının dükkânları hakkındaki tespitlerini şu şekilde ifade eder: "1608 muhasebe defterinde kayıtlı olandan fazla olduğunu ve gelirlerin 50.000 akçenin üzerine çıkabildiğini tahmin ediyoruz. Muhasebe defterindeki kayıtlar içinde yandığı ve battal kaldığı halde bazı oda ve dükkânların kayıtları bulunmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlar toplam 26 yerdir. En kuvvetli ihtimal bunların Celâlî istilası sırasında yandığı ve harap olduğudur. Muhasebe defteri bir kayıta 14 bab dükkânın yandığını, bir diğerinde hammâm-ı kebîr yanındaki dükkânların ve bir diğer kayıta da imaret yanındaki odaların battal kaldığını" yazmaktadır. Orbay, **Emir Sultan...**, 26.

³⁵ Kunter, 48-49.

³⁶ Koyun, kuzu, sığır ve diğer büyük baş hayvanların başlarını temizleyen, çiğ ve pişmiş halde satan kimselere başçı, dükkânlarına da başçı dükkânları denilmektedir. Ayverdi, 303.

Ona ait bu vakfiyede ismi geçen on iki tekke vardır. Bu tekkelerden biri de Emir Sultan tekkesidir.³⁷

3.1.1.3.2. Fırın

Emir Sultan Vakfına ait belgelerde fırın sayısı çok fazla değildir. İncelediğimiz belgelerde Emir Sultan Vakfı'na ait fırın kayıtlarda şu şekilde tarif edilmiştir: *“Yine bu cümleden biri merhum Nusret Paşa Türbesi civarında kâin bir ekmekçi fırını yerinin tamamı ki, zikri geçen türbeye nispetle mahallinde şöhretinden dolayı hudutlarını beyana hacet yoktur”*.³⁸

3.1.1.3.3. Hamam

Emir Sultan Vakfiyesi'nde yer alan Emir Sultan'a ait hamamı Yeni Hamam adıyla yazılıdır. Emir Sultan Vakfına ait bu hamam incelediğimiz belgede şu şekilde tarif edilmiştir. *“Yine bu evkaftan biri Türbe-i Münevvere Mahallesi'nde kâin yeni hamamın tamamı ki, mezkûr evkafın mahsulünden bina olunmuştur.”*³⁹ Ahmed Dâi Mescidi Mahallesinde yeni hamamın vakfedilmiştir.⁴⁰ Bu hamam cami yanında yer almaktadır. Vakfın kentsel kökenli gelirleri içinde önemli bir yere sahiptir. Emir Sultan Hamamı'ndan elde edilen gelir 1608 senesi sonrasındaki artmıştır. 1611 ve 1612 yıllarında pek yüksek gelir temin edilmiştir. Hamamın gelirleri muhtemelen hamamın 1611 senesinde yeniden işlemeye başlaması ile yıllar içinde yeniden yükselmiştir. Ancak 1625 yılından sonra gelirleri düşmeye başlamıştır.⁴¹

3.1.1.3.4. Han

Emir Sultan Vakıflarının gelir kaynakları arasında ticaret hanı da yer alır. Hücre biçiminde odadan meydana gelir. Emir Sultan Vakfı'na ait bu hanın şu şekilde kaydına rastlamaktayız : *“Yine bu evkaftan biri zikri geçen Bursa Şehrinde Tahıl Pazarı diye maruf olan pazarda kâin bir han olup bu da gelirin fazlasından bina olunmuştur.”*⁴²

³⁷ Orbay, **Emir Sultan...**, 161.

³⁸ Kunter, 49.

³⁹ Kunter, 49.

⁴⁰ Kunter, 49.

⁴¹ Orbay, 27.

⁴² Kunter, 48.

3.1.1.3.5. Tuz Ocağı

Emir Sultan Vakfı'na ait bir tuz ocağı Yarhisar nahiyesinde bulunmaktadır. İncelediğimiz belgede tuz ocağı şu şekilde tarif edilmiştir. *“Yine bu cümleden biri Bursa Nahiyesi'nde kâin Gencelü denilen köy olup tuzlasıyla birlikte vakıftır. Dudu gaip tarafından Umur Bey mülküne, şarktan Hacı Murad mülküne şimalden merhum Bayezid b. Murad Hân vakfına, kıbleden de meşhur dağa varır.”*⁴³

Tuz ocakları vakfa dönüştürülen en yaygın maden işletmeleriydi. Bunlar devlete ait olup, temlik suretiyle vakfedilen gelir kaynakları arasında yer alırdı.⁴⁴

3.1.1.3.6. Değirmenler

Tekerler biçimindeki değirmen taşları, su veya yel gücüyle döndürülerek çalışılırdı.⁴⁵ Emir Sultan Vakıflarının sahip olduğu en büyük değirmen Gökdere Değirmeni idi. Arşiv belgelerinde şu şekilde tarif edilmiştir. *“Bu cümleden biri de Gökdere nehri üzerine kurulmuş bir değirmen olup Medine'de Ravza-i Nebeviye'ye vakıf olan değirmene muttasıldır ve bu da yukarıda yazılan evkaf malıyla bina olunmuştur ve mahallinde şöhretinden dolayı hudutlarını bildirmeye hacet yoktur.”*⁴⁶ Diğer bir vakıf değirmeni ise kayıtlarda şu şekilde tarif edilmişti; *“Bu evkaf cümlesinden bir kısmı da sulehanın medar-ı iftiharı Hacı İsa Oruz'un vakfettikleridir ki, onlar da Gönan Kasabası tevabiinden Yakup Bey Timarı diye meşhur olan köyde kâin bir çatı altında dönen iki taş değirmen ile Seyfeddin Fakîh Değirmeni diye maruf olan diğer bir değirmendir. Hududu komşular arasında maruftur”.*⁴⁷ Başka bir değirmen ise belgelere şu şekilde geçmiştir. *“Yine bu evkaf cümlesinden biri, Keremeddin kızı Gülhatun'un azadlısı Abdullah oğlu Şahin'in vakfettiğidir ki o da Manyas çevresinde Esat Köyü diye meşhur köyde kâin bir değirmenin tamamı olup mahallinde şöhretinden dolayı tahdide lüzum yoktur”.*⁴⁸

⁴³ Kunter, 46-47.

⁴⁴ Başol, **Kentleşme, Ekonomi Ve...**, 87.

⁴⁵ Çiftçi, **Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik...**, 107.

⁴⁶ Kunter, 48.

⁴⁷ Kunter, 49.

⁴⁸ Kunter, 48.

Tablo 3.6. Emir Sultan Vakfı'nın Değirmenleri ve Yerleri⁴⁹

Adet	Göz	Yeri
1		Gökdere Nehri üzerinde
1		Kumala köyü
1	2	Gönen Kasabası Yakup Bey Tımarı
1		Seyfeddin Fakih Değirmeni
1		Kemer köyü
1		Manyas yakınında Esat köyü
1		Hacı İsa b. Oruz Değirmeni

3.1.2. Menkuller

Emir Sultan Vakıflarının gelir kaynaklarını aşağıda şu şekilde sıralayabiliriz.

“1081H/1670 M senesi nihayetinde Emir Sultan Vakfının cizyeleri:

Büyük Eşkel -----	110
Sed başı-----	38
Susırlığı tabi-i Mihaliç-----	10
Toplam	158 ⁵⁰

1233H/1817M 'te Emir Sultan Vakıfları şöyle idi.

“Dönüm ;

552 Köylüpinar ve Emir Sultan civarı, Davud Kadı Mahallesi'nde bağlar ve bahçeler,

33 Yonca ve sebzelik arazi

625 Beher dönüme yirmişer akçeden toplam

12500 akçe idi.

Vakfın yedi mahallede mukâtaa⁵¹ ile verilen menzilleri ise şöyledir:

120 Menzil cem'an hasılat senede : 5900

126 Menzil cem'an hasılat senede : 5900

İcarat-ı menazil toplam : 17640

Cami civarında ve Kütahya Han ittisalinde dükkânlar ve Köylüpinar'daki bahçeler

“14092

icmal:

⁴⁹ Kunter, 49.

⁵⁰ Kunter, 59.

⁵¹ Mukataa, eskiden devlete ait bir gelir veya araziye kira karşılığında ve başkasına satmamak karşılığında geçici mülk olarak bir kimseye devretme, kesime verme işidir. Bir başka anlamı da vakfa ait olup üzerine bağ, bahçe, çiftlik veya ziraatla ilgili bina yahut tesisler yapılmış arazi için bu araziden faydalanan kimse tarafından ödenen senelik kira (icare-i zemin) anlamındadır. İlhan Ayverdi, *Misalli...*, 2163.

Akçe :

Bahçeler ve bağlar mukâtaası : 12500

120 evin mukataası : 5900

126 evin mukataası : 5900

Evlerin müeccel icareleri : 17640

Dükkân ve hamam ve

Değirmen müeccel icareleri : 14092

toplam : 56032

Kütahya Hanın ücreti : 12000

toplam : 68032⁵²

Vakfın gelirleri yazıldıktan sonra şu not düşülmüştür. “*Bursa’da gayri ev malikâne⁵³ bilcümle müsakkafat ve müştegalatı yazılarak 68032 akçe mukataat ve icaratı zuhur etmiştir.*”⁵⁴

Küçük hamam icar bedeli ise şöyledir. 9 Cemaziyelahir 949H/20 Eylül 1542 tarihli belgede, Emir Sultan’ın küçük hamamın günde 47 akçeye kiraya verildiği yazmaktadır.⁵⁵

Emir Sultan’a ait vakıf dükkânları anlaşıldığı kadarıyla kira yöntemi ile işletilmektedir. Dükkânlardan elde edilen kiralari değerlendirirken kullanılan kayıtlar aslında kira bedelleridir. Köylerden toplanan vergi gelirlerinde en fazla olanı ise cizye ve bağ vergileri oluşturmaktadır.

Emir Sultan Mahallesi ahalisinin tekâliften muafiyeti hakkında 1099H/1687M tarihli bir belgede şu bilgilere rastlamaktayız;

“*Emir Sultan Mahallesi ahalileri kadimü’l-eyyamdan beri avarız-ı divaniye ve rüsumdan ve nüzul ve işтира vesair tekâlif-i örfiye ve şâkkadan muaf ve*

⁵² Kunter, 59.

⁵³ Mülkiyeti devlete ait arazılara verilen isimdir. Devlet bazı asker ve memurlara bu toprakları işlemeleri amacıyla kiralamakta idi. Fakat bu arazileri bu şahıslar satamaz ve miras bırakamazlardı. İlhan Ayverdi, *Misalli...*, 1951.

⁵⁴ Kunter, 59.

⁵⁵ Kunter, 59-60.

müsellemlerdir. Kürkçü, doğancı, hisar yapmak vesair tekâlif-i örfiye ve şâkka talebiyle rencide edilmemeleri hakkında ferman sureti”.⁵⁶

Emir Sultan Vakfı'na ait gelir getiren her türlü mal ve mülkler vakfın daha da büyümesini sağlamıştır. Bu vakfa yapılan her türlü zam ve ilhaklar sayesinde Emir Sultan Vakfı'nın geliri artmış olduğundan Fatih Sultan Mehmet, Emir Sultan'ın zamanında vakfiyesinde belirlemiş olduğu masrafların miktarını yükseltmiştir. Bu arada evvelce on beş kişi olan cüzhan⁵⁷ sayısı otuza çıkarılmıştır.⁵⁸

Emir Sultan Vakfı'na sonradan zam ve ilhak olunan vakıflara ait diğer vesikalar vardır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 619 numaralı *yeni vakfiye* defterinin 140. sahifesinde Tapu Kuyud-i Kademesi'nden gelen Kayd-ı Hâkanî suretinde vakfın gelirleri, yer almaktadır. Emir Sultan Vakfına ait kayıt örnekleri vardır.⁵⁹

Tablo 3.7. Emir Sultan Vakfı'na Ait Defter Kayıt Örneği (939H/1881M)⁶⁰

Köy	Serme	Kesimciyan	Çavuş	Çeltükçi	Koçi	Yahşibey
Resmi çift ⁶¹ ve bennâk ⁶² ve gayrihi	1.327	240	494	567	99	388
Hınta ⁶³ müdd	18 müdd semen ⁶⁴ / 1.800	54 müdd semen/ 5.900	5 müdd semen/ 500	60 müdd semen/ 600	30 müdd semen/ 2.000	8 müdd semen/ 800
Şair ⁶⁵ müdd	6 müdd semen/ 300	26 müdd semen/ 1.300	4 müdd semen/ 200	20 müdd semen/ 1.000	13 müdd semen/ 650	
Ürüz ⁶⁶	10 müdd semen/ 25			4 müdd semen/ 200	6 müdd semen/ 300	3 müdd semen/ 150

⁵⁶ Kunter, 59,

⁵⁷ Bir vakfiyedeki şartlara göre belli yerlerde ve belli zamanlarda cüz okuyan kimse. Cüzhanlık ise cüz okuyan kimsenin işidir. Ayverdi,518.

⁵⁸ Kunter, 44.

⁵⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGMA), Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîm Arşivi, **Tapu Tahrir Defterleri (TT.d)**. 619/140.

⁶⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGMA), Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîm Arşivi, **Tapu Tahrir Defterleri (TT.d)**. 619/140.

⁶¹ Çift resmi, Osmanlı Devleti'nde çiftçinin elindeki toprak için ödemekle yükümlü olduğu bir vergi türü.

⁶² Osmanlılar'da aile reislerinden alınan şahıs vergisidir.

⁶³ Hınta buğday demektir.

⁶⁴ Semen, fiyat, değer ve bedel anlamlarına gelmektedir. Semen-i hal, peşin fiyat peşin ödenen tutar anlamındadır. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 2760.

⁶⁵ Şair arpa demektir.

⁶⁶ Ürüz, kelimesi sözlükte şu şekilde ifade edilmiştir :”nakit para, tartı ile alınıp satılan şeyler dışında kalan mal mülk kumaş ve eşya için kullanılır.” Aynı zamanda araz olarak da yazılır. Ayverdi, 162.

Bahai ahlat	200					
İcarei zemin hasa	180					
Bahai saz	500					
Mukatai dink	150					
Bahai çayır	150					
Resmi Arus	100					
Öşri sebve ve meyve	80					
Beher çeltük müdd	14					
Tohum	4.000					
Öşri bostan		40	200	2.200	190	1.431
Öşri nebar		300	40	250	87	
Anbeytül mal					30	
Mukataai zemin					1.150	
Pirinç müdd					Semen 2.060/ 20 müdd/ 6 kile	
Çeltik tohum					10	
Nohut ve mercimek		30				
Alef	10 müdd semen/ 200	42 müdd 03 müdd semen/ 900	9 müdd semen/ 15	25 müdd semen/ 500	15 müdd semen/ 300	10 müdd semen/ 200
Burçak		10 müdd semen/ 25	4 müdd semen/ 10	3 müdd semen/ 150		
Resmi kovan		18	5	50		77
Resmi tapuyi zemin				950		2.000
Sazlık				217		
Çeltik				68 müdd		
Cürüm ve cinayet ve badi heva ve beytimal ve gayrihi		500	85	900		200
Deste çeltük müdd/kile				42 müdd 10 kile Semen 3000		
Öşri havuç						120
Mukataai bahçeha						1.210
Ancevanibi hamamı said tabiç Yahşibey						400
Mahsuli bağ ve bahçe gayrihi						1.795
Cizye		2.121				

Mukataai zemin Mehmet Çelebi Şeyhzade			30			
Mukataai zemin		240	30	231		
Kıstı		3.600				
Toplam	9.550	13.800	1.780	43.213	6.865	9.444

Emir Sultan Vakfı'na zam ve ilhakların çok olması sebebiyle vakfın masrafları için bazı ekler yapmıştır. Yapılan bu eklemeler aşağıdaki gibidir.

“Et her gün üç batman sarf olunacaktır. Asılda bir batman idi,

Pirinç her gün dört kile sarf olunacak, vâkıfın şartında ise iki kile idi.

Müezzinlere her gün üç dirhem verilir asılda iki dirhem idi.

Kayyım her gün iki dirhem, aşçılara her gün dört dirhem ve senede iki müdd buğday verilir.

Zikri geçen şerefli türbenin bevvabına orada kayyım da odur her gün iki dirhem, dört müdd on altı kile de buğday verilir.

Türbeye gelip orada *Kur'an-i azim ve Furkan-ı Kerim*'den birer cüz' okuyan otuz nefer hafıza birer dirhemden cümlesine otuz dirhem verilir, hafızlar asıl vakıfta on beş nefer idi.

İki hatibe her gün dört dirhem verilir, aslında iki dirhem idi. Gaileden de senede gaileden de senede dört müdd arpa verilir.”⁶⁷

Vakfiyede çalışanlara ücretlerin daha çok hububat verilmesi şeklinde olduğunu görmekteyiz. Bu durum Emir Sultan Vakıf gelirlerinin köy ve arazilere dayalı bir gelir getirisinin olduğunu göstermektedir.

Emir Sultan vakıflarında kimlere ne zaman ne için ne verileceği vakfiyesinde şart koşulmuştu. Bu şartlar şu şekilde sıralanmıştır: “*Regaip gecesi, Berat gecesi, Kadir gecesi ikişer müdd pirinç pişirilir. Ramazanda Cuma geceleri iki müdd, Bayramlarda iki müdd ve bir kile pirinç pişirilir. Üç nefer sâdâtın her birine yarımşar müdden senede bir buçuk müdd buğday verilir.*⁶⁸ *Tevliyet hakkı olarak mütevelliyeye vâkıfın şartlarında mahsulâtın cümlesinin yani para ve gailenin öşrünün*

⁶⁷ Kunter, 51.

⁶⁸ Sadat, seyitler, ulular anlamına gelmektedir. Ayrıca Hz. Hasan neslinden gelmek üzere Hz. Muhammed (s.a.v)'in soyundan olanlardır. Devellioğlu, 906.

yarısıdır. Nezaret hakkı nazıra aittir. O da vâkıfın şartlarında kölelik bağından azat kılınan azatlılarının şartlarının aynısıdır. Ona para olarak her gün altı dirhem, gaileden de senede altı müdd buğday ve altı müdd arpa verilir. Müşarünileyh vâkıfın zamanından beri nazır olan Abdullah oğlu Hacı Habib'e nezaret cihetinden ayrıca dört müdd ve on altı kile buğday tayin olunmuştur. Şeyhlik hakkı paradan dört dirhemdir, Türbede Cüz' kiraatı için her gün bir dirhem, gaileden senede dört müdd buğday verilir. Beş vakit namazda imamlık yapan imama tayin eylediği imamlık hakkı üç dirhem, senede iki bayram hediyesi olarak yüz elli dirhem para, senede dört müdd de buğdaydır. Müşarünileyh Sultan Hazretleri işbu zikrolunan hakları, mezkûr vâkıfın şart ve tayin ettiği üzere aynı halde bırakmıştır. Kâseleri yıkayana her gün bir buçuk dirhem verilir, gaileden de senede yarım müdd buğday verilir. Halıları temizleyen, kimseye günde yarım dirhem para, gaileden senede yarım müdd buğday verilir. Evkafın meremmet ve tamirine bakan kimseye günde bir dirhem para, senede dört müdd ve on sekiz keyl buğday verilir. İki ekmekçiye her gün beş dirhem, senede iki müdd buğday verilir, bunları yarı olarak üleşirler. İmaretin bevvabına her gün bir dirhem ve buğdaydan da dört müdd, on altı kile verilir. Ferrâşa her gün bir buçuk dirhem, buğdaydan da bir müdd verilir. Et taşıyan kimseye her gün bir dirhem verilir. Kilerciye her gün iki dirhem, senede dört müdd ve on altı kile buğday verilir. İşine hiyanet karıştırmaksızın emanet ve diyanet üzere gelir ve gideri yazan kâtibe her gün üç dirhem ve senede üç müdd buğday verilir. Zikri geçen hafızlara sermahfel olana günde bir dirhem verilir. Gelip konan misafirlerin doyurulması için (pavzar sofrâ) denilen için her gün dirhem sarf olunur. Bunu mütevellî maslahat gördüğü şekilde sarf eder. Fukaradan Emir Husameddin, Seyyit Hasan'a her gün para olarak bir dirhem, gaileden de senede yarım müdd buğday verilir. Mezbur imaretin hadimi Yakup b. Abdullah'a her sene bir müdd buğday verilir. Yusuf b. Abdullah'a senede gaileden bir müdd buğday verilir. Mevlânâ Abdi Hoca'ya senede yarım müdd buğday verilir. İmamın kardaşı Mevlânâ Muhiddin Mehmed Fakih'a her sene bir müdd buğday verilir. Biri şeyh hatunu, diğeri de merhume Hundi Hatun'un azadlısı Abdullah kızı İncü namındaki iki fakir ve yoksul kadına her ay yirmi dirhem verilir. Mumaileyh Sultan hazretleri, sâdâtın ulusu Seyyid Hasan b. Seyyit Nimetullahı vekil-i harç olarak nasbedip ona günde iki dirhem, senede dört müdd ve on altı kile buğday tayin etti. Yetimlerin muallimine her gün iki dirhem, nakibe her gün iki dirhem, gaileden de senede bir müdd verilir. Hediyeleri toplayana her gün bir

dirhem, Devir okuyan allı nefer hafıza her gün üç dirhem, bir kişiye günde yarım dirhem verilir. Regaip gecesi, Berat gecesi, Kadir gecesi ikişer müdd pirinç pişirilir. Ramazanda Cuma geceleri iki müdd. Bayramlarda iki müdd ve bir kile pirinç pişirilir. Üç nefer sâdâtın her birine yarımşar müdden senede bir buçuk müdd buğday verilir.”⁶⁹

Vakfın kırsal gelirlerinin önemli bir kısmı, câbî ve kâtipler tarafından toplanmaktadır. Kırsal gelirlerin vakıf köylerinde ekilen buğday, arpa, yulaf gibi ürünlerinden oluşmaktadır.⁷⁰

Vakfın kaynakları ve işletilmesi ile elde edilen gelirlerin toplatılması önemli idi. Vakıf gelirlerinin toplanması, câbîler vasıtasıyla sağlanırdı. Vakfa gelir sağlayan vergiler doğrudan “*ber vech-i emanet*” ya da “*ber vech-i iltizam*” verilmiştir. Bu iki durumda da tahıllar satılarak, vakfın gelir kaynağı olmuşlardır.⁷¹

Emir Sultan vakıf kurumuna ait gelir ve gider kalemleri çeşitli şekillerde incelenebilmektedir. Genellikle takip edilen yöntem, vakfın tesis edildiği ilk dönemde vakfiyesinde belirtilen gelir ve giderlere göre yapılır. Vakıf muhasebe defterlerine başvurarak, çeşitli yıllara göre yapılan araştırmalar sayesinde kurumları incelenebilmektedir.

Vakfiyede yer alan koşullar yıllar içerisinde değişiklikler göstermektedir. Vakfın değişik tarihlerde geçirdiği değişiklikler vakfa ait kayıtlarda görülmektedir. Vakıfların gelir ve giderlerini etkileyen sebepler vakfın bu durumu kendi yapısı içerisinde uyum sağlaması gerekmekte idi.⁷²

Emir Sultan Vakıflarınının 1233H/1817M yılına ait gelirler değişken olabilmektedir. Değişik tarihlerde farklı gelirler elde edilmiştir. Bu şekilde farklı gelirlerin olması

⁶⁹ BOA, **Evkaf Vakfiyeler Evrakı**, (EV. VKF), 19/1, 15 R. 874/18 Ocak 1470.Kunter, 51.

⁷⁰ Orbay, **Emir Sultan...**, 26

⁷¹ Faroqhi, 254-255.

⁷² Kayhan Orbay, Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 29, 2011, 33.

tabiki de her yıl elde edilen mahsulât ile ilgilidir. Bazen de vakıf kiralalarının dönem içerisinde piyasa ekonomisinden iyi ya da kötü etkilenmesi ile alakalıdır.⁷³

Vakıf muhasebe defterinde ilk sayfası vakfın adı, yeri, mütevellinin adı, görevi ve kâtibin ismi yazılarak kayıt altına alınmıştır. Bu defterlerde vakıf gelirlerinin hangi zamana ait olduğunu yazılırdı.⁷⁴

Emir Sultan Vakfı gelirlerine baktığımız zaman bu vakfı bu gelir seviyesi ile orta-büyük ölçekte bir vakıftır diyebilmekteyiz.⁷⁵ 1608 yılında diğer yıla aktarılan miktar 87.579 akçedir. Bu meblağın 52.768 akçesi kasadadır. Ayrıca bu vakfın bu yılda alacağı meblağ ise 34.811 akçedir. Bu yılda elde edilen gelir sonraki yıllara göre yüksek olduğu aşikârdır. Aslında vakfın tarihine bakıldığında bu yılda bazı aksaklıklar yaşanmasına rağmen gelirleri yükselmiştir. Bunun sebebi de büyük ihtimalle mutfağın işletilmemesi sonucudur. Mutfak işlemediği için de elde kalan ürünler satılarak yüksek gelir elde edilmiştir diyebiliriz. Vakfa ait gelir ve giderlerin bu tip durumlardan dolayı her yıl farklı miktarlarda gelir ve giderlere sahip olmuştur diyebiliriz.⁷⁶

3.2. Vakıflara Ait Giderler

Emir Sultan Vakıfları'nda camilerin masrafları, tamir ve onarımları, görevlilerin maaşları tamamıyla camiye yaptıranların kurduğu vakıflarca karşılanmaktadır. Bu kişiler tüm bu masraflara tahsis edilmek üzere mal varlığından bir kısmını vakfetmektedir. Emir Sultan Vakıflarına ait belgelerinde bu şekilde geliri cami ve görevlilerine tahsis edilmiş pek çok vakıf örneği mevcuttur. Başta imam olmak üzere vaiz, müezzin, hatip, kayyım, ferraş, bevvâb, muhaddis⁷⁷, hafızı kütüp⁷⁸, hafızı

⁷³ Bursa'da bulunan Emir Sultan Vakfı'nın 1233H yılında tarımsal gelirleri 12.500 akçe iken, buna karşın, toplam bina gelirleri 55.631 akçedir. 1233H yılında vakfın toplam gelirleri ise 68.032 akçedir. Kunter, 59.

⁷⁴ Köç, 103.

⁷⁵ Bursa bölgesi ve şehrinde Celâlî tahribatının görüldüğü yıllar olduğunu ve "Celâlî Etkisi"nin vakıf maliyesi üzerinde de hissedildiğini dikkate alırsak, pek muhtemel ki yüzyıl başında vakfın gelir kaynakları daha fazladır. Anlaşıldığı kadarıyla Celâlî tedhişinden sonra bazı gelir getirici kentsel mülkler yanmış, harap olmuştur. Celâlî hareketlerinin kırsal gelirler üzerinde ne derece etkili olduğu ise malum değildir." Orbay, **Emir Sultan ...**, 25-26.

⁷⁶ Orbay, **Emir Sultan ...**, 26

⁷⁷ "Hz. Muhammed'in hadislerini nakil ve rivayet eden, açıklayan, bir kitap halinde toplayan ve hadis ilmiyle uğraşan kimse hadis alimi hadisçi." Ayverdi, 2141.

seccade ve mahyacı⁷⁹ bunlardan bazılarıdır.⁸⁰ 21 Zilhicce 1266H /28 Ekim 1851M tarihli bir vesika buna güzel bir örnektir. Bu belgede vakıftan zaviyedarın maaşının nasıl ödendiğini görmüş oluyoruz. 21 Zilhicce. 1266/28 Ekim 1850 tarihli kayıt şu şekildedir: “Bursa’daki Emir Sultan Zaviyesinin Zaviyedarı Mehmed Ataullah Efendi’ye vakıf dan tahsis olunan maaşa dair tezkere-i samiyeye rastlamaktayız.”⁸¹

Emir Sultan Vakıfları çok çeşitli vakıf kurumları ile dikkati çekmektedir. Medrese ve imaret mutfağı işletmek benzeri hizmetleri olan vakıflar maliyetlerini karşılayacak imkânları kırsal nüfus ve üretimden gelen nakdî ve aynı vergiler ile karşılamışlardır.⁸²

Emir Sultan Vakfı’nın kurumsal tarihini incelemek, fiili işleyişini bize göstereceği gibi ve mali durumu öğrenmek için de muhasebe defterleri önemlidir.⁸³ Emir Sultan’a ait 1017H/1608M yılı muhasebe defterine göre vakfın olağan gelir seviyesi incelediğimiz dönem için 550.000-700.000 akçe arasındadır. Bu gelir seviyesi ile imparatorluk vakıfları arasında orta-büyük ölçekte bir vakıftır.⁸⁴

Emir Sultan’a ait vakıflarda fakirler ayrıca düşünülmüştür. Aç kalan insanların doyurulması ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçların karşılanması öncelikli idi. Bu şekilde çalışmaları olan vakıflar bu sayede piyasanın canlanması ve ticari hayatın her yönüyle desteklenmesi düşünülmüştür..⁸⁵

Emir Sultan vakıflarından gelirleri ilk olarak kendi bünyesinde ihtiyaca göre harcanırdı. Sonra ihtiyacı olanlara dağıtılırdı. Bu yardımlar çeşitli şekillerde yapılmakta idi. Ayrıca, taâmiyye⁸⁶ harcamaları, gibi ihtiyaçlar öncelikli idi.

---

⁷⁸ Kütüphane memuru demektir. Ayverdi, 1150.

⁷⁹ Mahyayı kuran sanatkârlara verilen addır. Ayverdi, 1937.

⁸⁰ Kazıcı, **İslâmi ve...**, 109.

⁸¹ BOA, **Sadaret Amedi Kalemi Evrakı, (A.AMD)**, 21/84, 21 Z. 1266/28 Ekim 1850.

⁸² Orbay, **Emir Sultan...**, 24.

⁸³ Orbay, **Emir Sultan...**, 24.

⁸⁴ Orbay, **Emir Sultan...**, 25.

⁸⁵ Orbay, **Emir Sultan...**, 24.

⁸⁶ Yemeklik, yemek parası anlamlarında olup ayrıca tekkelere bağlanan yemeklik içinde kullanılmaktaydı. Devellioğlu, 1008.

Emir Sultan Vakfisi'nde yer alan şartlar içerisinde vakıf çalışanların alacağı ücretler belirlenebilmekteydi. Belgelerde görevleri karşılığı alınan ücretler yevmi, şehri ve senevî olarak yazılmaktadır. Vakıf çalışanlarının aldıkları maaşlar bazen vakıf yönetimince ödenmeyebilirdi. Vakıf sermayelerinin eksilmesi durumunda bu şeyler yapılmaktaydı.

Vakıflar büyüklüklerine göre vakıf çalışanlarını belirlemekteydi. Emir Sultan Vakfî'nin idari görevinde mütevellî, câbî, kâtip ve nazır yer almaktaydı. Vakfî'nin diğer bölümlerinde cami, medrese, mektep, türbe ve imaretinde de Emir Sultan Vakfî'nin büyüklüğünden dolayı fazla görevli çalışmaktadır. Bunlar arasında imam, müezzin, temizlikçi, bekçinin yanı sıra kilerci, ekmekçi, tamirci ve hatib yer almaktaydı. Emir Sultan Vakfî vakıflarının yönetim mekanizmasının başında, tıpkı diğer vakıf teşekkülleri gibi mütevellîler vardı. Vakfî'de yazıldığı üzere vakıf tarafından yapılacak hizmetlerin, faaliyetlerin yürütülmesi, gibi hükümlere yer verilmişti. Vazifesinin önemi nedeniyle Emir Sultan Vakfî mütevellîsine tevliyet hakkı olarak vâkıfın şartlarında mahsulâtın cümlesinin yani para ve gâllenin öşrünün yarısı ödenmekteydi.

Emir Sultan Vakfî'nde mütevellînin yıllık geliri 18.000 akçedir. Bu görevlilerine iş yapacakları ve maaşları vakfî'de kayıt altına alınmıştır. Vakfî tarihine bakıldığında görev alan çalışanların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Vakfî'nin zaman içinde büyümesi buralarda daha fazla çalışana ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır. Bu yüzden vakıf çalışanlarının hem ücretleri hem de maaşları zamanlara göre farklılaşmıştır.⁸⁷ Maaş ödemeleri vakfî'nin en giderlerini oluşturmaktadır.

Emir Sultan Vakfî'nin ikinci büyük gider kalemini mutfak harcamaları oluşturmaktadır. Mutfak harcamalarında et ve pirinç büyük meblağları oluşturur. Vakfî'ye göre: "Regaip gecesi, Berat gecesi, Kadir gecesi ikişer müdd pirinç pişirilir. Ramazanda Cuma geceleri iki müdd. Bayramlarda iki müdd ve bir kile pirinç pişirilir. Üç nefer sâdâtın her birine yarımşar müdden senede bir buçuk müdd buğday verilir."⁸⁸

⁸⁷ Orbay, **Orhan Gazi Vakfî'nin...**, 74.

⁸⁸ Kunter, 52.

1608 yılında vakfın mutfağı çalışmamıştır. Bu yüzden mutfak giderleri azalmıştır. Bu vakfa ait muhasebe defterlerinden mutfak harcamalarının tek tek kaleme alındığı görülür. 1609 yılında ise mutfak tekrar hizmete açılmıştır. Bu mutfağın açılışında 132.828 akçelik harcama yapılmıştır. Mutfak masraflarının en fazla harcama yapılan ürünler şunlardır. “51.000 akçe şu şekilde harcanmıştır.3.000 kıyye et için, 26.017 akçe ile 602,5 kile Mısır pirinci, 11.648 akçe ile 340 kıyye sadeyağ, 8.670 akçe ile 547 kıyye bal ve 5.721 akçe ile 246 kıyye kadar zeytinyağıdır”.⁸⁹

Vakfiyeden anlaşılacağı üzere Emir Sultan Vakfı'na Fatih Sultan Mehmet ve diğer vakıfların yapmış oldukları ilhak ve zamlardan sonra masrafları artığından dolayı vazifelilerin maaşları, sayıları da artmıştır. Ayrıca harcamalarında artmış olduğu görülmektedir. Örneğin et hergün bir batman iken sonradan üç batman olmuştur. Pirinç hergün iki kile iken dört keyle çıkarılmıştır. Bunun dışında vakfiyeye konan şartlar vakfi büyüklüğü oranında değiştiğine şahit olmaktayız. Vazifelilerin maaşları bir ya da iki kat oranında artırılmıştır. Ayrıca türbeye gelip orada kuranı kerim okuyan hafız sayısının onbeşten otuza çıkarıldığı dikkat çekmektedir.⁹⁰

Emir Sultan Vakfı'nın fukaralara da yardım ettiği aşikardır. Örneğin fukaradan Emir Hüsameddin, Seyyid Hasan'a hergün para olarak bir dirhem, galleden de senede yarım müdd buğday verilir. Şeyh hatunu ve Hundi Hatun'un azadlısı Abdullah kızı İncü adındaki iki fakire ve yoksul kadına her ay yirmi dirhem verilir.⁹¹

Vakıf olan mülklerin vakfedildikleri zamanda aynen özelliklerini korumuşlardır. Vakıf olan köylerde yaşayan köylüler toprakları ile vakıf olmuşlardır. Bu şekilde bağışlanan vakıflar eğer önceden devlete vergi veriyor iseler, bu dönemlerinde de vergi vermeleri gerekmekte idi.⁹² Bu vakıftan biri de “Mihalıç'a bağlı Karabürçek köyü olup, içinde bulunan ekincileri, uşakları, cariyeleri, mandaları

---

⁸⁹ Orbay, **Emir Sultan...**, 31. “1611 senesinde 130.837 akçelik mutfak gideri oluşur. 1612'de ise mutfak giderleri 237.495 akçeye fırlar. 1620 yılında bu nedenle mutfak giderleri de 255.443 akçeye yükselmiştir.”

⁹⁰ Kunter, 51.

⁹¹ Kunter, 51.

⁹² Cahen, 181.

ve sairesiyle, Beşler mezrasıyla vakıftır.”⁹³ Adı geçen, Bursa yanında bulunan bahçelere ve bağlara gelince, bunlar bir arada olup etrafı avlu ile hududu çevrilmiştir. Oradaki bahçelerde çalışan kölelerle birlikte vakıftır.”⁹⁴ Zaviyelerin gider ve gelirlerini vakfın şartlarına göre ayarlamaları gerekli idi. Vakfın hizmet binaları yani cami, imaret ve medreselerin bakımları, kasaba ve köylere yayılmış cami ve mescitlerin onarımı, kentsel gelir getirici varlıkların tamiri ciddi masraflar oluşturmaktaydı.

1608 senesinde çalışanların sayısı azaltılır. Deftere göre “1609 yılında ise mutfak işlemeye başlamıştır ve 132.828 akçelik masraf edilmiştir. En büyük satınalım kalemleri 51.000 akçe karşılığı alınan 3.000 kıyye⁹⁵ et, 26.017 akçe ile 602,5 kile mısır pirinci, 11.648 akçe ile 340 kıyye sadeyağ, 8.670 akçe ile 547 kıyye bal ve 5.721 akçe ile 246 kıyye kadar zeytinyağıdır. 1611 senesinde 130.837 akçelik mutfak gideri oluşur. 1612’de ise mutfak giderleri 237.495 akçeye fırlar. 3.900 kıyye et, 2.128,5 kile pirinç, 1,006 kıyye sadeyağ, 550 kıyye bal ile satın alım miktarları çok artmıştır. Buna uygun olarak yemek sunulan günler de artmıştır.”⁹⁶

Emir Sultan Vakfının harcamaları çok fazla idi. Vakıf muhasebe defterlerinde bunlar tek tek kayıt altına alınmıştı.⁹⁷ Tamirat giderleri vakıf yapılarının durumuna göre artar ya da azalır.

Emir Sultan Vakfı’na zam ve ilhak eyledikleri gelir kaynağı olmak üzere vakfedilen yerler şöyledir: Bunların en başında Emir Sultan’ın bizzat kendisinin vakfeylediği yerler gelmektedir. Sağlığında vakfeylediği köyleri, bahçeleri ve mezarları vardır. Yine hayatında tayin eylediği şartlara ve masraflara vakıf ve tahsis eylediği, Mevlânâ Süleyman b. Mehmet’in Emir Sultan vakfına müteveli olduğu, bunlara bahçeler,

⁹³ Kunter, 47.

⁹⁴ Kunter, 47.

⁹⁵ Osmanlı ağırlık ölçüsü birimi olan okka, Okıyye, vukıyye, vakıyye veya kısaca kıyye ve hokka isimleriyle de bilinmektedir. Cengiz Kallek, Okka, Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 33, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, 308. 400 dirhemlik ağırlık ölçüsüdür. Kıyye-i aşariyani eski okka 1282 gramdır. Kıyye-i cedide yani yeni okka 1.000 gramdır. İlhan Ayverdi, **Misalli...**, 1721.

⁹⁶ Orbay, **Emir Sultan...**, 31.

⁹⁷ Orbay, **Emir Sultan...**, 32. Ayrıca 1608 yılı hesaplarına göre misafirlere verilen ziyafetin masrafi olan 2.470 akçe, vakıf çalışanlarına et ve pirinç parası olarak verilen sırasıyla 36.000 ve 12.000 akçe, öğrencilere verilen 1.200 akçelik ekmek parası da burada kayıtlıdır. Vakıf mahsulünün köylerden ambara, ambardan pazara ve değirmene nakli işlemleri için 26.500 akçelik bir masraf yapılmıştır. 1609 yılında bu masraf 30.719 akçedir.

değirmenler, hamam, dükkânlar vesaire ilhak eylediği bunların bazısının gailenin fazlasıyla bina ve inşa ettirdiği, bir kısmını da mahsulâtın artan ile satın aldığı vakfiyenin bu kısmında yazılıdır.⁹⁸

Tablo 3.8. Vakfın Ana Gelir ve Gider Rakamları⁹⁹(Çeşitli Yıllara Ait)

Hicri / Miladi	1017H/ 1608M	1018H/ 1609M	1020H/ 1611M	1021H/ 1612M	1025-26H/ 1616M
Cari dönemden gelir	701.090	718.276	589.158	559.357	644.446
Aylık gelirler	49.267	40.480	47.795	48.990	54.454
Emir Sultan Hamamı	10.800	12.600	19.000	17.100	15.600
Hammâm-ı kebîr			2.760	4.140	7.800
Kütahya Hân-ı Kirası	6.500	10.800	10.800	11.700	10.400
Mukataa Gelirleri	116.257	144.477	125.607	155.320	250.970
Yörükân-ı perâkende der kazâ-i Kite, Manyas, Edincik ve gayrihu	80.000	120.000 + 40.000	130.000	130.000	160.000
Tarımsalgelirler (nakdî)	245.444		178.634	196.888	165.430
Tarımsal gelirler (aynî)	13.399	17.711	17.198,5	9.233	10.079
Mahsulât satışı	192.138	92.881	40.993	41.488	41.374
Toplam giderler	751.984	712.318	468.050	554.207	617.398
Maaş ödemeleri	166.585	186.150	240.780	246.240	275.087
Mutfak harcamaları		132.828	130.387	237.495	211.126
Alacaklar	43.328	47.618	119.183	70.681	217.289
Kalan	1.177	2.825	133		662

Celali isyanları sonucu ve devlet yetkililerinin ihmalleri ile vergi konusunda zaman zaman sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu yüzden bazen vakıf gelirleri anlamsız bir şekilde düşüşler yaşanmaktadır.¹⁰⁰

Emir Sultan Vakfı gelirleri her sene farklı artış yada azalma göstermişlerdir. Bunlar muhasebe kayıtlarında yer almaktadır. Bu yüzden vakıf bazı seneler zayıflamıştır. Bu yüzden sık sık denetlemelere tabi tutulmuştur. Vakıf çalışanları ile birlikte bütün gelir ve giderler zaman zaman denetlenmiştir. Örneğin Emir Sultan Vakfı'nın Celali isyanı nedeniyle zor zamanlar geçirmiştir.1608 ve 1609 yıllarında bu isyan bu vakfın mali durumunda zor günlerin başlamasına sebep olur. Köy ve mezralardan gelen gelirler azalır. Vergiler düşer, çalışan sayısı azaltılır. Mutfak ve maaş giderlerinin bu

⁹⁸ Kunter, 50.

⁹⁹ Orbay, **Emir Sultan...**, 36.

¹⁰⁰ Tevfik Güran, **Ekonomik ve Mali Yünleriyle Vakıflar**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006; Kayhan Orbay, Fiyat Devrimi ve Geç XVI. ve XVII. Yüzyıl İçinde Anadolu'da Fiyat Değişimleri, **Birinci İktisat Tarihi Kongresi**, İstanbul, 2007.

durumda kısıtlandığı zor günler geçirir. Fakat bu vakıf hububat gelirleri sayesinde ayakta kalır. Ama tamirat giderlerinin 450.000 akçe civarındadır. Bu tamirat giderlerini de hububattan kazandığı 200.000 akçe ile giderir. Gelir ve gider dengesini zorda olsa korumayı başarır.1609 yılında vakıf mutfağının yeniden çalışmaya başlamıştır. 1612 yılında ise vakıf mutfağı her eksiği tamamlanmak suretiyle çalışmaya başlamıştır.¹⁰¹

3.3. Vakıf Gelirlerinin Sarfı

Emir Sultan Vakıflarında, elde edilen gelirlerin sarfı vakfiyede açıklanmıştır. Bu vakfiyeye göre alınması gereken tedbirler alınmıştır. Ayrıca çalışanların maaşları da belirtilmiştir. Vakfiyede şartlar. Emir Sultan Vakfı binalarının tamiri ile ilgili veriler vardır. Emir Sultan Vakıf yapıları tamir ihtiyaçları padişahlar ya da zengin vakıflar tarafından onarım görmüşlerdir.

Emir Sultan külliyesi çevresinde yer alan vakıf dükkânlarının sayısını net biçimde tespit edilememiştir. Dükkân kira getirilerinin yüksekliğinden yola çıkarak dükkân sayısı fazladır diye yorum yapabiliriz. Emir Sultan bu yapılardan gelen gelir sayesinde uzun yıllar varlığını koruyarak bünyesine daha fazla vakıf binaları oluşturmayı başarmıştır diyebiliriz.

Emir Sultan Vakfı fakirlere her zaman yardım etmiştir. Buna verilebilecek bir örnek kayıtlarda belirtilmiştir. Bu kayda göre fukaralara yapılan yardım şu şekilde ifade edilmiştir: “fukaradan Emir Hüsameddin, Seyyit Hasan’a her gün para olarak bir dirhem, gaileden de senede yarım müdd buğday verilir. İmaretin hadimi Yakup b. Abdullah’a her sene bir müdd buğday verilir. Yusuf b. Abdullah’a senede gaileden bir müdd buğday verilir. Mevlânâ Abdi Hoca’ya senede yarım müdd buğday verilir. İmanın kardeşi Mevlânâ Muhiddin Mehmed Fakıh’a her sene bir müdd buğday verilir. Biri şeyh hatunu, diğeri de merhume Hundi Hatun’un azadlısı Abdullah kızı İncü namındaki iki fakir ve yoksul kadına her ay yirmi dirhem verilir.”¹⁰²

¹⁰¹ Orbay, **Emir Sultan...**, 34.

¹⁰² Kunter, 51.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EMİR SULTAN VAKIF ESERLERİ

Emir sultan Vakıfları bir çok vakıf eserine sahiptir. Bu vakıf eserlerin çeşitliliği de vakfın büyüklüğünden kaynaklıdır. Bu sayede birçok çeşitli hizmetler sunmuştur. Vakıf eserleri genellikle şu yapılardan oluşmaktadır: “cami, mescit, mektep, medrese, külliye, han, hankah, ribat ve kervansaray gibi ictimâî ve ticari tesislerin yanısıra; dâruşşifa, daruttıb, bîmarhane, hastane; imarethane, tabhane, yetimhane, düşkün ve dul evleri; tekke, zaviye ve dergâh gibi tasavvufu simgeleyen manevi mekânları bu listede sıralayabiliriz. Bunların yanı sıra oda, ev, menzil, köşk, otel ve benzeri sosyal konutların; yol, kaldırım ve köprü gibi ulaşım hizmeti veren yapı ve yerler de önemlidir”. Ayrıca bu eserler içerisinde ; “kitap, kitaplık ve kütüphane gibi ilmi kaynaklarla bilgi belgelerini bünyesinde bulunduran eserleri; mezarlık, hazire, türbe ve kümbet gibi ebedi istirahatgahları; bağ, bahçe, tarla, çiftlik tarım arazisi ve işletmeleri; dükkân, arasta, işhanı ve çarşı gibi işyerlerini” ve daha nicelerini saymakla bitiremeyiz.¹

Emir Sultan Vakıflarına ait vakıf eserlerine Bursa’da fazlaca rastlanmaktadır. Fakat Emir Sultan Vakıfları zaman içerisinde sahip olduğu bazı vakıf eserlerinin kaybına uğramıştır.²

---

¹ İbrahim Ateş, Vakıf Eserlerinin Onarım ve Restorasyonu ile İlgili Vakfiye Şartlarına Genel Bir Bakış, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 23, Ankara 1994, 162.

² Öztürk, **Türk Yenileşme...**, 43 Öztürk vakıflarla ilgili şu yorumlarda bulunur:“Sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan vakıfları günlük yaşamın her karesinde görmek mümkündür. Nitekim dinî hizmet sahasında olan vakıfların da aslında toplumsal bir yönü bulunduğu aşikârdır. Ayrıca zengin fakir ayrımı olmaksızın bütün insanlığın hizmetine sunulan hastaneler, hanlar, bedestenler, çarşılar, çeşmeler, hamamlar, suyolları, kaplıcalar, kervansaraylar, imaretler vs. pek çok vakıftan söz edilebilir. Camilerin yanında dergâh ve zaviyeler de XIX. yüzyılın önemli eğitim kurumları olmuştur.

Emir Sultan Vakıf yapılarının tamiratları ile ilgili hususların yer aldığı defter ve raporlar bulunmaktadır. Bu defterler vakıf eserlerinin nasıl tamire ihtiyacının olduğu ve neler yapılması gerekliliği hakkında raporları bünyelerinde barındırmaktadırlar. Ayrıca tamirin ne şekilde yapıldığı daha sonra denetlenmiştir. Bunlarla ilgili kayıtlarda bolca yer almaktadır. Bu şekilde vakıf eserleri korunmuş ve devamlılığı sağlanmıştır. Bu raporlarda masraflar hakkında da ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Daha sonra tamir ile ilgili olarak ne kadar masraf yapıldığını bunun ödeme şekillerinin neler olduğunu kayıt altına alır. Emir Sultan vakıfları ile ilgili incelenen bu belgelerin çoğu Emir Sultan Cami'sine aittir. Cami ile birlikte diğer eserlerin de tamirleri ile ilgili bilgi verilmektedir.³ Bazen birden çok yapı bir arada tamir edilmiştir. Bazen de paranın yetersizliğinden dolayı tamirleri ertelenmiştir.

Emir Sultan Vakıfları da XV. Yüzyılda yapılmış olup külliye şeklindedir. Bursa'da bulunan Emir Sultan Vakfı'nın külliyesi Emir Sultan mahallesinde bulunuyordu. Emir Sultan külliye yapıları külliye özelliği yansıtmaktadır. Emir Sultan Vakıf eserleri külliyesi, medresesi, mektebi, türbesi, cami ve hamamları ile bir arada inşa edilmiştir. Külliyenin etrafında bulunan vakıf dükkânları bulunmaktadır. Emir Sultan'ın sahip olduğu eserler içinde vakfa ait hamam ve evlerde yer almaktadır. Emir Sultan külliyesi ile Bursa'da adından fazlaca anılan önemli yapılar topluluğu olmuştur.⁴

Emir Sultan Vakfı Bursa'daki en büyük vakıflarından bir tanesidir. Bu Vakıf, Bursa'da yüzyıllar boyu adından söz ettirip varlığını korumuştur. Emir Sultan'ın Bursa'da kurduğu vakıflar ve yapılara daha sonradan eklemeler olmuştur. Bu sayede Emir Sultan'ın kendi adıyla anılan mahallesinde Emir Sultan Külliyesi meydana gelmiştir. Bu külliye içerisinde zaviye, cami, imaret, medrese, mektep ve hamam yer almaktadır.

Bir tarikat ekolüne mensup olan dergâhlarda sözlü anlatımla eğitim verilmekteydi. Aynı zamanda misafirlere ziyafetler verilmekteydi. Bu hizmetlerde görevli kimselere de aylık ödenmekteydi.”.

³ Bursa Şer'iyye Sicili (BŞS), 18/44 b.

⁴ Emecen, 86.

4.1. Emir Sultan Külliyesi

Emir Sultan Külliyesi Emir Sultan Vakıfları ve sonradan bu vakıflara yapılan ek binalarla gerçekleşmiştir.⁵ Bu bölümde XV. yüzyıl başlarında Bursa’da Emir Sultan adına yaptırılan külliye çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Emir Sultan Külliyesi başlangıçta zaviye-imaret-mescit olarak yapılmıştı. Daha sonra mescit ve zaviye bina olarak ayrılmıştır. Zamanla bu binaya, türbe, hamam, muvakkithâne yapılmıştır.⁶ Emir Sultan külliyesi zamanla büyümüş büyük binalara sahip olmuştur. Bu sayede vakıf görevlerini düzgü bir şekilde yerine getirmiştir. Padişahlar bu külliye vakfını her zaman desteklemiş ve denetlemişlerdir. Zamanla gelir kaynakları çoğalmış ve giderek artmıştır. Zaman Zaman değişik kişiler tarafından bu vakfa eklemeler yapılmıştır. Külliye çok büyük olduğu için çalışan sayısı da fazladır. İncelediğimiz külliye, her türlü ihtiyaca cevap vermiştir diyebiliriz. Mir Sultan külliyesi var olduğu sürece vakfın ve halkın büyük çoğunluğunun ihtiyaçlarına cevap vererek devlete her konuda yardımcı olmuştur.

Emir Sultan Külliyesi, cami ve diğer yapıları ile birlikte doğal afetlerden zarar görmüştür. Bu yüzden bu vakıf binaları çeşitli zamanlarda tamir ve tadilat görmüştür. Caminin minareleri defalarca tadil ve tadilat görmüştür. Osmanlı arşiv belgelerinde cami, medrese, imaret, türbe, çeşme gibi külliye meydana getiren yapıların inşa, tamir ve onarımları ile ilgili birçok kayıt bulunmaktadır. Arşiv belgelerinde söz konusu bu yapıların inşası, gibi bilgilere rastlamaktayız. Tamir gören bu yapıların ne zaman ve ne sebeple tamir edildikleri bilgileri de bu belgelerde yer almaktadır. Bu araştırmada arşiv belgeleri esas alınarak, külliyenin inşa, tamir, onarım ve yenileme süreci ile ilgili belgeler kullanılmıştır.

Emir Sultan Külliyesi Emir Sultan Türbesi’ni de içine almaktadır. Cami önceleri tevhidhane olarak kullanılmıştır. Tevhidhane olarak kullanılan cami, külliyenin ilk yapısıdır. Diğer tekke bölümleri, imaret, türbe başta olmak üzere Hundi Fatma

---

⁵ Emir Sultan’ın eşi Yıldırım Bayezid’in kızı Hundi Hatun Emir Sultan vakıflarına zam ve ilhakları ile vakıfların büyümesini sağlamıştır. Hundi Hatun’un dışında birçok kişi de bu vakfa ilhaklarda bulunmuşlardır. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet’in bu vakfa yaptığı ilhaklarla Emir Sultan Vakfı büyük ölçekli vakıflar arasında yer almıştır.

⁶ Ayverdi, 2193. Ayverdi bu kelimeyi şu şekilde ifade eder: “Dünyanın güneş etrafında hareketine göre vakti ve bilhassa namaz vakitlerini belirleyen kimseye muvakkit denmektedir. Muvakkithâne ise içinde muvakkitler tarafından ayarlanmış saatlerle bu işe yarayan aletlerin bulunduğu küçük bir rasathaneyi andıran ve daha çok büyük camilerin bitişiğinde yer alan binalara verilen isimdir.”

Hatun'un 1429'da inşa ettirdiği hamam, Çelebi Sultan Mehmet'in torunu Hatice Hatun'un yaptırdığı mektep ile Cezerî Kasım Paşa'nın olan medrese binalarından külliye meydana gelmiştir. Daha sonra bu külliye XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bir muvakkithane eklenir. En son olarak kütüphane ve çeşmeler eklenmiştir.⁷ XIX. yüzyılın başında yeniden yapılan cami ile türbe, hamam ve çeşmeler varlıklarını sürdürmektedirler.⁸

Külliye'nin çok fazla tamirat geçirmiştir.⁹ Külliye'nin gelirleri artırılarak çeşitli amaçlar için kullanılmıştır. Vakfiyede yer alan gayrimenkuller bizzat Emir Sultan'la Hundi Fatma Hatun'un vakfettikleridir. Ayrıca zaman içerisinde vakıf gelirlerinden satın alınan yerlerde olmuştur. Bu vakfa yedi kişinin de vakıflar yaptırdığı vakfiyesinde yazılıdır. En büyük tahsisler ise Fatih Sultan Mehmet'in bu vakfa yaptıklarıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere zengin kaynaklara sahip vakıflarla sürekli desteklenmiştir.¹⁰

Mehmed Şemseddin Efendi'nin Yâdigâr-ı Şemsî adlı bu Caminin Hoca Kasım adlı bir şahıs yaptırmıştır. Sinan Bey ise bu camiyi büyüttü diyebiliriz. Fakat belgelerden asıl vâkıfın Hundi Fatma Hatun olduğu öğrenilmektedir.¹¹

Emir Sultan Vakfiyesinde vakfın sahip olduğu gayrimenkulle ve her türlü malın ayrıntılı şekli verilmiştir. Ayrıca gelir ve giderlerinin nasıl harcanacağını da belirtilmiştir. Bu sayede vakfiyeden hareketle burada çok sayıda çalışanı tespit ediyoruz. kayıtlardan çok kalabalık görevli tahsisinin yapıldığını öğreniyoruz. Emir Sultan mezarlığı da bu külliye'nin yanındadır.¹²

---

⁷ Hamza Keleş, Vakfiyelere Göre XV. Yüzyılda Bursa'da İmar Faaliyetleri, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2001, 183.

⁸ M. Baha Tanman, Emir Sultan Külliyesi, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 11, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 149.

⁹ Osmanlı XIX. yüzyıl ilk çeyreği Bursa'sında dinî yapıların tamir ve retorasyonları ile ilgili bkz. Neslihan Bostan, **İslâm Tarihi Bilim Dalı Mahkeme Sicillerine Göre 19. Yüzyıl İlk Çeyreğinde Bursa'daki Dinî Yapıların Onarımları**, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2011.

¹⁰ Tanman, 149.

¹¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve...**, 286; Kunter, 60.

¹² Tanman, 149. ; Kunter, 55.

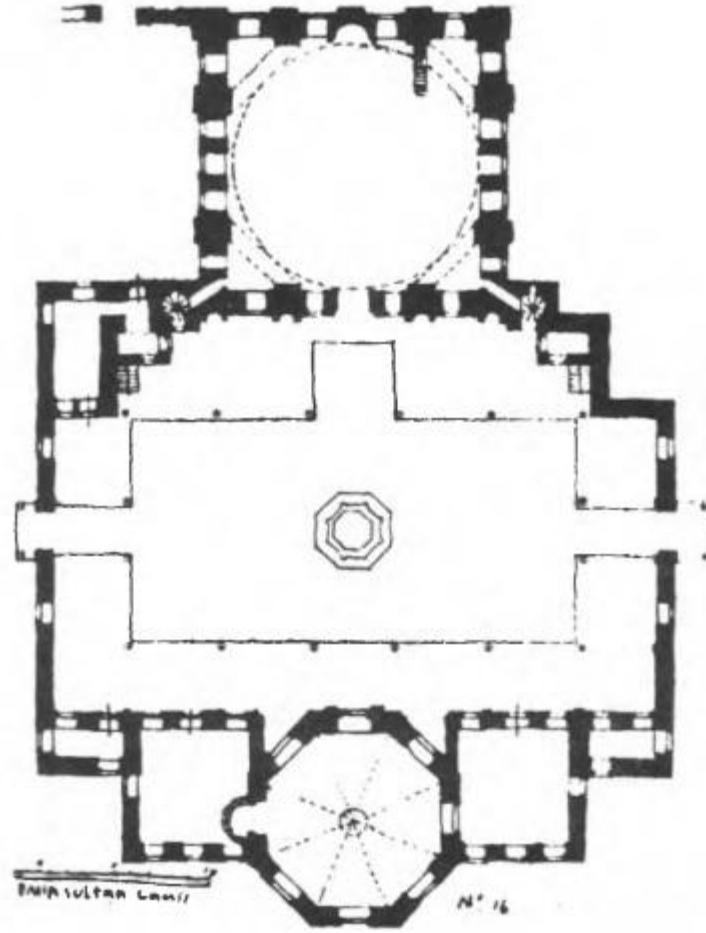
Emir Sultan'a ait Şer'iyye sicillerinde vakıf kurumlarının her türlü durumu ile ilgili bilgiler yer alır. Özellikle bina tamirleri gördükleri zararlar ve bina değişimleri yer alır. Bu binalarda çıkan yangınlar hakkında bilgiler tespit edildi.¹³ Emir Sultan imaretinin yanması hakkında bilgiler mevcuttur. İlk olarak mutfakta çıkan bu yangında imaretinde bazı yerleri yanmıştır. Bu bina ile ilgili olarak yapılan keşif anlatılır. Daha sonra yapılan tadilat ve masraflar ortaya konulmuştur.¹⁴

Buraya kadar anlatıldığı kadarıyla, Emir Sultan Külliyesi, Bursa'nın imar ve iskânıyla birlikte önemi artmıştır.¹⁵

¹³ Kazım Baykal, **Tarihte Bursa Yangınları**, Bursa: Bursa Erkek Lisesi Emek Basımevi, 1948, 5.

¹⁴ Yukarıda özeti verilen belgenin transkripsiyonu şöyledir: "Hazret-i Emîr 'Îmâretinin fırın ve kilâr ta'mîrâtı mesârifine virilen 'ilm u haber sûretidir. Bursa'da vâki' merhûm Emîr Sultân Hazretlerinin 'imâret-i 'âmireleri bundan bundan sonra mahrûse-i mezkûrede vukû' bulub haremeyn-i şerifeyn hazînesine teslim olunan mu'accelâtından ahz u istifâ itmeğin (...) mücebince mahalle kayd ve nâzır-ı mu'accele mûmâ-ileyh yedine ve Haremeyn-i Şerifeyn'e 'ilm u haberi virilmek ricâsına târîh-i mezbûrede ağa-yı muşârûn-ileyh hazretleri 'arz itmeğin mücebince kayd ve 'ilm u haberi virilmek bâbında fermân-ı 'âlî sudûr olmağla mücebince Haremeyn-i Şerifeyne 'ilm u haberi virilmekle vech-i meşrûh üzre nâzır-ı mu'accele mûmâ-ileyh yedine akdemce bi-kazâi'llâhi te'âlâ muhterik oldukda mürtezika-i vakf ve talebe-i 'ulûm fukarası istihâmılarıyla 'imâret-i muşârûn-ileyhin muhterik olan fırın ve kilâr ve sâiresinin sakıfları ve matbah ve dâiresi kiremid puşîdeleri lede'l-mu'âyene ve'l-keşf tecdîd ve ta'mîrleri bin iki yüz mesârif ile tahmîn ve inşâsına mübâşeret ve hâlâ Kocaeli ve Hudâvendigâr sancağı vâlisî el-Hâc Mustafâ Paşa'nın ru'yet ve ma'rifetleriyle nâzır-ı mu'accelât Feyzîzâde Şerîf Ahmed Efendi tarafından tecdîd ve ta'mîr ve bu esnâda tekâmül olmağla ma'rifet-i şer' ve mi'mâr-ı hâssa ve sâir ebniyeye vukûf tâmları olanlar ma'rifetleriyle mahall-i mezkûr tekrar keşf u mu'âyene olundukda mukaddem keşf olunan mahaller keşf-i evveli üzre tecdîd ve ta'mîr olunub sarf olunan ecnâs-ı kereste ve levâzımât-ı sâiresinin vaz'-ı fiâtında altmış gurus ziyâdesiyle bin üç yüz on guruşa bâliğ olub ve keşf olunan hâric-i 'imâret-i 'âmire derûnunda vâki' bekçi odası ve hamîr teknesi üzerlerinde elzem müceddeden tavan ve mahall-i sâiresi dahi ta'mîr ve termîm olunmuş olmağla anların dahi mesârifî yüz altmış beş guruşla min haysü'l-mucmû' bin dört yüz yetmiş beş gurus mesârif ile tecdîd ve ta'mîr ve husûle geldiğini ve meblağ-ı merkûm vukû'-yâfte olan mahlûlât-ı mu'accelâtından ahz u istifâsına izn ve ruhsat-ı şâhâne buyrulması bâbında mahrûse-i Bursa'da Haremeyn-i Şerifeyn müfettişi vekîli es-Seyyid 'Ömer Rüşdî Efendi tarafından vürûd iden i'lâm mücebince meblağ-ı merkûm bin dört yüz yetmiş beş gurus bundan sonra mahrûse-i mezbûre (...) Haremeyn-i Şerifeyn hazînesine teslim olunan mahlûlât-ı mu'accelâtından i'tâsı husûsu taraf-ı mülûkânedan i'lâm-ı mezkûr ile me'an bâ-tahrîr istîzân olundukda bermüceb takrîr mahlûlât-ı mu'accelâtından i'tâ oluna deyu takrîre mübârek hatt-ı şerîf keşide ve erzânî buyrulmağla asl-ı hatt-ı hümâyûn kaleminde hıfz olunub şeref-yâfte-i sahîfe-i sudûr buyrulan hatt-ı hümâyûn-ı şâhâne mücebince meblağ-ı mezkûr bin dört yüz yetmiş beş gurus dahi işbu 'ilm u haber virildi. Fi't-târîh 8 Rebî'u'l-evvel 1230. (18 Şubat 1815)." **Bursa Şer'iyye Sicili (BSS)**, B336/586 62.a,8,r,1230/18 Şubat 1815. ; Bostan, 113.

¹⁵ Nilüfer Ateş, 160.

Çizim 4. 1. Emir Sultan Cami ve Türbesi'nin Planı (Tanmam, 149.)

4.2. Emir Sultan Tekkesi ve Zaviyesi

Bursa'da Emir Sultan'a ait vakıf eserleri Emir Sultan mahallesinde yer almaktadır. Bir kısmı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu eserler içerisinde yer alan Tekke Bursa'nın Yıldırım ilçesinde yer almaktadır. Emir Sultan tekkesi Emir Sultan Külliyesinin çekirdeğini oluşturur. Tekke Emir Sultan Bursa'ya geldiğinde kurulmuştur. Bu tekke daha sonra Çelebi Sultan Mehmet ve II. Murat devrinde tamir görür. Emir Sultan'ın hanımı Hundi Fatma Hatun tarafından, bilinen ilk caminin ve çevresindeki yapıların inşa ettirilmesiyle tam teşekküllü hale getirilmiştir. Ünlü seyyah Evliya Çelebi Bursa'da tekkeleri anlatırken Emir Sultan tekkesini bir tepenin üstünde olduğunu ve üzerinin kurşun ile kaplı olduğunu yazar.¹⁶

¹⁶ Evliya Çelebi, 18.

Emir Sultan Tekke'sinin verdiği hizmetler arasında, çeşitli faaliyetlerin yer aldığı bilinmektedir. Bursa'da çok fazla tekke bulunmaktadır. Tekkelerin çokluğuna rağmen tekke şeyhlerinin az olduğu görülmektedir. Bu konu ile ilgili Emir Sultan Tekke'sinde görülen bir olayı nakledecek olursak Emir Sultan Tekkesi şeyhinin birden fazla tekkeye aynı anda şeyhlik yapmış olmasıdır. Emir Sultan Tekkesi şeyhi olan Selâmi Ali Fenâî, aynı anda Bursa'da Selâmi Ali, Eyüp Efendi tekkelerinin şeyhliğini üstlenmiştir.¹⁷

Emir Sultan kendi tekkesinde eğitim işleri ile meşgul olurdu. Tekkenin görevi yolda kalmışlara ve aç olan insanlara yardımı amaç edinmişti. Bu gibi hayır işleri yapılmaktaydı. Daha sonra hayır işlerine yenileri eklenerek bu tekke varlığının iyice büyütmüş ve halk tarafından da sevilmiştir.¹⁸

Emir Sultan Tekkesinde görev yapan şeyhleri: “Hasan Efendi (ö. 845H/1441M), Mahmud Bedreddin Efendi (ö. 864H/1460M), Lütfullah Karamani (ö. 891H/1486M), Davud Efendi (ö. 900H/1495M), Abdurrahman Efendi (ö. 930H/1524M), Ahmed Efendi (ö. 935H/1529M), İbrahim Efendi (ö. 944H/1537M), Lütfullah-ı Sani (ö. 971H/1564M), Mustafa Efendi (ö. 986H/1578M), Ali Efendi (ö. 1020H/1611M), Mehmed Efendi (ö. 1059H/1649M), İshak Efendi (ö. 1150H/1737M) ve son şeyh Mehmet Ragıp Efendi (ö. 1340H/1921M)”olarak sıralanmaktadır.¹⁹

Emir Sultan Vakfı yapılarının bir kısmı cami, medrese gibi farklı işlevlerle kurulmuştur. Sonradan tekke yapısı olarak kullanılmış, bir kısmı ise kuruluşundan tekkelerin kapatıldığı 1925 tarihine kadar tekke olarak varlığını sürdürmüştür. Birçoğu da zaman içinde kaybolup gitmiştir.²⁰

Kütüphanesi olan dergâhlardan biri de Emir Sultan Dergâhı'dır. Dervişler kitaplara gereken önemi vermişlerdir. 1928 yılı *Bursa Salnâmesi*'ne göre “Bursa'da Kütüphanesi olan dergâhlar başta Emir Sultan Dergâhı'dır. Emir Sultan Dergâhı ve diğer dergâhlardaki kitapların miktarları ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.”²¹

¹⁷ Taşkın, 19.

¹⁸ H. Şahin, **Osmanlı Devleti'nin...**, 260.

¹⁹ Taşkın, 60.

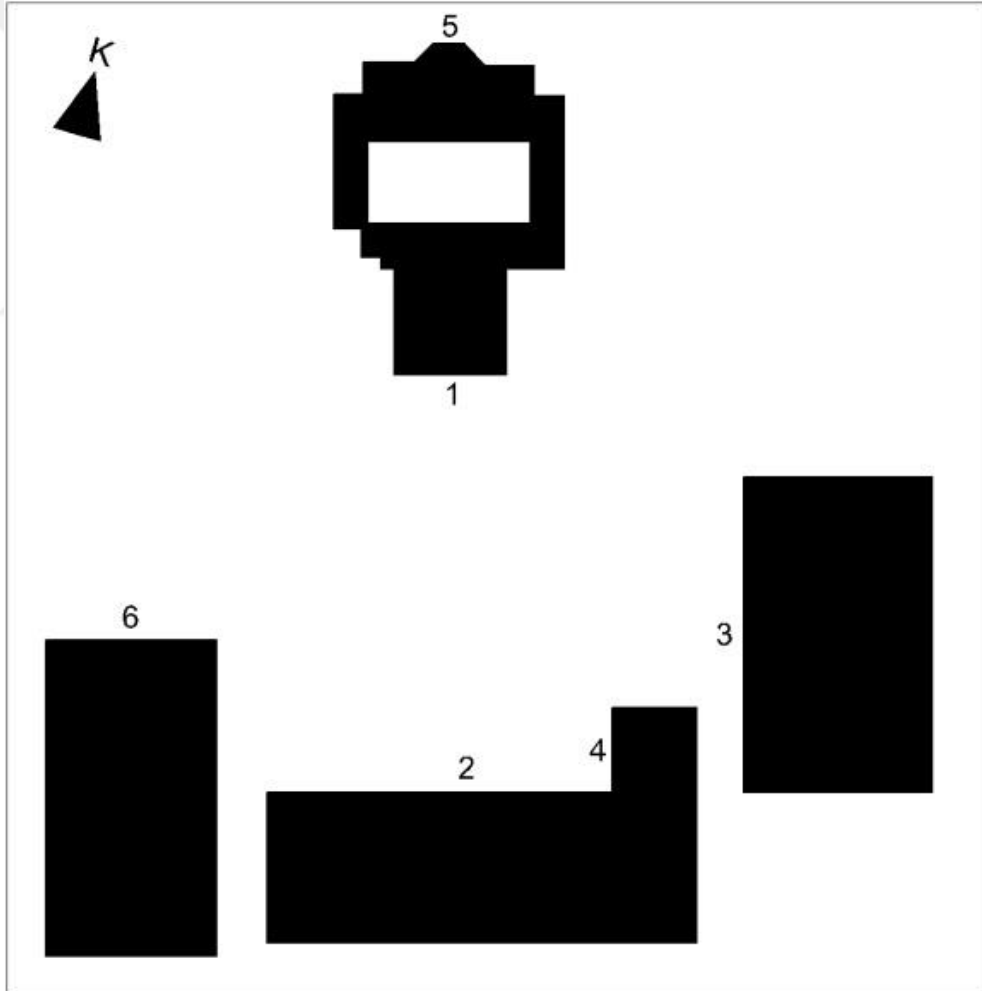
²⁰ Ziya Kazıcı, **İslâmî ve Sosyal Açıdan Vakıflar**, İstanbul: Marifet Yayınları, 1985, III.

²¹ Öcalan, 187.

Tablo 4.1. Bursa'da Kütüphanesi Olan Dergâhlar²²

S. No	Dergâhın adı	Kurulduğu Yüzyıl	Matbu Eser Adedi	Yazma Eser Adedi
1	Moralı Dergâhı	XIX. yy.	363	93
2	Emir Buhârî Dergâhı	XV. yy.	2261	244
3	Eşrefzâde Dergâhı	XVII. yy.	391	21
4	Eminiye Dergâhı	XVIII. yy.	191	65
5	Baba Efendi Dergâhı	XIX. yy.	204	286
6	Mevlevîhâne	XVII. yy.	49	114
7	Hüsameddin Dergâhı	XVII. yy.	46	10
8	İsmail Hakkı Dergâhı	XVII. yy.	101	71

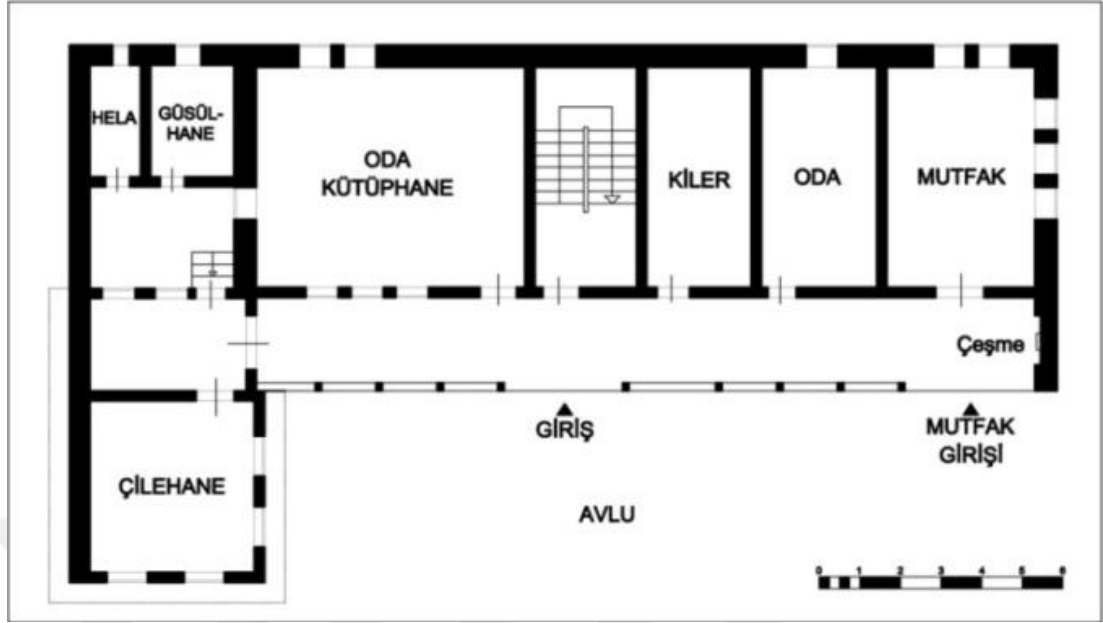
Emir Sultan Cami'ne daha sonra eklemeler yapılmıştır. Aşağıda verilen Emir Sultan Tekke'sine ait planda bu kısımların yeri ayrıntılı bir şekilde çizilmiştir.

Çizim 4.2. Emir Buhârî Tekkesi Vaziyet Planı Şeması,²³ 1.Tevhidhane, 2.Harem, 3. Muhtemel Selâmlık, 4.Çilehane, 5.Türbe, 6.Hamam. (Taşkın, 61)

²² Öcalan, 187.

²³ “Tekke Haremi rekonstrüksiyona uğramadan önce şu özellikleri taşımaktadır: dikdörtgen planlı ve iki katlı olup giriş kapısı güney cephesinde yer almaktadır. Her iki katta bir sofanın çevresinde dörder

Çizim 4. 3. Emir Sultan Tekkesi Haremi Zemin Kat Planı, Emir Sultan Mh./Bursa, XV. yy., Kübreviyye, Celvetiyye, Nakşibendiyye (Rölevesi)(Taşkın, 63)

oda sıralanmış ve ahşap yapı arası moloz taş, kerpiç ve ahşap hatıllı olarak bağdadi tekniğinde yapılmış, üzeri geniş bir saçaklı kırma çatı ile örtülmüştür. Alt katın batı cephesinde yıkılmış durumda, tuğla kemerli bir bölüm ile bunun yanında sadece stilize saksı motifi yapılmış yalak taşı bulunan harap bir çeşme vardır. Üst kattaki geniş odanın pencereleri üzerinde, tavan pervazlarında çiçek ve kıvrık dallardan oluşan kalem işi süsler yer almaktadır. Ayrıca odalardaki raflar ve pervazlarda da buna benzer bezeme ile karşılaşmıştır. Harem yapısı rekonstrüksiyondan sonrada aslına uygun olarak inşa edildiği görülmektedir. Tekkeye verilen yeni işlev tekke mekânlarında herhangi birinde değişiklik getirilmeden yapılmıştır. İşlev değiştiren selâmlık yapısından günümüze hiçbir iz kalmamıştır Selâmlık yapısının olduğu arsa üzerine kentsel dönüşüm kapsamında konut ve meydan düzenlemesi yapılmıştır. Selâmlık yapısının eski fotoğraflarından bazı bilgilere ulaşılabilmektedir. Yapı iki katlı ahşap ve oldukça büyük bir alana inşa edilmiş ortadan girişli olup tekrar eden dikdörtgen modüler giyotin pencerelerle ve ahşap kat silmeleriyle dikkat çekmektedir. Ahşap kırma çatısı alaturka kiremitle kaplanmış olup yapıya okul işlevinin verilmesiyle bahçe duvarları inşa edildiği anlaşılmaktadır.” Taşkın, 61.

Fotoğraf 4.1. Emir Sultan Tekkesi İlkokul Olarak Kullanılırken (Taşkın, 64)

Fotoğraf 4.2. Emir Sultan Tekkesi Hareminin Yıkılmadan Önceki Harabe Hali (Taşkın, 64)

Bursalı Safiyyüddin Eşrefoğlu'nun naklettiği bilgilere göre “Emir Sultan Tekkesi'nin son postnişini Hüsameddin Fındıkoğlu'nun elindeki bir vakfiye suretinde, burada evvelce bulunan harap tekke binalarının XVIII. yüzyıl başlarında Mehmed b. el-Hac Hüseyin adında bir hayır sahibi tarafından satın alınarak yerlerine yeni bir tesisin inşa ettirildiği ve bu tesisin Receb 1131H/Mayıs 1719M tarihinde tekkenin o sıradaki

şeyhi İshak Efendi'nin tasarruf ve iskânına verildiği yazılıdır.” Bu belgede yenilenen tekkenin mimari şöyledir: “*Bir zâviye ve etrafına on bab mücedded ve bir matbah, bir ahır, iki çeşme ve bir tarafına dört ulvi ve iki sundurma ve bir sofa ve bir ma-yi cari, bir fırın ve bir miktar hadikayı havi bir bab menzil.*” Tekkelerin kapatılmasından sonra (1925) Emir Buhari ilkokulu inşa edilmiştir. 1980'den sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü önceden yapılmış plana göre binayı yeniden inşa etmeyi kararlaştırmış fakat bu plan hayata geçirilememiştir Bu yüzden Belediye tarafından burası kamulaştırılarak parka dönüştürülmüştür.²⁴

Tekkenin mevcut durumu ile ilgili bilgiler ise kısaca şöyledir. Emir Sultan tekkesi harem, selâmlık ve çilehane bölümlerinden oluşmaktadır. Harem binası ise 2012 yılında tamamlanan rekonstrüksiyon çalışmalarıyla aslına uygun bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Tekkenin harem bölümü bugün Emir Buhârî Kültür Merkezi olarak hizmet vermektedir.²⁵

Küçük kapsamlı tekkelere genellikle zaviye denilmekteydi. Bu tekkelerde şeyh ve dervişler yaşamaktaydı. Anadolu'nun hemen hemen her yerinde çok fazla sayıda zaviyenin varlığı bilinmektedir.²⁶ Bursa'da var olan ilk zaviyeler, Buhara'dan gelen Abdal olarak bilinen dervişler tarafından kurulmuştur.²⁷ XV. yüzyılda Emir Sultan'ın ilk olarak bir zaviye inşa ettirdiğini söyleyebiliriz. Bu zaviye ile birlikte Ebu İshak Kazeruni Zaviyesi, Çandarlızâde Ali Paşa Zaviyesi, Bedrettin Pars Bey Zaviyesi, ve Hacı Halife Zaviyesi olmak üzere beş zaviyenin kurulduğu ve buralara çeşitli vakıflar yapıldığı bilinmektedir.²⁸

Emir Sultan hayatta iken zaviyenin hizmetlerine görevliler atamıştır. Ayrıca onlar için tahsisatlarda yapmıştır. Zaviyenin zaman içerisinde büyümesi ve çeşitli vakıfların tahsis olmasıyla görevli sayısı artmış ve giderleri de çoğalmıştır. Emir

---

²⁴ Tanman, 151; Kunter, 42.

²⁵ Taşkın, 60.

²⁶ Nevzat Topal, Kutlu Hoca Zaviyesi ve Yerini Tespiti Üzerine, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Sayı 6, Ahlen, Germany, 2016, 112.

²⁷ Öcalan, 184.

²⁸ Başol, **Vakfiyelerine Göre...**, 100-111.

Sultan hayatta iken başlıca şu tayin ve hizmet şartlarını bildirir; cami, mektep, imaret, zaviye, devirhanlık, cüzhanlık gibi hizmetleri bildirir.²⁹

4.3. Emir Sultan Cami

Bursa’da Emir Sultan’ın camisi, mezarlıkla birlikte bulunmaktadır. Tek kubbeli iki minareli bir camidir. Caminin Emir Sultan’ın müritlerinden Hoca Kasım yada eşi Hundi Hatun’un yaptırdığı söylenir.³⁰ Caminin ilk banisi Hundi Hatun diyebiliriz. Türbe ve dersaneler bu yapıyla beraberdir. Cezerî Kasım Paşa medrese ve hamamı yaptırmıştır. 1154H/1741M tarihli Emir Sultan Cami ile ilgili bir arşiv belgesine rastlamaktayız. Bu belgeden Emir Sultan Cami’ne bir atamanın yapıldığını görmekteyiz.³¹ Türbe ve cami zaman zaman tamir görmüştür. 1285H/1868M tarihli vesikada Bursa’daki Sultan Orhan Cami ve Emir Sultan Cami’leri başta olmak üzere tamire muhtaç olanların tespit edileceği ve bunların tamir edilip, masraflarının Evkaf Nezareti’ne bildirilip, masraflarının karşılanması ile ilgili yayınlanmış olan belgedir.³²

Emir Sultan’a ait ilk cami ile ilgili birbirinden farklı tespitler yapılmıştır. M. Baha Tanman külliye ile ilgili makalesinde bu farklı görüşleri bir araya getirmiştir. Tanman’ın naklettiğine göre; “Yâdigâr-ı Şemsî’de Emir Sultan Cami’nin altı kubbeli olduğu belirtilmektedir. Albert Gabriel de buradan hareketle caminin çağdaşı Ulucami ile aynı tasarım özelliklerini paylaştığını, enine dikdörtgen planlı harimin eşit büyüklükte ve kubbe örtülü altı adet kare birimden meydana geldiğini söylemektedir.” Ekrem Hakkı Ayverdi ise “913H/1507M tarihli bir belgede yer alan, “*Sabıkan bir kubbe iken haliyen dört kubbe ve bir harem olduğundan ...*” şeklindeki ifadeye dayanarak yorum yapar. Bu yoruma göre caminin başlangıçta kare planlıdır. İlk olarak caminin ve tek kubbeli olarak tasarlanmıştır. Daha sonradan üç kubbeli olması kararı alınır. Birde son cemaat yerinin eklendiğini kabul etmektedir.” Diğer taraftan Evliya Çelebi “şadırvan avlusunun derviş hücreleriyle kuşatılmış bulunduğunu” nakleder. Anadolu da çoğu yapı bu şekildedir. Evliya Çelebi’nin

²⁹ Kunter, 44.

³⁰ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 88.

³¹ BOA, *Cevdet Evkaf (C.EV.)*, 385/19517, 19 Ş. 1154/30 Ekim 1741.

³² BOA, *Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM)*, 386/87, 01 Ra.1284/3 Temmuz 1867.

anlattığına göre külliye XVII. yüzyılda caminin ve tekkenin tevhidhanesi olarak kullanıldığını ifade eder.³³

Tamir belgelerinden alınan bilgilere göre ; “1804-1805 yıllarında III. Selim bu camiyi bugünkü haliyle rokoko ve ampir tarzında inşa ettirmiştir. 1855 depreminde zarar gören yapı XIX. yüzyılda Sultan Abdülaziz döneminde onarılmıştır. 15,2 x 15,2 boyutlarında olan kesme taş ve tuğla ile örülen bu caminin kuzeydoğu ve kuzeybatı tarafında iki minare bulunur. Caminin tek kubbesi sekizgen kasnak üzerine kurulmuştur. Mihrap XVII. yüzyılda İznik çinileri ile bezenmiştir. Ancak zaman içindeki onarımlar sebebiyle mermer olarak yeniden yapılmıştır. Ve iki yanına korint başlıklı sütunlar bulunmuştur. Cami avlusuna batıdaki merdivenlerden çıkıldıktan sonra iki sütun arasından geçilerek ulaşılır. Birbirine ahşap kemerler ile bağlanan 16 adet mermer ayağın taşıdığı revakla çevrilen avlunun ortasında şadırvan, güneyinde cami, kuzeyinde türbe ve ahşap odalar bulunmaktadır.”³⁴

Emir Sultan Camisi ve Türbesi değişik zamanlarda değişik kişiler tarafından tamir ettirilmiştir. Emir Sultan Cami'nin 1156H/1743M tarihinde Darü's-Saade Ağası Beşir Ağa tarafından çeşme yaptırılır. Çeşme kitabesinde Beşir Ağa'nın da Emir Sultan Cami'ni ve Türbesini tamir ettirdiği yazı bulunmaktadır. Bu kitabe aynen şöyledir:³⁵

*“Nâzır-ı Dârü's-saade Hazret-i Ağa k'anın
Ab-ı ihsaniyle sîyrâb oldu elhak şeş cihât
İşte ezcümle Burusa şehrini tenvir eden
Arif-i Billâh Emîr Sultan-ı Kerrûbi - sıfat
Velinin Cami'iyle Tiirbe-i pürnurunu
Kıldı tamir ile ihya ol kerim-i pâk zat
Lûtf-u Hak tamiri zeylinde bu âb-ı hoşgüvar
Oldu zahir kim anın evsafıdır Azb-i Furat*

³³ Tanman, 149. “Bursa’da 21 no.lu Şer’iyye Sicilinde 54 sayfasında bulunan 29 Muharrem 913 sayılı kayıta Emir Sultan Cami “sabıka bir kubbeyken haliya dört kubbe ve bir harem olduğundan bir kişi hem kandil hem kayyim hem de چراغlık hizmetini ifa edemediğinden ilaveten bir kandilci tayin edildiği” yazılı bulunmaktadır. Bundan caminin ilk başta bir kubbeli olduğu sonradan dört kubbeye çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Altı kubbeye ait bir vesika yoktur”. Kunter, 55.

³⁴ Tanman, 149.

³⁵ Kunter, 42.

*Gûş edince ol keremcû bünyad-ı Çeşm'eyleyüp
Cûy-i cûdü lûtfun icra etti çün kand-i nebat
mekârim pişe sahib hayr-ı vâlâ himmetin
Devlet ü ikbal ü bahtı haşredek bulsun sebat
Nimetâ vâsfında yaz tarih için bu beyti kim
Teşne lebler etmesün hiç âb-ı Hızr'a iltifat
Beşir-i kâm-kârın ayn-ı cûdundan gel iç
Ma Emîr Sultan ruhi pakine âb-ı hayat”³⁶*

Emir Sultan Cami'nin tamiratına ait vesikalar Kamil Kepecioğlu'nun Bursa Şer'iyye sicilleri incelemelerini kapsayan defterlerinde bilgiler vardır. Bu defterlerde şu kayıtlar bulunmaktadır:

Evahir-i Safer 979H/ Temmuz 1571M tarihli vesikada; “*Emir Sultan Cami’i mütevellisi Mehmed Çelebi b. Ahmed meclis-i şer’ide takrir edüp cami’in sakfınm kurşunu kaldırılıp tecdit olunmağa muhtaçtır, ve bazı tamire ve termime lâzım olan emakinin tamirin ve termimin talep ederim, diyücek ehl-i vukuftan sual olundukta Muslihiddin b. Mehmed ve Hacı Kasım b. Abdullah müteveli-i mezburu tasdik edicek tamir ve termimine izin verildi*”³⁷ cami tamirine ait bir kayıt bulunmaktadır.

Tamir işleri ile ilgili mahkemeler cami onarımı talebi için kadının bir nâib, “hassa mimarlar”, “ehl-i hibre üstadlar” ve “ehl-i vukûf kimesneler” ile birlikte yapı işlerinden anlayan “bî-garaz müslimîn”den oluşan grubu görevlendirmektedir. Bu heyet binayı yerinde tespit eder. Binadaki onarım gereken yerleri tespit eder. Bu binanın ihtiyaçlarını ve gereken ücreti de belirler. Daha sonra tespitlerini ayrıntılı olarak raporlar. Bu rapor ile mahkeme İstanbul’dan izin isteyerek tamirin yapılmasına karar verir.³⁸ Yapılan araştırma sonucunda vakfın geliri tamir için yeterli gelmiyorsa rakabeye gidilir.

³⁶ Kunter, 42.

³⁷ Kunter, 56.

³⁸ Mefail Hızlı, Osmanlı Vakıf Eserlerinin İnşa Tamir ve Restorasyonları, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 5, 2014, 229.

Emir Sultan vakıflarının onarımı çok önemlidir. Vakfiyede bu konuda bazen şartlar olmasına rağmen bazen de yoktur. Bu gibi durumlarda bazen vakıf çalışanları maaşlarını alamaz. Bütün gelirler tamire aktarılır. Tek istisna mütevellinin ücretidir.³⁹ Evail-i Zilkade 1013H/Mart 1605M tarihli Emir Sultan Cami'nin tamirâtı ile ilgili bir başka belgedir. Bu belgede caminin tamirine ait şu bilgiler yer almaktadır:

*“Emir Sultan Cami-i şerifinin pencerelerini tevsi edüp müccddeden bina edüp ve minber ve mahfeli dahi gayet köhne olmağın Hassa mimarlardan üstad İbrahim b. Bayram gönderilüp bina ahvaline vâkıf raüslümanlardan üstad Bekir b. Süleyman el - Neccar ve cemm-i gafîr ile üzerine vardıklarında mihrab-ı şerif tulen on zira ve arzan üç zira yirmi parmak olup her biri onikişer akçeden, bin adet kâşi tuğla on iki bin akçe ve üstadiye beş bin akçe ve zikrolunan kâşiyi İznik'ten bunda getirmek hammaliyesi iki bin akçe ve demür kilitlerine ve ırgadiyesine ve iskelesine vesair hurda harcına beş bin akçe cem'an yirmi dört bin akçe ancak vefa eder noksan ile mümkün olmadığı.”*⁴⁰ yazılan bu belgede elde edilen tespite göre paranın yetersiz olması dolayısıyla masrafların ve maaşların kesintiye gidileceği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki belgeden anlaşılacağı üzere tamir edilen yapı yapıldıktan sonrada kontrol edilir. Özellikle keşif defterlerinde bahsedilen hususlara dikkat edilip edilmediği incelenmektedir. Usullere uygun gerçekleştirildiği bilgisi ya da bu noktada sıkıntı görülen hususlar yeniden mahkemeye bildirilmektedir. Onay öncesinde gösterilen titizlik tamir ve sonrasında da aynıyla kendini hissettirmektedir.⁴¹ Bu konu ile ilgili 29 Zilkade 1013H/17 Nisan 1605M tarihli belgede ise şöyledir, *“Cami'in kademeleri harap olduğundan kademeler tulen ve arzan hesab-ı şartrancî üzere 120 arşun olup yirmi beş kademe tahmin olunup yukarı kademedan on kademeye varınca her kademeye üçer arşun mermer ve andan aşağı tulanî olmağın onbeş kademenin her birine beşer arşun mermer ve cami'e gelen eşraf attan inüp binecekleri yere ve iki yerde sahn etmeğe onbeş arşun mermer ve bu cümleye 120 arşun mermer lâzım olmakla her arşuha üstadiye ve hamaliyesiyle kırkar akçeden cem'an 4800 akçe (her*

³⁹ Bostan, 14.

⁴⁰ Kunter, 56.

⁴¹ Hızlı, **Osmanlı Vakıf Eserlerinin...**, 230.

üstada yirmi beşer ve ameleye 12 şer akçe yevmiye verildiği bütün masraflıyla beraber 13000 akçe sarf olunmuştur.”⁴²

Vakıf binalarının tamiri için yazılan raporda piyasada geçerli olan fiyatlar kullanılmaktadır. Yapılacak tamire göre masraflarda belirlenmektedir.⁴³

Aşağıdaki belgede bu konu ilgili bilgiler mevcuttur. Tarihi Evail-i Rebiülahir 1026H/Nisan 1617 olan aşağıdaki belge Emir Sultan Cami ile ilgili geniş ölçüde bilgiler barındırmaktadır.

“Hazret-i Emir Cami’i ve Türbe-i mutahheresi bundan akdem tecdit ve imaret olunup Cami-i şerifin içinde olan pencerelerinin tavanı ve kapularının tavanı saathanenin bazı yerleri ve Cami’in hasırlan hıfzolunacak oda tecdit ve imaret olunmayup ve zikrolunan cami-i şerifin pencereleri ve sıvası dahi tecdit olunmayup nâkıs kaldığını mütevellisi Seyyid Mustafa Çelebi b. Seyyid Ali talep etmekle muayene ve müşahede olundukta tecdit ve imaret olunmuş bulunup cami-i merkumun üç adet kapısının her bir tavanına cümle harciyle üçer yüz seksen beş akçeden bin yüz elli akçe ve onbeş adet penceresinin tavanına çita ve direk ve mismanna ve üstadiye vesair harciyle üçer yüz yirmi beş akçeden dört. bin sekizyüz yetmiş, beş akçe ve cami-i şerifin pencereleri ve kapularının herbiri şatrancî üzere bennâ ziraiyle yüz yirmi zira olup her zira kireç ve horasanı vesair harciyle yirmi beşer akçeden ikibin dört yüz akçe ve on dokuz penceresinin boya ve süleğen ve kapularının sandukaşma yüz yirmi beşer akçeden ikibin üçyüz yetmiş beş akçe ve cami-i şerifin üç adet kapışma çerçevelerinin her birine cümle harciyle yüz yirmi beşer akçeden üçyüz altmış akçe ve Cami’in hareminded olan üç adet hücrenin kapularının ceviz tahtamdan pervazlarına yüz seksen akçeden beşyüz kırk akçe ve Cami-i şerifin hareminded olan saathanenin içerüsünün sıvalan ve harem-i şerifin etrafında olan dört adet pencerelerinin .... bu hesab-ı şatrancî üzere yüz iki zira olup her zira sıvasıyla vesair harciyle yirmi beşer akçeden ikibin kırk akçe ve zikrolunan saathanenin bağıdadî tavanına altıyüz akçe ve divarının tulen ve arzan altmış dört zira olan kuru yapısının her zira yirmi beşer akçeden bin ikiyüz seksen akçe ve zikrolunan saathanenin

⁴² Kunter, 56.

⁴³ İbrahim Yılmaz, Ümit Dikmen, Osmanlı Döneminde Yapıların Onarım ve Restorasyonunda Tasarım ve Onay Süreci, **23. Uluslararası Yapı & Yaşam Kongresi Bildiriler**, Bursa 2011, 172.

canib-i şarkisinde olan kapısının kemeri ve divan tulen ve arzan yüz dört zira olup her bir zira sivasıyla vesair harciyle yirmişer akçeden ikibin altıyüz seksen akçe ve Cami'in hasırları hıfzolunacak odanın cümle tamiri bin beşyüz seksen akçe ve bu cümlelerin iskelelerine dahi yüz akçe ve Cami-i merkumun dahi pencerelerinin tecdit ve meremmatına ve boya ve süleğen ve saduresin cami-i merkumun sivasıyla cümle üstadiye ve neccariye ve ırgadiye ve hammaliye vesair levazımı mühimmesine altı bin üçyüz doksan akçeye tahammülü olduğu ve noksan ile mümkün olmadığı mimar-ı mezbur vesair ehli vukuf icma ve ittifak ettiklerinden....”⁴⁴

15 Cemaziyelahir 1043H/17 Aralık 1633M tarihli başka bir belgede tamir kaydında ise caminin tamiri ile ilgili açıklamalar mevcuttur;

“Pir Emir Efendi Türbe ve mühimmatı için mevkufe olan nükada mütevellî Hasan Efendi b. Abdülkadir cami-i şerif kubbesinin meremmete ve eteklerini pûşide olan kurşun tahtaları ve cami kurbinde vaki türbesinin iki canibinde olan sofalarının tuğla ve döşemesi ve tirabazanları ve türbe kapısı mukabelesinde vaki birbirine muttasıl ve mülâsık beş bab hücreleri ve hucrat vaki fevkani ve tahtan iki bab hücrenin bazı yerleri harap olduğundan (5575) akçe ile tamiri”⁴⁵.

Şeriyye Sicillerinde tamir kayıtları bulunmaktadır. Bu kayıtlardan vakıfların inşasına ait bilgiler mevcuttu. Kayıtlarda “mürûr-ı ezmine”ifadesi çok geçmektedir. Bu ifade binanın zaman içerisinde harap olduğu ve onarıma ihtiyaç hasıl olduğunu ifade eder. Emir Sultan vakıf eserlerine ait Bursa Şer’iyye Sicillerindeki bir belgeye göre tamir kaydında onarım için gerekli olan miktarlar oldukça farklıdır. Yapıların aldıkları hasara göre masrafların arttığı veya azaldığı açıkça görülmektedir. Bu belgeler arasında cami, türbe, medrese ve imaretinin tamirinde hazırlanan bir raporda “337.140 kuruşluk bir masraf çıkarılmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken hasara sebebiyet veren faktörün “mürûr-ı ezmine” “mürûr-ı eyyâm”⁴⁶ olarak gösterilmesine rağmen en yüksek masrafın bu belgede çıkmış olmasıdır. Elbette bu

⁴⁴ Kunter, 57.

⁴⁵ Kunter, 57.

⁴⁶ Ne kadarlık zamanı belirttiği tam bilinmemesine rağmen “mürûr-ı ezmine”, “mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a’vâm”, “der-i eyyâm”, “müddet-i vâfire” gibi deyimlerin zun zamanın geçmesini ifade eder. Bostan, 36

belgede camiyle birlikte onarımı yapılan birkaç yapının daha olması, bir külliye niteliğindeki ünitelerin tamir edilmiş olmaları masrafı artırmış durumdadır.”⁴⁷

Evahir-i Rebiülahir 1081H/Ağustos 1670 tarihli belge kaydında yine cami ve başka yerlerin tamirleri hakkındadır:

*“Hazret-i Emir Cami ’inin dört kapısı ve türbe ve dere ve cüz ’hane ve alçak saçaklar üzerlerine bastolunan kurşun ve imaret furunu ve Cami şadırvanına Akçağlan suyu ve hamamı küçük murur-i eyyam ile harap olduğundan üç yüz otuz yedi bin yüz kırk akçe ile tamir ettirildiği.”*⁴⁸

1155H/1742M tarihli vesikada ise İstanbul’ dan lağımcı ve mimar halifesi istenmiştir. Bu durum aşağıda yer alan arşiv belgesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Hazret-i Emir Cami ve Türbe ve ebniye-i saireleri İstanbul’ da Galata’ da Cihangir Yokuşu gibi yüce bir mevzide vâki olup canib-i cenubun a’lâsında biri biri hizasında üç yerde kadimden ayazma tabir olunur sular çıkup mahallâta cereyan için mecralarına künkler döşenmiş ve bu mahallelerdeki evlere akmakta iken menbaları ve mecraları tamirinde uzun müddet tekâsül ve müsamaha olunmakla menbaları ve mecralarına döşenen künkler zamanların geçmesiyle fena bulup menbalarında sular arza batup yer altından aşağı tarafına yollar bulup akmakla ol mevzilerin yerleri kağşayup ve üzerlerindeki binalar ve halkın oturdukları evler bi’ t-tedriç yerile kayup bazıları külliyyen münhedim ve bazıları pare pare olup evlerin sahipleri ekseri bırakup aher mahallâta nakil ve evlerindeki sular kesilmiş ve takrib ile (bu muhterem azizin) eski mabet leri ve mahallesi ve civar mahalleleri perişan ve harap ve bu sebep ile mahmiye-i mezburenin dahi perişanlıklarına vesile olacağından İstanbul’ dan lağımcı ve mimar halifesi talep edilmiştir.”*⁴⁹

Bursa’ da binalar üzerinde rüzgârın etkisi büyüktür. Belgeler incelendiğinde rüzgâr tek başına bile bu yapıları harap ettiği görülmektedir. Bu konu ile ilgili Cemaziyelevvel 1175H/Kasım 1761M tarihli bir örnek vesika ise şöyledir;

⁴⁷ Yılmaz ve Dikmen, 172.

⁴⁸ Kunter, 57.

⁴⁹ Kunter, 57-58.

*“Camiin lodos tabir olunan rüzgârın şiddet ve çokluğundan kurşunları kalkmış ve cami ile türbenin dört tarafındaki arşun divarları üzerlerinde kubbeleri vesair kârgirleri münşak olmakla yıkılmalarından korkulurken bu defa vuku’bulan rüzgârdan cami ve türbenin üzerlerinde kurşunun çoğu kalkmış olduğundan 36.000 akçe ile tamiri.”*⁵⁰

1180H/1766M tarihli başka bir fermada ise cami ve türbenin etrafında görülen harabiyetten dolayı Bursa Cizyedarı Hüseyin ve mimar halifesinin keşif yapması istenmektedir. Fermada şu hususlar yer almaktadır;

*“Emîr Sultan Cami ve Türbeleri etrafında kara su olmak takribi ile kubbeler ve cidarları beşer parmak ve minaresi yarım zira miktarı münşak olup yarıldıkta evvelce münşak olan yerleri horasan ile doldurularak üzerlerine beyaz sıva ile tamir olunmuşken bikazaillâh-i Tealâ bu esnada zuhur eden hareket-i arzdan ziyade müteessir ve sıvaları dökülüp yıkılacağı âşikâr ve içerüsünde beş vakit namaz bir veçhile caiz olmayup tehlike olduğundan Bursa Cizyedarı Hüseyin ve mimar halifesi marifetiyle süratle keşif ettirilmesi.”*⁵¹

Yukarıdaki belgede bir örneğini gördüğümüz gibi herhangi bir eserde meydana gelen zararın ilk olarak mahkemeye bildirilmesi gerekmektedir. Bunun ardından mahkeme keşif⁵² için görevliler yollamakta ve durumun şikâyet edildiği ölçüde olup olmadığını tespit ederek, gerekli işlemlerin yapılmasını onaylamaktadır. Bu noktada dikkatleri çeken husus toplumdaki eserleri koruma kaygısıdır. Bu rapor sonrasında mahkeme İstanbul’dan izin alarak, tamirin yapılmasına onay vermektedir.⁵³ 1203H/1788M tarihli belge tamir konusunda ne kadar para harcanacağını tespitinin yapıldığına dair örnek bir belgedir;

*“Cami, Türbe ve Aziz-i müşarünileyhin halvethanesi üzerlerindeki çürüyen kurşunlar, cami’in kadınlar cami’i tarafındaki kurşun ve Cami ve İmarete cereyan eden suyolları vesairesi 3004 kuruş 12 para ile tamiri keşfedilmiştir.”*⁵⁴

---

⁵⁰ Kunter, 58.

⁵¹ Kunter, 58.

⁵² Keşfe mensup, keşifle ilgili kayıtlara keşif olarak geçen belgelerde keşif masraflarını ifade eden deyimdir. Develioğlu, 511.

⁵³ Hızlı, **Osmanlı Vakıf Eserlerinin...**, 229

⁵⁴ Kunter, 58.

1210H/1795M senesinde Emir Sultan Cami, Türbe ve İmareti 650 kuruş harcanarak tamir edilmiştir. Emir Sultan Vakfı'na, camine ve müştemilâtına ait birkaç örnek daha verecek olursak; Emir Sultan Cami'nin kubbelerin tamiri hakkında 29 Muharrem 913/4 Haziran 1507 tarihli vesikadır: “*Sâbika bir kubbe iken hâliya dört kubbe ve bir harem olduğundan bir adam hem kayyım ve çerağlık hizmetini ifa edemediğinden yevmi iki akçe kandiller için Cafer'in tayin edildiği.*”⁵⁵

Emir Sultan Cami civarında Emir Sultan'ı ziyarete gelenlerin ikamet ettiği yerin tamiri hakkında bir belgede ise şu bilgiler bulunmaktadır: “*1046H/1636M da İstanbul'da Sultan Süleyman Mahallesi'nde mukim ve Divan-i Sultanî Ruznamçecisi İbrahim Efendi Emîr Sultan Cami-i şerifi kurbinde bir bab saray günlerin geçmesiyle harap olup sarayı kendi parasiyle tecdit ve tamir ve hulus-i niyetle vakfedüp süknası şöyle şart eyledi: 1046 tarihli vesika “Sarayın süknası her sene Hazret-i Emîr'i ziyaret için sofular zamanında gelen meşayih ve fukaralarına vesair ezminede gelen züvvara şart ve müderris Hacı Durmuş oğlu Mehmed Efendi'yi mütevellî tayin eylediği*”⁵⁶ hakkında verilen berattır.

Camiye atanacak personelin seçiminde titiz davranılmıştır. Örnek olarak 07 Ramazan 1165H/07 Ocak 1835M tarihli emirde Emir Sultan Hatibi Mehmed Said Efendi'nin “*şayan-ı hümet bir zat olduğu*” arşivdeki belgelerde yer almaktadır ve özellikle belirtilmiştir.⁵⁷

Emir Sultan Cami, inşa edildiği tarihten günümüze gelinceye kadar birçok defa deprem, yangın ve diğer doğal sebepler sonucu tahribata uğradığını ve tamir edildiğini öğrenmiş bulunmaktayız. Ayrıca Emir Sultan Cami'nin 1766 depreminde tamamına yakını yıkılıp, 1771 yılında ikinci kez yeniden inşa edilen caminin minareleri ve kubbe kurşunları da defalarca tamir edilmiş ve yenilenmiştir. Bu konu ile ilgili olarak Halim Baki Kunter'de makalesinde, “Emir Sultan Cami ve Türbesi zamanla harap olduğundan muhtelif devirlerde tamir gördüğünden bahseder. Emir Sultan Cami'nin kible yönünde bulunan ve 1156H/1743M tarihinde Darü's-Saade

⁵⁵ BŞS 21/54, 29 Muharrem 913.

⁵⁶ Kunter, 59.

⁵⁷ BOA, **Hatt-ı Hümayun (HAT.)**, 553/27365, 07 N.1250/07 Ocak 1752.

Ağası Beşir Ağa tarafından yaptırılan Çeşmenin kitabesinde Beşir Ağa'nın da Emir Sultan Cami'ni ve Türbesini tamir ettirdiği yazı bulunmaktadır.⁵⁸ 1156H/1743M Emir Sultan Cami, III. Selim zamanında esaslı bir tamir ve değişiklik görmüştür. İhya Efendi'nin söylediği tarih kapının üzerinde yazılıdır.⁵⁹

Cami arşiv belgelerinden ve mevcut kitabelerden öğrendiğimiz kadarıyla birçok defa onarıldığını söylemiştik. Cami 1210H/1795M depreminde tamamen yıkılmıştır. Daha sonra III. Selim tarafından 1219H/1804M yılında yeniden yaptırılır. Cami ile türbenin yerleri 1855 depreminden sonra yenilenmiştir.⁶⁰

Bu konu ile ilgili olarak arşivde 1284H/1865M tarihli bir belge daha bulunmaktadır. Bu belgede Bursa' da Emir Sultan Cami ve diğer bazı camilerin tamire muhtaç oldukları ve bu tamir masraflarının nasıl karşılanacağı hakkında bilgiler yer almaktadır. Anlaşıldığı üzere bu camilerin tamirâtı için 311 bin kuruş ayrıldığı yazılıdır.⁶¹

Evliya Çelebi Bursa gezisi sırasında Emir Sultan Cami'ni şu sözlerle anlatır. *“Yüksekçe bir set üzerinde bir minareli küçük bir camidir. Bundan başka selâtin cami yoktur ki bunlar geçmiş padişah camileridir”*.⁶²

Ayrıca camiye yapılan atamalarla ilgili belgelere de sıkça rastlanmaktadır. Padişah onaylı belgeye göre Emir Sultan Cami hatibi vefat ettiği için onun yerine 5 Temmuz 1796'da Hamza Halife atanmıştır.⁶³ Yine aynı şekilde 4 Mart 1840 tarihinde Emir Sultan Cami hatibinin ölmesi üzerine Seyyid Mehmed adlı bir şahsın atandığını görmekteyiz.⁶⁴

⁵⁸ Kunter...,42.

⁵⁹ Kunter, 41-42. “Emîr Sultan'a olmuştu bina vaktiyle bu Mabeyn Harap olmuş mürur-u sâl ile ol Cami-i mümtaz, Bu hale vâkıf oldukça Selim Han-ı kerem – perver, Anı bünyada kıldı himmet-i şahanesin ibraz îdüp ferman esasından yapıldı resm-i dilkeşle, Firaz-ı kubbe-i vâlâsı oldu çarhile demsaz, Muvaffak oldu bu hayr-i azîmc çün Şeh-i âlem, îder eltaf-i Hak'dan bi-girân ecr-i cezil ihraz, İki mısra'la ihya söyledim tarih-i itmamın, Müfid ü muhtasar kıldım kelâmı eyleyüp i'caz, Şeh-i Lslâm Emîr Sultan için Cami bina kıldı, , Şu ziba Mabedi yaptı Selim Şah-ı atâ perdaz.”1219.

⁶⁰ Tanman, 149.

⁶¹ BOA, **Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM)**, 386/87, 01 Ra.1284/3 Temmuz 1867.

⁶² Evliya Çelebi, 17.

⁶³ BOA, **Hatt-ı Hümayun (HAT.)**, 463/97. 29 Z. 1210/5 Temmuz 1796.

⁶⁴ BOA, **Hatt-ı Humayun (Hat)**,1629/27, 29 Z. 1255/4 Mart 1840.

Tablo 4.2. Farklı Tarihlerde Emir Sultan Cami'nin Tamirat Giderleri⁶⁵

Tamir Tarihi	Tamir Yeri	Bedeli
979H/1571M	Cami sakfının kurşunu kaldırılıp bazı bölümlerinin tamiri	
1013H/1604M	Cami pencereleri, minber ve mahfelinin tamiri	24.000 akçe
1013H/1604M	Cami kademelerinin tamiri	13.000 akçe
1026H/1617M	Cami pencere ve tavanları sıvaları	6.390
1043H/1633M	Cami-i şerif kubbeleri tuğla ve döşemeleri türbe kapısı tamiri	5.575
1081H/1670M	Caminin 4 kapısı, türbe ve cüz'hane alçak saçaklar, imaret fırınının tamiri	337.140
1155H/1742M	Cami, türbe, imaret hamamı, han, zaviye, medrese harap olan yerlerin tamiri	47.130
1175H/1761M	Cami ve türbenin kurşunlarının tamiri	36.000
1180H/1766M	Emir Sultan Cami ve türbesinin tamir için keşfi	
1203H/1788M	Cami kurşunu ve imaret suyolları tamiri	3.004 kuruş
1209H/1794M	Cami ve türbe imaretin tamiri	650 kuruş
1046H/1636M	Ziyaretçilerin kaldığı yerlerin tamiri	

Cami ve türbe veya vakıf eserlerinin tamiratı için gerekli olan paranın eksik çıkması halinde tamirat için vakfın bütün gelirleri ayrılırdı. Hatta bu müddet zarfında çalışanların maaşları da bir müddet ödenmemektedir. 1013H/1604M ve 1026H/1617M tarihli vesikalarda böyle bir durumla karşılaşıldığı görülmektedir.⁶⁶

4.4. Emir Sultan Türbesi

Müslüman ülkelerinde bazı kişilerin anıt mezarlarına türbe⁶⁷ denilmektedir. Türbelerin temizlik işleri ve bekçiliğini üstlenen kişilere de türbedâr denilir.⁶⁸ Türbeler, erken zamanlarda İslâm mimarisinde önemlidir.⁶⁹

Emir Sultan Türbesi Bursa'da Yıldırım ilçesinde Emir Sultan mahallesinde yer alır. Emir Sultan türbesi, Emir Sultan'ın eşi Hundi Fatma Sultan tarafından yaptırılmıştır.

⁶⁵ Kunter, 56-59.

⁶⁶ Kunter, 56.

⁶⁷ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, 11. Basım, İstanbul 1999, 285.

⁶⁸ Fehmi Yılmaz, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul 2010,190.

⁶⁹ Metin Sözen, **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, 7.

Diğer vakıf eserler gibi zamanla yıpranmıştır. İlk olarak, II. Abdülhamid tarafından 1868’de yaptırılmıştır. Pencereleden biri üzerinde Sultan Abdülaziz’in yazdırdığı 18 beyitlik kitabesi bulunuyor. İçeride, ortada Emir Sultan’ın sandukası yer alıyor. Sandukanın yanında oğlu Emir Ali Çelebi, eşi Hundi Sultan’ın ve iki kızının sandukaları bulunuyor.⁷⁰

Emir Sultan Türbesi’nin cami ile birlikte tamir gördüğü kayıtları bulunmaktadır. 1156H/1743M yılında Emir Sultan türbesinin zamanla harap olduğundan tamir olduğunu görmekteyiz. Darü’s-Saade Beşir Ağa tarafından yaptırılan çeşmenin kitabesinde Emir Sultan türbesinin tamir gördüğü yazılıdır.⁷¹

1261H/1845M tarihinde Türbesi tamirat geçirmiştir. Sultan Abdülmecid bu tamiratı 1261H/1845M yılında yaptırır. Türbe bugünkü haline getirilmiştir. Bu tamire ait kitabe türbenin üzerinde değildir. Bu kitabe Hacı Beşir Ağa çeşmesinin üzerinde durmaktadır. Kitabe metni 1956 yılında Halim Baki Kunter tarafından çevrilmiştir.⁷²

Türbenin tamiratı ile ilgili önemli bilgilerden bazıları şöyledir. Sultan Abdülaziz’ de Bursa seyahatinde Emir Sultan Türbesi’nin tamire muhtaç olduğunu görmüş, verdiği emir üzerine 1285H/1868M tarihinde türbe bugünkü şekliyle yeni baştan inşa olunmuştur.⁷³ Emir Sultan Türbesi Sultan Abdülaziz zamanında 1285H/1868M yılında da tamir görmüştür. Bu tamire ait kitabe halen Türbenin kapısının üzerinde durmaktadır.⁷⁴

⁷⁰ Tanmam, 150.

⁷¹ Kunter, 42. 1261H tarihinde Emir Sultan Türbesi’nin tekrar bir tamirat geçirdiğini görmekteyiz. Sultan Abdülmecid verdiği talimatla 1261 yılında Türbe bugünkü haliyle yeniden inşa olunmuştur.

⁷² Kunter, 42. Kitabenin çevrilmiş hali şöyledir:

“Yaptırıp Abdülmecid Han-ı velayet iktidar
Hazret-i Sultân Emîre nevmekan bu Türbeyi
Ruh-i pâkin n’ola şâd eyleye tekrimile
Kıldı ihya ol cihanban-ı zaman bu Türbeyi
Daima kılsun ziyaret kudsiyan bünyanını
Yaptı dünya içre çün kasr-ı cinan bu Türbeyi
Zib-i levzen eyle Ziver cevherin tarihimi
Pâkü âli yaptı Hakan-ı Cihan bu Türbeyi”

⁷³ Bu tamire ait kitabe halen türbe üzerinde olmayıp Caminin kible cihetinde kâin Hacı Beşir Ağa Çeşmesinin su hazinesi üzerinde durmaktadır. Kunter tarafından 2.5.1956 tarihinde tercümesi yapılan kitabe metni aşağıdadır. Tarih kıtasında parantez içine alınan kısım kırıktır. Kunter, 42.

⁷⁴ Bu metin 10.9.1941 tarihinde H. Baki Kunter tarafından çevrilmiştir:

“Şahinşeh-i derya neval Sultan-i memduhü’l-hisal
Abdülaziz-i zü’l-kemal âlemlere dâd eyledi

Osmanlı arşiv kayıtlarında türbe ile ilgili birçok belgeye ulaşmaktayız. Bunlardan çoğunu türbeye yapılan atamalar oluşturmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır. 1322H/1904M tarihli kayıta Bursa Emir Sultan Vakfına yapılan atama ile ilgilidir: “günlük 3 akçe vazife ile mushafhan cami ve türbe vazifesi için talepte bulunduğu aylık 40 kuruş vazife ile yine mushafhan cihetlerine mutasarrıf olan Emin bin İsmail’in talep eylediği vazifeye itası”.⁷⁵ Zaviyelerde vakıf görevlilerinin berat ile görevlendirmelerin yapıldığını biliyoruz. Zaman zaman bu beratların yenilenmesi gerekmektedir. Bu berat yenileme ya da görevlendirmelerin Yine 1096H/1685M Bursa’da mükebbir ve cüzhan olarak Emir Sultan Türbesi’nde çalışan Mustafa isimli birinin kaybolan beratı ile ilgili olarak yazdığı dilekçeyi görmekteyiz.⁷⁶ 1035H/1626M Bursa’da Seyyid Mehmet Buhârî Türbesi’nde yevmi iki akçe vazife ile mushafhan olan Mehmet b. Kasım’ın beratının talebi üzerine yenilendiğini görmekteyiz.⁷⁷ 1154H/1742M tarihli Bursa’da Cezerî Kasım Paşa Vakfı’ndan Emir Sultan Türbesi’nde bir cihetin tevcihi ile ilgili yazı yer almaktadır. Bu yazı bir şeyh ataması ile ilgili yazılmıştır.⁷⁸

Ol Husrev-i Hakan-ı din ol kâmkârü kâmbin
Ol mükrim-i ehl-i yakın tekrim-i Damad eyledi
Bu Türbeye cennet nazir der kamu bernâ ve pîr
Bunda yatup Sultan Emîr hep halkı irşad eyledi
Zilzaldan olmuştu harap düşmezdi amma kim turab
Ruh-ı Emîr-i kâm-yab zira ki imdad eyledi
Tamirin ol Şah-ı cenâb emreyledi bi’l-ihtiram
Halkı bu lutf-i müstendam mesruru dilşad eyledi
Bu Vali-i bi-kudreti Hüsnî-i abd ü şevketi
Ber vefk-ı emr-i devleti tesri-i bünyad eyledi
Ol tacidann dembedem şükren alâ tilkenniam
Sükkân-i dünya ve İrem dâvatmı yâd eyledi
Ruh-ı Emîr olsun hemin her kâr ü emrinde muin
Hakkâ ki bir tarz-ı güzîn çok şeyler icad eyledi
Kilk-i emel bi’l-iftihar yazdı heman tarih-i tam
Sultan Emîr’in Türbesin bünyad ü âbâd eyledi” (1285). Kunter, 42-43.

⁷⁵ BOA, **Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD)**, 162/15, 24 C. 1322/5 Eylül 1904.

⁷⁶ BOA, **İbnülemin Vakfı, (İE.EV.)**, 18/2125, 07 Ş. 1096/6 Eylül 1685.

⁷⁷ BOA, **Yabancı Arşiv Bulgaristan (YB.(04))**, 2/20, 30 M. 1035/1 Kasım 1625.

⁷⁸ Söz konusu atamalarla ilgili (Şeyhlik, zaviyedarlık, mükebbir, cüzhan, hatib, mushafhanlık, câbilik, nazırlık, imamlık) Başbakanlık Osmanlı Arşivinde BOA, ŞD. 162/15; BAO, BEO:2195/164577; BOA, HAT:1629/27; BOA, HAT.1561/48; BOA, HAT :1463/97; BOA, C.EV.:186/9292; BOA, C.EV.:487/24604; BOA, AE.SAMD.III.:108/10658.; BOA, İ.DH.:443/29303; BOA, C.EV.:65/3240; BOA, A. MKT.MHM.:147/82; BOA, C..EV...:385/19517; BOA, YB.O4:1/04.; BOA, C.EV. 385-19517.

Bunların yanı sıra diğer belgelerde türbenin diğer sorunlarıyla ilgili kayıtlara rastlamaktayız: 1284H/1868M tarihli Bursa'daki Emir Sultan Cami, Dergâhı ve Türbesi'ndeki görevlilerin yetersiz olan buğday ve arpa bedellerinin arttırılması isteği ile ilgili bir belgeye rastlamaktayız.⁷⁹ Türbeye ait bu tip belgeleri çoğaltabiliriz.

Evliya Çelebi türbeyi XVII. yüzyılın ortalarında ziyaret eder. Evliya Çelebi ile içinin ve dışının renkli çinilerle kaplı olduğunu belirtmektedirler. Evliya Çelebi ayrıca, kapısı gümüş kaplama olan türbenin son derece zengin bir mefruşata sahip bulunduğunu, içinde çok sayıda altın ve gümüş şamdanların, kandillerin, mücevherli askıların, değerli hat levhalarının yer aldığını yazar. Türbede bu kadar kıymetli eşyanın bulunduğunu yazar.⁸⁰

4 Cemaziyelahir 1067/20 Mart 1657 tarihli sicile göre Emir Sultan Türbesinde bulunan eşyaları sırasıyla şöyle sayabiliriz: “Bir altın kandil, 3 sim kandil-i sağır-i cedit, beş diğer sim kandil-i kebir-i atik bir sim gülabdan, altı seccade, iki sim şamdan-ı kebir, bir sim buhurdan muallâk, bir diğer buhardan sim, altı piriç şamdan” yer almaktadır.⁸¹ Türbedeki eşyanın dökümünü içeren 1067H/1657M tarihli bu belge de bu hususta Evliya Çelebi'nin mübalağa etmediğini kanıtlamaktadır. Böyle zengin bir türbe oluşunun hırsızların da dikkatini çektiğini ve türbenin zaman zaman soyulduğunu görmekteyiz. Arşiv belgelerinde bu türbeye yapılan hırsızlıklarla ilgili belgelere de rastlamaktayız. Bunlardan biri 1327H/1909M bir belgedir. Bu belgede Bursa'da Emir Sultan Türbesi'nden eşya alındığının bildirildiği, çalınan eşyanın buldurulması ve sorumluların yakalanması için gereken kanuni işlemlerin yapılması Zabtiye Nezaretince bu hırsızlıklar hakkında gerekli tedbirlerin alınmasını

⁷⁹ BOA, **Meclis-i Vala Evrakı (MVL)**, 560/3, 23 L. 1284/22 Eylül 1867.

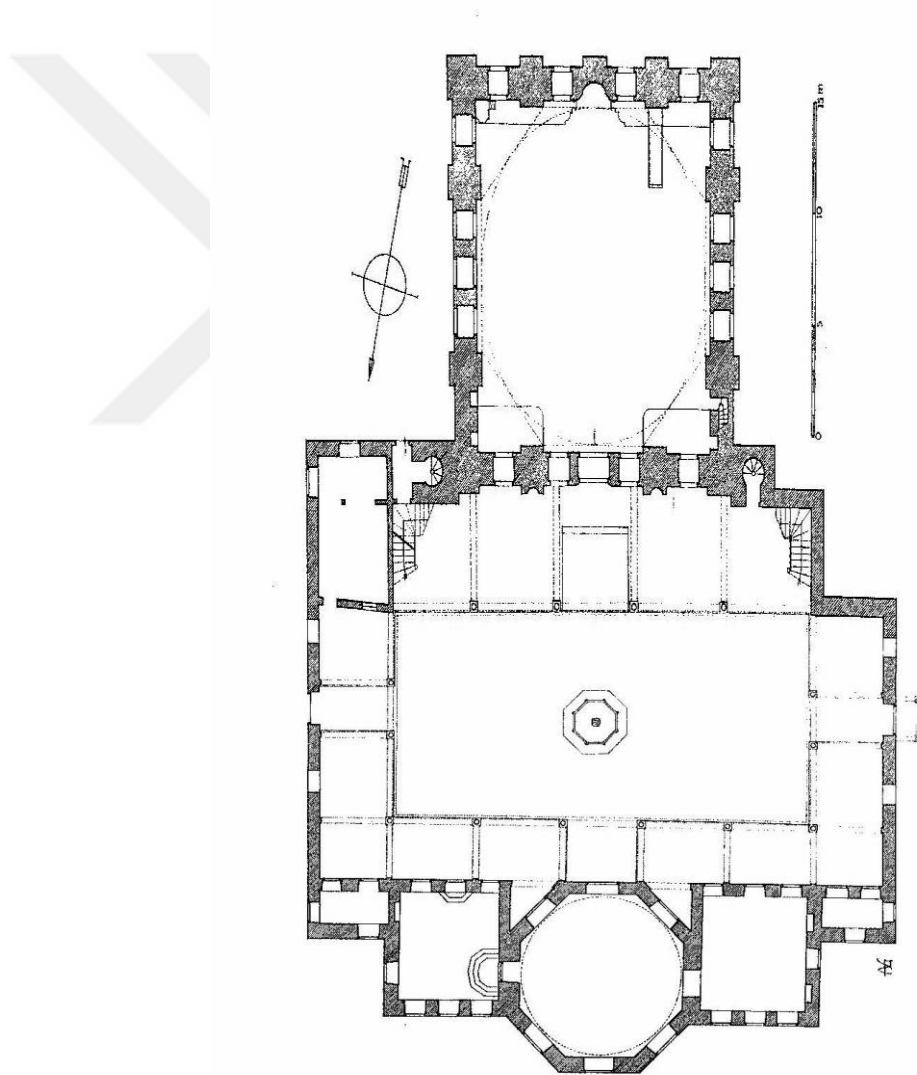
⁸⁰ Evliya Çelebi bu türbenin güzelliğini Seyahatname'sinde şöyle tasvir etmektedir: “Bursa şehrinin hâricinde cânib-i şarkında bir mürtefi hevâdâr yirde bir kubbe-i azîm içre medfûndur. Bâb-ı mu'allâsının kanatları serâpâ gümüş pullar ve gümüş halkalar ve gümüş musanna' kuffeler ile müzeyyendir. Ve atebe-i süflâsı dahi bi'l-cümle gümüş eşkidir. Bu kapudan aşağı altı kademe taş nerdüban ile âsitâne-i sa'âdetine nüzûl olunur ve cümle der-i dîvârının enderûn u bîrûnu serâpâ ibretnümûn nakş-ı bukâlemun kâşî çinidir. Ve pencerelerinin dörd adedi cânib-i garba Bursa sahrasına nâzır tu[n]ç revzenlerdir. Ve bu âsitâne içre olan maslûbât mücevher eşyâlar meğer Ravza-i Mutahhara'da ola. Ve bunda olan zî-kıymet ibrişim hâlîçeler bir âsitânede yokdur ve kabr-i şerîfin cânib-i erba'asında niçe yüz altın ve gümüş çerağlar ve mücevher kanâdiller ve kırkar ellişer ukıyye gelir zeheb-i hâlis şemdânlar ve çerâğdanlar... ve sanduka-yı şerîfin cânib u etrâfında Yâkût-ı Musta'simî ve Şeyh ve Bekrî ve Abdullah-ı Kırımı ve Hâlidî ve Demirci Kulu ve Zehebî ve Şeyh ve İbnu'ş-Şeyh Dede Mehemmed ve Karahisârî ve Karahisârî Hasan Çelebisi hattıyla mezkûr hattatlar kelâm-ı izzetleri...” Evliya Çelebi, C 2, 33.

⁸¹ Kunter, 60.BŞS. 345/98.

içeren bir belgeye rastlamaktayız. Buradan da anlaşılacağı üzere Evliya Çelebi'nin de bahsettiği gibi bu türbenin zengin bir türbe olduğu kanaatini desteklenmekte olan belgedir.⁸² Arşivdeki bazı belgelerde yapıların harap olma nedenleri belirtilmeden yalnızca tamire ihtiyaçları olduğu ifade edilmiş ve gereğinin yapılması istenmiştir.

Bunun yanı sıra Ahmet Hamdi Tanpınar, Emir Sultan Türbesi'nden bahsederken mükemmel bir peyzajı olduğunu belirterek "*Cetlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı.*" der.⁸³

Çizim 4.4. Emir Sultan Cami ve Türbesi (Gabriel)⁸⁴

⁸² BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.), 2734/74, 17 M. 1327/8 Şubat 1909.

⁸³ Tanpınar, 110.

⁸⁴ Albert Gabriel, **Bir Türk Başkenti Bursa**, Neslihan Er, Hamit Er ve Aykut Kazancıgil (çev.), İstanbul: Seçil Ofset, 2011.

Çizim 4.5. Emir Sultan Cami ve Türbesi Kesit. (Gabriel, 132)

4.5. Emir Sultan Medresesi

Eğitim-öğretim çok önemlidir. Eğitim sayesinde toplum belli bir kültür seviyesine ulaşabilir. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nde de eğitim-öğretim kurumları olan mektep⁸⁵ ve medreselerin yeri ayrıdır.⁸⁶

Emir Sultan mektebi Emir Sultan Türbesi'nin hemen yanındadır. İsfendiyar oğlu İbrahim Bey ile Çelebi Sultan Mehmet'in kızı Selçuk Hatun'un kızları Hatice Hatun tarafından yaptırılmıştır.⁸⁷ Hatice Hatun'un mektep vakfiyesi evahir-i şevval 906H/10-19 Mayıs 1501M tarihlidir.⁸⁸

⁸⁵ Samettin Başol, Ömer Düzbakar, 17. Yüzyılda Bursa'da Eğitim-Öğretim Hizmetlerine Yönelik Vakıflar, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 22, 2009, 5. "Bursa Şer'iyye Sicillerinde mektep için kullanılan kelimelerin dönem dönem farklılıklar arz ettiği, buna göre XVI. yüzyıl ortalarına kadar mektep için muallimhane kelimesinin çok sık kullanıldığı, bu dönemden sonra genelde mekteb'in tercih edildiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin bu ilköğretim kurumları için mekteb ve muallimhane kelimelerinden sonra en sık kullanılan kelimeler mektebhane, darüttâlim, mahalle mektebi, beytüttâlim ve küttabtır".

⁸⁶ İlk Osmanlı medresesi İznik'te Orhan Gazi tarafından kurulmuştur. Müderrisi de ünlü bilginlerden Davud-ı Kayserî'dir. Sonraki dönemlerde de Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Bursa'da da birçok medrese ve mektep kurulmuştur. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin...**, 1.

⁸⁷ Hızlı, **Mahkeme Sicillerine Göre...**, 45.

⁸⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 581/376/374, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), BCBV. 2163/125/106.

Cezerî Kasım Paşa'nın⁸⁹ Bursa'da hamam ve imareti, İstanbul'da iki cami, mektep ve medresesi vardır. Bursa'daki medrese Emir Sultan Türbesi'nin yanındadır. Bu nedenle Emir Sultan Medresesi olarak bilinmektedir. Medresenin inşa tarihi 890H/1485M'dir. Cezerî Kasım Paşa aynı tarihte vefat etmiştir.⁹⁰

Emir Sultan Medresesi eğitim ve öğretimde ileri seviyededir. Toplam olarak on odalıdır. Odaları kurşun kaplı olup daha sonra daha sonra kiremit döşenmiştir. 1045H/1635M de 6.710 akçe harcanarak tamir ettirilmiştir. Daha sonraki yıllarda harap olunca mütevelliler tarafından satılmıştır.⁹¹

Tablo 4.3. Kasım Paşa Medresesinde XVI. Yüzyılda Görev Yapan Müderrisler⁹²

Görev Devri	Müderris
Yavuz Sultan Selim devrinde	Kara Davut Efendi
	Emin Kösesi
Kanuni Sultan Süleyman devrinde	Küçük Hüsam Efendi
	Ruşenizade Nimetullah Efendi
	Mimarzade Mustafa Çelebi
	Şeyhulislâm Ma'lul Emirzade
	Seyyid Mehmed Efendi
	Bezenzade Mahmud Efendi
	Mirim Kösesi Mehmed Efendi
	Mazlum Melek Ahmed Efendi
II. Selim devrinde	Abdulgani b. Emir Şah Efendi
	Mazlum Melek Ahmed Efendi
III. Murat devrinde	Süfyan Efendi
	Saruhanî Muslu Çelebi
	Sinanüddin Yusuf Efendi

Emir Sultan'ın adını taşıyan cami yakınında bulunan dershaneler de Hundi Hatun tarafından yaptırılmıştır. Medrese ile hamam Cezerî Kasım Paşa'nındır.⁹³

⁸⁹ Kasım Paşa Medresesini Cezerî Kasım Paşa yaptırmıştır. Kasım Paşa Fatih Sultan Mehmet Devrinin ileri gelenlerinden olup önce defterdarlık, daha sonra da 887H/1482M de vezirlik yapmıştır. Bir ara Selânik Valiliğinde bulunmuştur. Ülkenin pek çok yerinde hayrat yapmıştır. 890H/1485M de II. Bayezid döneminde Bursa'ya gelir ve o sene vefat eder. Bursa'da Emir Sultan Türbesi yanında defnolunmuştur. "Safî" mahlasıyla şiirleri vardır. Mefail Hızlı, **XVI. Asır Bursa Medreseleri**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1986, 78.

⁹⁰ Hızlı, **XVI. Asır Bursa...**, 79.

⁹¹ Hızlı, **XVI. Asır Bursa...**, 80.

⁹² Hızlı, **XVI. Asır Bursa...**, 80.

⁹³ Kunter, 41.

Medrese ve mektepler var olduklarından beri her yönüyle ileri bir gelişme göstermişlerdir. Anadolu da kurulan medreseler genellikle Anadolu kültürünü yansıtmışlardır.⁹⁴Sıbyan mektepleri ise tek odalıdır. Ve tek bir muallim ders verir.⁹⁵

Emir Sultan, medrese ve mektepler inşa ederek eğitime çok önem vermiştir. Emir Sultan'ın bu çalışmaları hep desteklenmiştir. Eşi Hundi Fatma Hatun, kocası adına bir sıbyan mektebi inşa ettirmiştir. Mefail Hızlı'nın tespitlerine göre, “adı geçen sıbyan mektebi için, Hatice Hudrî adında bir hayırsever, günlük bir akçe ile bir cüz tilavetine imkân tanıyan bir vakıfta bulunmuştu. Ayrıca, mektep kadrosunda, yine günlüğüne bir akçe ödenen ve tespih çekmekle görevli bir de müsebbih⁹⁶ bulunması şart koşulmuştu”.⁹⁷

Emir Sultan Külliyesi içerisinde yer alan medresenin Cezerî Kasım Paşa tarafından yaptırılan medrese uzun süre faaliyette bulunduğunu söyleyebiliriz.⁹⁸ Emir Sultan'a ait medrese hakkında arşivdeki bazı belgelerde yapıların harap olma nedenleri belirtilmeden yalnızca tamire ihtiyaçları olduğu ifade edilmiş ve gereğinin yapılması istenmiştir. Tamiratla ilgili belge Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1045H/Ekim 1635M tarihli olup “*Emîr kurbunda Medresesi harap olup on bab hücreleri ve derslane kubbesi kurşunlarının 6710 akçe ile tamiri*” ile ilgilidir.⁹⁹

Halim Baki Kunter, 1941 yılında Emir Sultan ile ilgili çalışma yaparken, medresenin satıldığını satın alan kişilerin burayı ev yaptığını söylemektedir. Mektep'in ise arsa halinde bulunduğunu, imaretin ise satıldığını ve yeni bir bina yapıldığından bahseder. Tekkenin ise mektep olduğunu ve burada öğrenim yapıldığından bahseder.¹⁰⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki kayıtlarda da medreseye yapılan müderris atamalarına rastlamaktayız. 1275H/1859M tarihli arşiv vesikası Bursa'da boş olan Emir Sultan Medresesi Müderrisliği'nin Abdülkerim Efendi'ye tevcihi talebiyle ilgili

⁹⁴ Sözen, 85-95.

⁹⁵ M. Zeki Pakalın mektep'i şu şekilde açıklar: “Mektep öğretmenlerin eğitimlerinden sonra tayin edildikleri yerlerdir. Genellikle bir caminin ya imamı, yahut müezzini idiler. Medrese, derslerin okutulduğu bina anlamına gelmekle birlikte çoğuluda “medaris”tir. Aynı zamanda medreselerde ders verenlere de müderris denir.” Pakalın, 436.

⁹⁶ Tesbih eden,subhânallah diyen kişilerdir.Devellioğlu, 738.

⁹⁷ Hızlı, **Mahkeme Sicillerine Göre...**, 109.

⁹⁸ Baysun, Hayatı, Şahsiyet..., 89.

⁹⁹ Kunter, 60.

¹⁰⁰ Kunter, 41.

evraktır.¹⁰¹ Ayrıca Emir Sultan medresesinin tamiri hakkında Bursa valisinin yazdığı bir yazıya rastlamaktayız: 1274H/1860M tarihli vesika da Bursa'daki Emir Sultan Medresesi'nin tanzim olunan keşif defterinin irsaliyle tamiri hakkında Hüdavendigâr valisinin yazısı bulunan bir belgedir.¹⁰²

Emir Sultan Medresesi ile ilgili bir belgede; “*Hoca Kasım gayet maldar bir tacir olup Hazret-i Emir namına bir kubbeli cami yaptırır, bilahare uç beylerinden Sinan Bey nam zat da kible cihetine iki kubbe ilâve eder*” ifadesi geçmektedir. Diğer rivâyete göre de Hundi Sultan hem camiyi, hem türbeyi ve civarında derslane ile imareti inşa ettirir. Medrese ile hamam Cezrî Kasım Paşa'nındır. Esasen bu cami altı kubbe imiş mürur-ı zamanla harap olmuş, III. Sultan Selim zamanında bir kubbe üzerine ihtisar ve inşa olunmuştur. Eski temeller görülmektedir.¹⁰³

4.6. Emir Sultan Çeşmeleri

Emir Sultan Cami'nin güney ve batısında farklı tarihlerde yapılmış dört çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmelerden, hamamın yer aldığı sokağın köşesindeki ile aynı yönde cami duvarının köşesindeki 1155H/1743M tarihini taşımaktadır. Bu dört çeşme; Beşir Ağa Çeşmesi, Darü's-Saade Ağası Çeşmesi, Fatma Hanım Çeşmesi ve Kurtbasan çeşmeleridir.

Çeşmeler genelde tanım olarak, “genel su sağlama sisteminden gelen suyun kamunun kullanımına sunulduğu yapı veya kaynağından bir hazneye toplanarak veya borularla getirilerek, akıtılan suların alınmasına mahsus, lüleli veya musluklu bir hazne şeklinde, mermerden ya da taştan yapılmış, umuma mahsus su alma yerleridir”.¹⁰⁴

Emir Sultan'a ait çeşmeler pek yer kaplamayan olarak tasarlanmışlardır. Mimari işçilikleri onları ölümsüz ve benzersiz kılmıştır.¹⁰⁵

¹⁰¹ BOA, **Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM)**, 147/82, 25 R. 1275/2 Aralık 1858.

¹⁰² BOA, **Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM)**, 123/38,16 Ca. 1274/2 Ocak 1858.

¹⁰³ Kunter, 55.

¹⁰⁴ Ebru Çetinkaya, **Bursa Çeşmeleri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Erzurum 2012, 6.

¹⁰⁵ Semavi Eyice, Çeşme, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 28, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, 279-287.

Bursa şehrindeki sülardan bahsetmeden olmaz. Bursalı yazarlardan XVI. yüzyılda Lamiî Çelebi, “Şehrengîz-i Bursa” adlı eserinde “Akar her kûşeden bin çeşme rahşân biri ol çeşmenün mihr-i dirahşân” sözleriyle Bursa çeşmelerinden bahsetmiştir.¹⁰⁶

4.6.1. Beşir Ağa Çeşmesi

Emir Sultan çeşmelerinden ilki Beşir Ağa Çeşmesi Yıldırım semtinde bulunmaktadır. Emir Sultan Mezarlığına yakındır. Çeşme, 1156H/1743M tarihinde Beşir bin İbrahim tarafından yaptırılmıştır.¹⁰⁷

Fotoğraf 4.3. Beşir Ağa Çeşmesi Genel Görünümü (Çetinkaya, 166)

¹⁰⁶ Murat Yurtsever, Lamiî Çelebi'nin Bursa Şehrengizi'nde Mekân Tasvirleri, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Bursa 1987, 246.

¹⁰⁷ Çetinkaya, 39.

4.6.1.1. Kitabesi

*“Hâzin-i gencine-i mahrem-sarây-ı saltanat
Bende-i makbûl-i hâssı Hazret-i Mahmûd Hân
Pür-himem Beşîr Ağa kim oldu hüsn-i hattile
Hoş-nüvisân-ı cihân içre müşârun bil-benân
Celb-i hayr için veliyy-i ni’meti şâhenşehe
Böyle dil-cû çeşme bünyâd etti ol sâmi-mekân
Hem Emir Sultân’ın ez-cümle revân-ı pâkini
Eyledi hakka ki bu zîbâ eserle şâdumân
Sâye-i lûtfunda Mevlâ şehriyâr-ı âlemin
Nâil-i ecr eyleyip olsun mekîn-i kâmrân
Yek kalemden yazdı Ni’met bî-nukât târîhini
Çeşme-sârında Beşîr Ağa eder kevser revân
1156H/1743M
Ketebehû El-Hakîr El-Muhtâc ilâ rahmet-i
Rabbihî ’l-Kadîr Hâzin-i Hazret-i Şehriyârî Beşîr”¹⁰⁸*

Anlamı: “Mahmud Han’ın Saltanat sarayının hazinelerinden özel bir kimse olan Beşir Ağa, güzel yazı yazması sayesinde dünyanın en güzel yazan kişisi seçilip parmakla gösterilir kimse oldu. Sultan hazretleri adına, hayır amacıyla bu güzel gönül okşayan çeşmeyi yaptırdı. Emir Sultan Hazretlerinin güzel yolunu bu güzel eserle bahtiyar kılmış oldu. Bu sayede cihan sultanının sevabına nail eyleyip Mevlâ onu mutlu kullarından eylesin. Nimet tek kalemde tarihini noktasız harflerle yazdı, Beşir Ağa Çesmesi ile kevser suyuna yol aldı.”

“Yazan: Allahın rahmetine muhtaç olan aciz kul, saltanat hazinedarı Beşir”.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Çetinkaya, 40.

¹⁰⁹ Çetinkaya, 41.

Fotoğraf 4.4. Beşir Ağa Çeşme Kitabesi (Çetinkaya, 166)

4.6.1.2. Mimari Özellikleri

Çeşme, 3,50x2,28 m ölçülerindedir. Malzeme olarak mermer kullanılmıştır.¹¹⁰ Ebru Çetinkaya'nın tespitlerine göre Beşir Ağa Çeşmesi'nin "1938'deki fotoğrafında günümüzdeki restorasyonundan sonra bazı değişiklikler görülmektedir. Çeşme eski haline göre 25-30 cm yere gömülmüştür. Her iki yanındaki sütunlar günümüzde kalınlaşmıştır. Kitabenin üzerindeki saçak eski fotoğrafında daha ince ve zariftir. Çeşmenin üzerindeki üçgen alınlık eski fotoğrafta iki yandan basamaklar halindedir. Çeşmenin suyu günümüzde akar durumdadır".¹¹¹

4.6.2. Darü's-Saade Ağası Çeşmesi

Emir Sultan Çeşmelerinden ikincisi olan Darü's-Saade Ağa Çeşmesi'dir. Yıldırım Semtinde, Emir Sultan Cami güney girişindedir. Çeşme, 1156H/1743M yılında camiyi tamir ettiren Darü's-Saade Ağası tarafından yaptırılmıştır. Kitabeyi çeşmeden ayıran mermer blok üzerinde "Bismillahirrahmanirrahim ve mine'l-mai külle şey'in" ayeti yazılıdır.¹¹²

¹¹⁰ Doğan Yavaş, Bursa'da Kitabeli Osmanlı Çeşmeleri, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 2, Bursa 2000, 37.

¹¹¹ Çetinkaya, 41.

¹¹² Çetinkaya, 42.

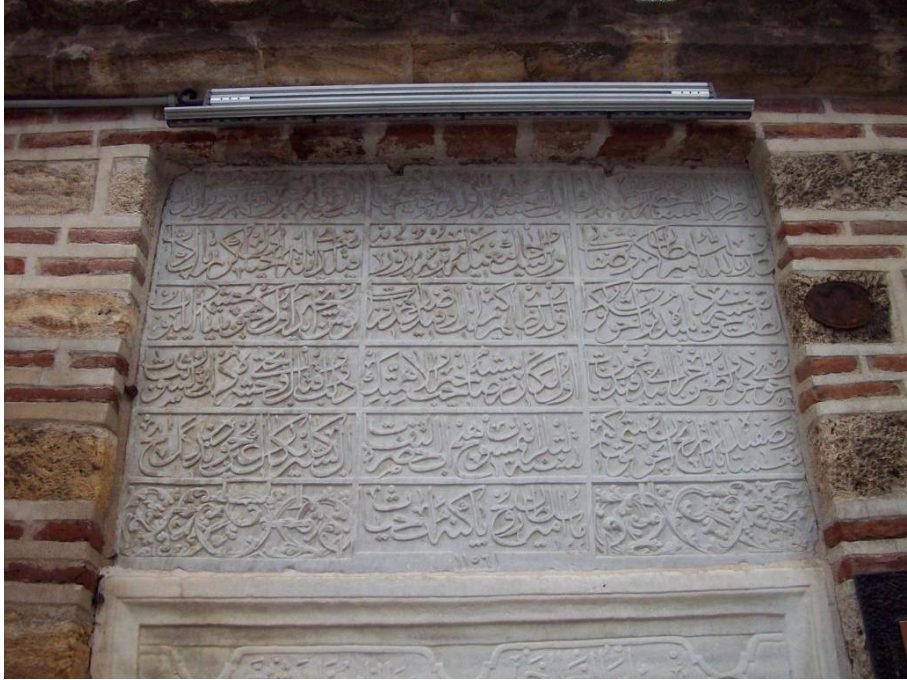
Fotoğraf 4.5. Darü's-Saade Ağası Çeşmesi Genel Görünümü (Çetinkaya, 170)

4.6.2.1. Kitabesi

*“Nâzır-ı dârü's-sa'âde hazret ağa ki anın
Âb-ı ihsâniyle sîr-âb oldu el-hak şeş-cihât
İşte ez cümle Burusa şehrini tenvîr eden
Ârif-i billâh Emir Sultân kerrûbî-sıfât
Ol velînin câmi'ile türbe-i pür-nûrunu
Kıldı ta'mîr ile ihyâ ol kerîm-i pâk zât
Lutf-ı Hakk ta'mîri zeylîde bu âb-ı hoş-güvâr
Oldu zâhir kim anın evsâfidir azb-i Fırat
Gûş edince ol kerem-cû çeşme bünyâd eyleyip
Cûy-i cûd ü lutfun icrâ etti çün kand-i nebât
Ol mekârim-pîşe sâhib hayr-ı vâlâ himmetin
Devlet ü ikbâl ü bahtı haşredeک bulsun sebât
Ni'metâ vasfında yaz târîh için bu beyti kim
Teşne-lebler etmesin hiç Âb-ı Hızır'a iltifât*

*Al Beşîr-i kâmkârın ayn-ı cûdından gel iç
Mâ Emir Sultân rûh-ı pâkine âb-ı hayât
1156H/1743M”¹¹³*

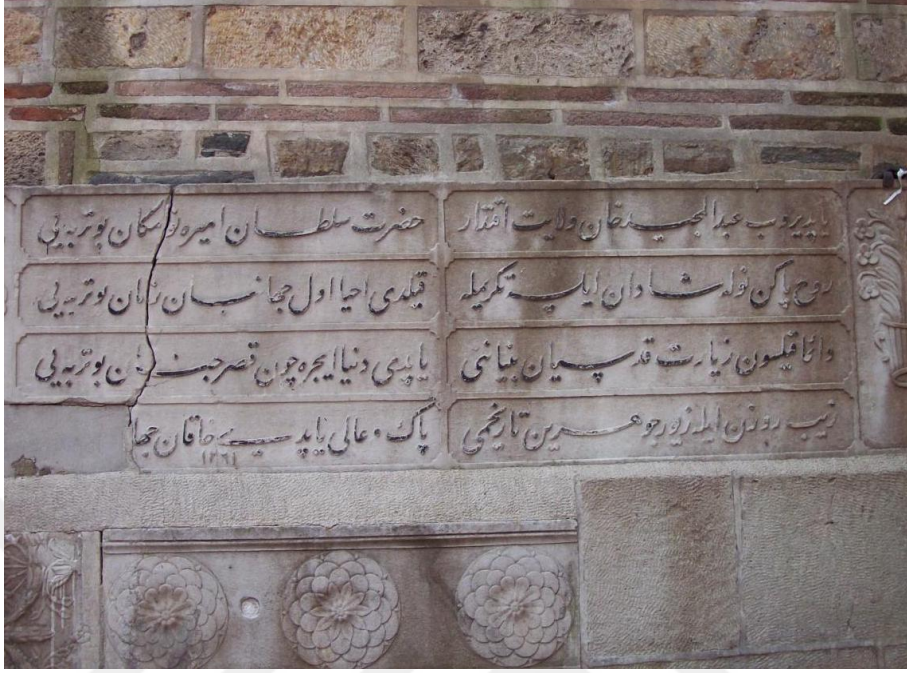
Anlamı: “Darü’s-Saade Ağası sayesinde beş taraf suya doydum. Bursa şehrini nurlandıran, Allah’ı tanımaya kendisini adanmış melek sıfatlı Emir Sultandır. Darü’s-Saade Ağası bu veli kimsenin cami ve türbesini tamir ettirmiş olup, Allah’ın lütfuyla içimi çok hoş olan bu doyumsuz suya bakım yapma imkânı da olmuş oldu. Fırat’ın tatlılığı bu suda kendisini gösterdi. O şeref ve güzel ahlak sahibi kişi bunu duyunca hemen çeşme yaptırdı, çünkü kendisi şeker kamışı kadar tatlı bir insan olup fukaraya cömertlikte bir nehir kadar lütfkârdır. İyilikseverlikte yüksek çaba sahibi ve güzellikler kendisinde toplanmış bu kişinin bahtı da hayırları da makamı da mahşer gününe kadar devam etsin temenni ederiz. Bu beyitte tarihini nimeta vasfı ile yazdık ki susamışlar hızırın suyuna muhtaç kalacak hallere düşmesinler de bu çeşme daima akmış olsun. İsteklerini elde ettiği için mutluluğu elde etmiş olan Beşir’in, Emir Sultan’ın temiz ruhuna ithafen yaptırdığı hayat suyunun aktığı cömertlik çeşmesinden gel sen de iç”.¹¹⁴

¹¹³ Çetinkaya, 43.

¹¹⁴ Çetinkaya, 44.

Fotoğraf 4.6. Darü's-Saade Ağası Çeşme Kitabesi (Çetinkaya, 169)

Fotoğraf 4.7. Darü's-Saade Ağası Çeşmesi Arka Cephesinde Bulunan Kitabe (Çetinkaya, 169)

4.6.2.2. Mimari Özellikleri

Tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. Mermer malzemenen yapılmıştır.¹¹⁵

4.6.3. Fatma Hanım Çeşmesi

Emir Sultan çeşmelerinden olan Fatma Hanım Çeşmesi Yıldırım mahallesindedir. Emir Sultan Cami'nin solunda yer alır. Çeşme, 1284 H.-1838 M. yılında Hacı Mustafa'nın zevcesi Fatma Hanım adına yaptırılmıştır.¹¹⁶

Zamanında çok bol suyu olan çeşme, 1970 yılından sonra on beş sene kadar akmamıştır. 1984 senesinde şebekeden su bağlanmışır. Günümüzde çeşmenin suyu akar haldedir.¹¹⁷

¹¹⁵ Çetinkaya, 44.

¹¹⁶ Çetinkaya, 35-36.

¹¹⁷ Çetinkaya, 54.

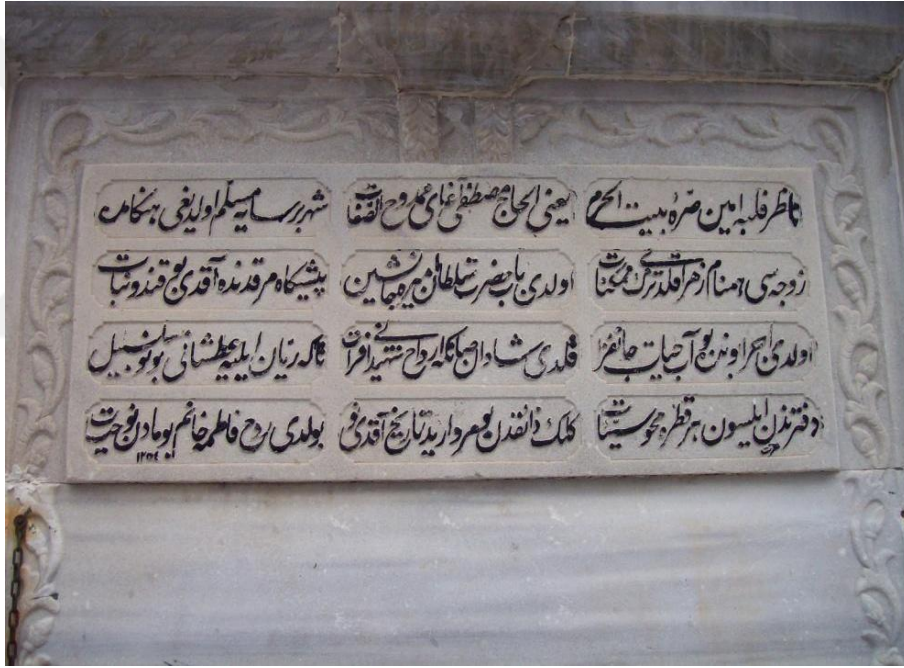

Fotoğraf 4.8. Fatma Hanım Çeşmesi Genel Görünümü (Çetinkaya, 180)

4.6.3.1. Kitabesi

*“Nâzır-ı Filibe emîn surre-i Beytü’l-harem
Ya’ni El-Hâc Mustafa Ağa-yı memdühü’s-sıfât
Şehr-i Bursa’ya müsellim olduğu hengâmda
Zevcesi hem-nâm-ı Zehrâ kıldı terk-i mümkinât
Oldu bâb-ı Hazret-i Sultân Emîr’e câ-nişîn
Pîşgâh-ı merkadinde akdı bu kand ü nebât
Oldu icrâ bunda bu âb-ı hayât-ı can-fezâ
Kıldı şâdân sanki ervâh-ı şehîdân-ı Fırât
Tâ ki reyyân eyleye atşânı bu nev-selsebil
Defterinden eylesin her katre mahv-i seyyiât
Kilk-i Zâik’ten bu mervârîd târîh aktı nev
Buldu rûh-ı Fâtımâ Hânım bu mâdan nev-hayât*

Anlamı: “Hacı Mustafa Ağa ki methedilmiş sıfatlara layık biri olup, Beytü’l-Harem’e gönderilen surre alaylarının başındaki kişidir. Bursa’ya müsellim olarak geldiğinde eşi Fatma Zehra Hanım vefat etti. Emir Sultan Hazretlerinin dergâhına vekillik etti ve bu çeşme ile de adeta bu kabir önünde şeker kamışından akan su gibi tatlı çeşme akar oldu. Bundan böyle bu hayat suyu cana can katar oldu. Fırat şehitlerinin ruhlarını mutlu kılmışçasına, susamış kimseleri bu çeşme suya kanmış eylesin. İçilen suyun her bir damlası amel defterindeki kötülükleri silsin. Çeşmesinden adeta içi akar oldu ve Fatma Hanım bu su sebebiyle yeniden hayat buldu.”¹¹⁹

Fotoğraf 4.9. Fatma Hanım Çeşmesi Kitabesi (Çetinkaya, 180)

4.6.3.2. Mimari Özellikleri

Çeşme, 3,30x2,05 m ölçülerinde, bağımsız, tek yüzlü bir meydan çeşmesidir. Malzeme olarak mermer kullanılmıştır.¹²⁰

¹¹⁸ Çetinkaya, 53.

¹¹⁹ Çetinkaya, 53.

¹²⁰ Çetinkaya, 53.

4.6.4. Kurtbasan Çeşmesi

Emir Sultan'a ait bir diğer çeşme ise Kurtbasan Çeşmesidir. Yıldırım'da Emir Sultan Cami'nin batısında yer alır. Emir Sultan'a ait olan bu çeşme, 1268H/1851M tarihinde yapılmıştır.¹²¹

Çeşmenin suyu, 1970'lerde de akar. Fakat bir ara faaliyeti durur. 1984 yılında çeşme onarılmış ve şebekeden su bağlanmıştır. Çeşme günümüze kadar varlığını korumuştur.¹²²

4.6.4.1. Kitabesi

*“Maşâallah
Sarf-ı maktûr eyleyip bir zât-ı âlî eyledi
Çeşme-sâr-ı bi'r-i cûdından revân mâ-i tahûr
Eyleyen def'-i ataş bu ayn-i cârîden desin
Sâhibin Yâ Rabb emîn eyle ilâ yevmi'n- nüşûr
Eyleyip tarsî'-i cevherle dedim târihini
Nüş edip bu âbden dil-teşne-gân bulsun sürûr
1268H/1851-1852M”¹²³*

Anlamı: “Maşaallah

Çaba gösterip yüce bir zat, cömertlik kuyusundan gelen temiz suya bir çeşme yaptırdı. Susuzluğunu bu çeşmeden giderenler, ya rabbi bu çeşmeyi yaptıranı ahirette de belalardan emin kıl desinler. Noktalı harflerle süsleyerek tarihini düşürdüm, bu sudan hem susayanlar hem de gönlü yananlar içerek mutluluk bulsunlar”.¹²⁴

¹²¹ Yavaş, 36.

¹²² Arif Özer, *Geçmişten Günümüze Bursa Çeşmeleri*, Bursa: BUSKİ Yayınları, 2010, 41.

¹²³ Çetinkaya, 56.

¹²⁴ Yavaş, 56-57.

Fotoğraf 4.10. Kurtbasan Çeşmesi Kitabesi (Çetinkaya, 184)

4.6.4.2. Mimari Özellikleri

Tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. Mermerle inşa edilmiştir.¹²⁵

Safer 1155H/Nisan 1742M tarihli belgede Asa kuyusunun mecralarının tamiri hakkında yayınlanmıştır. Bu belgede bu çeşmenin uzun zaman geçmesi nedeniyle harap olduğu ve onarıma ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Belgede bu durum şöyle ifade edilmiştir ; “*Emîr Sultan'ın Asâ Bahçesin'den çıkan Asâ Suyu İmaret-i âmirelerine ve zaviyelerine ve hamamına ve bina ve ihya buyurdıkları çeşmelere ve mahallesinde bazı evlere ve civarında vâki Cezrî Kasım Paşa Medresesi civarında olan musluklara ve ondan medresenin içerüsünde vâki çeşmeye ve haric-i medresede kârgir çeşmeye ve andan abdesthaneye icra ve zaman-ı saadetlerinden bugüne kadar akan Asâ kuyusunun mecraları tamirinde uzun müddet tekâsül edildiğinden mebsut künkleri ve çıktığı yerden küngü vusül ve dühulü mahalline gelince dehlizleri mürur-i ezman ile külliyyen harap ve yirmi beş seneden beri imaretten ve mevazi-i saireden. Sular kesilmiş ve halk büyük zahmet çektikten başka sular yere batup ve mahall-i mezburda arza batan ayazma suları dahi arzı kağşatup işbu Asâ Suyu ve Akçağlan Suyu azîm sular olmakla tahtel'arz yollar bulup cereyan ve arz kayup ve üzerlerinde vâki Cami ve türbe ve imaret ve hamam ve han ve zaviye ve medrese ve ebniye-i*

¹²⁵ Çetinkaya, 57.

saire ve mahallelilerin evleri harap ve perişan olup 47130 akçe ile tamiri kaabil olduğu” hakkındadır. Safer 1155H/Nisan 1742 tarihli belgede tamir ile ilgili olarak genel bilgiler verilmiştir. Bu belgede yirmi beş yılı aşkın bir süreden bahsedilmektedir.¹²⁶

XVII. yüzyıl seyyahlarından Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Bursa sularını anlata anlata bitiremez. Bursa'da suların çokluğuna sık sık vurgu yapan Evliya Çelebi şehirdeki çeşmelerden bahsederken “*gerçi bu şehir çeşmeye muhtaç değildir ama, gelip geçenler için hayır sahipleri iki bin altmış çeşme yaptırmışlardır*” demektedir.¹²⁷

Evliya Çelebi de eserinde şehirde yirmi üç bin evde akarsu olduğuna dikkat çekmiş, bunun nedenini de “*Bursa şehri, Cebel-i Ruhbanın eteklerine düşmekle cümle evler biri birinden büyük bulunmakla hânedan hâneye su cereyân etmek mümkündür*” sözleriyle açıklamıştır.¹²⁸

Bursa Sicilleri arasında yer alan bir belgeye 1742 yılında İstanbul'dan yardımın talep edildiği göre söz konusu yardım talebine neden olan gelişmeler şöyle yaşanmıştı: “Bursa'da Emir Sultan Cami, türbesi ve diğer binalarının yer aldığı bölgenin üst taraflarında üç ayrı yerde çıkan sular künkler aracılığıyla mahalle halkının evlerine dağıtılmıştı. Uzun zamandan beri tamir ve bakımı ihmal edilen suların memba ve mecralarında bozulmalar olmuş, zamanla künkleri kırılmıştı. Eskiyen ve kırılan künklerden sızan sular yer altından yeni mecralar oluşturmuş, bu da zaten eğimli olan bölgenin toprağının daha da yumuşamasına ve heyelanlara sebep olmuştu. Heyelanlar neticesinde evlerin bir kısmı tamamen yıkılırken diğer bir kısmı da hasar görmüştü. Bu yüzden mahalle sakinlerinin çoğu evlerini terk ederek, başka yerlere taşınmışlardı.” Taşınmayanların ise evlerinde suları akamaz olmuştu. Bu şikâyetler sıralandıktan sonra “*Emir Sultan gibi bir zatın tarihi camisi, mahallesi ve civardaki*

---

¹²⁶ Kunter, 58.

¹²⁷ Evliya Çelebi, C. 2, 15.

¹²⁸ Evliya Çelebi, C. 2, 15.

diğer mahalleler perişan olmakla yüz yüzedir” denilerek, İstanbul’dan lağımıcı ve mimar istenmişti.¹²⁹

1742 yılına ait başka bir belgede de Divan-ı Hümayun’a yine Emir Sultan Mahallesi’yle ilgili bir arzuhalin verildiği anlaşılmaktadır. Bu belge de “Emir Sultan Mahallesinin içinde bulunduğu zor durumu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. İlgili kayıтта Emir Sultan’ın Asa bahçesinden zuhur eden Asa ve Akçağlayan sularının kontrol altına alınması için yapılan keşif ve ihtiyaç duyulan meblağdan bahsedilmektedir. Bu suların keşfinin yapılması istenmiş, ancak bundan önce mahallenin içinde bulunduğu durum arz edilmiştir. Asa suyu, Emir Sultan’daki imaret, zaviye, hamam ve çeşmelere, ayrıca mahalledeki evlere ve yakınlardaki Cezerî Kasım Paşa Medresesi civarındaki musluklara, oradan medrese dâhilindeki büyük çeşmeye ve abdesthaneye akmaktaydı. Emir Sultan zamanlarından bu yıllara kadar akmakta olan bu suyun uzun yıllardan beri mecralarının tamir edilmediği, ihmalkârlık ve benzeri nedenlerden dolayı suyollarına döşenen künklerin harap olduğu, yirmi beş seneden fazla zamandır imaret sularının akmadığı, bu yüzden imaretin hademeleri ve sair ahalinin büyük zahmetler çektikleri belirtilmiştir. Ayrıca adı geçen Asa suyuyla birlikte Akçağlayan Suyu’nun da yer altından yeni mecralar oluşturduğu, bunun da yer kaymalarına ve üzerlerindeki cami, türbe, imaret, hamam, han, zaviye, medrese vesaire binaların yıkılmasına neden olacağı vurgulandıktan sonra bu suların kontrol altına alınması için paraya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.¹³⁰ Bir sonraki belgede de Emir Sultan Cami şadırvanına gelen Akçağlayan Suyunun suyollarının tamiri için keşif yapıldığı, 44.700 kuruşa onarımın yapılabileceği belirtilmiştir.”

Başka bir belgede de Bursa sularının içinde bulunduğu olumsuz durumun saraya kadar ulaştığı, bu nedenle suyollarının tamiri konusunda gerekli önlemlerin alınması istendiği belirtilmiştir. Söz konusu belge özetle şöyledir: “Bursa’daki camiler, hanlar, medreseler, imaretler ve mahalle çeşmelerinde akan suların mecra ve künkleri zamanla harap olmuş, bu nedenle sularında azalma meydana gelmiş ve çeşmelere su gitmez olmuştur. Su kaçak yerleri olan çatlakların tamir edilmesi için su yolcular

¹²⁹ Bursa Şer’iyye Sicili (BŞS), B124/50a.; Ali İhsan Karataş, Bursa Suları ve Su Vakıfları, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2008, 395.

¹³⁰ BŞS, B124/50b; Karataş, 396.

görevlendirmek gerekmektedir. Depolarda toplanan suların renk, koku ve temizliğinde bozulma olması sebebiyle suyu kullanan halk sıkıntı çekmekte ve bu hal su içme, abdest ve gusül almada insanları büyük bir zorluk içine düşürmektedir. Halkın içinde bulunduğu bu zor durum İstanbul'daki yetkililer tarafından da haber alınmıştır. Belgenin devamında künklerin mecralarına talaş konularak bu durumdan kurtulmanın mümkün olacağı, söz konusu talaş için gereken masrafın Bursa'daki bazı vakıflardan alınacağı ve hangi vakfın ne kadar ücret ödeyeceğinin belirlenmesi için de Bursa eşrafının karar vereceği ifade edilmiştir. Bütün bunları organize etmek için de Mevlanâ Şerîf Efendi görevlendirilmiştir".¹³¹

4.7. Emir Sultan Adına Kurulan Mahalle: Emir Sultan Mahallesi

Bursa fethedilmeden önce kale-şehir mimarisinde idi. Fetihden sonra Orhan Gazi Bursa'da inşa faaliyetlerine başladı. Bu sayede Bursa kalenin dışına da yeni binalar yaparak genişledi. Orhan Gazi, 1339-1340'ta cami (Orhan Cami), imaret, medrese, hamam ve kervansaray yaptırdı. Bu binalar külliye özelliği taşımaktaydı. Bu külliye ile şehrin merkezini teşkil etmiştir.¹³² Orhan Gazi'den sonraki padişahlarda bu tip binalar yaparak şehrin genişlemesini sağlamışlardır.¹³³ I. Murat, Hüdavendigâr külliyesini; Yıldırım Bayezid, Ulucami ve Yıldırım külliyelerini; Çelebi Mehmet, Yeşil külliyesini ve II. Murat, Muradiye külliyesini yaptırmıştır. Bilindiği üzere külliyelerin etrafında mahalleler meydana gelerek yeni yerleşim birimleri oluşmaktadır. Bu şekilde bu yerlerde nüfuslanma başlamaktadır. Emir Sultan adına XV. yüzyıl başlarında bir külliye inşa edilir. Bu yüzyılda bu külliyenin yanında hemen bir mahalle meydana gelir. Bu mahalle yani Emir Sultan Mahallesi 276 hane ile Bursa'nın en kalabalık mahallesi haline gelmiştir. Bu mahalle merkezi bir mahalle özelliği taşımaktadır.¹³⁴

Osmanlılarda mahalleler genellikle cami, mescit veya zaviyelerin yanında kurulmakta idi. Kurulan bu mahalleler genellikle zaviye şeyhinin adı ile anılmakta

---

¹³¹ BŞS, B195/81b.

¹³² Halil İnalçık, Bursa, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 6, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, 446.

¹³³ Gönül Cantay, **Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002, 31-35.

¹³⁴ Ömer Lütfü Barkan, Enver Meriçli, **Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, 1-9.

idi. Görüyoruz ki şeyh ve dervişlerin adları oturdukları mahalleler verilmekte idi. Emir Sultan Mahallesi de bu olaya güzel bir örnektir. Samettin Başol doktora tezinde XV. yüzyılda Bursa'da yaklaşık 130 mahallede vakıfların faaliyet gösterdiğinden bahseder. Eldeki verilere göre Bursa'da en çok vakfı bulunan ilk yedi sıradaki mahalleler ve bu mahallelerdeki vakıf sayılarını vermiştir. Ayrıca Emir Sultan bu yedi mahalle arasındadır. Emir Sultan Mahallesinde otuz beş vakıf kurulmuştur.¹³⁵

Hundi Hatun, eşi için Emir Sultan Cami, İmareti, Türbesi ve Hamamı'nı yaptırmıştır. Emir Sultan'ın kurdurduğu bir zaviye ile başlayan Emir Sultan Külliyesi'ni de eşi kurmuştur. Böylece Bursa'nın Emir Sultan Mahallesi bu külliye sayesinde varlık bulmuştur.

XV. yüzyılda en çok vakıf kurulan mahalle Emir Sultan mahallesidir. Bunun nedenleri arasında sosyo-ekonomik şartlar vardır. Bu mahallenin eski, yerleşik ve büyük bir vakıf mahallesi haline gelmesine sebep olmuştur. Başka bir konuda Bursa halkı tarafından takdir edilen sufi Emir Sultan'ın mahallelerindeki külliyesine çeşitli hizmetler için vakıflar kurulmasıdır. XV. yüzyılda da bu mahallede mahallede 21 vakıf kurulmuştur. Bu mahalle vakıflaşma oranında ilk sırada yer almıştır.¹³⁶ Bu mahalledeki yüksek vakıf oranının bir diğer sebebi de Emir Sultan mahallesinin ekonomik gücü ile ilgili olabilir. Samettin Başol'un bir sicil belgesine dayanarak verdiği açıklamaya göre "Emir Sultan mahallesinde oturan Hasan b. Ahmet adlı kişi bir vakıf kurmuştu. Vâkîf, Bursa yakınlarında Kestane Sekisi denen mevkide bir kestane bahçesi vakfetmişti. Kirasını önce kendine şart koşan vâkîf, bu gelirin kendisi öldükten sonra Emir Sultan Cami imamına bırakılmasını istemişti."¹³⁷

Emir Sultan Mahallesi XVI. yüzyılda yapılan sayımda Bursa'nın en kalabalık mahallesi çıkmıştır.¹³⁸ XVII. yüzyılda kurulan vakıflardaki şartlar arasında mahallelerdeki camiler ile ilgili şartlara rastlamaktayız.¹³⁹

¹³⁵ Başol, **Vakfiyelerine Göre...**, 49-50.

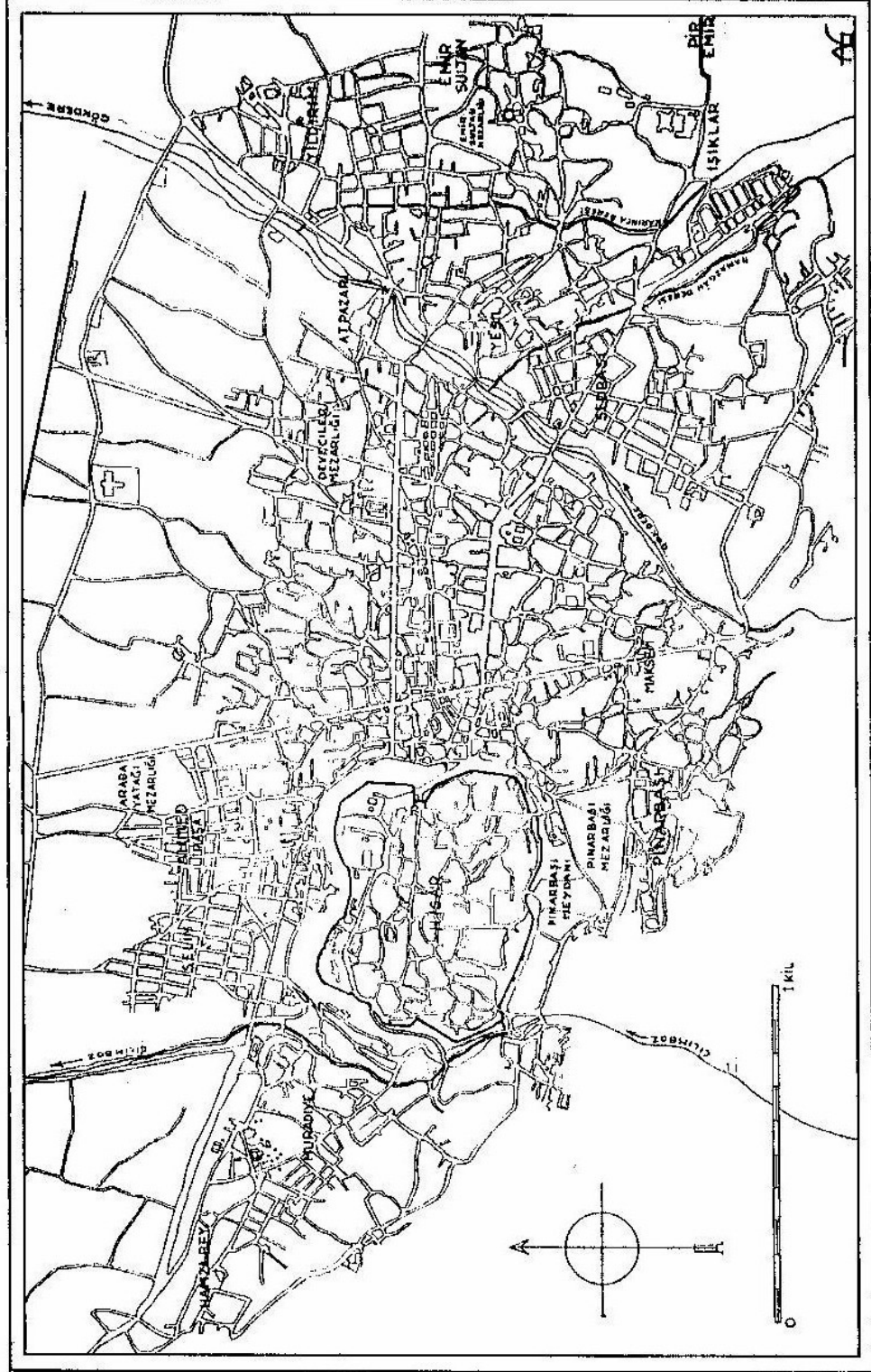
¹³⁶ Tuncer, 71.

¹³⁷ Başol, **Kentleşme, Ekonomi Ve...**, 134.

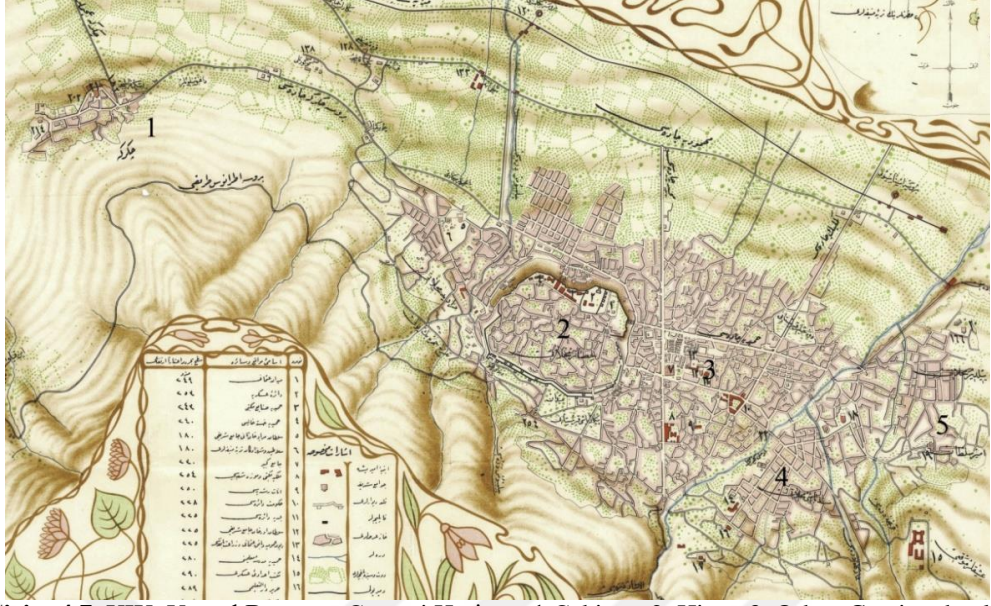
¹³⁸ Liman, **Yahyâ Bin Bahşî'nin...**, 7.

¹³⁹ Başol, **Kentleşme, Ekonomi Ve...**, 155.

Osmanlı'nın döneminden bu yana adı bu mahalleyle anılan Emir Sultan kültürel bir mirasın günümüze kadar gelmesine sebep olmuştur.

Çizim 4.6. Bursa'nın Mahalleleri (Gabriel, 9.)

Çizim 4.7. XIX. Yüzyıl Bursa ve Çevresi Haritası, 1.Çekirge, 2. Hisar, 3. Orhan Cami ve hanlar bölgesi, 4.Setbaşı, 5. Emir Sultan Cami (19. Yüzyıl Burusa Şehrinin Haritası (Beautiful Bursa), <http://www.midafternoonmap.com/2014/01/beautiful-bursa.html>, 09 Mart 2018.)

4.8. Emir Sultan Hamamı

Emir Sultan Hamamı, eşi Hundi hatun tarafından 1426 yılında yaptırılmıştır. Bursa'nın Emir Sultan semtinde yer almaktadır. Emir Sultan Hamamı hemen Emir Sultan Cami'nin güneyinde yer almaktadır. Emir Sultan Vakfiyesinde hamamla ilgili gelirlerin ne şekilde kullanılacağını belirlemiştir.¹⁴⁰

Emir Sultan Hamamı, dikdörtgen bir alana yerleştirilmiştir. Hamam planı kare olup ve ahşap çatılıdır. Soğukluk da aynı hamam gibi yine kare planlıdır. Hamamın kubbesi tromplara oturan küçük bir mekâna bağlıdır. Bu kısımdan ılıklığa geçilir. Ilıklık, dilimli bir kubbenin örttüğü kare planlı olarak inşa edilmiştir. Sıcaklık kısmında Türk hamam mimarisinde kullanılan merkezi safalı ve dört eyvanlı olan plan yerine üç eyvanlı plan yapılmıştır. Göbek taşının bulunduğu yer kubbelidir. Külhan bölümüne de sahip olan hamam birde su haznesine sahiptir.¹⁴¹

Yapı, 1622, 1670 ve 1712 yıllarında onarım görmüştür. Emir Sultan Vakfiyesinde türbe mahallesinde gösterilen tek hamamdır. Caminin arka tarafında köşe başındadır. Bu hamam vakıf gelirlerinden inşa edilmiştir.¹⁴²

¹⁴⁰ Tanman, 149.

¹⁴¹ Tanman, 151.

¹⁴² Ekrem Hakkı Ayverdi, **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve...**, 360.

9 Cemaziyelahir 949/20 Eylül 1542M tarihli vesikada bu hamamın kira bedeli günde 47 akçe olarak görölmektedir.¹⁴³

Bugün sadece XIX. yüzyılın başında yeniden yapılan cami, türbe, çeşmelerle birlikte Emir Sultan Hamamı ayaktaadır.

---

¹⁴³ Kunter, 60.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Emir Sultan Bursa'da yaşamıştır. XV. yüzyılda Bursa'da ve Bursa halkının gönlünde önemli bir yer elde etmiştir. Elde ettiği bu yer günümüze kadar önemini korumuştur. XV. yüzyılda Bursa'da sosyo-kültürel hayatı derinden etkilemiştir. Bugün Bursa'da Emir Sultan Tekkesi'nde yatmaktadır.

Bu çalışmada Emir Sultan bağlamında bir vakıf işleyişinin ele alınması amaçlanmıştır. Aynı şekilde bir vakfin, kurulduğu yere katkıları yine Emir Sultan Vakıfları çerçevesinde aydınlatılmaya çalışılmıştır. Böylece vakfin çok yönlü olarak faaliyetleri ve topluma katkıları hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Ayrıca Emir Sultan'ın hayatı, başta olmak üzere Bursa'daki sosyal faaliyetleri kurduğu vakfin faydaları, vâkıfın sosyal yaşamdaki yeri gibi konular tezde önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca Emir Sultan'ın, dinî ve tasavvufî açıdan düşünce hayatına katkıları incelenmiştir.

Emir Sultan Vakfı her zaman sultanlar ve diğer vâkıflar tarafında desteklenmiştir. Onun kurduğu vakıflar Bursa'da zaman içerisinde büyüyerek devasa bir vakıf konumuna gelmiştir. Oda diğer vakıflar gibi devamlılığını menkul ve gayrimenkullerden elde ettiği gelirler sayesinde sürdürmüştür.

Emir Sultan Vakfı'na ait gelir kaynaklarını oluşturan emlak ile bunların işletme biçimleri hakkında bilgilere arşiv kaynakları sayesinde ulaşabiliyoruz. Emir Sultan

Vakıflarının yaşadığı sürece gelir ve giderlerinin ne oranda olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Emir Sultan Vakfı, Bursa'nın en büyük vakıflarından birisidir. Emir Sultan Vakfı Bursa'daki tarım topraklarının yanı sıra çok sayıda dükkâna da sahiptir. Yaygın kırsal gelirleri ve kentsel mülkleri ile vakıfları iktisadi yaşamın merkezinde yer almıştır. Emir Sultan'ın Bursa'da yaptırmış olduğu vakıfların giderlerini karşılamak için kendi mülkünden ayırıp, giderleri için kullanmıştır. Emir Sultan vakıflarının nasıl işleyeceğini vakfiyesinde belirlemiştir. Böylece kendisinden sonraki mütevellileri tespit etmiştir. Onun kurduğu vakıf eserlerin bir kısmı günümüze kadar gelmiştir. Emir Sultan'ın kendi vakfettikleri dışında başkaları da bu vakıflara ilhaklarda bulunmuşlardır. Bu vâkıfların başında Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Hatun vardır. Ayrıca Hindu Hatun Emir Sultan'ın eşidir. Fatih Sultan Mehmet'te bu vakıflara vakıflar vakfetmiştir. Emir Sultan'a ait olan vakfiye İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndedir. Bu belgede vakfedilen yerler, vâkıfların isimleri vakfiyenin tanzim edildiği tarih, kadar Emir Sultan adına kurulan vakıflar ve Fatih Sultan Mehmet'in Emir Sultan vakfiyesi bulunmaktadır. Emir Sultan Külliyesi'nin temeli Emir Sultan vakıfları ile atılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in vakıfları ise daha önce kurulmuş olan Emir Sultan Vakfı'na ilaveler şeklinde olmuştur. Ayrıca vakıflar büyümüş olduğu için vakıf da çalışan sayısı artmıştır. Bu yüzden maaşları da artmıştır.

Bu çalışmada Emir Sultan vakfiyesi kullanılarak vakıfların gelir kaynakları ortaya çıkarılmıştır. Emir Sultan Vakfının gelir kaynakları arasında köy ve mezarlar başta olmak üzere bağ ve bahçeler, ev, oda, dükkân, han, hamam ve değirmenler yer almaktadır. Tarımsal gelir kaynakları başta olmak sahip olduğu dükkân getirileri giderlerin büyük kısmını karşılamaktadır. Vakfiye den hareketle vakıf gelirlerin ancak bir kısmı bulunabildi. Emir Sultana ait vakfiyesini incelediğimizde gelir kaynaklarını verdiği gibi birçok masraf kalemlerini de vermiştir. Vakfiyede giderlerden ilkini, imaret mutfakı giderleri oluşturmuştur. Vakfiyede çalışanların maaşların miktarını belirlenmiştir. Vakfiyede yerine getirebilmesi gereken görevler tek tek belirtilmiştir. Mutfak için satın alınacak yiyecekler ve nerede nasıl kullanılacakları da belirtilmişlerdir. Vakfiyeye dayanarak vakıflarda hangi istihdam

kadrolarının bulunduğunu ve aynı zamanda çalışanların görevlerini, sorumluluk alanlarını ve kendilerinde aranan özellikleri ortaya koymak mümkün olmuştur. Vakıf çalışanlarının vakfın kuruluşunda belirlenen maaşları da bu belgede yer almaktadır.

Emir Sultan Zaviyesi'nin vakıf eserleri hakkında da çalışma yapılmıştır. Günümüze ulaşan vakıf eserleri başta olmak üzere daha önceden var olup, sonradan çeşitli sebeplerle yok olan eserler hakkında da bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Vakıf eserleri incelenirken onların mimari yapısı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Emir Sultan'ın günümüze ulaşan vakıf eserlerin tespiti yapılmıştır. Emir Sultan külliyesi, tekkesi, medresesi, çeşmeleri, hamamı, camisi ve türbesi hakkında araştırma yapılarak gerekli bilgiler verilmiştir. Ayrıca Emir Sultan Mahallesi hakkında da bilgiler verilmiştir.

Vakıfların gelir kaynakları işletilerek vakfın giderleri karşılanmıştır. Emir Sultan Vakıflarının gelir kaynaklarının artmasında sonradan valfa yapılan bağışlar önemli yer tutar. Emir Sultan vakıflarında verilen hizmetler Bursa'daki ekonomik hayatı epey rahatlatmıştır. Emir Sultan vakıfları Bursa'nın kültürel hayatında çok önemli bir yer edinmiştir.

Emir Sultan vakıf yapıları, bir arada kurulmuş olmaları sebebiyle bir külliye haline gelmiştir. Vakıf cami, medresesi, mektebi, türbesi ve hamamları ile birlikte yapılmıştır. Vakıf dükkânı ve çarşıları ticari hayatta önemli bir yer işgal etmişlerdir.. Külliye etrafında bulunan vakıf dükkânlar da önem taşır.

Emir Sultan Külliyesi birçok onarım ve tadilat geçirmiştir. Gelirleri tarih boyunca sürekli artmıştır. Özellikle türbe değerli hediyelerle donatılmıştır.

XV. yüzyılda Bursa'da kurulan Emir Sultan Vakfının arazileri çeşitli köy ve kazalarla da yer almaktaydı. Emir Sultan Vakfı'na ait bu arazilerden yıl içinde büyük miktarlarda gelirler elde edilmekteydi. Aynı şekilde şehir merkezinde yer alan dükkân gibi işletmelerden gelirleri de vakfı zengin bir vakıf haline getirmişti. Emir Sultan Vakfı'nın gelirleri XVII. yüzyılın başlarında bir ara azalmaya başlar. Özellikle tarımsal alanlardan elde edilen gelir getirisi hatırı sayılır miktarda azalmıştır.

Elbetteki bunun başlıca sebebi Celali isyanlarıdır. Vakıf gelirlerinin neden azalmaya başladığı hakkında fikir veren arşiv belgeleri mevcuttur. Şehir merkezinde yer alan ticari işletmelerin gelirleri de bu olaydan etkilenmiş ve onların gelirleri de azalmıştır. Birçok vakıf dükkânı yanmış, harap olmuş ve işleyemez hale gelmiştir.

Emir Sultan Vakfı ancak 1610'dan sonra bu mali krizden yavaş yavaş kurtulmaya başlamıştır.

Emir Sultan öldükten sonra menkıbevî kimliği de ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada Emir Sultan'ın hayatı ve vakıfları hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmış bulunmaktadır. Bursa'da açmış olduğu zaviye ile ve daha sonra genişleyen vakıfları ile maddi ve manevi olarak Osmanlı'da varlığını sürdürmüştür.

Sonuç olarak Emir Sultan'ın yaşadığı dönemde ilmi, tasavvufi ve kültürel manada Bursa'da çok büyük etki yaratmıştır. Arkadaşlık kurduğu çağdaşı olan pek çok alim ve ilim adamına etkisi de olmuştur.

Anadolu'da insanlar şeyhlerin türbelerine ziyaretler yaparlar. Anadolu'nun hemen hemen her yerinde "yatır" adı verilen tasavvuf büyüklerinin türbeleri vardır. Emir Sultan halk tarafından sayılan ve sevilen bir sufidir. Tekkesi halen en çok ziyaret edilen tekkeler arasında yer almaktadır. Emir Sultan vakıf eserlerinin hepsi varlığını koruyamamış olsa da birkaç eseri günümüze kadar varlığını korumuştur. Günümüzde camisi, şadırvanı, türbesi ve mezarlığı korumuştur.

Bayram günleri başta olmak üzere Cuma günleri ve diğer özel günlerde ziyaretler yapılmaktadır. Emir Sultan şehir dışından gelen ziyaretçiler tarafında yoğun olarak ziyaret edilmektedir.

Bu nedenlerle Emir Sultan ve Vakıfları Bursa ve Osmanlı tarihinde önemli bir yer işgal etmiştir. Hayır işleri, kamusal ve dinî hizmetler yerine getirerek sosyal ve kültürel sahada önemli bir yere sahip olmuştur diyebiliriz. Halen Türk milletinin ortak bir değeri olmaya devam etmektedir. Yaşatılan vakıf eserleriyle halen hürmet ve saygı görmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Evkaf Vakfiyeler Evrakı (EV. VKF)*, 19/1, 15 R. 874/ 18 Ocak 1470. (Emir Sultan (Fatih Vakfiyesi, Bursa- Asıl) (Belge Tarihi:874))

BOA, *Ali Emiri Mahmud I (AE. SMHD. I)*, 16/918, 29 Zilhicce 1165/7 Kasım 1752.

BOA, *Babiâli Evrak Odası Evrakı, (BEO)*, 8/579, 27 Ş. 1309/ 25 Mayıs 1892.

BOA, *Babiâli Evrak Odası Evrakı, (BEO)*, 2456/184131, 21. N. 1322/ 7 Nisan 1904.

BOA, *Cevdet Evkaf (C.EV.)*, 385/19517, 19 Ş. 1154/30 Ekim 1741.

BOA, *Cevdet Evkaf (C.EV.)*, 186/9292, 02 S. 1200/5 Aralık1785.

BOA, *Cevdet Evkaf (C.EV.)*, 487/24604, 29 Ş. 1190/13 Ekim 1776.

BOA, *Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.)*, 2734/74, 17 M. 1327/8 Şubat 1909.

BOA, *Evkaf Defterleri (EV. d)*,32540.

BOA, *Evkaf Defterleri (EV. d)*,16455.

BOA, *Evkaf Defterleri (EV. d)*,14021.

BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT.)*, 1561/48, 14 Rebiülahir 1238/29 Aralık 1822.

BOA, *Hatt-ı Humayun (Hat)*,1629/27, 29 Z. 1255/4 Mart 1840.

BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT.)*, 553/27365, 07 N. 1250/07 Ocak 1752.

BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT.)*, 555/27456, 29 Z. 1254/15 Mart 1839.

BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT.)*, 1463/97. 29 Z. 1210/5 Temmuz 1796.

BOA, *İbnülemin Vakıf, (İE. EV.)*, 18/2125, 07 Ş. 1096/6 Eylül 1685.

BOA, *İrade Dâhiliye (İ.DH)*, 443/29303, 01 Ra. 1276/28 Eylül 1859.

BOA, *Meclis-i Vala Evrak (MVL)*, 560/3, 23 L. 1283/4 Eylül 1868.

BOA, *Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM)*, 386/87, 01 Ra.1284/3 Temmuz 1867.

BOA, *Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM)*, 430/ 44,08.N 1285/28 Haziran 1868.

BOA, *Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM)*, 123/38,16 Ca. 1274/2 Ocak 1858

BOA, *Sadaret Amedi Kalemi Evrakı, (A.AMD)*, 21/84, 21 Z. 1266/28 Ekim 1850.

BOA, *Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM)*, 147/82, 25 R. 1275/2 Aralık 1858.

BOA, *Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD)*, 162/15, 24 C. 1322/5 Eylül 1904.

BOA, *İrade-i Dahiliye (İ.DH.)*, 446/29510, 01.Ra1276/10 Kasım 1859.

BOA, *Yabancı Arşiv Bulgaristan (YB.(04))*, 2/20, 30 Muharrem 1035/1 Kasım 1625.

BOA, *Yabancı Arşiv Bulgaristan (YB.(04))*, 1/110, 20 M.1032/24 Kasım 1622.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kuyûd-ı Kadîme Arşivi Tahrir Defterleri (TTD.)

VGMA, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîm Arşivi, *Tapu Tahrir Defterleri (TT. d)*. 619/140, 73-74.

VGMA, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîm Arşivi, *Tapu Tahrir Defterleri (TT. d)*. 781/22.

VGMA, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîm Arşivi, *Tapu Tahrir Defterleri (TT. d)*. 803/59,26.

Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri, I, Ömer Lütfi Barkan, Enver Meriçli, Ankara 1988,149-150

Bursa Şer'iyye Sicil Defterleri (BŞS)

Bursa Şer'iyye Sicili (BŞS), A183/564 24a.

BŞS, B 336/62a.

BŞS, B18/44 b.

BŞS, B124/50b.

BŞS, B 21/54, 29 Muharrem 913.

BŞS, B195/81b.

BŞS, B336/586 62.a,8,r,1230/18 Şubat 1815.

BŞS, O4056/28.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Araştırmaları Arşivi (VGMA)

Vakıflar Genel Müdürlüğü,(VGMA), *Bursa ve Civarında Bulunan Vakıflara Ait Vakfiyeler Defteri*, Nu. 2163.

VGMA, *Bursa Vilâyeti Siyakat Defteri Fihristi*, Nu. 2245.

VGMA, *Haremeyi Şerifeyn Muhasebe Defteri*, 781/22, 1141/1729

VGMA, *Haremeyi Şerifeyn Muhasebe Defteri*, 718/22.

VGMA, 581/376/374,
VGMA, BCBV.2163/125/106

Kaynak Eserler

- Ahmedî (1949), *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân*, H. Nihal Atsız (haz.) (Türkiye Basımevi, İstanbul).
- Ahmet Eflâkî (1995), *Menakibu'l-Arifin*, Cilt I-II, Tahsin Yazıcı (terc.) (MEB Yayınları, İstanbul).
- Anonim (1992), *Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese Neşri, Nihat Azamat (haz.) (Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul).
- Âşık Çelebi (2010), *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Filiz Kılıç (haz.), C 1 (İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul).
- Aşıkpaşazâde (1332), *Tevârih-i Âl-i Osman*, Âli Bey (neşr.), İstanbul.
- Bayatlı Mahmud oğlu Hasan (2017), *Câm-ı Cem Âyîn*, Fahrettin Kırzioğlu (haz.) (Pergole Yayınları, İstanbul).
- Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed (2000), *Ravzâ-i Evliyâ*, Mefail Hızlı ve Murat Yurtsever (haz.) (Arasta Yayınları, Bursa).
- Bursalı İsmail Belîğ (1998), *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân ve Nâdiredân*, Abdulkerim Abdulkadiroğlu (haz.) (Anıl Matbaası, Ankara).
- Gazâlî Saltık (1959), *Bursa'da Emir Sultan ve Kerametleri Bursa* (Taşman Matbaası, Bursa).
- Hadidi (1991), *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Necdet Öztürk (haz.), (Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul).
- İbn Hacer (1948), *Enbâü'l-Gomr fî Ebnâi'l-Omr*, Şevkiye İnalçık (terc.), "İbn Hacer'de Osmanlı'lara Dair Haberler", DTCFD, Cilt 6, Sayı 3, Mayıs-Haziran: 189-195.
- İbn Kemal (2000), *Tevârih-i Âl-i Osmân*, IV. *Defter*, Koji Imazava (haz.), (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- İsmail Belîğ (1302), *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Bursa.
- İsmail Belîğ (1287), *Târih-i Brusa*, Hüdavendigâr.
- İsmail Hakkı Bursevî (1291), *Silsilenâme-i Tarîk-i Celvetî*, İstanbul.
- Lamiî (1289), *Nefahat Tercümesi*, İstanbul.

- Mehmed Şemseddin (1997), *Yâdigâr-ı Şemsî I-II*, Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (haz.), (Uludağ Yayınları, Bursa).
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah (1995), *Câmiü'd-Düvel*, Ahmet Ağırakça (haz.) (İnsan Yayınları, İstanbul).
- Mecdî (1989), *Hadaiku'ş-Şakaik*, Abdülkadir Özcan (neşr.), (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Neşri (1983), *Kitâb-ı Cihannümâ I-II*, Mehmed Altay Köymen (haz.), (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf (2006), *Sefîne-i Evliyâ*, Cilt I-V, Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz (haz.), (Kitabevi Yayınları, İstanbul).
- Oruç b. Adil (1972), *Oruç Beğ Tarihi*, H. Nihal Atsız (haz.), (Ötüken Yayınları, İstanbul).
- Ruhî Tarihi, Halil Erdoğan Cengiz ve Yaşar Yücel (haz.), *Belgeler*, Cilt 14, Sayı 18, 1992, 359-472.
- Şemseddin Sami (2004), *Kâmûs-i Türkî*, 13. Baskı, (Bayrak Yayıncılık, İstanbul).
- Şemseddin Sami (Fraşeri) (1306), *Kâmûsü'l-'alâm*, Cilt 2, İstanbul.
- Şükrullah (1949), Behcetü't-Tevârih, H. Nihal Atsız (haz.), *Osmanlı Tarihleri I*, (Türkiye Yayınevi, İstanbul).
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi (1985), *Es-Şekâik-i Numâniyye fî Ulemâ-i Devlet-i Âl-i Osmâniyye*, Ahmed Subhi Furat (neşr.), (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul).
- Taşköprülüzâde (2007), *Osmanlı Bilginleri, es-Sakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Muharrem Tan (terc.), (İz Yayıncılık, İstanbul).
- Sadık Vicdan (1338), *Tomar-ıTuruk-ub Aliyyevden Halvetilik*, İstanbul.

Araştırma Eserler

- Acun F (2006), *Karahisar-ı Şarkî ve Koyluhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1589)* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Akgündüz A (1992), *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî ve Neseb-i Âlîsi* (Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yay., İstanbul).
- Akgündüz A (1996), *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* (Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Akgündüz A (1988), *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, (Kısaltma: *Vakıf Müessesesi*) (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Akkoç FK (2010), *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında (1550-1565) Bursa Vakıfları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Akşemseddin, *Hayatı ve Eserleri*, Ali İhsan Yurd ve Mustafa S. Kaçalın (haz.), (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul), 1994.
- Akyıldız A (2007), Para, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 34, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Algül H (1982), *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan* (Marifet Yayınları, İstanbul).
- Algül H (1991), *Emir Sultan* (Nil Yayınları, İzmir).
- Algül H (1995), Nihat Azamat, Emir Sultan, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 11 (Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- Algül H (2007), *Emir Sultan ve Erguvan* (Bursa Büyük Şehir Belediyesi, Bursa).
- Algül H (2007), *Gönül Sultanlarımız (Eyyüb Sultan, Hala Sultan, Emir Sultan)* (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Akdağ M (1974), *Türkiye'nin İktisâdî ve İçtimâî Tarihi I* (Cem Yayınevi, İstanbul).
- Aslanapa O (1999), *Türk Sanatı*, 11. Basım, İstanbul.
- Ateş A (1977), Menâkıp, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 7, (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Ateş İ (1994), Vakıf Eserlerinin Onarım ve Restorasyonu ile İlgili Vakfiye Şartlarına Genel Bir Bakış, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 23, Ankara: 162-176.
- Ateş N (2017/2), Osmanlı'da Vakıf-Külliye-Şehir İlişkisi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 26: 152-164
- Atlansoy K (2007), Emir Sultan Dönemi İlim, Kültür ve Sanat Hayatı Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *Emir Sultan ve Erguvan* (Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa).
- Ayan D (2004), İki Tahıl Ölçüsü Üzerine Sosyomatematik Notlar: Şebinkarahisar Kilesi ve Gödük, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları II*, Feza Günergun (ed.), İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul: 75-83.

- Aydın İH (2005), Molla Fenârî, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 30, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Aykut Ş (1976), *Bursa'nın Manevi Tarihi* (Bayramışık Yayınevi, İstanbul).
- Ayvazoğlu B (1996), Emir Sultan, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt I (İz Yayınları, İstanbul).
- Ayverdi EH (1966), *İstanbul Mimari Çağının Menşei: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I* (İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul).
- Ayverdi EH (1972), *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve Sultan II Murat Devri II* (İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul).
- Ayverdi EH (1974), *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, Cilt I-IV, (İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul).
- Ayverdi EH (1983), *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Devri, V* (İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları İstanbul).
- Ayverdi İ (2011), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 4. Baskı, Cilt I-II-III (Kubbealtı Neşriyat, İstanbul).
- Azamat N (1996), Hacı Bayram Veli, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 14 (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Baba MO (1991), *Menâkıb-ı Emir Sultan (Metin-İnceleme-Gramer-İndeks)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Bakkal C (1997), Tapu Tahrir Defterlerinde Menemen ile İlgili Vakıf Kayıtları, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 26, Ankara: 76-86.
- Baltacı C (1976), *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (İrfan Matbaası, İstanbul).
- Barkan ÖL, Meriçli M (1988), *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Barkan ÖL (1942), Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 2, İstanbul: 279-386.
- Barkan ÖL (1970), Ayverdi İlhan, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)Tarihli* (İstanbul Fetih Cemiyeti Neşriyat, İstanbul).
- Barkan ÖL (1970), Ayverdi Ekrem Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli*, İstanbul.

- Barkan ÖL (2013), *Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmaretî Muhasebesi (1586-1586)*, Coşkun Çakır (haz.), (Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara).
- Barkan ÖL (1944), Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Vakıflarının İdarî-Malî Muhtariyet Meselesi, Cilt I, *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, Ankara: 11-25.
- Barkan ÖL (1942), Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller *Vakıflar Dergisi*, Sayı 1: 354- 365.
- Barkan ÖL (1942), Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tespit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Konular, *Tarih Vesikaları*, Cilt II, Sayı 7, Ankara: 15-40;
- Başol S, Düzbakar Ö (2009), 17. Yüzyılda Bursa'da Eğitim-Öğretim Hizmetlerine Yönelik Vakıflar, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1: 1-14.
- Başol S (2008), *Kentleşme, Ekonomi Ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17. Yüzyıl Bursa Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Başol S (2001), *Vakfiyelerine Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Baştav Ş (1991), *Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde ilk Devir (1456'ya Kadar)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Baykal K (1948), *Tarihte Bursa Yangınları* (Bursa Erkek Lisesi Emek Basımevi, Bursa).
- Baykal K (1993), *Bursa ve Anıtları*, 3. Baskı (Taç Vakfı Yayınları, Bursa).
- Baykara T (1990), *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)* (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara).
- Bayramoğlu F (1989), *Hacı Bayram-ı Veli*, Cilt I, (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Baysun MC (1950), Emir Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti, *Tarih Dergisi*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul): 77-94.
- Baysun MC (1964), Emir Sultan, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 4, (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul):261-263.
- Berki AH (1962), Hukukî ve İctimai Bakımdan Vakıf, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 5: 9-13.
- Berki AH (1966), *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler* (Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara).
- Berki AH (1958), İslâm'da Vakıf Zağanos Paşa ve Zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 4: 19-37,

- Berki AH (1965), Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 5: 127-129.
- Berki AH (1965), Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 6: 5-7
- Berki AH (1965), Vakıfların Tarihi, Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 6: 9-13.
- Berki AH (1968), Vakıflarda Şartlara Riayet Meselesi, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 7: 13-16.
- Berki AH (1968), Müstağn-en Anh Vakıflar, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 7: 17-18.
- Berki AH (1969), Vakıflar ve Vakıfların Maruz Kaldığı Tecavüz ve İhmaller, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 7: 335-340.
- Bizbirlilik A (2002), *16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliği'nde Vakıflar*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Bostan N (2011), *İslâm Tarihi Bilim Dalı Mahkeme Sicillerine Göre 19. Yüzyıl İlk Çeyreğinde Bursa'daki Dinî Yapıların Onarımları*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bursalı Mehmed Tahir (1975), *Osmanlı Müellifleri*, Cilt 3, (Meral Yayınları, İstanbul).
- Cahen C (2014), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, 3. Baskı, (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).
- Cansel E (1988), Vakıf: Kuruluşu İşleyişi ve Amacı, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 20, Ankara: 321-327.
- Cantay G (2002), *Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).
- Cebeci A (1988), Silistre Sancağı Vakıfları ve H.1006 (1597- 1598) Tarihli Silistre Livası Vakıfları ve Vakıf Abideleri, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 20, Ankara: 465-467.
- Cebecioğlu E (2004), Hacı Bayram Veli, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- Cezar M (1989), Osmanlı Klasik Dönem İmar Sistemi, *IX. Türk Tarih Kongresi: Ankara 21-25 Eylül 1981 Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı 3, Ankara.

- Çağatay N (1978), Sultan Murad Hüdavendiğar Adına Düzenlenmiş Bir Vakfiye, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 12, Ankara: 8-10.
- Çanak A (2013), *Abdal Ata Zaviyesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Çetin O (1987), Bursa Şer'î Mahkeme Sicillerinden Notlar, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Cilt. II, 59-71.
- Çetin A (2006), Payitaht Bursa'daki Ünlü Şahsiyetler, *Payitaht Bursa'da Kültür ve Sanat Sempozyumu*, Bursa.
- Çetinkaya E (2012), *Bursa Çeşmeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Erzurum.
- Çiftçi C (2001), *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arası Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Çiftçi C (2006), Osmanlı'da Mahalle Avârız Vakıfları: Bursa Örneği (1749-1784), *Akademik Araştırmalar Dergisi (Journal Of Academic Studies)*, Yıl 8, Sayı 29: 51-68.
- Çiftçi C (2004), 18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 36: 79-102.
- Çizakça M (1995), Cash Waqfs of Bursa, 1555-1823, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 35: 313-354.
- Çobanoğlu AV (2002), Külliye, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 26, (Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- Çoruh Ş (1972), *Emir Sultan*, Tercüman 1001 Temel Eser (Kervan Kitapçılık, İstanbul).
- Dağlıoğlu HT (1940), *XVI. Asırda Bursa* (Halkevi Neşriyatı, Bursa).
- Demircan Y (1992), *Tahrir ve Evkâf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü.
- Demirel H (2006), *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Demirel Ö (2000), *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).

- Devellioğlu F (1993), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara.
- Döndüren H (1998), *Günümüzde Vakıf Meseleleri* (Erkam Yayınları, İstanbul).
- Dörtbudak MV (2004), Manisalı Mehmed Senayi Çelebi ve Risale-i Menakıb-ı ES (Keşifname) Adlı Eseri, *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3*, Bursa.
- Emecen FM (1989), *XVI. Asırda Manisa Kazası*, (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Erçevik H (1999), *XV. Yüzyılda Bursa*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi, Ankara.
- Erder LT (1976), *The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City 1835–1975*, Doktora Tezi, 1976.
- Ergenç Ö (2006), *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Ergenç Ö (2004), *XVI. Yüzyıl'da Ankara ve Konya*, (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Ergenç Özer (1977), Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri, *I. Uluslararası Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Tarihi Kongresi*.
- Ergenç Ö (1988), Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler, *Belleten*, 203, Ankara: 501- 533
- Ergenç Ö (1982), Osmanlı Klasik Dönemindeki Eşraf ve Ayan Üzerine Bazı Bilgiler, *Osmanlı Araştırmaları III*: 105-117;
- Ergenç Ö (1981), XVI. Yüzyıl Ankara'sı: Ekonomik, Sosyal Yapısı ve Kentsel Özellikleri, *Tarih İçinde Ankara*: 49-59;
- Ergenç Ö (1980), XVII. Yüzyıl Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler, *Osmanlı Araştırmaları I*: 85-108;
- Ergenç Ö (1994), Osmanlı Döneminde Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Düşünceler, *Sempozyum/Atölye Kent Tarihçiliği*.
- Ergenç Ö (1265-1274), Osmanlı Şehrindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler, *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Cilt 2.
- Ergin O (1939), *Türk Şehirlerinde İmarat Sistemi* (Cumhuriyet Matbaası, İstanbul).
- Erginli Z (2002), Bursa Tasavvuf Kültüründe Horasanlı Dervişler, *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-1*, İstanbul.
- Ertuğ ZT (2000), İmarat, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 22, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

- Erünsal İE (2003), *XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-İsk'i*, Ankara.
- Erünsal İE (2001), Cezeri Kasım Paşa, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 24, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Evliya Çelebi (1999), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt II, Z. Kurşun, S.A. Kahraman ve Y. Dağlı (haz.) (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Eyice S (1993), Çeşme, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 28 (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Faroqhi S (2004), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler (Kısaltma: Kentler ve Kentliler)*, (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).
- Gabriel A (2011), *Bir Türk Başkenti Bursa*, Neslihan Er, Hamit Er ve Aykut Kazancıgil (çev.), (Seçil Ofset, İstanbul).
- Genca E (2014), Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkaf-ı Humayun Nezareti), *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Prof.Dr. Vecdi Aral'a Armağan*, Cilt 1, Sayı 72: 531-554.
- Gökbilgin MT (1968), Bursa'da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihçileri Hakkında, *Necati Lugal Armağanı*, Ankara: 261-273.
- Gökbilgin MT (1952), *XV XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, (Üçler Basımevi, İstanbul).
- Gökhan İ, Koçak K, Saraç H (2016), Anadolu Selçukluları Döneminde Nevşehir, Niğde, Kayseri ve Aksaray Çevresinin Siyasî, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Tarihi, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Sayı 7, Ahlen, Germany, 83-117.
- Göyünç N (1991), *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Günay HM (2012), Vakıf, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 42, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Gündüz İ (1989), *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri* (Seha Neşriyat, İstanbul).
- Günay N (1999), *XVI. Yüzyılda Bursa Yahudileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güran T (2006), *Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar* (Kitabevi Yayınları, İstanbul).

- Halaçoğlu Y (1996), *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatları ve Sosyal Yapı* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Hızlı M (1993), Hüdâvendigâr Vilâyeti İmar Defteri, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 5, Bursa: 187-215.
- Hızlı M (1994), Osmanlı Vakıf Sisteminde Rakabe, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6: 53-70.
- Hızlı M (1986), *XVI. Asır Bursa Medreseleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Hızlı M (2014), Osmanlı Vakıf Eserlerinin İnşa Tamir ve Retorasyonları, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5: 144-147.
- Hızlı M (1998), *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri* (İz Yayınevi, İstanbul).
- Hızlı M (1999), *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri* (Gençlik Kitabevi, Bursa).
- Hızlı M (2000), XVIII. Yüzyıl Bursa Vakıfları, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, Cilt 9: 1-9.
- Hızlı M (1998), Osmanlı Dönemi Bursa'sında Eğitim-Öğretim Vakıflarına Genel Bir Bakış, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 7: 183-191.
- Hinz W (1990), *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Acar Sevim (çev.) (Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul).
- Işın E (1999), Osmanlı Dönemi Tasavvufi Hayat, *Yeni Türkiye*, 701. Osmanlı Özel Sayısı II, , Sayı 32: 451-458.
- İnalcık H (1947), Bursa Şeriye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları, *Belleten*, Cilt 11, Sayı 44, Ankara: 693-708.
- İnalcık H (1948), Erzurum, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 4 (Maarif Basımevi, İstanbul).
- İnalcık H (1951), Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle, *Belleten*, Cilt 15/60, Ankara: 629-690.
- İnalcık H (1953-1954), 15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, Sayı 1-4, İstanbul: 51-67.

- İnalcık H (1960), Bursa and the Commerce of Levant, *Journal of Economic History of Orient*: 131-147.
- İnalcık H (1967), The Re-building of Istanbul by Sultan Mehmed the Conqueror, *Cultura Turcica IV*.
- İnalcık H (1970), The Foundations of the Ottoman Economic-Social System in Cities, *La Ville Balkanique*, Sofia: 17-24.
- İnalcık H (1970), The Policy of Mehmed II toward the Greek Population of Istanbul and Byzantine Buildings of the City, *Dumbarton Oaks Papers*, 23-25: 231-249;
- İnalcık H (1990), Istanbul: An Islamic City, *Journal of Islamic Studies*, I, , s. 1-23;
- İnalcık H (1992), Bursa, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 6, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- İnalcık H (1996), XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: 203-258.
- İnalcık H (1992), Bâyezid I, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 5, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- İnalcık H (2003), Mehmet I, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 28, (Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- İnalcık H (2004), *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Ruşen Sezer (çev.), İstanbul.
- İnalcık H (2005) - Arı B, Türk-İslâm Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 6: 27-56,
- İnalcık H (2006), Murat II, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, (Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- Kafadar C (1986), *When Coins turned into Drops of Dew and Bankers became Robbers of Shadows: the Boundaries of Ottoman Economic Imagination at the end of the Sixteenth Century*.
- Kahraman N (2009), *Menâkıb-ı Emir Sultan (Hüsâmeddin Bursevî) İnceleme ve Metin*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kallek C (2002), Kile, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 25, (Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).

- Kallek C (2007), Okka, Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 33, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kaplanoğlu R (2002), Bursa'daki Tasavvuf Kültüründe İslâm Dışı Etkiler, *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, Bursa,:76-102.
- Kara M (1977), *Tekkeler ve Zaviyeler*, 7. Basım (Dergâh Yayınları, İstanbul).
- Karataş Aİ (2008), Bursa Suları ve Su Vakıfları, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2: 379-417.
- Karınabadağzade ÖH (1977), *Ahkâmü'l-Evkaf*, (Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara).
- Kayaoğlu İ (1993), Candaroğlu İsmail Bey Vakfiyesi, *X. Türk Tarih Kongresi 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler III*, Ankara.
- Kazıcı Z (1985), *İslâmî ve Sosyal Açından Vakıflar* (Marifet Yayınları, İstanbul).
- Kazıcı Z (2003), *Osmanlı'da Vakıf Medeniyeti* (Kayıhan Yayınları, İstanbul).
- Keleş H (1990), *H. 1334/M. 1915 Tarihli Şer'iyye Siciline Göre Yozgat Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Keleş H (1996), *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400- 1920)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Keleş H (2001), Vakfiyelere Göre XV. Yüzyılda Bursa'da İmar Faaliyetleri, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1: 177-188.
- Kepecioğlu K (2010), *Bursa Kütüğü*, Cilt 2 (Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa).
- Kılıç Ü (2005), *XVI. Yüzyılda Erzurum Eyaleti'nde Vakıflar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Kıncı M (2005), *16. Yüzyılın Başlarında Bursa (A-195 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kiel M (2000), *Bulgaristanda Osmanlı Dönemi Kentsel Gelişimi ve Mimari Anıtlar*, İlknur Kolay (çev.) (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Koç Y (2005), Osmanlı'da Kent İskânı ve Demografisi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6: 161- 210.
- Koyunluoğlu AMT (1935), *İznik ve Bursa Tarihi*, (Vilâyet Matbaası, Bursa).

- Köç A (2009), *Osmanlı İmparatorluğunda Ümerâ Vakıfları ve Kentsel Gelişim: Mahmud Paşa Vakıfları ve Ankara Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Köprülü MF (1942), Vakıf Müessesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 2: 1-36.
- Köprülü MF (1966), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara.
- Köprülü MF (1983), *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Köprülü OF (1988), Abdal, *Türk Diyanet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 1, (Diyanet Vakfî Yayınları, İstanbul).
- Köprülü MF (1991), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Köprülü MF (1991), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara.
- Köprülü MF (2013), *Vakıfların Hukukî Mahiyeti* (Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara).
- Köseoğlu N (1946), *Tarihte Bursa Mahalleleri XV. ve XVI. Yüzyıllarda*, Bursa Halkevi Yayınları, Bursa.
- Kuban D (1968), Anadolu-Türk Şehri Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 7: 53-73.
- Kunt M (1995), *Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300-1600*, Sina Akşin (ed.), 4. Baskı, İstanbul, 21-144., 55.
- Kunter HB (1958), Emir Sultan Vakıfları ve Fatih'in Emir Sultan Vakfiyesi, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, İstanbul: 39-64.
- Kurt Y (1993), Ramazanoğulları'nın Vakıfları, *X. Türk Tarih Kongresi 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler III*, Ankara.
- Kurt Y (2016), Tarihçilerin Kutbu Halil İnalçık'ın Gözüyle Vakıf Kurumu, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 46, Aralık: 189-193.
- Liman H (2007), Emir Sultan Menâkıbnâmeleri ve Yahyâ bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Cevâhir Adlı Eseri, *Emir Sultan ve Erguvan*, Bursa.
- Liman H (2008), *Yahyâ Bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Menâkıb-ı Cevâhir) Adlı Eseri: İnceleme-Metin*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

- Mehmedov H (1993), Osmanlı Dönemi Gence Karabağ Eyaletinde Vakıflar (16. Yüzyılın Sonları), *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi (OTAM)*, Sayı 4, Ankara: 635-644.
- Mustafa Nuri Paşa (1992), *Netâyicu'l-Vukûât Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Cilt I - II, Neşet Çağatay (sad.) (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Müderrişoğlu F (2013), Osmanlı Devleti'nde Vakıf Medeniyeti: Bani ve Şehir İlişkisi, *Vakıf Medeniyeti ve Şehir (Sempozyum)* (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara).
- Mülazım Abdülkadir (2008), *Bursa Tarihi Kılavuzu*, M. Fatih Birgül ve L. Ali Çanaklı (haz.) (İl Özel İdaresi, Bursa).
- Ocak AY (1978), Zaviyeler; Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 12: 247-269.
- Ocak AY (1983), *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri* (Başbakanlık Basımevi, Ankara).
- Ocak AY (1986) - Faroqhi S, Zaviye, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13 (Milli Eğitim Basımevi, Ankara).
- Ocak AY (1997), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Ocak AY (1999), Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahilik ve Şeyh Edebalı: Problematik Açından Bir Sorgulama, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Ocak AY (2000), *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Alt yapısı Yahut Anadolu'da İslâm Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, 3. Baskı (Dergâh Yayınları, İstanbul).
- Ocak AY (2000), XIII-XIV. Yüzyıllar Anadolu Şehirlerinde Dini-Sosyal Hayat: Selçuklulardan Osmanlılar'a Genel Bir Bakış ve Problematik Bir Yaklaşım Denemesi, *Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne*, Ferzan B. Yıldırım (ed.), Wald Yay., İstanbul: 73-100.
- Odabaşı Z (2012), *Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- Okçal R (1996), *Söğüt, Bursa, İznik, Edirne Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (Yeni Asya Neşriyat, İstanbul).

- Orbay K (2012), Orhan Gazi Vakfı'nın Malî Tarihinden Bir Kesit (1593-1641), *Vakıflar Dergisi*, Sayı 38: 65-84.
- Orbay K (2001), *The Financial Administration of an Imperial Waqf in an Age of Crisis: A Case Study of Bâyezîd II's Waqf in Amasya (1594- 1657)*, Bilkent Üniv., Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Orbay K (2006), The Economic Efficiency of İmperial Waqfs in the Ottoman Empire, *XIV. International Economic History Congress*, Helsinki,
- Orbay K (2007), Fiyat Devrimi ve Geç XVI. ve XVII. Yüzyıl İçinde Anadolu'da Fiyat Değişimleri, *Birinci İktisat Tarihi Kongresi*, İstanbul.
- Orbay K (2011), Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 29: 27-42.
- Orbay K (2012), Emir Sultan (Mehmed El-Buhârî) Vakfının Mali Tarihi (1608-1634), Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 13, Sayı 22: 23-42
- Oruç H (2013), Bosna Sancağında Şehirlerin Kuruluşunda Vakıfların Rolü: Yeni Bazar ve Saraybosna Örneği, *Vakıf Medeniyeti ve Şehir (Sempozyum)* (Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara).
- Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Cilt I, Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.) (İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul): 1994.
- Öcalan HB (2011), Bursa'da Tekke Hayatı ve Kitap (Tekke Kütüphaneleri), 38. *ICANAS International Congress of Asian and North African Studies (10-15 Eylül 2007) Bildirisi*, (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara).
- Öz M (1994), Tahrir Defterlerine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân ve Nüfus, *Bellekten*, Sayı 219: 509-537.
- Öz M (1998), 16. yüzyılda Çorum Sancağı: Nüfus ve İktisadî Hayat, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum Sempozyumu*, Çorum.
- Öz M (1999), *XV- XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Öz M (2005), Osmanlı Klâsik Döneminde Anadolu Kentleri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 6: 57-88;
- Öz M (2005), 16. yüzyılda Bitlis Sancağı: Yönetim, Nüfus ve Vergilendirme, *IX. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi*, Dubrovnik 20- 23 Ağustos 2002, Ankara.

- Özcan A (1995), Feraizîzâde Mehmed Said, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 12 (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özcan A (2005), Molla Yegân, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 30 (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özdamar M (2008), *Emir Sultan* (Kırk Kandil Yayınevi, İstanbul).
- Özdeğer H (1988), *1464-1640 Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul: İÜ. Yayınları.
- Özer A (2010), *Geçmişten Günümüze Bursa Çeşmeleri* (BUSKİ Yayınları, Bursa).
- Özgüdenli OG (2012), Vakfiye, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 42 (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öztürk N (1995), Evkaf-ı Hümayun Nezareti, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 11 (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öztürk N (2005), İslâm ve Türk Kültüründe Vakıflar, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 29, 7-20.
- Öztürk N (1995), *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- Öztürk N (1994), Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 22, Ankara: 45-69.
- Pakalın MZ (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3.Basım (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Raymond A (1984), The Population of Aleppo in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, *Int. Journal of Middle East Studies* XVI.
- Raymond A (1995), *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, Ali Berktaş (çev.) (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).
- Raymond A (1999), *Yeniçerilerin Kahiresi: Abdurrahman Kethüda Zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi*, Alp Tümertekin (çev.) (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Sahillioğlu H (1981), Onbeşinci Yüzyılın Sonu ile Onaltıncı Yüzyılın Başında Bursa'da Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980 Özel Sayısı, Ankara: 67-138.
- Sahillioğlu H (1989), Akçe, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Sahillioğlu H (1994), Dirhem, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 9, (Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Savaş S (1992), *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi* (Dergâh Yayınları, İstanbul).
- Schiltberger J (1997), *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, Turgut Akpınar (terc.), 3. Baskı (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Sevim S (2002), Bursa ve Yakın Çevresinde Kuruluş Devri Sultanlarınca Desteklenen Dervişler II (Orhan Gazi ve I. Murad Devirleri), *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, Bursa.
- Solak İ (2007), *XVI. Yüzyılda Zamantu Kazasını'nın Sosyal ve İktisadî Yapısı* (Tablet Yayınları, Konya).
- Sözen M (1975), *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul).
- Şahin H (2004), Menâkıbnâme, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 29 (Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- Şahin S (2004), *Sakarya'da Bir Türk Vakfı Şeyh İzzeddin İsmâil Vakfı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin H (2007), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Şakiroğlu MH (1976), Bursa Bibliyografyası, *Türk Kültürü*, Cilt 14, Sayı 162, Nisan.
- Tanman MB (1995), Emir Sultan Külliyesi, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 11 (Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- Tanpınar AH (2005), *Beş Şehir* (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Taşkın C (2017), 15. ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekân ve Cephe Kurgusu, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Tızlak F (1994), 19. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 12, Ankara: 69-77.
- Topal N (2016), Kutlu Hoca Zaviyesi ve Yerini Tespiti Üzerine, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Sayı 6, Ahlen, Germany, 106-121.
- Tosun N (1988), Ahmed Yesevî'nin Menâkıbı, *İLAM Araştırma Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, İstanbul: 73-81.

- Tuncer Y (1992), *Mahkeme Sicillerine Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları*, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Turan O (1946), Selçuk Kervansarayları, *Bellekten*, Cilt 10, Sayı 39 (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara): 471-496.
- Turgut B (2013), *Urfa Vakıfları (1850-1900)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Turyan H (1995), *Hazreti Emir Sultan ve Zeyniler Haziresi* (Prestij Matbaası, Bursa). *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, III, Ankara 1983.
- Uğur A (2013), *Emir Sultan Menâkıbnâmeleri ve Nimetullah’ın Menâkıb-ı Emir Sultan adlı eseri: İnceleme-metin*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Uğur Y (2005), Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 6: 9-26.
- Unan F (1999), *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Uygur S (2013), Hasan Hâce b. Yûsuf (Rumeli-Yenişehir, 138? – Kudüs, 1441) ve Eserleri, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 17, Sayı 57, Güz: 283-284.
- Uzunçarşılı İH (1994), *Osmanlı Tarihi I*, Ankara.
- Uzunçarşılı İH (2014), *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1 (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Uzunçarşılı İH (2014), *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Ülken HZ (1971), Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 9: 13-37.
- Ülker N, Günay V, Telci C, Gökçe T (2008), *İzmir’de Türk Mührü: Emir Sultan Dergâhı Haziresi Mezar Kitabeleri*, İzmir.
- Ünal MA (1988), *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Ünal MA (1989), *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Üstek F (1985), *984 (1576) Tarihli Derfter-i Evkâf-ı Rum’a Göre Tokat Merkez Kazası Vakıf Kayıtları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Yavaş D (2000), Bursa'da Kitabeli Osmanlı Çeşmeleri, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, Bursa: 25-40.
- Yediyıldız B (1980), *Vakıf Müessesesinin XVIII. Asırda Kültür Üzerindeki Etkileri, Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Yayıncı Hazırlayanlar: O.Okuyar, H.İnalçık (haz.), Ankara.
- Yediyıldız B (1982), XVIII. Asırda Türk Vakıf Teşkilatı, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı), Sayı 12, İstanbul: 171-190.
- Yediyıldız B (1982), Müessese-Toplum Münâsebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, Cilt 15: 23-53.
- Yediyıldız B (1982), Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800, *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt 3, İstanbul: 143-164.
- Yediyıldız B (1982), Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, Cilt 14: 1-27.
- Yediyıldız B (1983), Vakıf İstılahları Lügatçesi, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, Cilt 27: 55-60.
- Yediyıldız B (1984), XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, Cilt 28: 5-41.
- Yediyıldız B (1985), Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları, *2. Vakıf Haftası, (3- 9 Aralık 1984)*, Ankara.
- Yediyıldız B (1986), Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 15, İstanbul, Mayıs: 24-27.
- Yediyıldız B (1986), Vakıf, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13 (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Yediyıldız B (1989), İslâm'da Vakıf, *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (Çağ Yayınları, İstanbul): Cilt 14.
- Yediyıldız B (1992), Tanzimat Dönemi Vakıf Uygulamaları (N.Öztürk ile birlikte), *150. Yılında Tanzimat*, Ankara.
- Yediyıldız B, Ünal Ü (1992), *Ordu Yöresi Tarihi'nin Kaynakları I - 1455 Tarihli Tahrir Defteri* (Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara).

- Yediyıldız B (1993), Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa Vakfının Mahiyeti, *X. Türk Tarih Kongresi 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler IV* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Yediyıldız B (1996), Türk Kültür Sisteminde Vakfın Yeri, *Türk Vakıfları*, Z. Baloğlu (ed.) (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayını, İstanbul): 40-47.
- Yediyıldız B (1997), İnternet'te Vakıflar (F. Acun ile birlikte), *Vakıflar Dergisi*, Sayı 26, Ankara: 5-24,
- Yediyıldız B (1997), Türk Dünyasının Sosyo-Kültürel Entegrasyonunda Vakıfların Rolü, *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 15, Mayıs-Haziran: 327-337
- Yediyıldız B (1999), Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrât Sistemi, *Osmanlı*, Güler Eren (ed.) (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara): Cilt 5: 17-33
- Yediyıldız MA (2003), *XVI. Yüzyıl İkinci Yarısında Bursa Esnafı ve Ekonomik Hayat* (Arasta Yayınları, Bursa).
- Yediyıldız B (2003), *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Yenişehirlioğlu F (1989), XIV-XV. Yüzyıl Mimari Örneklere Göre Bursa Kentinin Sosyal, Ekonomik, Kültürel Gelişimi, *IX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri III*, Ankara.
- Yılmaz F (2010), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul.
- Yılmaz İ, Dikmen Ü (2011), Osmanlı Döneminde Yapıların Onarım ve Restorasyonunda Tasarım ve Onay Süreci, *23. Uluslararası Yapı & Yaşam Kongresi Bildiriler*, Bursa.
- Yinanç R (1994), Sivas Abideleri ve Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 23, Ankara: 5-19.
- Yurtsever M (1987), Lamiî Çelebi'nin Bursa Şehrengîzi'nde Mekân Tasvirleri, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Bursa, 146-169.
- Yüksel H (1998), *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)* (Dilek Matbaası, Sivas).
- Zülfikar FC (1999), *Aziz Mahmud Hüdâyî Külliyesinin Kuruluşu ve İlk Yüzyılı*, Hacettepe Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Doktora Tezi, Ankara.

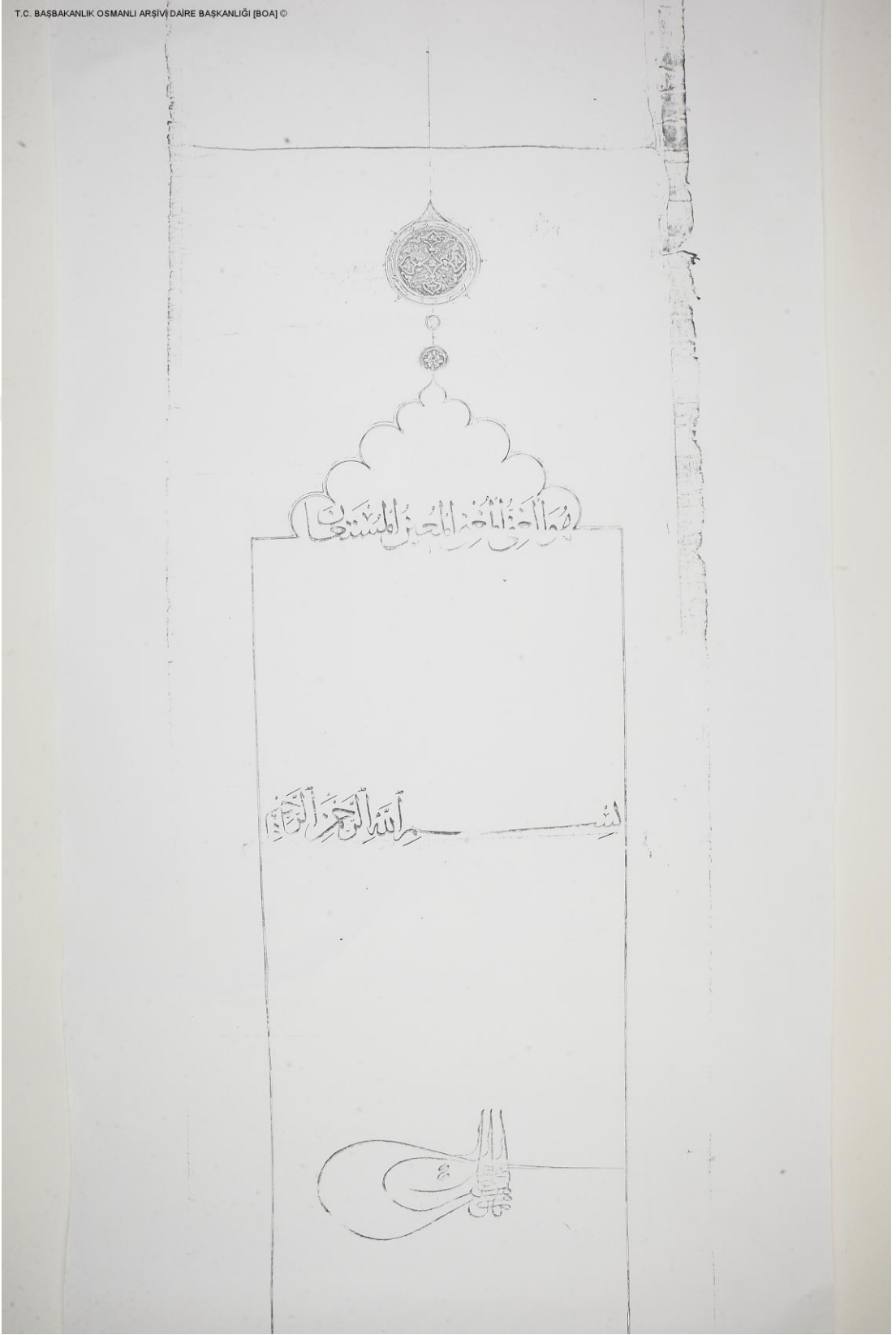
İnternet Kaynakları

19. Yüzyıl Bursa Şehrinin Haritası (Beautiful Bursa), <http://www.midafternoonmap.com/2014/01/beautiful-bursa.html>, 09 Mart 2015.

EMİR SULTAN (FATİH
VAKFIYESİ)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI [BOA] ©

و صرح بموافق يوم الجمعة
الطاهر العاشر من شهر رجب
السنه المذكوره

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في خلقه
موجبات الخير ونزلاته
موجبات النور والهدى
فمنه نستمد
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في خلقه
موجبات الخير ونزلاته
موجبات النور والهدى
فمنه نستمد

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في خلقه
موجبات الخير ونزلاته
موجبات النور والهدى
فمنه نستمد

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في خلقه
موجبات الخير ونزلاته
موجبات النور والهدى
فمنه نستمد

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في خلقه
موجبات الخير ونزلاته
موجبات النور والهدى
فمنه نستمد

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في خلقه
موجبات الخير ونزلاته
موجبات النور والهدى
فمنه نستمد

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في خلقه
موجبات الخير ونزلاته
موجبات النور والهدى
فمنه نستمد

بجاهد على امره لرسنا لسنه سنه سلطان ايفيقا اركا كى نبيان ابيها

والسكان المنزلة مع حوزة من الملك الباي عملة ابي الله في بيده

تعالى واد العفر والمعدن الرولى كان تفرد حاليه حوزة

وجاءت ابيها لبيت حيدر البنان في الفتيه كالتى احدث المراءع للواجب على الغناصيا

المصارف التي تتبنا اعيان الامه مسجله بلهذه المبرورين

والجاء الحقير مولانا سليمان على كذا في الاقار المعرفه كذا

الشماع والركاب وغيرها ما نبي اننا بعضه بافصال الغلاب

فوق في السبله ليهذا المرحوم الباي الذي يغفل عن الملوك

ايذ كور حلهوه هم في مناسا في سماءه نذ في نضع كذا

لنا على الارتر غير مودعها الاله المنيهة في الفسطاط السلطان

ما يذ خا عليهها الرعمه العفر من مناسا وبتشاه كذا

مناسا في سماءه كذا كذا كذا كذا كذا كذا كذا كذا

طاريخه
خان
المغفور اليه

لنرى على الارز غيره ويحدها الاله المستنير في النفس السلطان الى الحان

باينها داخل عليها الرجة العنق من اذنه كبره لكتابه بايصا حبي

منها اذ يسمها كبره المجلد لكتابه بايصا حبي

او ما كان من باربع قنات الاله خاص من اذنه المجلد السلطان الى الحان

لنرى على اجمال كبره قنات الاله كبره المجلد السلطان الى الحان

منها اذ يسمها كبره المجلد السلطان الى الحان

طابعه المجلد السلطان الى الحان

منها اذ يسمها كبره المجلد السلطان الى الحان

منها اذ يسمها كبره المجلد السلطان الى الحان

منها اذ يسمها كبره المجلد السلطان الى الحان

منها اذ يسمها كبره المجلد السلطان الى الحان

منها اذ يسمها كبره المجلد السلطان الى الحان

منها اذ يسمها كبره المجلد السلطان الى الحان

منها اذ يسمها كبره المجلد السلطان الى الحان

تسمى في كبرى منهن
وتسمى عامة بهن في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

فقدت ما كان في كبرى منهن
فقدت ما كان في كبرى منهن

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

شرفا بقول المرحوم الخواجه محمد بن علي في شمال الأناطول المرحوم فبانتور كرمطان و...

جميع المذكور المتصل بالفتا والمذكر المشتمل في المسماة بسلطان

المستغنية القرون تها وكما بها بالفتا المسمى المسمى على خير ما يكون في كتاب المطبق

قوله العفت الكريمة بالمدونة فاتح الملباهة الخ...

السعيدة بين بان خزان اسمها القلان في الزمان في السيد للعظام

وهذا السعادت اذ اذاه المرحوم السيد المسمى المسمى المسمى المسمى المسمى

الكاتب في الحجة كذا في قوله في المرحوم المسمى المسمى المسمى المسمى

وجدها الشاذ في ذلك في قوله في المرحوم المسمى المسمى المسمى

المرحوم المسمى في المرحوم المسمى المسمى المسمى المسمى المسمى

بنها في قوله في المرحوم المسمى المسمى المسمى المسمى المسمى

مفعلة في قوله في المرحوم المسمى المسمى المسمى المسمى المسمى

من المسمى المسمى المسمى المسمى المسمى المسمى المسمى المسمى

خاتمة

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

الغرض من هذه المراسم هو إظهار الكرم والسخاء على الأهل والعيال من غير

بناها ويحيا في التناثر في بيوتهم وسائرهم في كل يوم من أيامهم

من غير أن يوجب المصروف في العالم الذي هو المصروف في السنة كما ينبغي أن يكون

على من لا يريد من غيره الفناء عليه من أجل ما يرى من الخير والبر والسخاء

مبعض الكرام في التناثر في بيوتهم وسائرهم في كل يوم من أيامهم

وتمت المراسم العامة في كل يوم من أيامهم في كل يوم من أيامهم

من غير أن يوجب المصروف في العالم الذي هو المصروف في السنة كما ينبغي أن يكون

على من لا يريد من غيره الفناء عليه من أجل ما يرى من الخير والبر والسخاء

مبعض الكرام في التناثر في بيوتهم وسائرهم في كل يوم من أيامهم

وتمت المراسم العامة في كل يوم من أيامهم في كل يوم من أيامهم

من غير أن يوجب المصروف في العالم الذي هو المصروف في السنة كما ينبغي أن يكون

على من لا يريد من غيره الفناء عليه من أجل ما يرى من الخير والبر والسخاء

مبعض الكرام في التناثر في بيوتهم وسائرهم في كل يوم من أيامهم

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA | ©

في اللغة المذكورة المشارة صراطي نقتن في ريد للبا عس الخلف

صاحبه ليري لهال الوب المصون منس الخفون في ريد للبا عس الخلف

لشتر في كتابها العديله ام تراه واسكنه زير بع فاذا المكنون في الخلف

وهو منس ايضا خلفه تدبير عربي في ريد المكنون في ريد المكنون

مشارة وهو على خزن في ريد الخلف في ريد المكنون في ريد المكنون

وهو ايضا في ريد تدبير عربي في ريد المكنون في ريد المكنون

خبر في ريد ليد لغا عس الخلف في ريد المكنون في ريد المكنون

كانها في ريد المكنون ايضا في ريد تدبير عربي في ريد المكنون

عاج في ريد المكنون ايضا في ريد المكنون في ريد المكنون

والمصنف في كتابها العديله ام تراه ايضا في ريد تدبير عربي في ريد المكنون

على جميع في ريد المكنون ايضا في ريد المكنون في ريد المكنون

الكتاب في ريد المكنون ايضا في ريد المكنون في ريد المكنون

ان اصدر احازمة الالوه الكا بواج للدين المذكور في ريد المكنون

في ريد المكنون

في ريد المكنون

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

السلطان الامير خليفته في العالمين في ملكه المملوكي المملوكي

ويعرفه من الجواهر الكريمة في سائر الابدان في ملكه المملوكي المملوكي

الذي ابلغه الاضواء الكاشفة في الاعمال الاحسان من فضل الحكيم المملوكي المملوكي

سليمان المختار في عصره المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

خلد الله دولته في ملكه المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

وهو عزه في القرون المبعثرة في كل فناء في ملكه المملوكي المملوكي

السلطان المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

خلد الله دولته في ملكه المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

بنت اجداد المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

والعالم في كونه المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

مستورا في ملكه المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

بالمعبر في ملكه المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

السلطان المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي المملوكي

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

مسماها طاحنة لوز مسماها اهلها لوز كما في قوله في قوله

بالقبة فقلت وبارك في مصطلحي بابك ابيك الخ لوز وبقا بالظنون

المذكورة في بيت مع الطاحنة المنقحة لوز المسماة بالظنون

المذكورة ابلح في لوز الاذن في فضق لوز في قوله لوز مسماها

لوزة بالظنون في قوله لوز الاذن المذكورة في ابيك في قوله لوزة بالظنون

المسماة ايضا بالظنون المستعملة في قوله لوزة بالظنون

جميعها المسماة بالظنون المستعملة في قوله لوزة بالظنون

فقر في قوله لوزة بالظنون المستعملة في قوله لوزة بالظنون

جميعها في قوله لوزة بالظنون المستعملة في قوله لوزة بالظنون

بانتشار في قوله لوزة بالظنون المستعملة في قوله لوزة بالظنون

ملا ناسيما في قوله لوزة بالظنون المستعملة في قوله لوزة بالظنون

كلها في قوله لوزة بالظنون المستعملة في قوله لوزة بالظنون

المسماة في قوله لوزة بالظنون المستعملة في قوله لوزة بالظنون

باشا و شفا الرفع الالف المسد والديني بليلان بالاجلي منساجي

مولا ناسيبان لكاتب في قران النبوة المذكورة المتضمن للجملة من غير المتعارفين

كل ما نأيد به بعيننا اورد في كتابنا من غير العادة شفا بالرفع في كتابنا

منساجي في المصنفين والكتابين باطراف منساجي في كتابنا

بذلك كان الروايات المذكورة منساجي في كتابنا

وهذا الكتاب في المصنفين والكتابين باطراف منساجي في كتابنا

كل ما نأيد به بعيننا اورد في كتابنا من غير العادة شفا بالرفع في كتابنا

منساجي في المصنفين والكتابين باطراف منساجي في كتابنا

بذلك كان الروايات المذكورة منساجي في كتابنا

وهذا الكتاب في المصنفين والكتابين باطراف منساجي في كتابنا

كل ما نأيد به بعيننا اورد في كتابنا من غير العادة شفا بالرفع في كتابنا

منساجي في المصنفين والكتابين باطراف منساجي في كتابنا

بذلك كان الروايات المذكورة منساجي في كتابنا

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

بارك الله في العلم والادب بالبحر المحمود

المحرم من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

منه ما يقع من صلح الجليلين في سنة الف وثمان مائة من المجلد المحمود

في المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

سكانه في المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

المجلد المحمود من غير بيان المستغنى عن القدر المشهور في كتابه المشهور

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

بإزالة الموضع المذكور
وقد لطف الله بهم واليه المرجع والمآب
في كل وقت
بفتح الهمزة

المتمصل بالارض المذكور
بفتح الهمزة

وغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

بغيره من ان تقع
بفتح الهمزة

المصالح بالخاصة المنفعة العامة ما في الرجل الذي يصور وجهه في

قرب ما في صالح الجليل كما في وجهه عند الملك من غير أن يكون من

الفرجين في عمله بالوجه لولا ذلك لاستعبدوا بالوجه في وجهه

ما في صالح الجليل الحسن آخذوا في خاتمة الشرايع جميعها

فعمله الترتيب المنور المسعود الذي استوفى بسببها جميع

المعروفه للخاصة الاربعة بالادب المتكبره فطقت

وكما ان الشرايع لا كما هذا على الوجه المشهور فلهذا

وهو وجهه تبتدئ بالوجه الحسن الذي هو في الدنيا

بسم الله المحققان في المصالح التي عينها من طرفها

وقتها في وقتها في سائر الموطر ان طرقت الاعظم

من المصالح كما يجرى ذلك في كل وقت من الاوقات

ولكن في وقتها في سائر الموطر ان طرقت الاعظم

والصالح في وقتها في سائر الموطر ان طرقت الاعظم

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA | ©

من اللحم كل يوم ثمانون مثقالا في كل يوم واحد في الايام العشرة

ولا ياكل في غير الوقت كبلان ولا ياكل في غير وقت نومه في الايام العشرة

واللحم كل يوم ثمانون مثقالا في كل يوم واحد في الايام العشرة

المشقة المذكورة المذكورة في وقتها كما كان يوم من هذا في الايام العشرة

الكبد والطحال وغيرهما من اجزاء الاعضاء في كل يوم واحد في الايام العشرة

الفقرات العظيمة فالقران المذكور المذكور في كل يوم واحد في الايام العشرة

فلا ياكل في غير وقتها في كل يوم واحد في الايام العشرة

الفقرات في كل سنة من هذا في كل يوم واحد في الايام العشرة

الفقرات في كل سنة من هذا في كل يوم واحد في الايام العشرة

من الغالب في كل سنة من هذا في كل يوم واحد في الايام العشرة

منه من اللحم في كل سنة من هذا في كل يوم واحد في الايام العشرة

في الصلوات خمس عشرة ركعة في كل يوم من يومين من شهر رمضان

الغالب في كل سنة من غير حظ من ان تعذر بعض الفصول كما هو في بعض الايام

الغالب في كل سنة نصف من حظ من ان تعذر بعض الفصول كما هو في بعض الايام

في الغالب في كل سنة نصف من حظ من ان تعذر بعض الفصول كما هو في بعض الايام

درهم من الخطبة كل سنة ربع درهم في كل يوم من ايام شهر رمضان

في الخطبة من كل سنة على الناصفة ليل العارفة كما هو في بعض الايام

في سنة كبرياء والقرآن كل يوم من نصف درهم من ايام شهر رمضان

درهم ولا كاري كل يوم من التقدير من ايام الخطبة كل سنة ربع درهم

لكاتب الذي يقرأ القرآن في كل يوم من ايام شهر رمضان

الخطبة كل سنة ثلاثة امداد في كل يوم من ايام شهر رمضان

في باقي ايام شهر رمضان كل يوم من ايام شهر رمضان

سبعمائة درهم في كل يوم من ايام شهر رمضان

خواجه
عبدی
...

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

في بيانها لها باو زل سنة كل يوم مشردا بعد فربا المتوسل باو اتمل بعطى الفقير

سبحان دام في قديمه من النور فيهما في الفل في نصف من خطه بعصبت

الذيرة في كل سنة من واحد في الخطه اليه في عبد الله في كل سنة من الخطه في الملائكة

كل سنة نصف من الخطه الملائكة في يوم في الفل في الامام في سنة من واحد في الخطه في

الفقير في الميعن بعد ما في الفل في الامام في سنة من واحد في الخطه في الملائكة

في كل سنة من النور في سنة من الملائكة في الامام في سنة من واحد في الخطه في

سبحان سيدنا محمد الذي في سنة من النور في الامام في سنة من واحد في الخطه في

في سنة من النور في سنة من الملائكة في الامام في سنة من واحد في الخطه في

كل يوم من سنة من النور في سنة من الملائكة في الامام في سنة من واحد في الخطه في

في سنة من النور في سنة من الملائكة في الامام في سنة من واحد في الخطه في

والله اعلم بالصواب في سنة من النور في سنة من الملائكة في الامام في سنة من واحد في الخطه في

بكل سنة من النور في سنة من الملائكة في الامام في سنة من واحد في الخطه في

سبحان

وهي والخبر والخبر كل يوم وان شئ كبر لا لا ليعلم كل يوم في الخطه نال كبره لان

والكبره في السنة والعامه في غيرها الكبره في سنة كبره في غيرها الكبره في سنة كبره في غيرها

انما انما في النفا كل يوم في الخطه كل سنة او بعد سنة في سنة كبره في سنة كبره في سنة

ولما في السنة المدونة في النفا كل يوم في سنة في الخطه كل سنة كبره في سنة كبره في سنة

وهي السنة كل سنة او بعد سنة او كبره في سنة كبره في سنة كبره في سنة كبره في سنة

امداد ولما في السنة المدونة في النفا كل سنة في الخطه كل سنة كبره في سنة كبره في سنة

بعض بعض في النفا كل سنة او بعد سنة او كبره في سنة كبره في سنة كبره في سنة

كل سنة في الخطه كل سنة او بعد سنة او كبره في سنة كبره في سنة كبره في سنة

وهي النفا كل يوم في سنة او بعد سنة او كبره في سنة كبره في سنة كبره في سنة

وهي سنة في الخطه كل سنة او بعد سنة او كبره في سنة كبره في سنة كبره في سنة

وهي سنة في النفا كل سنة او بعد سنة او كبره في سنة كبره في سنة كبره في سنة

انما في النفا كل سنة او بعد سنة او كبره في سنة كبره في سنة كبره في سنة

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

من التفرقة كل يوم من مذبذباته في حاله من اربعه ايام كالتعبير الحاصل في قوله المذبذبات

من مذبذبات الخطه كل سائر ايام بعد ذلك في الشبه ابعادها والحاصل في قوله المذبذبات

من مذبذباته في حاله من اربعه ايام كالتعبير الحاصل في قوله المذبذبات

بالتفريق التفرقة كل يوم من مذبذباته في حاله من اربعه ايام كالتعبير

الحاصل في قوله المذبذبات من التفرقة كل يوم من مذبذباته في حاله من اربعه ايام

والحاصل في قوله المذبذبات من التفرقة كل يوم من مذبذباته في حاله من اربعه ايام

في التعبير بعد مذبذباته في حاله من اربعه ايام كالتعبير الحاصل في قوله المذبذبات

والسادات المتناذرات كل سنة في الخطه من مذبذباته في حاله من اربعه ايام كالتعبير

المتناذرات في شرط الواقف في حاله من اربعه ايام كالتعبير الحاصل في قوله المذبذبات

المتناذرات في شرط الواقف في حاله من اربعه ايام كالتعبير الحاصل في قوله المذبذبات

التفرقة كل يوم من مذبذباته في حاله من اربعه ايام كالتعبير الحاصل في قوله المذبذبات

والحاصل في قوله المذبذبات من التفرقة كل يوم من مذبذباته في حاله من اربعه ايام

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI İBOA ©

بالتسليم والاداء كما كان من العرف والسير في ذلك الوقت والى ان ياتي اليه من اهل البيت
والسادات الكبار كما كانت في الحظيرة نصف من اهل البيت كما كان في حيا

التي في شرط الوقف نصف العشر من اهل البيت في النقص والخلال
التي في شرط الوقف

الظان للناظر في شرط الوقف ان يصلح عندنا ان لا يخلو احد من اهل البيت

النقص كل يوم من ذريتهم في كل سنة من اهل البيت في الحظيرة

وارجعنا امراد من ذريتهم في الحظيرة من اهل البيت في الحظيرة

من ذريتهم في الحظيرة من اهل البيت في الحظيرة

كل سنة بعد امداد الحظيرة من اهل البيت في الحظيرة

ذريتهم وما يترتب على ذلك من اهل البيت في الحظيرة

السلطان المشايخ في حقه المذموم على شرط الوقف

وقد في الاصل والصلح على عيني اهل البيت في الحظيرة

الكتاب في بلد من بلد العاقبة المذموم على شرط الوقف

التقدير في شرط الوقف من اهل البيت في الحظيرة

السلطان المشايخ في حقه المذموم على شرط الوقف

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Aysemin ÇANAK
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Yeri ve Tarihi : Çorum - 1974
Tel : 0 (505) 451 92 51
E-posta : funda019funda@gmail.com
Yazışma Adresi : Çepni Mah. İnönü Cad. No: 6A ÇORUM

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	1998
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD	2013
Doktora	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD	2018

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2000-2002	Bursa ili Karacabey ilçesi Aşama Dershanesi	Tarih öğretmeni

YABANCI DİL: İngilizce - 55 /YDS-2014 Sonbahar Dönemi

YAYINLAR:

ÇANAK A (2018), Osmanlı Devletinde Haberleşme Ağına Bir Örnek Amasya Menzilhânesi, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Sayı 11, Ahlen, Germany, 76-84.

ÇANAK A (2018), Bayramî Melâmiliği ve Hamza Bâlî, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Sayı 11, Ahlen, Germany, 85-97.

ÇANAK A (2018), Abdal Ata Village According To Temettuat Register (Temettuat Defteri Kayıtlarına Göre Abdal Ata Köyü), *The Journal of International Civilization Studies (Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi)*, Volume III/Issue II, Nevşehir, Turkey, 22-33.